

# *Ungdomstid i storbyen*

ANDERS BAKKEN

Norsk institutt for forskning om  
oppvekst, velferd og aldring

NOVA Rapport 7/1998

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap.

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) 1998

ISBN 82-7894-040-1

ISSN 0808-5013

Foto:	Mittet Foto
Desktop:	<i>Torhild Sager</i>
Trykk:	GCS

**Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:**

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring  
Munthesgt. 29, 0260 Oslo

Telefon: 22 54 12 00

Telefax: 22 54 12 01

E-mail: nova@isaf.no

# *Forord*

Denne rapporten er en del av tilbakereporteringen fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Spørreskjemaundersøkelsen er rettet mot tre hele årskull i Oslo-skolen. Til sammen deltok 11 425 ungdommer fra de to siste klassetrinnene på grunnskolen (8. og 9. klasse) og fra første klassetrinn (grunnkurs) på videregående skole. Rapporten er utarbeidet på oppdrag fra Barne- og Familiedepartementet, som også finansierte datainnsamlingen sammen med Program for Barn og Familie under Norges Forskningsråd.

Hensikten med rapporten er todelt. På den ene siden har det vært et ønske om å gi en bred og oppdatert framstilling av hvordan ungdomstida oppleves av ungdom flest. På den annen side setter rapporten søkelyset på enkelte ungdomsgrupper som står i fare for å utvikle avvikskarrierer. Jeg håper analysene kan være et lite inntak til å forstå ungdomstida generelt og samtidig gi en pekepinn på hvorfor ungdom involverer seg i problematferd, lovbrudd og rusmiddelbruk.

I forbindelse med datainnsamlingen ble det opprettet et nettverk bestående av kontaktpersoner på samtlige grunn- og videregående skoler i Oslo. En takk går til kontaktpersonene, samt lærere og rektorer som velvillig støttet prosjektet og bidro til at undersøkelsen kunne gjennomføres i skolesituasjonen. Uten hjelp fra disse ville det ha vært vanskelig å oppnå en så høy svarprosent som 94 prosent. En spesiell takk rettes til de 11 425 ungdommene som tålmodig og samvittighetsfullt besvarte nesten 800 spørsmål.

Å sette igang en såpass stor undersøkelse som Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 krever aktiv deltakelse fra mange. Utarbeidelse av spørreskjema, holde kontakt med nesten 100 skoler og innsamling av data er et resultat av godt lagarbeid, hvor Olve Krange, Willy Pedersen, Leila Torgersen, Tormod Øia og undertegnede deltok. Jeg ønsker også å takke Sturla Falck, Bente-Lill Hansen, Håvard Helland, Hanne C. Hougen, Olve Krange, Åse Strandbu og Leila Torgersen. Disse har gitt meg god støtte underveis og bidratt med nyttige innspill og kommentarer til manus. En spesiell takk til prosjektleder og veileder Tormod Øia for gode kommentarer og ikke minst for mye moro i alle faser av prosjektet.



# *Innhold*

<b>Sammendrag</b> .....	9
<b>1 Innledning</b> .....	18
1.1 Ungdomstid.....	18
1.2 Problematferd i ungdomsalderen.....	22
1.2.1 Typer problematferd.....	23
1.2.2 Normalitet eller avvik?.....	24
1.2.3 Teorier om sosial kontroll.....	27
1.3 Hvorfor studere ungdomsproblemer i Oslo?.....	30
1.4 Oslo en delt by.....	31
1.5 Rapportens problemstillinger.....	33
1.6 Rapportens ulike kapitler.....	34
<b>2 Metode og statistiske mål</b> .....	35
2.1 Utvalg.....	35
2.2 Svarprosent.....	37
2.3 Spørreskjema.....	38
2.4 Statistiske analyser.....	39
2.5 Om statistiske sammenhenger og kausalitet.....	41
<b>3 Oslos sosiale geografi</b> .....	43
3.1 Inndeling i fire byområder.....	43
3.2 Oslos sosiale struktur.....	45
3.2.1 Sosio-økonomisk bakgrunn.....	45
3.2.2 Etnisk segregering.....	51
3.2.3 Familiemønster.....	54
3.3 Noen hovedpunkter.....	55
<b>4 Problematferd</b> .....	57
4.1 Om å måle problematferd.....	57
4.2 Forekomst av problematferd i ungdomsbefolkningen.....	59
4.3 Problematferdskategorier.....	62
4.4 Kjønnsforskjeller i problematferd.....	67
4.5 Forskjeller mellom aldersgrupper.....	69
4.6 Betydningen av sosial bakgrunn.....	73
4.6.1 Sosio-økonomisk status.....	73
4.6.2 Familiestruktur.....	79
4.6.3 Etnisk bakgrunn.....	81
4.7 Bydelsvise variasjoner i omfanget av problematferd.....	84
4.8 Noen hovedpunkter.....	90

<b>5</b>	<b>Rusmiddelbruk</b> .....	92
5.1	Alkohol .....	93
5.1.1	Alkoholrelaterte problemer .....	98
5.1.2	Foreldrenes rolle.....	101
5.2	Tobakk .....	105
5.3	Narkotika.....	107
5.3.1	Holdninger til cannabis .....	107
5.3.2	Erfaring med cannabis.....	109
5.3.3	Andre narkotiske stoffer.....	112
5.3.4	Kombinasjonsbruk .....	114
5.4	Rusmiddelbruk og problematferd .....	116
5.5	Rusmidler og etnisk bakgrunn.....	121
5.6	Bydelsvise variasjoner i rusmiddelvaner .....	123
5.7	Noen hovedpunkter.....	129
<b>6</b>	<b>De siste års utvikling</b> .....	132
6.1	Utvikling i kriminalitet og problematferd .....	133
6.2	Alkohol og narkotikabruk.....	141
6.3	Problematferd og cannabisbruk sett i sammenheng.....	144
6.4	Noen hovedpunkter.....	146
<b>7</b>	<b>Er Oslo særlig utsatt?</b> .....	148
7.1	Problematferd .....	149
7.2	Cannabis.....	151
7.3	Noen hovedpunkter.....	153
<b>8</b>	<b>Foreldrene</b> .....	154
8.1	Opplevelsen av foreldrene .....	155
8.1.1	Foreldrenes innsyn i de unges dagligliv.....	155
8.1.2	Støtte fra foreldrene.....	158
8.1.3	Oppdragelsesstiler.....	159
8.1.4	Foreldreinnsyn, støtte og sosial bakgrunn.....	163
8.2	Forelderrelasjoner – problematferd og lovlidighet.....	165
8.2.1	Støtte og innsyn.....	166
8.2.2	Tillitsrelasjoner.....	169
8.2.3	Ønske om mer engasjement .....	170
8.2.4	Konfliktnivå i familien .....	172
8.2.5	Regler og grensesetting.....	175
8.2.6	Reaksjoner på problematferd .....	180
8.2.7	Foreldrenes rolle i skolearbeidet.....	182
8.3	Noen hovedpunkter.....	184
<b>9</b>	<b>Skole</b> .....	186
9.1	Akademisk selvbylde og skoleprestasjoner .....	187
9.2	Holdninger til skolen.....	192
9.3	Lekser .....	197

9.4	Utdanningsvalg og -planer .....	201
9.5	Noen hovedpunkter.....	206
<b>10</b>	<b>Vennskap og fritid.....</b>	<b>207</b>
10.1	Venner og sosial integrering .....	207
10.1.1	Vennemønster.....	208
10.1.2	Ressurser i jevnaldermiljøet .....	212
10.1.3	Sosial aksept i jevnaldergruppa.....	217
10.1.4	Opplevd ensomhet .....	219
10.2	Venners problematferd .....	220
10.3	Fritidsaktiviteter .....	224
10.3.1	Familieorienterte fritidsaktiviteter .....	225
10.3.2	Fritidsaktiviteter ute med venner.....	227
10.3.3	Organisert fritid .....	232
10.3.4	Uorganisert og organisert fritid sett i sammenheng .....	243
10.4	Kulturelle orienteringer og holdninger til ulike ungdomsgrupper .....	245
10.5	Noen hovedpunkter.....	250
<b>11</b>	<b>Ønsker om tiltak.....</b>	<b>253</b>
11.1	Noen hovedpunkter.....	259
<b>12</b>	<b>Avslutning.....</b>	<b>261</b>
12.1	Integrasjon og deltakelse på ulike arenaer .....	262
	<b>Litteratur.....</b>	<b>267</b>
	<b>Vedlegg A - Tabeller .....</b>	<b>277</b>
	<b>Vedlegg B – Spørreskjema .....</b>	<b>303</b>





# *Sammendrag*

Undersøkelsen tegner et bredt og oppdatert bilde av oppvekstsituasjonen til Oslo-ungdom. Spørsmålet som stilles er hvordan ungdom i sin allminnelighet opplever hverdagen. Fokus er lagt på viktige livsområder i ungdomstida, som forholdet til foreldre, skole og venner, samt aktiviteter og gjøremål i fritida. Rapporten belyser samtidig situasjonen for fire ungdomsgrupper, som i ulik grad og på forskjellige måter har deltatt i aktiviteter som de fleste betrakter som uønsket.

Analysene i rapporten bygger på en stor spørreskjemaundersøkelse – Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Samtlige Oslo-ungdommer som på undersøkelsestidspunktet gikk i 8. og 9. klasse på grunnskolen og på grunnkurs på videregående skole deltok i undersøkelsen. Til sammen finnes opplysninger om 11 425 ungdommer hovedsakelig i alderen 14 til 17. Dataene er samlet inn ved at ungdommene besvarte et 32-siders spørreskjema i skolesituasjonen. Undersøkelsens svarprosent er på 94,3 prosent.

## *Kapittel 3 Oslos sosiale geografi*

- I overkant av hver femte Oslo-ungdom har innvandrerbakgrunn. En av tre innvandrerungdommer har foreldre som kommer fra Pakistan. Andre enkeltgrupper av en viss størrelse er marokkansk, tyrkisk, vietnamesisk, indisk, iransk og somalisk ungdom. På vestkanten har mindre enn hver tiende ungdom innvandrerbakgrunn, mens dette gjelder omlag hver fjerde i de ytre østlige bydelene og mer enn halvparten av ungdommene i Oslo indre øst.
- To av tre Oslo-ungdom bor sammen med begge foreldrene sine. Hver femte bor i aleneforsørgerfamilier. Det er vanligere at innvandrerungdom og ungdom i de ytre vestlige bydelene bor sammen med begge foreldrene.
- Det er tydelige forskjeller mellom ungdom bosatt ulike steder i byen når det gjelder sosio-økonomisk familiebakgrunn. Sammenliknet med østkantungdom vokser ungdom på vestkanten opp i familier med gjennomsnittlig høyere sosial status og en sterkere forankring i arbeidslivet.

#### *Kapittel 4 Problematferd*

- Utbredelsen av alvorlig kriminalitet er relativt lav i ungdomsgruppa som helhet. 3 prosent sier at de har truet til seg penger eller ting og 5 prosent har brutt seg inn et sted for å stjele. 5 prosent har vært i slåsskamp med våpen og 11 prosent har truet eller utøvet vold mot noen. 7 prosent svarer at de har tagget og 12 prosent har drevet med destruktivt skadeverk. 24 prosent rapporterer at de har stjålet varer i butikken. Når det gjelder skolerelatert problematferd, oppgir 15 prosent at de har vært i voldsom krangel med læreren, 17 prosent har blitt innkalt til rektor og 44 prosent har skulket skolen. 13 prosent har vært hjemmefra en hel natt uten at foreldrene var klar over det og 59 prosent har sneket på buss, trikk eller bane. For de fleste som har drevet med de ulike typene problematferd begrenser dette seg til at det har skjedd en eller noen få ganger, med unntak av sniking på buss, trikk eller bane, skoleskulking og nasking, som henholdsvis 32 prosent, 10 prosent og 6 prosent har gjort mer enn 10 ganger siste år.
- Fire grupper av ungdom som i ulik grad og på ulik måte har deltatt i problematferd er identifisert. En særlig belastet gruppe står for mesteparten av den alvorlige ungdomskriminaliteten som ungdom i undersøkelsen rapporterer. Disse er karakterisert som "gjengangerne" og omfatter i underkant av 5 prosent av hele ungdomsgruppa. "De lovlidige" utgjør 27 prosent og består av ungdom som verken har deltatt i kriminalitet eller mindre alvorlig problematferd. "Flertallet" utgjør 54 prosent. Dette er de "vanlige" ungdommene, hvor problematferden begrenser seg til enkeltovertrедelser og som vanligvis ikke regnes som særlig problematisk. "De erfarne" befinner seg i gråsonen mellom "flertallet" og "gjengangerne" og omfatter 14 prosent av ungdomsgruppa som helhet.
- Totalt er det små forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder andelen som har deltatt i handlinger definert som problematferd. Det er imidlertid store og tradisjonelle kjønnsforskjeller når det gjelder tilbøyeligheten til å delta i alvorlig problematferd. Blant "gjengangerne" finnes 6 ganger flere gutter enn jenter og det er dobbelt så mange gutter som jenter blant "de erfarne". Jentenes involvering i problematferd knytter seg først og fremst til deltakelse i bagatellmessige forhold.
- Sammenhengen mellom alder og problematferd er relativt ubetydelig i aldersgruppa 14 til 17 år. Det er ett tydelig unntak. Problematferd som

dreier seg om å trekke seg unna arenaer med sterk voksenstyring er mer vanlig blant de eldste.

- Sosio-økonomisk bakgrunn, etnisk bakgrunn og bosted har samlet liten betydning for å havne i de mest problembelastede gruppene. Ungdom som ikke bor sammen med begge foreldrene sine har større sannsynlighet for å tilhøre "gjengangerne". Bakgrunnskjennetegn ved familien skiller i større grad mellom de som ikke gjør noe galt og de som driver med en form for utprøvende problematferd. Tendensen er at ungdom som bor sammen med begge foreldrene sine og ikke-vestlig innvandrerungdom oftere enn andre tilhører "de lovlidige".

### *Kapittel 5 Rusmiddelbruk*

- Begynnelsen av tenårene er en særlig utsatt fase når det gjelder etablering av rusmiddelvaner. I 8. klasse drikker 7 prosent alkohol en eller flere ganger i uka, 14 prosent røyker daglig, 7 prosent har brukt cannabis i løpet av det siste året og 3 prosent har prøvd ecstasy. Blant grunnkurslevene drikker 21 prosent alkohol ukentlig, 25 prosent røyker fast, 20 prosent har røykt hasj eller marihuana og 4 prosent har brukt ecstasy.
- Få rapporterer om erfaringer med alkohol før 12 årsalderen. Det er stor spredning innad i ungdomsgruppa i forhold til når de første erfaringene med alkohol skjer. Det kan derfor ikke pekes på en bestemt aldersgruppe hvor debuteringen skjer for de fleste. Før fylte 16 år har tre av fire drukket minst en drink (tilsvarende ½ flaske øl) og litt under halvparten har drukket så mye at de tydelig har følt beruselse.
- I hovedsak er det små forskjeller mellom gutter og jenters bruk av alkohol. Beregnet årlig alkoholkonsum er likevel høyere for gutter, noe som først og fremst skyldes at gutter rapporterer om høyere inntak ved den enkelte drikkesituasjon. På alle klassetrinn er det noen flere gutter som har prøvd hasj eller marihuana. Omtrent dobbelt så mange gutter som jenter rapporterer at de har prøvd ecstasy og/eller amfetamin.
- Halvparten av ungdommene oppgir at de får alkohol av foreldrene sine. For de fleste begrenser dette seg til at de av og til får alkohol til spesielle anledninger som nyttårsaften, 17. mai og liknende. Ungdom som ofte får alkohol hjemme rapporterer at de drikker både mer og hyppigere, samt debuterer tidligere enn de som aldri eller av og til får alkohol hjemme.

- Ungdom som involverer seg i problematferd har et forhøyet forbruk av både legale og illegale rusmidler. Det er også stort overlapp mellom bruk av ulike typer rusmidler. Ungdom som har erfaring med narkotiske stoffer bruker samtidig betydelig mer alkohol og røyker oftere fast enn andre ungdommer.
- Samlet er forbruket av rusmidler minst blant innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn. Særlig store forskjeller er det når det gjelder alkoholvanene. 71 prosent av ikke-vestlig innvandrerungdom drikker ikke alkohol, mot 25 prosent av andre ungdommer. Blant ikke-vestlig innvandrerungdom røyker 12 prosent daglig, 6 prosent har prøvd hasj eller marihuana og 3 prosent har prøvd ecstasy og/eller amfetamin. Blant ungdom med norskfødte foreldre røyker 19 prosent hver dag, 15 prosent har prøvd cannabis og 5 prosent har brukt ecstasy og/eller amfetamin. Innvandrerungdom med vestlig bakgrunn har omtrent det samme forbruket av rusmidler som ungdom med norsk etnisk bakgrunn.
- Forbruket av alkohol, tobakk og cannabis er høyest i de indre vestlige bydelene, etterfulgt av Oslo ytre vest. Det er kun mindre forskjeller mellom indre og ytre øst. Bydelsforskjellene skyldes dels segregeringsprosesser knyttet til konsentrasjon av innvandrerungdom på østkanten. Tendensene går likevel i retning av høyere forbruk av rusmidler på vestkanten også når det ble tatt hensyn til den skjeve fordelingen av innvandrerungdom. Forekomsten av ecstasy/amfetamin er jevnt fordelt mellom bydelene.
- Situasjonen i indre Oslo øst preges av særlig lavt forbruk blant innvandrerungdommene, mens ungdom med norsk etnisk bakgrunn har et relativt høyt forbruk. Til sammen bidrar dette til at når indre Oslo øst ses under ett skjules en del interessante forskjeller innad i disse bydelene.

### *Kapittel 6 De siste års utvikling*

- Den registrerte barne- og ungdomskriminaliteten i Norge har siden begynnelsen av 80-tallet økt, men det ser ut til at det har skjedd en utflating i løpet av 90-tallet. Den registrerte kriminaliteten i Oslo i alderen 14-17 år har vært relativt jevn fra 1992 til 1995. Det har i denne aldersgruppa vært en reduksjon i siktete personer for tyveri og økning i siktete for naskeri.

- I perioden 1992 til 1996 har det skjedd en form for polarisering innenfor ungdomsgruppa når det gjelder egenrapportert problematferd. Betydelig flere ungdommer tilhører "de lovlidige", mens det har vært en kraftig reduksjon i "flertallet". Det har vært en svak økning i andelen "de erfarne", mens andelen "gjengangerne" har vært omtrent konstant. Tendensen er omtrent den samme for gutter og jenter.
- Når det gjelder ulike former for problematferd, er det registrert en tydelig nedgang i de fleste handlinger som er kartlagt. Særlig gjelder dette skoleopposisjon, sniking på trikk, buss ol og det å være borte om natten uten at foreldrene vet om det. Det har samtidig vært en reduksjon i enkelte selvrapporterte straffbare handlinger, som innbrudd og hærverk. 4,2 prosent rapporterer i 1996 at de har vært i slåsskamp med våpen, mot 3,2 prosent i 1992.
- Andelen som oppgir at de har vært beruset i løpet av det siste året har sunket fra 57 prosent i 1992 til 48 prosent i 1996. Cannabisbruk har økt fra 8 prosent i 1992 til 13 prosent i 1996. Når det gjelder erfaring med andre narkotiske stoffer, har det vært en ikke-signifikant økning fra 2,5 prosent i 1992 til 3,4 prosent i 1996.
- Økning i hasjrøyking blant ungdom er ikke fulgt opp av en forventet økning i omfanget av ungdomsproblemer. Koplingen mellom hasjrøyking og problematferd er fortsatt tilstede i 1996, men mindre entydig enn hva som var tilfelle i 1992.

### *Kapittel 7 Er Oslo særlig utsatt?*

- På enkelte problemområder, som skoleopposisjon og skoleskulking, ligger Oslo lavere enn de fleste andre steder som det sammenliknes med. Det er små geografiske variasjoner når det gjelder de mest alvorlige forholdene som er kartlagt, men det er tendenser til at Oslo-ungdom i noe større grad er involvert i slike aktiviteter.
- Forekomsten av cannabisbruk er høyere i Oslo enn de fleste andre steder. Likevel er det små forskjeller mellom Oslo og kommunene som grenser til byen.

### *Kapittel 8 Foreldrene*

- Fire oppdragsstiler ble identifisert på bakgrunn av hvordan de unge oppfatter at foreldrene støtter dem og involverer seg i de unges daglige aktiviteter. 80 prosent opplever foreldrene sine som "autoritative", det

vil si foreldre som både støtter de unge følelsesmessig og følger med i de daglige aktiviteter og gjøremål. 4 prosent av foreldrene ble karakterisert som "forsømmende". Dette oppdragelsesmønsteret preges av mangel på støtte, empati, oppfølging og innsyn fra foreldrenes side. "Instrumentelle" foreldre (mye innsyn, men mangelfull støtte) og "ettergivende" foreldre (mye støtte, og lite innsyn) utgjør henholdsvis 7 og 8 prosent.

- Jenter opplever noe oftere at foreldrene vet hvor de er og hvem de er sammen med. Når det gjelder opplevelsen av støtte og aksept fra foreldrene, er det små kjønnsforskjeller. I hovedsak er det små forskjeller i hvordan ungdom med ulik sosial og etnisk bakgrunn opplever støtte og innsyn fra foreldrene. Det er tendenser til at ungdom fra høyere og midlere sosiale lag, som bor sammen med begge foreldrene og som har norsk etnisk bakgrunn opplever foreldrene som "autoritative".
- En av tre krangler med foreldrene sine flere ganger i uka, hver tredje krangler noen ganger i måneden og den siste tredjedelen krangler sjeldnere. Jenter krangler noe oftere med foreldrene sine enn gutter.
- Langt de fleste ungdommer forventer reaksjoner, i form av sinne eller skuffelse, fra foreldrene dersom de oppdager at deres barn har gjort noe galt. 1 prosent av ungdommene forventer ingen reaksjoner fra foreldrene dersom de blir tatt for å naske varer i butikken og 4 prosent tror at foreldrene ikke ville reagere dersom de fikk vite at deres barn hadde skulket skolen.
- De fleste opplever foreldrene som svært interessert i skolearbeidet. Fra hjemmets side oppmuntres de unge i stor grad til å ta videre skolegang, de fleste får ros for det de presterer og skolen er et tema det vanligvis prates om hjemme. Kun fem prosent tror at foreldrene mener det er bortkastet å ta lang utdanning. 4 av 10 opplever imidlertid at foreldrene ikke kan hjelpe til med skolearbeid.
- De fleste mål på relasjoner mellom ungdom og foreldre har tydelig sammenheng til problematferd. "Gjengangerne" opplever gjennomgående et dårligere forhold til foreldrene sammenliknet med annen ungdom. Det krangles mer, de mottar mindre støtte og foreldrene kjenner til færre av vennene. Generelt har "gjengangerne" løsere tøyler og færre regler å forholde seg til, de opplever oftere enn andre at foreldrene ikke bryr seg og foreldrene er gjennomgående mindre interessert i skolen.

## *Kapittel 9 Skole*

- Ungdom flest trives godt på skolen og det er stor enighet om at skolen er viktig. Bildet av ungdom som passive og lite skoleinteressert stemmer dårlig med det generelle bildet de unge gir av seg selv. Likevel er også negative holdninger utbredt. Majoriteten synes skolen tar for mye tid, de får ikke gjort andre ting på grunn av skolen og mye av tida betraktes som bortkastet. For mange er venner viktigere enn det som skjer på skolen. Mer enn halvparten av elevene kjeder seg og en god del gruer seg ofte til å gå på skolen. Sett under ett tyder resultatene på at ungdoms forhold til skolen best kan forstås som et sammensatt fenomen, hvor det som skjer der både oppfattes som kjedelig og spennende på samme tid. Gutter og jenter gir i hovedsak uttrykk for de samme skoleholdningene.
- I gjennomsnitt gjør ungdom lekser 4,1 ganger i løpet av en uke. Halvparten av ungdommene gjør lekser fem eller flere ganger i løpet av en uke. Hver tiende oppgir at de i løpet av siste uke ikke har gjort lekser i det hele tatt. Jenter gjør gjennomgående mer lekser enn gutter, men forskjellene er ikke spesielt store.
- "Gjengangerne" har gjennomgående dårligere skolekarakterer, de gjør i betydelig mindre grad enn andre lekser, de uttrykker i større grad avvisende og negative holdninger til skolen og trives dårligere enn andre. "Gjengangerne" er overrepresentert på yrkesfaglig studieretning og nesten halvparten ønsker å slutte på skolen. "Flertallet" og "de lovlidige" skiller seg på de fleste punkter lite fra hverandre. Til sammen utgjør disse ungdommene en godt tilpasset ungdomsgruppe som viser stor grad av skolemotivasjon.
- I underkant av 3 av 10 har ikke bestemt seg for hva slags utdanning de tar sikte på, 3 av 10 ønsker å fullføre videregående skole og 4 av 10 tar sikte på studier på høgskole- og universitetsnivå. "De lovlidige" og "flertallet" har høyest utdanningsambisjoner. 9 av 10 mener at skolen kommer godt med uansett hva de skal drive med senere i livet.

## *Kapittel 10 Venner og fritid*

- Langt de fleste (9 av 10) har mange venner og inngår i mer eller mindre faste jevnalderrelasjoner. Det vanligste er å holde sammen med noen få faste venner eller kamerater. I underkant av 30 prosent holder vanligvis til i en gjeng eller en gruppe med ungdommer. Langt de fleste har

venner de kan gå til med personlige problemer og majoriteten føler seg akseptert av jevnaldrende ungdommer. Tre av fire er med i organiserte fritidsaktiviteter. Idretten dominerer (42 prosent). Deretter følger fritidsklubb (18 prosent) og korps, kor, orkester (9 prosent).

- Det er små kjønnsforskjeller både når det gjelder å ha venner og hvordan vennerelasjonene organiseres. Tradisjonelle kjønnsforskjeller framtrer imidlertid når det gjelder intimiteten i vennenettverkene. Jenter oppgir oftere enn gutter at de har mange venner å gå til dersom de har personlige problemer. Guttene oppgir oftere at de mangler et slikt nettverk. Når det gjelder jenter og gutters fritidsvalg, er likhetene mer framtrepende enn forskjellene. Guttene er imidlertid oftere med i organiserte fritidsaktiviteter, noe som i særlig grad gjelder idrett. Jenter er oftere med i korps, kor og orkester. Fritidsklubbene rekrutterer like ofte gutter som jenter.
- Det er tydelige forskjeller når det gjelder hva slags tilknytning de ulike problematferdsgruppene har til venner og hva de gjør og hvor de er i fritida. "Gjengangerne" er oftere sammen med andre i en gjeng eller gruppe med ungdommer, uten at dette går på bekostning av nærhet i relasjonene til ungdom på egen alder. "Gjengangerne" er i sine fritidsvalg sterkt orientert mot uorganiserte aktiviteter som foregår ute i gata, på senteret eller i sentrum, samtidig som de sjeldnere bruker hjemmearenaen. "De lovlydige" er som oftest sammen med andre i mindre vennenettverk, og oppgir noe oftere enn andre at de mangler venner som stiller opp. "De lovlydige" driver også med uteorienterte fritidsaktiviteter, men i mindre grad enn andre. I hovedsak skiller "de erfarne" seg lite fra "gjengangerne". "Flertallet" plasserer seg som regel mellom "de lovlydige" på den ene siden og "gjengangerne" og "de erfarne" på den annen.
- Det er generelt sett små forskjeller mellom ulike problematferdsgrupper når det gjelder deltakelse i organisasjonslivet. Forskjellene handler først og fremst om hva slags typer av organisasjoner ungdom er med i. Fritidsklubbene, motorklubbene og band rekrutterer oftere enn andre organisasjoner ungdom med problembelastninger. Motsatt rekrutteringsprofil finnes for kristne lag og korps, kor og orkester.
- Når ungdom skal gi sin tilslutning til ulike ungdomsgrupper er det grupper som står for prektighet, sunnhet og individuell karriere som skårer høyest. Ungdom slutter i stor grad opp om sentrale verdier i det



norske samfunnet. Dette mønsteret framtrer på tvers av den enkeltes involvering i problematferd. Oslo-ungdom har lite til overs for ungdomsgrupper mange forbinder med bråk og støy og viser generelt avstandtagen til subgrupper som driver med aktiviteter på kanten med lovverket. Sympatien med slike grupper er større desto mer erfaring den enkelte har med problematferd.

### *Kapittel 11 Ønsker om tiltak*

- Så godt som alle mener det bør satses på ungdomstiltak i nærmiljøet. Jenter generelt, og særlig innvandrerjentene, vurderer gjennomgående flere tiltak som viktige å satse på. Dette kan være en indikasjon på at det eksisterende fritidstilbudet i minst grad er rettet mot denne delen av ungdomsgruppa.
- Det er stor enighet om at det bør satses på to ulike typer av tiltak. For det første mener ungdom at det bør satses på å legge forholdene bedre tilrette for å drive idrett. Tre av fire mener at idrettshall, uteanlegg og/eller svømmehall er svært viktige tiltak. For det andre prioriteres tiltak som kan bidra til å legge bedre tilrette for uformelle aktiviteter blant ungdom. 80 prosent mener at det er svært viktig å satse på minst en av følgende aktiviteter: ungdomsdiskotek, kafé for ungdom, fritidsklubber og steder som ungdom selv kan stå for driften av.
- Mens gutter setter idrettstiltak høyest på prioriteringslista, prioriterer jentene i større grad uformelle møteplasser. Særlig mange jenter mener at helsestasjon for ungdom er et viktig tiltak.
- Det er tydelige forskjeller i hva slags typer av tiltak ungdom i ulike problematferdsgrupper ønsker. "De lovlydige" ønsker oftere enn andre at forholdene legges bedre til rette for å drive med idrett, samt tiltak som natteravnene, organisert leksehjelp og bibliotek. "Gjengangerne" og "de erfame" prioriterer oftere tiltak som i større grad bærer preg av egenaktivisering og som i mindre grad er voksenstyrte.

# 1 Innledning

Denne rapporten handler om hvordan det er å være ungdom i Oslo. Dette skal belyses ut fra to ulike tilnærminger. For det første skal det tegnes et bredt og oppdatert bilde av oppvekstsituasjonen til ungdom i alderen 14 til 17 år. Spørsmålet som stilles er hvordan ungdom opplever sin egen hverdag. Fokus vil bli lagt på viktige livsområder i ungdomstida, som forholdet til foreldre, skole og venner, samt aktiviteter og gjøremål i fritida. Ved å studere hvordan ungdom i sin allminnelighet opplever ungdomstida vil vanlige forestillinger om ungdom i storbyen bli konfrontert.

For det andre skal denne rapporten undersøke hvordan ungdom, som i ulik grad og på forskjellige måter har deltatt i aktiviteter som de fleste betrakter som uønsket, opplever sin ungdomstid. Det er grunn til å forvente stor variasjon innad i ungdomsmiljøet både når det gjelder grad og omfang av problematferd. Som ett ytterpunkt kan en tenke seg snille, prektige og lovlydige ungdommer, som aldri våger å bryte lover eller mer uformelle normer og regler. På et annet ytterpunkt finnes ungdom som er i ferd med å utvikle en livsstil i samfunnets randsone. For denne gruppa kan involvering i kriminalitet og annen problematferd i ungdomstida sette klare føringer i forhold til egen framtid. Majoriteten av ungdom befinner seg mellom disse ytterpunktene. Deltakelse i mindre alvorlige ungdomsstreker kan i mange tilfeller betraktes som uttrykk for en opposisjonstrang tilhørende en "normal" ungdomstid.

En studie av hva som kjennetegner ulike ungdomsgrupper kan bidra til å kaste lys over prosesser som ligger til grunn for skjevutvikling i ungdomstida. Fra et forebyggingsperspektiv er det viktig å vite noe om problemer blant ungdom. Å framskaffe kunnskap om risikogrupper er betydningsfullt med tanke på politiske beslutninger rettet mot tiltak og forebygging. Kunnskapen om kjennetegn ved problembelastet ungdom vil være mest interessant dersom disse sammenliknes med andre ungdomsgrupper. Slik vil rapporten også kaste lys over hvem de vanlige ungdommene i Oslo er.

## 1.1 Ungdomstid

Selv om den biologiske utviklingen varierer fra individ til individ, er det vanlig å knytte starten på ungdomstida til puberteten. I løpet av puberteten

skjer det for den enkelte en rekke forandringer. Kroppslige og fysiologiske endringer innebærer utfordringer på det følelsesmessige plan. Utvikling av nye sosiale og intellektuelle ferdigheter gjør at den unge stilles overfor nye krav og forventninger, både fra foreldrene og samfunnet. Mens barnet på mange måter ikke kan stilles til ansvar for sine handlinger, vil tenåringen stadig møte krav om å vise en viss voksen ansvarlighet. Mange normer og regler som gjaldt i barndommen framstår ikke lenger som aktuelle. Nye ferdigheter kreves for å gjøre den unge i stand til å mestre verden på en annen måte enn hva tilfelle var tidligere.

Fra tenåringens synspunkt framstår ikke barndommens trygghet lenger som ønskelig. Barndommen betraktes som et tilbakelagt stadium i ungdomstida, hvor det å ta avstand fra det barnslige blir en viktig del av selve ungdomsrollen. "Man blir ikke voksen før man kan være barnslig igjen", fortalte en tenåring en gang. Dette understreker hvordan den unge har en viss engstelse for å bli identifisert som barn, samtidig som han eller hun ikke fullt ut ønsker å bli godtatt som voksen.

Gradvis vil samværet med foreldrene oppleves som mindre viktig og interessant. Venner og jevnaldrende får en ny betydning. Fra å være lekekamerater blir den nye utfordringen "(...) å være sammen, prate, flørte, prøve seg ut på nye arenaer som ikke er kontrollert av voksne, og samtidig 'oppføre seg som voksne'" (Øia 1994:39) Både innenfor gjengen og i de tette, intime relasjonene til jevnaldrende stilles spørsmålsteget ved vedtatte sannheter, formidlet av foreldre, lærere og andre autoriteter.

Det å bli ungdom kan langt på vei betraktes som å befinne seg i en ny posisjon, hvor et nytt landskap åpner seg. Landskapet er ukjent og hva framtida byr på er åpent. Likevel har den unge en rekke forventninger om hva som skal skje. Gjennom media og reklame serveres et ofte ferdigtygget bilde av ungdomstida. Foreldre bidrar også til å skape forventninger. I dette grenselandet, mellom ungdomstidas usikkerhet og omverdens framstilling av ungdomsrollen, gjør den enkelte stadige forsøk på å etablere en selvstendig identitet. Hvordan andre oppfatter ens egen oppførsel og væremåter, sammenliknes med hvordan en selv oppfatter dette (Erikson 1968).

Et perspektiv på ungdomstida er å betrakte ungdommen som aktører i et sosialt landskap (Øia 1994). Dette landskapet kan deles inn i ulike arenaer. En arena utgjør en kontekst som legger føringer og begrensninger på individet. Arenaene kan betraktes som sosiale møteplasser og mulighetsstrukturer, hvor aktiviteter foregår, erfaringer utveksles og ferdigheter

utvikles i et samspill med andre. Familien eller hjemmet danner én slik arena. Skolen representerer en annen. Organisasjoner, foreninger og lag er eksempler på en annen type arena. Uformelle møteplasser, som gata, bensinstasjonen og sentrum kan også betraktes som arenaer. Nedenfor skal den ulike betydningen familie, skole og fritidsarenaen har for ungdommenes liv drøftes nærmere.

### *Familie*

I oppveksten er det som skjer innefor familien grunnleggende for hvordan den enkelte utvikler seg sosialt. Foreldrene spiller en sentral rolle i den primære sosialiseringen. Gjennom primærsosialiseringen utvikles den grunnleggende sosialiteten – evnen til å fungere i sosiale situasjoner sammen med andre mennesker. Innlæringen av språk, holdninger og væremåter påvirker hver enkelt av oss på en nærmest usynlig måte.

En vellykket utvikling av egen identitet og plass i samfunnet forutsetter en viss frigjøring fra den sosiale og følelsesmessige avhengigheten av foreldrene (Evenshaug og Hallen 1992). Behovet for å være selvstendig vil kunne variere fra person til person og frigjøringsprosessen kan også anta ulike former. For enkelte vil markeringen foregå åpenlyst. Gjennom opposisjon i forhold til foreldre og/eller andre autoriteter kan den unge prøve ut sin nyvunne selvstendighet. For andre skjer frigjøringen mer stilltiende gjennom en forsiktig utprøving av forholdet til foreldrene. Selv om ønske om å bli betraktet som selvstendig vil gjelde de fleste, preges likevel frigjøringsprosessen av en viss ambivalens. På samme tid som tenåringen har et økt behov for frihet og ønsker mindre innblanding og kontroll fra foreldrene, vil foreldrene med sin trygghet og omsorg framstå som ressurser vel verdt å ta vare på.

### *Skole*

Skolen utgjør en annen sentral arena hvor ungdom tilbringer mye av tida si. Skolens rolle i samfunnet er å formidle kunnskaper til den oppvoksende generasjon. Kunnskapene skal forberede ungdommene til det voksne liv, som deltakere i arbeidsliv og samfunnsliv for øvrig. Mens familien regnes som det primære stedet for utvikling av kunnskaper, holdninger og ferdigheter, ivaretar skolen sekundære sosialiseringsoppgaver. Sekundærsosialiseringen er mer formell, hvor skolen formidler kunnskap slik dette er nedfelt i undervisningsplaner vedtatt av politiske og administrative organer. Samtidig har skolen såkalte "latente funksjoner"

(Østerberg og Engelstad 1984) – eller konsekvenser som ikke nødvendigvis er nedfelt i skoleplaner, men som likevel har innvirkning. Skolen formidler ikke bare kunnskap, men også holdninger og verdier uttrykt gjennom skolesystemet. Elevene går ikke opp til eksamen i dette ”skjulte pensum”. Likevel er budskapet som formidles ”mellom linjene” ofte vel så viktig som det mer formelle som finnes i læreplanene (Østerberg 1984).

Innsats og prestasjoner på skolen belønnes gjennom tildeling av gode eller dårlige karakterer. Skolekarakterene har i mange tilfeller avgjørende betydning for framtidige utdanningsmuligheter og livssjanser. På denne måten peker tilpasning til skolesystemet framover mot voksenlivet. Karakterene har betydning også her og nå. Det er grunn til å anta at det for eksempel kan være en sammenheng mellom karakterer og selvbilde eller selvtillit. Selv om skolen er en viktig sorteringsfaktor, må det likevel understrekes at også andre forhold er viktige for å forklare både livssjanser og selvbilde.

Et annet trekk ved skolesituasjonen gjelder det som skjer utenom klasseromsituasjonen. For mange vil det faglige spille en mindre viktig rolle i friminutter og –timer. Det som skjer i ”Røykjavik”/Røykehjørnet eller utenfor skolemuren framstår som viktigere og mer interessant enn hva hovedstaden på Island heter eller hendelser knyttet til Tysklands gjenforening. Skolen kan således betraktes både som en arena for integrasjon i ungdomsmiljøet og som en arena for tilpasning til samfunnet for øvrig.

### *Fritid og betydningen av venner*

I forlengelsen av det som skjer i friminuttene representerer fritida større grad av autonomi sammenliknet med klasserommet og hjemmet. Venner spiller her en sentral rolle. Jevnaldergruppa ivaretar viktige utviklingsoppgaver både i forhold til å etablere en selvstendig identitet og status (Hallen og Evenshaug 1992). I jevnaldergruppa står alle overfor de samme utfordringene i forhold til den marginalposisjonen ungdomstida utgjør. At ungdom søker sammen i en slik situasjon er ikke unaturlig. Det som gjør jevnaldergruppa spesielt nyttig er likeverdigheten de unge i mellom (Frønes 1994). Ingen vil i kraft av sin alder alene kunne hevde sin autoritet.

Innenfor jevnaldergruppa står kravet om konformitet høyt (Hallen og Evenshaug 1992). Å skille seg ut fra de en vanligvis er sammen med vil fra

den unges synspunkt være lite ønskelig. Konformiteten innenfor fellesskapet kan være et nødvendig ledd i å oppnå identiteten jevnaldergruppa tilbyr. Å ha de samme meninger, gå med de samme klærne og gjøre det de andre forventer markerer tilhørighet og forankring. Felles symbolmarkeringer vil samtidig være uttrykk for hvilket ståsted gruppa har i forhold til andre grupperinger i ungdomsmiljøet. I den grad fellesskapet er skapt av ungdommene selv, kan en snakke om ulike "ungdomskulturer". Sølvfargede og glinsende dunjakker kan for eksempel markere tilhørighet til det hippe og kuule ungdomsmiljøet. Loslitte frakker kjøpt på UFF eller Elevator markerer kanskje en opposisjon til det kuule. Hiphopere med skyggelua bak fram og vide bukser markerer med sin noe røffe stil avstand til andre, samtidig som de gir uttrykk for et fellesskap innad.

## 1.2 Problematferd i ungdomsalderen

I overgangsfasen mellom barn og voksen kan det å delta i aktiviteter på kanten til det lovlige eller å ruse seg framstå som effektive virkemidler for å signalisere til omverdenen at han eller hun har inntatt en ny posisjon. Overtredelser av lover og regler kan bidra til å ivareta viktige utviklingsoppgaver i forhold til den psykologiske identitetsdanningen (Kaufmann 1988). Å bryte sosiale normer og regler er således viktig i de unges løsrivelse fra foreldrenes og voksensamfunnets innflytelse. Kanskje er det derfor at nettopp ungdomstida utgjør en særlig risikofylt alder for å involvere seg i problematferd (Pape 1997)?

Pedersen og Wichstrøm (1995) har vist at selvrapportert deltakelse i problematferd og kriminalitet topper seg i løpet av tenårene. Kriminalstatistikken viser at registrerte lovbrudd også er et typisk ungdomsfenomen (se Dullum 1997). På hvilket alderstrinn toppunktet inntreffer er imidlertid historisk betinget. Norsk kriminalstatistikk fra 1958 viser at kriminaliteten var mest utbredt blant 14-åringene målt i antall siktete personer i forhold til befolkningen. I 1975 var toppunktet 16 år, mens det var forskjøvet seg til 19-åringene i 1992 (Clausen 1996).

"Problematferd", eller antisosial atferd, som det også kalles, kan betraktes som en samlebetegnelse for uønsket opptreden i en eller annen forstand, om brudd på samfunnets lover, normer eller regler. Likevel kan ikke brudd på normer i seg selv kvalifisere en handling som problematferd. Det finnes en rekke normbrudd som er helt uproblematisk. Kaufmann (1992) mener at handlingen i tillegg til å bryte med normer, også må

inneholde et destruktivt element og være til skade for andre mennesker eller en selv. En helt presis begrepsdefinisjon kan være vanskelig å gi. En grunn er at normer og regler ikke alltid er like klart definert. En annen grunn er at handlinger som betraktes som uønsket, destruktivt og skadelig varierer over tid. Hvilke fenomener som faller inn under begrepet vil også avhenge av hvem som definerer. I et samfunn preget av mangfold, kan det være stor uenighet om disse spørsmålene, på grunn av ulikheter i verdisyn, interesser og moralske oppfatninger og standarder. Ikke bare finnes grensetilfeller for hva som generelt oppfattes som uønsket. Det kan også være vanskelig å avgjøre om en hendelse eller handling kvalifiserer til å være straffbar. Selv om det i mange tilfeller er åpenbart at noe er straffbart, kan det i enkeltsaker være nødvendig med lange rettssaker for å avgjøre om en handling bryter med lovverket. Det finnes altså "en gråsoner som gjør grenseoppgangen mellom lovlige og ulovlige aktiviteter ofte noe uklar og langt på vei beroende på skjønn og tilfeldigheter." (Pape 1997) I tillegg kan det være vanskelig å trekke klare grenser for hvor hyppig en handling kan gjentas før det anses som problematisk.

### 1.2.1 Typer problematferd

En konkretisering av ulike *typer problematferd* kan bidra til å klargjøre innholdet i begrepet. I en landsrepresentativ studie av tenåringer (Ung i Norge 1992) ble tre ulike profiler eller mønstre i ungdommens problematferd avdekket (Pedersen og Wichstrøm 1995, Skogen og Wichstrøm 1995). Den første profilen handlet om *alvorlig kriminalitet*. Det vil si handlinger som i henhold til et samfunns lovverk er ulovlige og straffbare. Her inngår lovbrudd som ran, tyveri, innbrudd, vold og alvorlig skadeverk. Dette er regulert gjennom lovverket og kan hvis de oppdages bli møtt med straffereaksjoner fra rettsapparatet. Pedersen og Wichstrøm (op. cit.) viste at det var store kjønnsforskjeller når det gjelder deltakelse i kriminelle handlinger. Guttene oppga i langt større grad enn jentene at de hadde deltatt i noen av de straffbare handlingene som var listet opp.<sup>1</sup>

En annen type problemprofil er mindre alvorlig og omfatter utagerende handlinger, som ofte tas ut i skolesammenheng (op. cit.). Problemprofilen omfatter konflikter med lærere eller andre autoriteter, slagsmål og

---

<sup>1</sup> Dette gjaldt biltyveri, stjålet noe til mer enn 1000 kroner, skadeverk for mer enn 1000 kroner, innbrudd, slåsskamp med våpen.

trusler mot jevnaldrende. Det er særlig den aktive og utagerende siden som karakteriserer denne formen for problematferd (Skogen og Wichstrøm 1995). Noen flere gutter enn jenter oppga at de hadde deltatt i denne formen for problematferd. Guttene var imidlertid betydelig mer aktive enn jentene (Pedersen og Wichstrøm 1995).

Den tredje problemprofilen omfatter ikke-aggressiv problematferd og handler om å snike seg unna situasjoner og hemmeligholde aktiviteter overfor voksne. Å snike på bussen, skulke skolen, naske varer i butikken, være lenge ute om kvelden eller borte hele natten uten tillatelse fra foreldrene er eksempler på handlinger karakteristisk for denne typen problematferd. Å trekke seg unna familien og skolen handler om å undra seg sosial kontroll på arenaer som antas å ha særlig betydning for ungdoms integrasjon i samfunnet (Skogen og Wichstrøm 1995). Resultatene fra Ung i Norge viste at ungdom flest hadde deltatt i slike aktiviteter. Selv om de enkelte handlinger ofte regnes som relativt bagatellmessige, kan det likevel være alvorlig dersom dette vever seg inn i et mer omfattende antisosial livsstil. Ungdom med et mer omfattende mønster av slike handlinger blir gjerne betegnet som "ungdom i drift". Kjønnforskjellene var ikke store når det gjaldt hvor mange gutter og jenter som hadde bedrevet slike aktiviteter. Likevel viste det seg også her at gutter var betydelig mer aktive ved at de rapporterte om hyppigere deltakelse enn jentene (Pedersen og Wichstrøm 1995).

Atferdsprofilene representerer ikke "rene" kategorier i den forstand at det er skarpe grenser mellom dem. Tvert imot avdekket analysene fra Ung i Norge at det ofte er stort overlapp mellom de ulike atferdsprofilene (Skogen og Wichstrøm 1995). Undersøkelsen viste for eksempel at unge mennesker som hadde begått straffbare handlinger også hadde overhyppighet av bagatellmessige overtredelser.

### 1.2.2 Normalitet eller avvik?

Kan problematferd oppfattes som noe såpass vanlig at det er mer eller mindre tilfeldig hvilke ungdommer som deltar i slike aktiviteter? Eller er det grunn til å forvente at det finnes bestemte kjennetegn ved de som overtrer normer og lover? Et glimt inn i en debatt (se Pedersen m.fl. 1995) som ble ført for noen år siden i norsk kriminologi kan være et inntak til å få fram ulike avviksbilder. Uenigheten handler om ungdomskriminelle best kan betraktes som en integrert del av den alminnelige ungdomsgruppa,



eller om de kriminelle ungdommene utgjør en særlig marginalisert gruppe med bestemte belastningskjennetegn. Selv om denne debatten dreide seg om kriminalitet, er det grunn til å tro at poengene også har overføringsverdi til å gjelde problematferd mer generelt.

### *Alminnelighetsperspektivet*

På slutten av femtitallet ble det for første gang gjennomført en norsk studie av selvrapportert kriminalitet blant ungdom (Andenæs m.fl. 1960). Funnene var svært overraskende fordi forskerne kunne konkludere med at kriminalitet var nokså vanlig. I motsetning til hva som registreres i den offisielle statistikken viste selvrapporteringsstudien at de aller fleste en eller annen gang hadde begått lovbrudd. Det vakte ekstra stor oppmerksomhet når det viste seg at undersøkelsen var foretatt blant jusstudenter. Flere liknende studier ble gjennomført, og resultatene ble bekreftet (Christie m.fl. 1965, Stangeland og Hauge 1974). Funnene ga grunn til å stille spørsmålsteget ved om det gir mening å skille så sterkt mellom "de lovlydige" og "lovbryterne", så lenge de fleste har begått lovbrudd. I Norge ble uttrykket "nyanser i grått" brukt som en beskrivelse av kriminalitetsfordelingen i samfunnet (Stangeland og Hauge 1974). I Danmark ble det hetende "kriminalitet som normalitet" (Greve 1972). Svart-hvitt-bildet av den ungdomskriminelle som samfunnets utskudd og taper ble erstattet av bildet av kriminalitet som et normalfenomen. Det var derfor ingen grunn til å anta at de som begår lovbrudd utgjør en spesielt utsatt gruppe, ble det hevdet. Stangeland og Hauge konkluderte med at "de har vel omtrent det samme evnenivå, samme sett ambisjoner, samme sett drifter, sjelsliv og nevroser" (1974:119).

### *Forskjellighetsperspektivet*

At de fleste en eller annen gang foretar seg noe galt er det liten uenighet om. For majoriteten er dette noe som hører til i en normal ungdomstid, og som derfor de fleste etter hvert vil vokse av seg. For andre unge er involvering i aktiviteter som ikke aksepteres av samfunnet rundt starten på et liv på kanten av samfunnets normsystem. Det er dokumentert at "de som i svært ung alder begår overtredelser av en viss alvorlighetsgrad, har større risiko for å etablere et vanepreget mønster av antisosiale og kriminelle handlinger." (Pape 1997) Problematferd kan i et livsløpsperspektiv betraktes asymmetrisk. De fleste unge mennesker begår lovovertrædelser, men det er kun en mindre gruppe som etablerer en permanent livsstil på kant med

lovverket. Det skjer en form for seleksjon, hvor noen slutter eller vokser det fra seg, mens andre fortsetter og blir hengende igjen.

Dette perspektivet åpner for en kritikk av metaforen "nyanser i grått". Gjentatte undersøkelser viser at en relativt liten gruppe av ungdom står for en uforholdsmessig stor del av de straffbare handlingene. På landsbasis viste Ung i Norge 1992 at omlag 5 prosent av guttene og mindre enn 1 prosent av jentene utgjorde en særlig problembelastet gruppe av ungdommer (Wichstrøm m.fl. 1996). En undersøkelse fra Bergen viste at en gruppe på omlag 5 prosent sto for mesteparten av ungdomskriminaliteten (Kaufmann 1988). Tilsvarende resultater er også funnet i andre land (Rutter og Giller 1984, Balvig 1982).

Pedersen (1992a) hevder at den mindre gruppa av ungdom som overskrider en grense for mer alvorlige forhold utgjør en svært utsatt gruppe med helt bestemte kjennetegn og belastninger. Gjennom egne studier viser han at "jo mer kriminalitet, desto flere belastninger." (op. cit.:359) Innvingingen mot "nyanser i grått" handler altså om at det går et kvalitativt skille mellom ungdom som begår alvorlig kriminalitet og de som begår bagatelmessige lovovertrædelser. Dette blir understreket i boka *Mors nest beste barn*, hvor det stilles spørsmålsteget ved fruktbarheten av å forstå kriminaliteten som grader på en skala. Ericsson m.fl. (1985:56) skriver her at "...det dreier seg ikke bare om grader på en skala. Det dreier seg også om kvalitative forskjeller, om ulike typer." Belastningene og kriminaliteten vever seg inn i hverandre og inngår som en del av en mer omfattende antisosial livsstil.

Hva slags belastninger handler dette om? Kaufmann (1992) har ut fra et psykologisk og sosialpsykologisk perspektiv gjennomgått norsk og internasjonal forskningslitteratur på dette feltet. Konklusjonen er at det finnes en rekke kjennetegn som skiller antisosial ungdom fra annen ungdom. Kjennetegnene betraktes som risikofaktorer – eller mulige forløpere for kriminell utvikling hos barn og ungdom (op. cit.). Bildet er svært sammensatt og forklaringer på hvorfor enkelte ungdommer utvikler kriminalitet må hentes på ulike nivåer. På individplan nevnes hyperaktivitet, angst, depresjon, dårlig selvbilde og lærevansker som de vesentligste risikofaktorene. Risikofaktorer på det psykososiale plan gjelder ulike typer familiesamspill og oppdragelsesstiler. I tillegg spiller tilpasning til skolesituasjonen en sentral rolle, samt betydningen av jevnaldrende og video- og Tv-vold.

### 1.2.3 Teorier om sosial kontroll

En mer sosiologisk tilnærming til forklaringer på hvorfor ungdom begår kriminalitet og andre typer problematferd gjelder teorier om sosial kontroll. I boka *Hvor tett et samfunn?* beskrives den sosiale kontrollen som innebygget i alt sosialt samvær (Christie 1982). Gjennom det daglige samværet med venner, familie og andre styres vi og bidrar til å kontrollere hverandre. Den sosiale kontrollen foregår gjennom å gi positive eller negative signaler eller tilbakemeldinger på måten en opptrer på, på ting en sier eller på det en foretar seg. I praksis kan dette dreie seg om alt fra et rynk på nesa eller et smil og til de formelle sanksjonene som staten kan sette inn gjennom rettsapparatet. Fengselsstraff og bøter utgjør en type sanksjoner som kan betraktes som bevisste korreksjoner på uønsket atferd eller handlinger. De daglige reaksjonene vil ofte være mindre bevisste.

Det er vanlig å skille mellom primær- og sekundærkontroll. En viktig forskjell mellom disse gjelder i hvilken grad kontrollfunksjonene ivaretas som en uformell del av det vanlige samværet eller om det finnes en formell ytre instans som kontrollerer andres samvær. Det typiske for sekundærkontrollen er at den er satt inn med det for øye at noe skal kontrolleres. Kontrollen utføres av mennesker lønnet for å ivareta kontrollfunksjoner. Politi, vektere og T-bane-kontrollører er eksempler på sekundærkontrollører. Instruksjoner om hvilke handlinger som skal sanksjoneres er gitt på forhånd. Med primærkontrollen er det annerledes, fordi den ikke er formalisert på samme måte. Primærkontrollen er sjelden planlagt. Eksempelvis er ikke far og mor ansatt av noen for å passe på barna sine. Kontrollen er vevet inn i selve de aktiviteter ungdom gjør sammen med foreldrene sine, og utøves ofte gjennom spontane reaksjoner på hverandres væremåter. Det må understrekes at rollene som kontrollør og kontrollert ikke alltid er gitt på forhånd. Også barn og ungdom vil utøve visse uformelle kontrollfunksjoner overfor sine foreldre. Samtidig er ikke skillet mellom primær- og sekundærkontroll alltid like klart definert. For eksempel vil både lærere, trenere og ungdomsarbeidere i mange tilfeller kunne utøve både primær og sekundær kontroll.

Sosial kontroll trenger ikke nødvendigvis utføres av bestemte personer. Trolig vil den mest effektive formen for kontroll handle om at det enkelte individ kontrollerer seg selv. Gjennom en læringsprosess – sosialiseringen – tilegner individet seg samfunnets normer om hva som er rett og galt. I denne prosessen er det ikke nok å oppfatte at en regel

eksisterer. Individet må i tillegg gjøre krav og forventninger fra andre til en del av sin egen moral og samvittighet. Først da kan en snakke om at samfunnets normer og verdier er internalisert, det vil si gjort til en del av individet selv. Selve internaliseringsprosessen foregår som regel på en måte hvor individet ikke selv er bevisst at verdier og normer tilegnes. Bevisstheten om dette kommer ofte fram når samvittigheten gir signaler gjennom en slags indre klokke som ringer når grensen for det forbudte nærmer seg (Aubert 1979).

Hirschi (1969) har i boka *Causes of delinquency* utviklet en generell teori om kriminalitet. Teorien er kjent under navnet *kontrollteorien* og er et forsøk på å forklare hvorfor mennesker *ikke* begår straffbare handlinger. Teoriens sentrale hypotese er at involvering i kriminelle handlinger er avhengig av hvor sterkt eller løst den enkelte er bundet til samfunnets institusjoner. Lovlydighet betraktes som et resultat av integrasjon eller bånd til samfunnet. Tilbøyeligheten til å begå lovbrudd er således minst for mennesker som opplever sterke bånd til familie og andre viktige oppdragsinstitusjoner, som skolen og organisasjonslivet. Individet som har utviklet sterke bånd til samfunnet vil utsettes for en sterkere grad av sosialt press eller kontroll sammenliknet med de som mangler denne forankringen.

Det teoretiske utgangspunktet er en generell handlingsteori – eller et syn på hvorfor mennesker handler og oppfører seg som det gjør. Hirschi argumenterer for at alle mennesker har en tendens til å handle slik at det vil maksimere fordeler eller nytte, samtidig som det blir forsøkt å gjøre innsatsen som skal til for å oppnå nytten så liten som mulig. Lovbrudd vil således være et resultat av situasjoner der den enkelte kan oppnå fordeler som overgår ulempene som følger av lovbruddet (jf Hauge 1990). Ungdom som har utviklet løse bånd til viktige institusjoner har følgelig minst å tape på å involvere seg i straffbare og andre uønskete handlinger.

Hirschi peker på fire elementer som sentrale for å forstå hva relasjonene til samfunnet handler om. Det første gjelder *tilknytning* til andre lovlydige mennesker. Foreldre, venner, lærere, ungdomsarbeidere og andre voksenpersoner bidrar til å kontrollere ungdom gjennom det daglige samværet. Denne formen for sosial kontroll kan for eksempel foregå på en ytre måte gjennom formaliserte regler og lover. Vel så viktig er trolig den indre kontrollen som handler om internalisering av normer. Individet som er knyttet til andre personer vil som regel ha et ønske om å leve opp til

forventninger som stilles. Samtidig er skuffelse noe en helst vil unngå. Å bryte lover og regler som reflekterer verdier som dine venner, foreldre eller andre står for, vil også innebære et brudd med de du bryr deg om og føler deg tilknyttet.

Et annet moment gjelder hva slags *ambisjoner* eller *framtidsplaner* den enkelte har. Ungdom med store ambisjoner om å "bli noe her i livet" vil kunne ha mye å tape ved å delta i straffbare handlinger. Et urent rulleblad vil gi dårligere jobbmulighetene enn en plettfri bakgrunn. En motivasjon for ikke å skulke skolen kan være nedsatt karakternivå. Frykten for å bli satt ut av laget kan være grunnen til å gå på trening, selv om en egentlig ikke har lyst. Det underliggende kontrollelement vil være at den enkelte har et ønske om å oppnå noe.

Et tredje element handler om *deltakelse* eller *engasjement*. Ungdom som er engasjert i lovlydige fritidsaktiviteter, som idrett, foreningsliv eller lekselesning, vil rett og slett ikke ha tid til å drive med kriminalitet eller andre typer problematferd. Hirschi skriver: "I den grad han er oppslukt av konvensjonelle aktiviteter kan han knapt tenke på avvik, langt mindre leve ut sine avvikende tilbøyeligheter." (siteret i Hauge 1990) Tida blir således å betrakte som en kontrollfaktor.

Det fjerde element i teorien gjelder *holdninger* eller *moral*. Spørsmålet er om den enkelte føler tilhørighet til de verdier og normer som eksisterer i samfunnet. For eksempel vil påbud som finnes i ulike religioner legge sterke føringer på det enkelte individ. Ungdom som tror på religiøse dogmer vil ha større tilbøyelighet til å være lovlydige. For den som i liten grad synes det er viktig å etterleve samfunnets regelverk vil tilbøyeligheten til å bryte lover og regler være større. Poenget hos Hirschi er at effekter av normer og påbud vil være avhengig av om folk føler seg forpliktet av dem eller ikke.

Teorien om sosial kontroll er et viktig supplement til psykologiske forklaringer på hvorfor ungdom begår – og ikke begår – antisosiale handlinger. Teorien er ikke minst interessant fordi den griper direkte inn i de unges hverdag. Vi har allerede nevnt at ungdomstida utspiller seg på ulike arenaer, hvor familie, skole og venner er de sentrale. Dette er forhold som angår alle ungdommer – og ikke kun en begrenset del av ungdomsgruppa. Teorien omfatter ikke bare de som begår lovbrudd, men forklarer også handlingene til de som ikke gjør noe galt. Kontrollteoretiske perspektiver åpner således for å sammenlikne hvordan ulike grupper av ungdom er tilknyttet ulike arenaer.

Teorien er enkel i sine forutsetninger, og det kan være grunn til å stille et spørsmålstegn ved holdbarheten i forutsetningen om at mennesker alltid opptrer så rasjonelt og fornuftsbasert som Hirschi forutsetter. Kontrollteorien gir likevel et godt utgangspunkt for å stille opp konkrete antakelser eller hypoteser som kan testes ut gjennom empirisk etterprøving. Som en illustrasjon kan vi gi et eksempel på en hypotese som kan avledes på bakgrunn av de generelle betraktningene: *ungdom som ofte begår lovbrudd investerer mindre tid i leksearbeid enn lovlydig ungdom*. Gjennom å sammenlikne lekselesningen til grupper av ungdom som i ulik grad har deltatt i problematferd, vil vi enten kunne gi støtte til hypotesen eller avkrefte hypotesen. Vi skal komme tilbake til flere slike hypoteser etter hvert, særlig knyttet til gjennomgangen av forholdet til foreldrene, skolen og venner i kapittel 8, 9 og 10.

### 1.3 Hvorfor studere ungdomsproblemer i Oslo?

For mer enn 20 år siden gjennomførte Nils Johan Lavik (1976) en undersøkelse av psykiske og utagerende problemer blant ungdom. Situasjonen i Oslo ble sammenliknet med en mindre landkommune på Østlandet. Resultatene viste at Oslo-ungdom hadde langt større tilbøyelighet til å drive med antisosiale aktiviteter. Både hærverk og vold, samt skoleskulk og bråk i timen var betydelig mer utbredt blant Oslo-ungdommene. Det samme gjaldt bruk av illegale rusmidler. Psykosomatiske problemer, som hodeverk, søvnevansker og liknende, og psykiske plager, som angst og depresjon, var derimot ikke mer utbredt i Oslo enn på landsbygda.

Undersøkelsens resultater ble bekreftet med et større og landsdekkende utvalg (Ung i Norge 1992) nesten 20 år senere (Wichstrøm 1994). Overraskende nok ble det dokumentert at Oslo ikke bare skilte seg fra landsbygda. Omfanget av ungdomsproblemer i Oslo var høyt også sammenliknet med de andre større byene i Norge. Resultatene ga grunn til å trekke følgende konklusjon: "Hva gjelder mengden og alvorlighetsgraden av ungdomsproblemer – i form av asosial atferd – viser undersøkelsen at vi har kun en storby i Norge." (op. cit.)

At ungdomsproblemer i hovedsak framstår som et urbant fenomen understrekes også i internasjonal forskning (Wikström 1991, Rutter og Giller 1984). Det kan være mange grunner til at forholdene er verre i storbyen enn på landsbygda. Lavik (1976) viste til de sosiale forholdene i

Oslo som gir grunnlag for lavere sosial kontroll, som dårlige sosio-økonomiske levekår, mer ustabile familieforhold og et mer destruktivt fritidsmiljø. En annen forklaring kan knyttes til at storbyen byr på anonymitet, hvor det er lett å stikke seg bort, og hvor forholdene er mindre oversiktlige. På små steder, hvor alle kjenner alle, er avvikende atferd mer synlig. Wichstrøm (1994) peker på som en forklaring at det generelle forbruket av illegale rusmidler er høyere blant Oslo-ungdommen (Wichstrøm 1994).

Uansett hva som forklarer overhyppigheten av ungdomsproblemer i hovedstaden – Oslo synes å være en by med spesielle problemer knyttet til kriminalitet, rusmiddelbruk og problematferd. Siden Ung i Norge ble gjennomført i 1992 er situasjonen for ungdom kartlagt i en rekke små og store kommuner. Sammen med opplysningene fra Oslo-ungdommene gir disse undersøkelsene et grunnlag for å oppdatere bildet når det gjelder forekomst av problematferd. Er det fortsatt riktig å betrakte Oslo som en særlig utsatt oppvekstarena? Særlig interessant i denne sammenheng vil være en sammenlikning av problemomfanget med Oslos nabokommuner. Er det riktigere å snakke om et felles fenomen i Oslo-området, heller enn fenomen knyttet til oppvekstsituasjonen i Oslo by? Det er verdt å understreke at selv om rapporten på enkelte steder vil sammenlikne situasjonen i Oslo med andre steder i Norge, vil ikke det sentrale perspektiv legges på det komparative. Rapportens hovedanliggende er ungdom som bor i Oslo.

## 1.4 Oslo en delt by

En analyse av byen som helhet vil sannsynligvis skjule en rekke variasjoner innad i byen. Oslo besitter ikke bare de rikeste befolkningsgruppene i landet, men også en relativt sett større andel av lavinntektsgruppene (Barstad 1997). Et generelt trekk ved de fleste byer av en viss størrelse er tendensen til at sosiale problemer hopper seg opp i enkelte byområder, mens byens rikeste bosetter seg andre steder. Enkelte bydeler i Oslo ligger på toppen i Norge når kommuner og bydeler sammenliknes ut fra økonomiske og sosiale mål på velferd og levekår, mens andre bydeler ligger på bunnen (op. cit.). Oslos befolkning har et generelt høyt utdanningsnivå. Likevel finnes enkeltbydeler hvor andelen med universitets- og høyskoleutdanning ligger på landets laveste nivå. Slike segregeringsprosesser, eller prosesser som deler mennesker i sosialt

atskilte grupper eller lag av befolkningen, kan føres tilbake til etableringen av Oslo som en industriby.

I nyere tid har også en annen segregeringstendens gjort seg gjeldende. Oslo har i løpet av de siste 20-30 årene fått et betydelig innslag av innvandrere med bakgrunn fra land utenfor Europa. Pr. 1. januar 1996 var det i Oslo bosatt 77 000 innvandrere<sup>2</sup> fra en rekke forskjellige land (Oslo kommune 1996). Bosettingen har vært konsentrert i områder som tidligere var dominert av arbeiderklassen. I tillegg er personer med utenlandsk opprinnelse overrepresentert i drabantbyområdene i ytre bysone. Innvandrerbefolkningen kommer gjennomgående dårlig ut på sentrale levekårs-komponenter som arbeidsledighet, trygdeavhengighet, inntekt, utdanning (Djuve og Hagen 1995).

FAFO har i flere studier kartlagt levekårene til voksenbefolkningen i Oslo. I rapporten *Oslo: den delte byen?* dokumenteres store levekårsforskjeller knyttet til hvor i byen den enkelte er bosatt (Hagen m.fl. 1994). Grovt sett fordeler levekårene seg etter tre hovedlinjer. For det første er det en akse som deler østkant og vestkant. Utdannings- og inntektsnivåene øker jo lenger vest en bor. For det andre finnes en sentrum-omegn-akse, hvor dårlig bomiljø, sosial isolasjon og dårlig helse preger de indre bydelene. I de ytre bydelene er miljøet generelt bedre og det finnes et mer aktivt sosialt liv. For det tredje er det en særlig opphopning av levekårsproblemer i de indre østlige bydelene. I tillegg til andre sentrumsproblemer kommer redsel for vold, dårlig bostandard og store økonomiske problemer. Opphopningen av problemer i indre øst blir forklart ut i fra høy konsentrasjon av innvandrergrupper med bakgrunn fra ikke-vestlige land, de mange eldre som finnes i disse bydelene samt at det bor mange unge uten fast etablering i bolig-, ekteskaps- og arbeidsmarkedet i de indre østlige bydelene.

Resultatene fra generelle levekårsundersøkelser i voksenbefolkningen gir grunn til å stille følgende spørsmål: Hvilken betydning har levekårsforskjeller for det livet ungdom lever? Når det i voksenbefolkningen er tydelige skillelinjer etter bosted, er det grunn til å forvente at dette også gjenspeiles i forskjeller mellom unges oppvekstvilkår? Det er vanlig å forestille seg at der hvor en finner dårlige levekår der finnes også andre typer av sosiale problemer. Særlig interessant vil det være å undersøke

---

<sup>2</sup> SSBs definisjon er brukt, hvor "innvandrere" omfatter personer hvor begge foreldrene er født i et annet land enn Norge.



omfanget av typiske ungdomsproblemer, som kriminalitet og rusmiddelbruk. Enkelte tidligere undersøkelser har vist at det er de vestlige bydelene i Oslo som utgjør det geografiske problemområdet. Her er omfanget av selvrapportert problematferd, kriminalitet og rusmiddelbruk høyest (Øia og Bergwitz 1994). Samtidig gjør vestkantungdommene det best på skolen og de har størst ambisjoner i forhold til framtidig utdanning og yrke (Bergwitz 1994). Dette tilsynelatende motsetningsforholdet bidrar til å rokke ved enkle forestillinger om koplinger mellom ungdomstid, generelle levekår og oppvekstvilkår. Problemstillinger knyttet til segregasjon åpner også for å undersøke betydningen av ulik sosial familiebakgrunn. Spørsmålet er i hvilken grad problematferd i ungdomstida kan knyttes til sosiale utstøtnings- eller marginaliseringsprosesser som gjør seg gjeldende i voksenalderen.

Innvandrerungdom utgjør 22,1 prosent av tenåringene i Oslo (Oslo kommune 1996). Ungdomstid i 90-tallets Oslo innebærer altså å være ung i en flerkulturell kontekst. Å undersøke denne nye situasjonen nærmere er viktig. Ikke minst fordi det er knyttet mange myter til unge innvandreres situasjon i det norske samfunnet. Særlig gjelder dette antakelser om at unge innvandrere er overrepresentert når det gjelder involvering i kriminalitet og andre typer problematferd. Det er forståelig at mange innvandrerungdommer føler seg utilpass med et slikt negativt stempel. Mangel på kunnskap om denne delen av befolkningen er trolig en av grunnene til at slike myter oppstår og fortsetter å eksistere. Å framskaffe informasjon om innvandrerungdom kan trolig bidra til å nyansere dette bildet.

## 1.5 Rapportens problemstillinger

Gjennomgangen gir grunnlag for å trekke sammen noen tråder og formulere noen konkrete problemstillinger. Rapportens problemstillinger kan oppstilles i følgende hovedpunkter, som vil bli drøftet nærmere i de ulike kapitler.

1. *Hvordan opplever ungdom sin egen hverdag når det gjelder forholdet til foreldre, skole og venner? Hvilke aktiviteter driver ungdom med i fritida?*
  2. *Hvor stor utbredelse har ulike former for kriminalitet, rusmiddelbruk og andre typer av problematferd blant ungdom i Oslo?*
- Finnes fortsatt tradisjonelle kjønnsforskjeller?
  - Er det forskjeller mellom ulike aldersgrupper?

- Hvilken betydning har sosiale bakgrunnskjenntegn for bruk av rusmidler og involvering i problematferd?
  - Følger omfanget av ungdomsproblemer tradisjonelle skillelinjer for levekårsforskjellene i voksenbefolkningen?
  - Har det i løpet av de siste årene skjedd endringer i forhold til utbredelsen av rusmiddelbruk og problematferd blant ungdom i Oslo?
  - Hvordan er omfanget av ungdomsproblemer i Oslo sammenliknet med andre steder i Norge?
3. *Hvilken betydning har tilknytningen til foreldre, skole, venner, samt deltakelse i ulike fritidsaktiviteter for de unges involvering i problematferd?*

## 1.6 Rapportens ulike kapitler

I kapittel 2 redegjøres det for datagrunnlaget, metoder og statistiske mål. Kapittel 3 handler om Oslos sosiale geografi. Det vil bli redegjort for en del bakgrunnskjenntegn ved familien og undersøkt hvordan dette varierer med bosted i byen. I kapittel 4 og 5 undersøkes omfanget av problematferd og rusmiddelbruk i ungdomsbefolkningen. Det legges vekt på detaljerte beskrivelser av hvor utbredt de ulike problemområdene er. Fire ulike ungdomsgrupper, som i ulik grad har erfaring med problematferd, vil bli identifisert. Disse vil sammenliknes videre i senere kapitler. I tillegg undersøkes utbredelsen av problematferd og rusmiddelbruk avhengig av kjønn, alder, bosted og ulike sider ved den enkeltes sosial bakgrunn. Kapittel 6 viser hvordan utviklingen i problematferd og rusmiddelbruk blant ungdom i Oslo har vært i løpet av 90-tallet. Data fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 vil her bli sammenliknet med tall fra 1992. Det vil også bli brukt registrerte opplysninger i kriminalstatistikken. I kapittel 7 sammenliknes omfanget av problematferd og rusmiddelbruk i Oslo med situasjonen andre steder i landet. I kapittel 8, 9 og 10 drøftes sammenhengen mellom problematferd og henholdsvis forholdet til foreldrene, skoletilpasning og venner, fritid og livsstilsindikatorer. Det vil her bli lagt vekt på hvordan ulike problematferdsgrupper er tilknyttet ulike arenaer. Kontrollteorien vil her være det teoretisk samlende perspektivet. Kapittel 11 viser hvilke tiltak ungdom i Oslo mener det offentlige bør satse på. I kapittel 12 vil trådene samles og bli oppsummert.

## 2 *Metode og statistiske mål*

Det empiriske grunnlaget for å belyse problemstillingene er data fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Undersøkelsen er en spørreskjema-basert skoleundersøkelse som ble gjennomført i løpet av perioden mars-mai 1996. Samlet sett er det en dobbelt målsetting som ligger til grunn for datainnsamlingen: 1) oppdatere bildet av den generelle oppvekstsituasjonen for ungdom i Oslo og 2) fokusere på situasjonen til bestemte utsatte grupper. Dette har satt preg på utvalget av deltakere i undersøkelsen, såvel som utformingen av spørreskjemaet.

### 2.1 Utvalg

For å sikre et mest mulig representativt utvalg – også for undergrupper i befolkningen – ble det samlet inn opplysninger fra tre hele årskull av ungdom bosatt i Oslo. Målgruppa for undersøkelsen omfatter elever ved samtlige av Oslo-skolene på tre klassetrinn. *Dette gjelder elever som på undersøkelsestidspunktet gikk på de to siste klassetrinnene på grunnskolen (8. og 9. klasse) og første klassetrinn (grunnkurs) på videregående skole.*<sup>3</sup> Til sammen omfatter undersøkelsen omlag 12000 ungdommer. Ikke bare de vanlige offentlige skolene ble invitert til å delta. Elever ved Oslos private skoler, samt elever på spesialskolene og Oslo-ungdom i de aktuelle årskullene plassert på institusjoner i og utenfor Oslo, er inkludert i utvalget. Til sammen deltok elever ved 95 skoler, hvorav 48 grunnskoler, 26 videregående skoler, 9 privatskoler og 10 spesialskoler/institusjoner. Enkelte av de sistnevnte har adresse utenfor Oslos grenser, men er likevel tatt med siden elevene på disse skolene bor i Oslo.

Tre skoler ønsket ikke å delta på grunn av at undersøkelsen ville være en for stor belastning for elevene (gjaldt til sammen omlag 30 elever). Dette gjaldt en spesialskole for døve barn (grunnskole) og to spesialskoler for innlagte psykiatriske pasienter. I tillegg ble enkelte elever med hovedsakelig store fysiske eller mentale handikap i spesialklasser på videregående skole ikke inkludert i utvalget, samt en spesialskole for psykisk utviklingshemmede grunnskoleelever (utgjorde ca 170 elever).

---

<sup>3</sup> Det er verdt å merke seg at datainnsamlingen foregikk før Reform –97.

Undersøkelser gjennomført i skolesituasjonen fanger ikke opp ungdom som ikke lenger befinner seg innenfor skolesystemet. For denne undersøkelsen gjelder dette både de som etter fullført obligatorisk grunnskoleutdanning ikke fortsetter i videregående opplæring og de som har avbrutt skolegangen før innsamlingstidspunktet. For videregående skole var dette mars 1996. Det er grunn til å anta at denne gruppa, som etter Reform 94 registreres og følges opp gjennom Oppfølgingstjenesten, utgjør 5-10 prosent av de som gikk ut av grunnskolen våren 1995. Det ble gjort forsøk på å inkludere disse ungdommene gjennom et spesialopplegg. Forsøket måtte imidlertid oppgis grunnet et annet forskningsprosjekt som allerede var igangsatt mot denne målgruppa. På bakgrunn av undersøkelsens problemstillinger ville dette være en spesielt interessant gruppe å få med i undersøkelsen. Et moment som til en viss grad bidrar til å kompensere for utvalgsproblemet, er at de som gikk ut av grunnskolen våren 1994 eller tidligere og som begynte på videregående skole på et senere tidspunkt hører med i målgruppa. Dette eventuelle utvalgsproblemet vil først og fremst gjøre seg gjeldende for ungdom på grunnkurs i videregående skole. Å vurdere hvilke konsekvenser slike utvalgsskjevheter har er vanskelig. Det kan være grunner til å anta at undersøkelsen gir et "snillere" bilde av ungdom enn det som ville ha vært tilfelle dersom også denne gruppa hadde deltatt.

### *Datainnsamlingen*

På hver skole ble det oppnevnt en kontaktperson med ansvar for utdeling av spørreskjemaer. Kontaktpersonens viktigste oppgave var å påse at alle fikk muligheten til å delta. Det ble derfor på alle skoler satt igang flere oppsamlingsheat i etterkant av hovedinnsamlingen for å fange opp så mange som mulig av de fraværende på hovedinnsamlingen.

Erfaringsmessig er det effektivt å nå målgruppa gjennom datainn-samling i skolesituasjonen. Her treffes mesteparten av ungdom, og svarprosenten blir derfor som regel høy. De unge ble bedt om å utfylle spørreskjemaene i løpet av to skoletimer under oppsyn av en lærer eller annen voksenperson. Ved utdelingen av spørreskjemaene ble viktigheten av at så mange som mulig deltok i undersøkelsen understreket. Elevene ble videre gjort oppmerksom på at det var frivillig deltakelse og at de kunne hoppe over enkeltspørsmål. Ingen fikk fri dersom de ikke ønsket å delta, og de ble samtidig gjort oppmerksomme på at de som ikke ønsket å delta skulle gjøre skolearbeid. For å unngå at elevene prater seg imellom om hva

de har svart, ble det ikke gitt anledning til å ta friminutt. De kunne ta en pause fra utfyllingen uten å forlate pulten. Etter utfyllingen av skjemaet, skulle det legges i en konvolutt som ble klebet igjen av eleven. Dette ble gjort for å garantere deltakerne anonymitet.

## 2.2 Svarprosent

11 450 spørreskjemaer ble samlet inn og tilrettelagt for videre data-behandling. 25 åpenbart useriøst utfylte spørreskjemaer ble forkastet. Undersøkelsens nettoutvalg består av 11 425 personer. Opplysninger om hvor mange elever som på undersøkelsestidspunktet gikk i hver enkelt klasse ble samlet inn fra alle skolene. De som på undersøkelsestidspunktet hadde fylt 20 år ble ikke inkludert. Til sammen utgjorde målgruppa 12 138 ungdommer, hovedsakelig i alderen 14-17 år.

Dette gir en samlet deltakelse på 94,3 prosent. Resultatet betraktes som svært tilfredsstillende. Svarprosenten varierte noe fra skole til skole. Med unntak av en skole, hvor 64 prosent av elevene deltok, var det ikke lavere svarprosent enn 80 på noen skoler. På 28 av 95 skoler var svarprosenten lik 100 prosent. På de fleste skolene lå responsraten høyere enn 95 prosent. Både god innsats fra kontaktpersonene og velvillighet blant lærerne og skolens ledelse bidro til et så godt resultat. Også andre skoleundersøkelser har oppnådd svarprosent i denne størrelsesorden, og gir et godt utgangspunkt for å sammenlikne med undersøkelser gjennomført andre steder.

Oppsamlingsheatene økte svarprosenten i undersøkelsen fra i underkant av 90 prosent på hovedinnsamlingen til i overkant av 94 prosent. En nærmere analyse av de som svarte på et senere tidspunkt (opsamlingsgruppa) viste at disse på en rekke punkter skiller seg fra de andre. Oppsamlingsgruppa har gjennomgående svakere skoleprestasjoner, de er mer i opposisjon overfor lærere og har også et høyere forbruk av rusmidler. At en del av de ivrigste skulkerne ble fanget opp var tydelig. 27 prosent av oppsamlingsgruppa hadde skulket skolen mer enn 5 ganger siste år, mot 14 prosent blant de som deltok under hovedinnsamlingen.

Etter at oppsamlingsheatene ble avsluttet manglet det fortsatt 688 elever på full deltakelse. Omlag 350 ungdommer – eller ca. 3 prosent av totalutvalget – ønsket av ulike grunner ikke å delta. Den vanligste grunnen som ble oppgitt var at det var viktigere å gjøre skolearbeid enn å delta i en

undersøkelse. Andre grunner til at elever ikke deltok var langtidsfravær grunnet innleggelse på sykehus og lengre utenlandsopphold. Det ble også gitt tilbakemelding om enkelte notoriske skulkere som det ikke var mulig for skolens kontaktperson å spore opp.

*Tabell 2-1 Antall ungdommer i målgruppa og besvarte spørreskjemaer etter skoletype. Svarprosent.*

<b>Skoletype</b>	<b>Målgruppa</b>	<b>Besvarte skjemaer</b>	<b>Svarprosent</b>
Grunnskole	7025	6771	96,4
Videregående skole	4035	3788	93,9
Spesialskole	166	137	82,5
Privatskole	912	753	82,6
<b>Totalt</b>	<b>12138</b>	<b>11425</b>	<b>94,3</b>

Tabell 2-1 viser at svarprosenten var høyest i grunnskolen og lavest på spesial- og privatskoler. Den lavere svarprosenten for privatskolene skyldes at en av de største skolene ikke ønsket å gjennomføre undersøkelsen i skoletiden. Spørreskjemaene ble fylt ut i fritida og senere levert til læreren. Dette resulterte i en svarprosent betydelig under de andre skolene. En lavere svarprosent på spesialskolene enn normalt skyldes at det var spesielt vanskelig å få tak i disse elevene. Likevel er det også på disse skolene tilfredsstillende deltakelse.

Utvalget brutt ned på kjønn viser at 51 prosent av deltakerne i undersøkelsen er gutter og 49 prosent jenter. Det er likevel ikke grunnlag for å snakke om skjevheter i kjønnsfordelingen. Tall fra statistisk årbok i Oslo viser at det pr. 1. januar 1996 var bosatt 10 446 gutter og 10 056 jenter i aldersgruppa 15-19 år i Oslo. Dette utgjør en kjønnsfordeling som er helt identisk med kjønnsfordelingen i utvalget.

### 2.3 Spørreskjema

I utarbeidelsen av spørreskjemaet var det en målsetting at spørsmålene skulle dekke de viktigste sidene ved oppvekstsituasjonen til ungdom. Følgende temaområder ble kartlagt: familie, skole, organiserte og uorganiserte fritidsaktiviteter, rusmiddelbruk, kriminalitet, musikksmak, psykisk helse, bruk av sentrum, holdninger til politiske spørsmål, arbeidserfaringer, selvbylde med videre. De fleste spørsmålene er prøvd ut i tidligere norske

og internasjonale studier. Det er inkludert en rekke internasjonalt anerkjente spørsmålsbatterier. Til sammen skulle de unge ta stilling til nesten 800 spørsmål, fordelt på et 32 sider langt spørreskjema. Skjemaet er gjengitt som vedlegg B bakerst i rapporten.

Ikke alle skulle besvare alle spørsmål. Fire av sidene ble kun stilt til ungdom med innvandrerbakgrunn. Dette gjaldt spørsmål direkte relatert til innvandrerungdommens situasjon i det norske samfunnet. Tre av sidene, som omhandlet blant annet norske ungdommers syn på innvandrings-spørsmål, skulle kun besvares av ungdom som har en eller begge foreldre født i Norge.

Det er grunn til å tro at enkelte grupper har problemer med å komme igjennom et så omfattende spørreskjema i løpet av to skoletimer. Det ble derfor utarbeidet en *forkortet versjon* med de viktigste spørsmålene. Dette skjemaet ble levert til ungdom med spesielle lære-, språk- eller konsentrasjonsvansker. I hovedsak ble kortversjonen gitt til fremmedspråklige elever i vanlige klasser. Ansvarlig lærer fikk i oppdrag å avgjøre hvilke elever som de mente ville ha for store problemer med å gjennomføre den vanlige undersøkelsen. Den forkortete versjonen ble også delt ut til alle elever som gikk på spesialskoler, i spesialklasser på vanlige skoler og i spesielle innføringsklasser på videregående skole. Kortversjonen ble fylt ut av 7,2 prosent av elevmassen.

En gjennomgang av skjemaene gir inntrykk av samvittighetsfull utfylling. Både tilbakemeldingen fra lærere og andre som var tilstede tyder på at ungdom flest tok utfyllingen svært seriøst. Det er likevel grunn til å tro at det var i lengste laget for enkelte elever. Generelt lavere svarprosent på slutten av spørreskjema understreker dette. Enkelte skjemaer bar tydelig preg av tullede svar. Det ble gitt instruksjoner til puncherne at åpenbart tull ikke skulle punches. Av totalt 11450 spørreskjemaer som ble samlet inn, ble kun 25 skjemaer i sin helhet forkastet.

## 2.4 Statistiske analyser

Framstillingen av de statistiske analyser vil hovedsakelig bestå av enkle oppstillinger hvor to eller flere egenskaper – eller variabler – ved deltakerne i undersøkelsen ses i sammenheng med hverandre. Et viktig skille går mellom *kategoriske* og *kontinuerlige* variabler. For den førstnevnte uttrykkes en egenskap ved et individ gjennom at han eller hun tilhører en

bestemt kategori. Kjønn er et eksempel på en slik variabel. Alle tilhører enten kategorien gutt eller jente. Hvilken bydel den enkelte bor i er et annet eksempel. Her vil det eksistere flere kategorier. Dersom to kategoriske variabler ses i sammenheng, framkommer en krysstabell. I krysstabeller vil prosentdifferansen være et mål på hvor sterk sammenheng mellom to variabler er. Sett at 20 prosent av jentene liker en bestemt type musikk, mens 40 prosent av guttene gjør det, er prosentdifferansen på 20 prosentpoeng. Det finnes også andre mer kompliserte mål på sammenhenger som kan brukes på krysstabeller. I rapporten vil det statistiske målet *gamma* brukes der hvor de kategoriske variablene kan graderes etter bestemte forhold. Gamma varierer mellom  $-1$  og  $1$ . Mens fortegnet viser hvilken retning det er på sammenhengen, viser absoluttverdien til styrken. Dersom  $\text{Gamma}=0$  eller omtrent lik  $0$ , kan dette tolkes som at det er liten eller ingen sammenheng mellom de to variablene. I samfunnsforskning vil en aldri kunne oppnå fullstendig sammenheng mellom to variabler (det vil si  $\text{gamma}=-1$  eller  $\text{gamma}=1$ ).

Kontinuerlige variabler måles på en litt annen måte. Her spørres det for eksempel om hvor mange ganger den enkelte har hørt på musikk i løpet av en viss periode. Svarene danner ikke naturlige kategorier, men kan betraktes som grader på en skala. Kontinuerlige variabler kan tenkes som en trapp hvor avstanden mellom trappetrinnene er like store. For slike variabler kan en beregne gjennomsnitt. En gjennomsnittstabell framkommer dersom en kontinuerlig variabel ses i forhold til en kategorisk. En gjennomsnittstabell kan for eksempel vise hvor mange ganger i gjennomsnitt gutter og jenter hører på musikk. Et mål på hvor sterk sammenheng er kan beregnes ved å ta differansen mellom gjennomsnittet til henholdsvis gutter og jenter. *Eta* er et annet mål som brukes for å se styrken på slike sammenhenger. Målet varierer mellom  $0$  og  $1$ , hvor  $0$  indikerer at det ikke er forskjeller mellom gruppene som sammenliknes med hverandre. Desto høyere *eta*-verdi, desto tydeligere sammenheng. Ofte vil *eta* større enn  $0,2$  være uttrykk for en tydelig sammenheng.

I rapporten vil det for sammenstillinger finnes et mål på det som kalles statistisk signifikans. Ved bruk av krysstabeller gjennomføres en  $\chi^2$ -test (uttales *kji*-kvadrat), mens *F*-test brukes på gjennomsnittstabellene. Ved hjelp av disse kan det sannsynliggjøres i hvilken grad prosentdifferansene eller gjennomsnittsforskjellene er store nok til at de ikke skyldes tilfeldigheter i det utvalget som er benyttet. Signifikansnivået uttrykkes gjennom bokstaven *p*. *p* betegner hvilken sannsynlighet det er for at resul-



tatene ikke er sikre nok til å fastslå forskjeller. *Desto lavere p, desto mer sikre kan en være på at resultatene viser at det er forskjeller mellom grupper.* I hovedsak vil det legges følgende signifikansnivåer til grunn:  $p < 0,05$ ,  $p < 0,01$ ,  $p < 0,001$ ,  $p < 0,0001$ . Disse vil ofte bli markert med en, to eller tre asteriks-tegn (\*). Dersom p er større eller lik 0,05, vil eksakt p bli oppgitt. Ikke signifikante sammenhenger markeres med NS (=non-significant).

Signifikanstesten er et statistisk mål, som kan være nyttig å bruke i mange tilfeller. Likevel er det grunn til å understreke at med et utvalg på omlag 11 500 individer vil selv små forskjeller få sterkt signifikante utslag. Samtidig må en hele tida ha i bakhodet at sammenhenger kan være uttrykk for noe mer en statistikk. Små forskjeller mellom to eller flere grupper vil, selv om de er aldri så signifikante, ofte ha liten praktisk verdi. Ofte kan det derfor være viktigere å betone likheter mellom grupper enn forskjeller. Dette betyr at det ikke alltid er så relevant å bruke signifikanstesten som en test på om sammenhengene er store nok til at uttrykker sosialt viktige forskjeller mellom grupper. Dette er et viktig poeng, og understreker at både forskeren og leseren må tolke resultatene også uavhengig av hva signifikanstesten viser. Hva som er sosialt viktige forskjeller vil i mange tilfeller være vanskelig å avgjøre. Her vil skjønnsmessige betraktninger, samt hvilke problemstillinger en ønsker å belyse, spille en vesentlig rolle. I tilfeller der ingen forskjeller er forventet, kan selv små forskjeller være viktige resultater.

En annen bokstav som vil bli brukt i tabeller og figurer er N. Denne refererer til hvor mange individer prosenttallene eller gjennomsnittstallene er basert på. Andre ord for N er antall personer, enheter eller basistall.

## 2.5 Om statistiske sammenhenger og kausalitet

Datagrunnlaget gir gode muligheter til å vise hvilke statistiske sammenhenger som finnes mellom to eller flere variabler. Statistiske analyser kan imidlertid ikke direkte si noe om kausalitet – eller om de to variabler er forbundet med hverandre i et årsaks-virkningsforhold. Etter at statistiske sammenhenger mellom variabler er etablert, vil det være en vurdering om relasjoner kan være uttrykk for dypereliggende årsaksforhold. En viktig forutsetning for å kunne hevde at det foreligger kausalitet, er at årsaken foreligger før virkningen i tid. I enkelte tilfeller vil dette være enkelt å vurdere, for eksempel når det gjelder forhold som kjønn og familiens

sosio-økonomiske status. I andre sammenhenger vil det være vanskelig å vite hva som opptrer først i tid. Bruk av rusmidler kan for eksempel både være en virkning og en årsak til at unge mennesker involverer seg i problematferd. En annen mulighet er at sammenhengen mellom rus og kriminalitet opptrer fordi det finnes andre bakenforliggende forhold som både påvirker rusmiddelbruk og problematferd. En tredje tolkning kan være at rus og problematferd er noe som opptrer på samme tid, og som bidrar til å forsterke hverandre i en gjensidig prosess. Alle disse forholdene kompliserer tolkningene av sammenhenger som kausale. For å vurdere om de statistiske sammenhenger kan være uttrykk for årsaks-virkningsforhold eller ikke, må dette knyttes til teoretiske modeller eller erfaringer fra annen forskning.

Det må understrekes at statistiske sammenhenger kan være interessante og gi nyttig informasjon selv om det vanskelig lar seg avklare om det foreligger kausale sammenhenger. La oss anta at det er etablert en statistisk sammenheng som viser at de mest problembelastede ungdommene bruker sentrum av byen oftere enn andre ungdommer. Uavhengig av vurderinger om årsaksrelasjoner gir dette informasjon om hvor "ungdom i risikozonen" befinner seg. Dersom en ønsker å sette igang tiltak som skal fange opp disse ungdommene, gir resultatene grunnlag for å vurdere om ikke sentrumsrettete tiltak er en vei å gå.

## 3 *Oslos sosiale geografi*

I dette kapitlet undersøkes enkelte sider ved Oslos sosiale geografi. Fokus vil bli lagt på ulikheter i foreldrenes tilknytning til arbeidsmarkedet, etniske bakgrunn og om familien er sammensatt av begge foreldrene eller ikke. Først vil det bli redegjort for en inndeling av byen i geografiske soner. Det er verdt å understreke at alle data som presenteres baserer seg på selvrappporterte opplysninger fra ungdommene.

### 3.1 Inndeling i fire byområder

Når problemstillinger knyttet til hvor den enkelte bor undersøkes, er det behov for å operere med et oversiktlig antall geografiske byområder. Framstillingsmessig er det lite hensiktsmessig å operere med de 25 bydelene som Oslo administrativt er delt inn i. Bruk av grovere kategorier gir mindre tilfeldig variasjon, fordi en sikrer et stort antall undersøkelsespersoner innenfor hvert område. På den annen side vil en grov inndeling av byen kunne skjule at det finnes større eller mindre forskjeller også innenfor de enkelte områder.<sup>4</sup>

En rekke forsøk er gjort for å dele inn Oslo i ulike byområder eller soner.<sup>5</sup> I hovedsak følger disse to prinsipper. For det første søker en å plassere bydeler som sosialt sett er like innenfor samme gruppe av bydeler. Når levekårsforskjeller studeres, er det vanlig å legge til grunn bestemte sosiale karakteristika ved befolkningen, som for eksempel inntekt, utdanningsnivå, arbeidsledighet mm (se Hagen, m.fl. 1994). Det andre kriteriet gjelder geografisk nærhet og behovet for å dele inn byen i sammenhengende byområder.

Uavhengig av forskeres mange forsøk på å dele inn byen i ulike sosiale soner, er det to sosio-geografiske akser som står sterkt i bevissheten til folk flest. Det første gjelder skillet mellom ytre og indre byområder. De indre byområder utgjøres av de sentrumsnære bydelene. Boligmassen her består hovedsakelig av eldre murbebyggelse reist i

---

<sup>4</sup> På basis av data fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 er det publisert egne rapporter fra tre bydeler: Nordstrand (Løwe 1997), Furuset (Valseth) og Romsås (Kippersund, Bakken og Strandbu 1998).

<sup>5</sup> Se Rognerud og Stensvold (1997), Hagen m.fl (1994), Gjestland og Moen (1988) (voksenbefolkningen) og Bergwitz (1994) (ungdomsbefolkningen)

perioden 1850-1930. I de ytre bydelene finnes villaområdene, rekkehusene og drabantbyene. Den andre aksene deler Oslo i en øst-vest-akse. Østkanten har tradisjonelt vært befolket av arbeidere og lavere funksjonærer, mens vestkanten har rommet middelklassen og den økonomiske overklassen. Dette gir en befolkning med gjennomgående høyere inntekter, utdanningsnivå og generelt bedre levekår på vestkanten sammenliknet med østkantens innbyggere (Hagen m.fl. op. cit.). Selv om Akerselva vanligvis danner det geografiske skillet mellom østkant og vestkant, passer dette sosialt sett ikke like godt for alle bydelene som ligger øst for elva. Både bydel 7 Ekeberg-Bekkelaget, bydel 8 Nordstrand og bydel 21 Grefsen-Kjelsås har trekk som sosialt sett minner mer om bydelene som ligger på vestsiden av Akerselva (op. cit.).

I spørreskjemaet ble samtlige av Oslos bydeler (inkludert Marka) presentert og de unge ble bedt om å krysse av for bydelen de bor i. På grunn av at bydelsinndelingen ikke er kjent for alle, ble det vedlagt et kart over Oslo med bydelsgrensene tegnet inn. For de som fortsatt var usikre, ble det spurt om postnummer for hjemmeadressen.<sup>6</sup> Samlet ble det registrert bosted for 99,2 prosent av utvalget. 2,1 prosent oppgir at de bor utenfor Oslo og 0,2 prosent bor i Marka.

Ved å krysse øst-vest-aksen med aksene som deler Oslo inn i ytre og indre byområder dannes fire relativt store byområder. Disse vil i rapporten bli betegnet som "indre vest", "ytre vest", "indre øst" og "ytre øst". Inndelingen som er brukt baserer seg på rapporten *Oslohelse. Utredningen om helse, miljø og sosial ulikhet i bydelene* (Rognerud og Stensvold 1997). Her deles bydelene inn i følgende byområder:

- INDRE VEST: Bygdøy-Frogner, Uranienborg-Majorstua, St. Hanshaugen-Ullevål
- YTRE VEST: Ekeberg-Bekkelaget, Nordstrand, Grefsen-Kjelsås, Sogn, Vinderen, Røa, Ullern
- INDRE ØST: Sagene-Torshov, Grünerløkka-Sofienberg, Gamle Oslo
- YTRE ØST: Søndre Nordstrand, Lambertseter, Bøler, Manglerud, Østensjø, Helsefyr-Sinsen, Hellerud, Furuset, Stovner, Romsås, Grorud, Bjerke

---

<sup>6</sup> Enkelte postnummer ligger ikke innenfor en og samme bydel. I disse tilfellene ble det lagt skjønnsmessige vurderinger til grunn for hvilken bydel som ble registrert. I analysene får dette svært små konsekvenser når bydeler som ligger nær hverandre behandles under ett.

Dette gir følgende fordeling av ungdommer i de ulike byområdene:

Tabell 3-1 Fordeling etter bosted. Antall og prosent

Bosted	Antall	Prosent
Indre vest	878	7,8
Ytre vest	3654	32,3
Indre øst	1103	9,8
Ytre øst	5424	48,0
Marka	27	0,2
Bor utenfor Oslo	242	2,1
Mangler opplysninger	97	0,8
I alt	11425	100,0

Ytre øst utgjør nesten halvparten av ungdommene i undersøkelsen, mens i underkant av hver tredje er bosatt i de ytre vestlige bydelene. Omlag hver tiende bor i indre øst, mens 8 prosent av utvalget er bosatt i de indre vestlige bydelene. Ungdom som bor i Marka og utenfor Oslo utgjør en liten andel av utvalget. Disse vil bli utelatt i analyser hvor bosted inngår som variabel.

## 3.2 Oslos sosiale struktur

I det følgende skal de fire områdene i byen beskrives nærmere med hensyn på fire sentrale bakgrunnsvariabler. Fars yrke og tilknytning til arbeidsmarkedet vil bli brukt som indikatorer på sosio-økonomisk bakgrunn eller økonomiske sider ved familiens levekår. Etnisk bakgrunn vil være definert ut fra foreldrenes fødeland. Det er også spurt om den enkelte bor sammen med begge foreldrene sine eller om de bor i andre familiekonstellasjoner. Ved å vise fordelingen av disse bakgrunnskjenneegnene etter bydelstil-hørighet, vil det tegnes et bilde av Oslos sosiale struktur. Det vil også bli redegjort for hvordan disse bakgrunnskjenneegnene er målt.

### 3.2.1 Sosio-økonomisk bakgrunn

Å identifisere ulike sosio-økonomiske grupper i befolkningen er ikke uproblematisk. En nærmere diskusjon av hvilke kriterier som legges til grunn for kategoriseringen er derfor påkrevet. Et kriterium som ofte brukes

er en persons yrke eller stilling. Dette gir i de fleste tilfeller informasjon både om lønns- og utdanningsnivå. Samtidig vil andre "objektive" kriterier som for eksempel formue, eiendom eller aksjer, i tillegg til mer uformelle forhold som prestisje og innflytelse være mål på sosio-økonomisk posisjon i samfunnet. Ungdom i begynnelsen av tenårene befinner seg imidlertid i en fase av livet hvor de verken er etablert på arbeidsmarkedet eller har avsluttet skolegangen. De unge selv innehar ingen egen sosio-økonomisk status. Foreldrenes status brukes derfor som et mål på den unges egen sosio-økonomiske bakgrunn.

Hvilke kriterier som skal inngå når en skal måle sosio-økonomisk status er også avhengig av hvilke opplysninger forskeren mener det er mulig å framskaffe pålitelig informasjon om. Selv om unge mennesker i mange tilfeller har oversikt over familieøkonomien, knytter det seg stor usikkerhet til å spørre etter inntektsforholdene i familien. Trolig vil det også være mange som ikke kjenner til hva slags utdanning foreldrene har. Større er nok bevisstheten om yrkesposisjonen til foreldrene. Følgende spørsmål ble stilt: "Hvilke yrker har foreldrene dine?" De ble bedt om å oppgi både mor og fars yrke. For å unngå meningsløse svar som "sjef", "leder", "boss" og liknende, ble det i tillegg spurt etter hva foreldrene gjør når de er på jobb. Opplysningene ble deretter kodet etter yrkesklassifikasjonssystemet ISCO-88 (Hoffman 1993, ILO 1990). Skogen (1996) har i en tidligere sammenheng plassert ungdom i seks ulike kategorier på bakgrunn ISCO-88. Inndelingen er brukt i Ung i Norge, samt i en rekke kommunale ungdomsundersøkelser gjennomført i regi av NOVA/UNG-forsk. Følgende kategorier med tilhørende yrker vil bli brukt som mål på familiens sosio-økonomiske status:

#### *Høyere administrative stillinger*

Dette omfatter ledere i offentlig og privat sektor, og selvstendige næringsdrivende som har 4-5 ansatte eller flere. Her inkluderes alle slags direktører, og de fleste yrker med tittelen «leder», forutsatt at de har et administrativt ansvar av forholdsvis betydelig omfang, samt militært personell fra oberst og oppover.

#### *Teknisk-økonomisk mellomlag*

Her inngår ingeniører, arkitekter, økonomer, markedsføringsfolk, forskere i tekniske fag, skogteknikere, polititjenestemenn i mellomsjiktet, politijurister, militært personell fra og med løytnant til og med oberstløytnant,

funksjonærer på mellomnivå som jobber med tekniske eller økonomiske spørsmål i privat virksomhet eller forvaltning etc, i tillegg til selvstendig næringsdrivende i slike yrker, forutsatt at de kun har noen ganske få ansatte. Kategorien dekker yrker som vanligvis krever fra to-tre års utdanning eller høyere på høgskole- eller universitetsnivå.

#### *Humanistisk-sosialt mellomlag*

Denne kategorien omfatter utdannet helsepersonell, lærere, andre pedagoger, sosialarbeidere, kunstnere, samfunnsforskere, biologer og visse grupper selvstendig næringsdrivende (for eksempel privatpraktiserende leger) også her under forutsetning at de kun har ganske få ansatte. Som ovenfor dekker også denne kategorien yrker som vanligvis krever to-tre års høyere utdanning eller mer.

#### *Lavere funksjonærer*

Herunder hører butikkpersonell, salgspersonell, tjenesteytere på lavere nivå i offentlig og privat sektor (for eksempel hjelpepleiere, hjemme-hjelpere, resepsjonsyrker, bankfunksjonærer på lavt nivå, etc.), vaktyrker, lavere polititjenestemenn, samt militært personell til og med fenrik, vanligvis yrker som krever mindre enn toårig høgskoleutdanning.

#### *Arbeidere*

Lønnsarbeidere i manuelle yrker (for eksempel produksjonsarbeidere, sjåførere, maskinførere, håndverkere), samt selvstendige håndverkere og sjåførere uten egne ansatte - eller med bare noen få, og hvor vedkommende jobber med produksjon selv.

Inndelingen gir følgende fordeling av fars og mors yrker.

*Tabell 3-2 Selvrapportert yrke til far og mor blant ungdom i Oslo. Prosent*

Yrkesgrupper	Fars yrke	Mors yrke
Høyre, administrative stillinger	8,1	1,6
Teknisk-økonomisk mellomlag	28,3	10,1
Humanistisk-sosialt mellomlag	16,2	26,3
Lavere funksjonærer	7,1	28,1
Primærnæringsyrker	0,3	0,1
Arbeidere	22,4	7,1
Uoppgitt	17,5	26,7
I alt	100,0	100,0
N=	11425	11425

Tallene viser tydelige forskjeller mellom mors og fars plassering i det sosiale hierarki basert på yrke. Kvinner er særlig overrepresentert i "humanistisk-sosialt mellomlag" og "lavere funksjonærer". I de resterende sosialgruppene dominerer menn. Naturlig nok er det svært få av Oslos foreldre som har sitt arbeid innenfor primærnæringen. Det er lite hensiktsmessig å undersøke denne lille gruppa spesielt. På grunn av bondens og fiskerens nærhet til fysisk arbeid, vil de i analysene bli plassert sammen med "arbeidere".

Det framkommer av Tabell 3-2 at 18 prosent ikke oppgir fars yrke og 27 prosent oppgir ikke mors yrke. Det kan være ulike grunner til at ungdom ikke svarer på hva slags yrke foreldrene har. Grundigere undersøkelser viser at den vanligste grunnen er at foreldrene ikke er i arbeid. På spørsmål om foreldrenes tilknytning til arbeidsmarkedet svarte 40 prosent av de som ikke oppga fars yrke at far enten var arbeidsledig, trygdet eller hjemmeværende. I tillegg var far død i 16 prosent av tilfellene og i 8 prosent av tilfellene gikk far på skole eller kurs. Når det gjelder de som unnlot å svare på hva mor arbeider med, var årsaken tydeligere. Langt de fleste hadde hjemmeværende mor.

To av tre oppgir yrket til begge foreldrene. At både mor og far er i arbeid er en situasjonen som har endret seg drastisk de siste 30 årene. Tidligere var far som regel den eneste i familien med lønnsinntekt. Situasjonen med to-inntektsfamilier kompliserer en enkel inndeling av sosio-økonomisk bakgrunn. Vi har her valgt en grov tilnærming for å måle dette. Som hovedregel vil *fars yrke* bli benyttet. I tilfeller der denne informasjonen mangler, vil opplysninger om mors yrke bli brukt. Det er flere grunner til et slikt valg. For det første viser en krysskopling av mors og fars yrke at i færre enn 10 prosent av tilfellene har mor høyere sosio-økonomisk status enn far. På tross av omfattende endringer i kvinners deltakelse i arbeidsmarkedet har fortsatt menn lønnsmessig høyere plassering i det sosiale hierarkiet. Dette forsterkes gjennom at menn oftere enn kvinner befinner seg i yrker og sektorer hvor karrieremulighetene er bedre. Et annet argument er at fars yrke som indikator på familiens sosiale posisjon er et valg som også er gjort i tidligere ungdomsundersøkelser. En annen operasjonalisering vil svekke sammenlikningsgrunnlaget. Tabellen nedenfor viser hvordan sosio-økonomiske bakgrunn fordeler seg i Oslo generelt og i de ulike byområdene.



Tabell 3-3 Fars yrke mot bosted. Prosent

Fars yrke	Bosted i Oslo				Oslo totalt
	Indre vest	Ytre vest	Indre øst	Ytre øst	
Høyere, administrative stillinger	10	14	2	5	8
Teknisk-økonomisk mellomlag	31	40	12	25	29
Humanistisk-sosialt mellomlag	32	25	13	11	18
Lavere funksjonærer	8	6	11	14	10
Arbeidere	14	11	34	33	24
Uoppgitt	6	4	28	12	10
Totalt	100	100	100	100	100
N=	855	3589	1064	5271	11014

Note:  $\chi^2=2182,5$ ,  $p<0,0001$

Det er stor spredning på de ulike sosio-økonomiske gruppene i Oslo sett under ett. Mer enn halvparten av ungdommene har fedre som arbeider i mellomlagsyrker eller i høyere, administrative stillinger. Flest ungdommer har fedre som arbeider i teknisk-økonomiske mellomlagsyrker og litt færre (24 prosent) av fedrene har arbeideryrker. Til sammen har 10 prosent unnlatt å svare spørsmålet om foreldrenes yrke.

Segregeringen mellom de ulike byområdene er påfallende. I vest har mer enn tre av fire bakgrunn fra høyere sosiale lag eller middelklassen, mens kun 20 prosent svarer at far er lavere funksjonær eller arbeider. Østkanten preges av større mangfold eller sosio-økonomisk heterogenitet. Likevel er det en hovedvekt av fedre som arbeider i yrker med lavere sosial status. I de ytre østlige bydelene tilhører 41 prosent middelklassen eller høyere, mens 27 prosent har en slik status i indre øst. I tillegg er det verdt å understreke at 28 prosent i indre Oslo øst oppgir at verken mor eller far har et yrke. Tilsvarende tall er 5 prosent på vestkanten og 12 prosent i ytre øst. Grundigere analyser viser at disse forskjellene langt på vei kan forstås som et utslag av at det i indre øst bor en uforholdsmessig høy andel innvandrere, hvor mange av foreldrene ikke har fast tilknytning til arbeidsmarkedet.

I analyser hvor ungdommene sammenliknes etter fars yrke, vil de som verken har oppgitt fars eller mors yrke utelates. For å fange opp problematikken knyttet til denne gruppa, vil det bli gjennomført analyser hvor

ungdommene sammenliknes etter foreldrenes tilknytning til arbeidsmarkedet. Også her brukes opplysninger om far, og der hvor dette mangler opplysninger om mor. I tabellen nedenfor er spørsmålet om fars arbeidslivstilknytning sett i forhold til hvor de unge bor.

Tabell 3-3 Fars tilknytning til arbeidslivet mot bosted. Prosent

Tilknytning til arbeidslivet	Bosted i Oslo				Oslo totalt
	Indre vest	Ytre vest	Indre øst	Ytre øst	
Heltidsarbeid	84	91	54	78	81
Deltidsarbeid	7	4	11	7	6
Arbeidsledig	2	1	10	4	3
Hjemmeværende	2	1	7	3	3
Trygdet	4	2	12	5	5
Skole, kurs	1	1	6	3	3
Totalt	100	100	100	100	100
N=	869	3638	1081	5342	11160

Note:  $\chi^2=839,3$ ,  $p<0,0001$

Indre Oslo øst kommer særlig dårlig ut. Dette området av byen er kjenne-tegnet med en betydelig høyere andel arbeidsledige fedre og trygdemot-takere enn hva som er tilfelle andre steder i byen. I indre øst oppgir noe over halvparten av ungdommene at far har heltidsarbeid. Kontrastene til ungdommene på vestkanten er store. Særlig i forhold til de ytre vestlige bydelene, hvor mer enn 90 prosent av ungdommene har fedre som arbeider full tid. I svært få tilfeller vokser vestkantungdom opp i en familie hvor far enten er arbeidsledig eller i en trygdesituasjon. Ytre øst kommer i en posisjon mellom de vestlige bydeler og indre Oslo øst.

Resultatene bekrefter tidligere levekårsundersøkelser, som viser at indre Oslo øst har en relativt stor andel voksne med begrensete økonomiske ressurser, samtidig som mange er avhengig av støtte fra det offentlige (Hagen m.fl.1994). I den samme undersøkelsen pekes det videre på at ressursfattigdom og opphopning av andre sosiale problemindikatorer var tett knyttet sammen. I hvilken grad involvering i kriminalitet, rusmiddelbruk og andre typer av problematferd har en tendens til å hope seg opp i Oslos lavstatusområder, vil være gjenstand for analyse i kapittel 4 og 5.

### 3.2.2 Etnisk segregering

I denne rapporten vil Statistisk Sentralbyrås definisjon av innvandrerbefolkningen benyttes. Her defineres *personer født av to utenlandsfødte foreldre* som ”innvandrere”. Et åpenbart problem med en slik avgrensning er at den inkluderer personer som selv er født i Norge, men hvor foreldrene ikke er det. I materialet fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 oppgir 39 prosent av de som faller innenfor definisjonen over at de selv født i Norge. I tillegg ankom 25 prosent Norge første gang før de var i skolepliktig alder. Det vil si at ungdom som har levd mesteparten eller hele sitt liv innenfor Norges grenser kategoriseres som innvandrere i statistikken.

Et viktig argument *for* å bruke definisjonen er at selv om ungdommene har bodd i Norge i lang tid, vil det å ha to utenlandsfødte foreldre være med på å sette et preg på livet som leves i Norge. Alle mennesker, om de har innvandret til et ukjent land eller bodd på det samme stedet hele livet, bærer med seg sitt opphav på mer eller mindre synlige måter. Både klær og farve på huden er synlige kjennetegn ved deler av innvandringsbefolkningen. Selv om det er stor variasjon både mellom og innenfor ulike innvandrergupper, er det likevel et fellestrekk at det norske samfunnet møter denne gruppa som innvandrere.

21,5 prosent – eller 2 444 ungdommer – oppgir at både far og mor er født i et annet land enn Norge. I tabellen nedenfor er det gjengitt hvilke land som ble oppgitt for fars fødeland. Der hvor denne opplysningen mangler brukes tilsvarende informasjon om mor.<sup>7</sup> Til sammen ble det oppgitt 98 forskjellige nasjonaliteter, og forteller i seg selv om mangfoldet i den kulturelle bakgrunnen blant dagens Oslo-ungdom. For at ikke listen av nasjonaliteter blir for lang, er enkeltgrupper som utgjør mindre enn 1 prosent av den unge innvandrerbefolkningen samlet i restkategorier.

---

<sup>7</sup> I de fleste tilfeller er både mor og fars fødeland oppgitt. Krysskjøring av disse to spørsmålene viste at 91 prosent av foreldrene er født i samme land.

Tabell 3-5 Opprinnelsesland (fars fødeland) til innvandrerungdom i Oslo.  
Prosent

<b>Asia (inkl. Tyrkia)</b>			<b>65,1</b>
herav	Pakistan	32,4	
	Tyrkia	5,9	
	Vietnam	5,8	
	India	4,4	
	Iran	3,8	
	Filippinene	2,9	
	Sri Lanka	2,4	
	Irak	1,6	
	Kina	1,6	
	Andre asiatiske land	4,4	
<b>Afrika</b>			<b>14,9</b>
herav	Marokko	6,8	
	Somalia	3,6	
	Eritrea	1,3	
	Andre afrikanske land	3,2	
<b>Øst-Europa</b>			<b>11,4</b>
herav	Bosnia	2,3	
	Rest-Jugoslavia	2,1	
	Polen	2,0	
	Makedonia	2,0	
	Kroatia	1,1	
	Andre østeuropeiske land	1,9	
<b>Vestlige land *</b>			<b>5,6</b>
herav	Danmark	1,1	
	Sverige	1,1	
	Andre vesteuropeiske land	3,5	
<b>Sør-Amerika</b>			<b>2,9</b>
herav	Chile	1,7	
	Andre søramerikanske land	1,2	
Totalt		100,0	
N=		2444	

Note: \* Inkludert i kategorien vestlige land er 13 personer som oppgir at far og mor er født i USA, Canada eller Australia

Innvandrerungdom med asiatiske bakgrunn dominerer den unge innvandrerbefolkningen. Halvparten av asiatene har pakistansk bakgrunn. Ungdom med bakgrunn fra Tyrkia, Vietnam og Iran utgjør også en stor del av de asiatiske innvandrerungdommene. Av land utenfor Asia er det marokkansk og somalisk ungdom som dominerer. Tabellen viser videre at få innvandrerungdom har bakgrunn fra søramerikanske og vesteuropeiske land<sup>8</sup>, mens andelen fra afrikanske og østeuropeiske land er noe høyere.

<sup>8</sup> Når det gjelder hele Oslos innvandrerbefolkning (alle aldersgrupper) utgjør personer med bakgrunn fra vest-europeiske land 21,3 prosent av innvandrere bosatt i Oslo, hvorav de fleste kommer fra Norden (Oslo kommune 1996). Resultatene fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo viser at kun 5,6 prosent av ungdommene har bakgrunn fra vest-Europa. Sprikenes skyldes dels at vest-europeiske innvandrere ikke i samme grad som andre innvandrergrupper danner familier i Norge. Et annet

Selv om det i mange tilfeller kan være interessant å undersøke bestemte undergrupper noe nærmere, vil det ligge utenfor rapportens rekkevidde å beskrive forskjeller mellom ulike innvandrergrupper i detalj. Som hovedregel vil det kun skilles mellom to etniske grupper: ungdom med norsk etnisk bakgrunn og innvandrerungdom. På grunn av at innvandrerungdom med bakgrunn fra vestlige land i hovedsak viser svært like resultater på en rekke indikatorer vil disse skilles ut som en egen gruppe. Lesere som på basis av Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 ønsker å få mer detaljerte framstillinger av situasjonen for ulike grupper innvandrerungdom henvises andre publikasjoner (Øia 1998). Tabellen nedenfor viser hvordan ungdom er fordelt etter etnisk bakgrunn i de ulike byområdene.

Tabell 3-6 *Etnisk bakgrunn etter bosted. Prosent*

Etnisk bakgrunn	Bosted i Oslo				I alt
	Indre vest	Ytre vest	Indre øst	Ytre øst	
Norsk etnisk bakgrunn	87,2	93,8	44,5	73,0	78,5
Vestlig innvandrerungdom	2,3	1,4	0,7	0,9	1,2
Ikke-vestlig innvandrerungdom	10,5	4,8	54,8	26,1	20,3
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N=	874	3643	1088	5374	11220

Signifikanstest:  $\chi^2 = 1538$ ,  $p < 0,0001$

Andelen ungdommer med innvandringsbakgrunn varierer tydelig med bosted. I indre øst er ungdom med norsk etnisk bakgrunn i mindretall. Går vi nærmere inn på enkeltbydeler topper bydel Gamle Oslo med 66 prosent innvandrerungdom. I begge de vestlige byområdene utgjør innvandrerungdom kun et lite mindretall. Ingen bydeler i ytre vest har mer enn 10 prosent innvandrerungdom. Lavest er innvandrerandelen i Vindern bydel med kun 3 prosent. I de indre vestlige bydelene utgjør innvandrerandelen 13 prosent. I de ytre østlige bydelene er tallet 27 prosent. Variasjonen mellom bydelene innenfor dette området er verdt å nevne. Rundt Østensjøvannet er det relativt sett færre innvandrere sammenliknet med de fleste bydelene i Groruddalen. På Romsås er det for eksempel like stor andel innvandrere som i den indre østlige bydelen Sagene-Torshov. Søndre Nordstrand er også en bydel med relativt stort innslag av innvandrerungdom. Et generelt

moment er at det finnes en del ungdom i Oslo som har en av foreldrene født i Norge og den andre i et annet land. Disse er ikke regnet som innvandrere.

trekk ved vestkantens innvandrerbefolkning er at disse i større grad enn østkantens innvandrere har bakgrunn fra europeiske land.

### 3.2.3 Familiemønster

I løpet av de siste 30 årene har familiemønsteret i Norge gjennomgått svært dramatiske forandringer. Tall fra Statistisk Sentralbyrå viser at det inngås flere samboerforhold (SSB 1993). Samtidig har det vært en reduksjon i inngåtte ekteskap og flere ekteskap ender i skilsmisser. Gjennom media kan en få inntrykk av at de fleste ekteskap går i oppløsning. Likevel oppgir 66 prosent av ungdommene i undersøkelsen at de bor sammen med både mor og far.<sup>9</sup> Videre er det 16 prosent som oppgir at de bor sammen moren sin og 3 prosent at de bor sammen med faren sin. 8 prosent oppgir at de bor hos mor eller far som har flyttet sammen med ny samboer, mens 3 prosent bor like mye hos mor og far som har skilt lag. 1 prosent av ungdommene har flyttet hjemmefra og like mange bor hos andre familiemedlemmer. 0,5 prosent bor hos fosterforeldre.

Tabell 3-7 viser hvem de unge bor sammen med avhengig av bosted i Oslo. Tabellen viser også sammenliknbare tall hentet fra Ung i Norge 1992.

Tabell 3-7 Familiesammensetning mot bosted. Prosent

Hvem den enkelte bor sammen med	Bosted i Oslo				Oslo totalt	Norge 1992
	Indre vest	Ytre vest	Indre øst	Ytre øst		
Mor og fra	56	73	58	65	66	73
Bare mor	19	11	22	18	16	12
Bare far	3	2	4	3	3	2
Mor/far med ny samboer	10	7	7	9	8	6
Veksler mellom mor og far	7	4	3	2	3	1
Annet *	6	2	6	3	3	6
Totalt	100	100	100	100	100	100
N=	873	3618	1086	5385	11202	5830

Signifikanstester: Bosted i Oslo:  $\chi^2=197,6$ ,  $p<0,0001$ . Oslo-Norge:  $\chi^2=585,8$ ,  $p<0,0001$

\* I annet inngår følgende kategorier (prosentandelen for Oslo i parentes): bor hos andre familiemedlemmer (0,9 %), fosterforeldre (0,5 %), flyttet hjemmefra (1,2 %) og annet uspesifisert (0,5).

Data fra Norge er hentet fra Ung i Norge 1992 (8-10 klassetrinn).

<sup>9</sup> Tallene stemmer godt overens med tilsvarende tall fra Sveriges hovedstad. Martens (1992) fant i sin undersøkelse av ungdommer i Stockholm at to tredeler av ungdom bodde i en "fullstendig" familie, det vil si at begge foreldrene bodde sammen.

Sammenliknet med hele Norge er det en lavere andel i Oslo som bor sammen med både mor og far. I Oslo bor relativt flere ungdommer kun sammen med sin mor. I landet som helhet har flere flyttet hjemmefra (skjules i annet-kategorien i tabellen). Dette henger sammen med at det er vanligere å flytte for å gå på skole i spredtbygde strøk.

Ulikhetene i familiemønsteret er mer påfallende *innenfor* Oslos grenser enn forskjellene *mellom* Oslo og landet som helhet. Mens ungdom bosatt i ytre vest har tilnærmet det samme familiemønsteret som i hele Norge, er kontrastene store til de andre byområdene. 73 prosent av ungdommene i de ytre vestlige bydelene bor sammen med mor og far, mot 56 til 58 prosent i de indre bydeler. I disse byområdene er innslaget av aleneforeldre relativt høyt, noe en også finner i de ytre østlige bydelene.

Familiemønsteret til innvandrerfamiliene skiller seg fra familiemønsteret til ungdom med norskfødte foreldre. Vedleggstabell 1 viser at 76 prosent av innvandrerungdommene, mot 64 prosent for etnisk norske, oppgir at de bor sammen med begge foreldrene. Mens 14 prosent av de norske oppgir at en av foreldrene har flyttet sammen med en ny samboer eller de veksler mellom å bo hos mor og far, gjelder dette 4 prosent av innvandrerungdommene. Videre svarer 20 prosent av de etnisk norske, mot 15 prosent av innvandrerungdommene at de bor sammen med enten mor eller far. Skillene mellom innvandrerungdom og de etnisk norske er spesielt tydelige på østkanten, og da særlig i indre øst (se vedleggstabell 1). Dette bidrar til at viktige sosiale forskjeller mellom byområdene ikke framkommer i tabell 3-7 over. Blant etnisk norske ungdommer bosatt i indre øst oppgir 37 prosent at de bor sammen med begge foreldrene og like mange oppgir at de bor sammen med enten mor eller far. For innvandrerungdom er det kun mindre variasjoner i familiemønsteret avhengig av hvor i byen de er bosatt.

### 3.3 Noen hovedpunkter

- Det er stor spredning i ungdomsbefolkningen når det gjelder foreldrenes sosio-økonomiske status. Halvparten oppgir at far har mellomlagsyrke eller høyere, 35 prosent har fedre som jobber som lavere funksjonærer eller arbeidere. 10 prosent har ikke oppgitt foreldrenes yrke, som i de fleste tilfeller betyr at foreldrene ikke er i arbeid.

- I overkant av hver femte Oslo-ungdom har innvandrerbakgrunn. En av tre innvandrerungdommer har foreldre som kommer fra Pakistan. Andre enkeltgrupper av en viss størrelse er marokkansk, tyrkisk, vietnamesisk, indisk, iransk og somalisk ungdom. På vestkanten har mindre enn hver tiende ungdom innvandrerbakgrunn, mens dette gjelder omlag hver fjerde i de ytre østlige bydelene og mer enn halvparten av ungdommene i Oslo indre øst.
- To av tre Oslo-ungdom bor sammen med begge foreldrene sine. Hver femte bor i aleneforsørgerfamilier. Det er vanligere at innvandrerungdom og ungdom i de ytre vestlige bydelene bor sammen med begge foreldrene.
- Det er tydelige forskjeller mellom ungdom bosatt ulike steder i byen når det gjelder sosio-økonomisk familiebakgrunn. Sammenliknet med østkantungdom vokser ungdom på vestkanten opp i familier med gjennomgående høyere sosial status og en sterkere forankring i arbeidslivet.



## 4 Problematferd

I dette kapitlet gis en oversikt over utbredelsen av problematferd i ungdomsbefolkningen. Et sentralt spørsmål vil være om dette er noe de aller fleste ungdom driver med i større eller mindre grad – eller om det kun er en mindre del av ungdomsgruppa som står for mesteparten av ungdomsproblemene. For å undersøke dette vil det bli identifisert ulike ungdomsgrupper, som i forskjellig grad rapporterer om deltakelse i kriminalitet og annen problematferd. Det vil bli lagt vekt på å sammenlikne utbredelsen av problematferd blant gutter og jenter og mellom ungdom i forskjellige aldersgrupper. En annen problemstilling er å undersøke om problematferd i ungdomstida har bestemte sosiale profiler. Er det for eksempel slik at problemene er mest utbredt blant ungdom fra lavere sosiale lag av befolkningen og blant ungdom som ikke bor sammen med begge foreldrene? Hvilken betydning har den enkeltes etniske bakgrunn for involvering i problematferd? Til slutt i kapitlet vil det bli undersøkt om bestemte områder av byen er mer utsatt enn andre.

### 4.1 Om å måle problematferd

Som vist innledningsvis omfatter problematferd et spekter av ulike typer handlinger. Å gripe dette fenomenet ut fra ett enkelt spørsmål i spørreskjemaet vil være problematisk. Komplekse fenomener måles ofte gjennom at deltakerne i en undersøkelse stilles en serie spørsmål, som hver for seg måler sider ved det større fenomenet. I Ung i Norge-undersøkelsen ble det utviklet et slikt spørsmålsbatteri, som til sammen gir et dekkende bilde av problematferd i ungdomsbefolkningen. Spørsmålene omfatter et bredt spekter av handlinger som varierer både med hensyn til type problemområde og med hensyn til handlingens alvorlighetsgrad. Instrumentet er en omarbeidet versjon av spørsmål hentet fra *Olweus skala for antisosial atferd* (Olweus 1991) og *National Youth Longitudinal Study* (Windle 1990). De unge ble for hver handling bedt om å skrive ned antall ganger de hadde vært med på dette *i løpet av det siste året*. Ett år er trolig en kort nok periode til å unngå problemer med å huske langt tilbake i tid. Samtidig er tidsrommet langt nok til å fange opp handlinger som ikke begås særlig ofte. Det er viktig å være klar over at lovbrudd eller annen type problematferd begått lenger tilbake i tid enn året før tidspunktet for spørreundersøkelsen ikke fanges opp.

Fra dette spørsmålsbatteriet brukes 14 ulike spørsmål for å måle problematferd. Det er verdt å merke seg at bruk av rusmidler ikke er tatt med i listen over spørsmål som måler problematferd. Rusmiddelbruk vil bli behandlet særskilt i kapittel 5. Spørsmålene som er benyttet er gjengitt i boks 1.

*Boks 1 Spørsmål brukt for å måle "problematferd"*

- Lurt deg fra å betale på buss, tog eller liknende
- Skulket skolen
- Tatt varer fra butikk uten å betale
- Bliitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort
- Hatt en voldsom krangel med lærer
- Vært borte en hel natt uten at foreldrene visste hvor du var
- Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, buss-seter, telefonkiosken, postkasser eller liknende
- Truet eller utøvet vold mot noen
- Sprayet på vegger, busser, T-baner o.l.
- Stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner
- Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen
- Brutt deg inn noe sted for å stjele noe
- Stjålet bil eller motorsykkel
- Truet til deg penger eller ting

Enkelte spørsmål handler om brudd på regler og normer i skole og samfunn, mens andre dreier seg om handlinger eller aktiviteter som enten er klart definert som ulovlige eller som er på kanten av det lovlige. Noen av handlingene, som skoleskulking, må anses som nokså harmløse dersom de foretas noen få ganger. Dersom dette vever seg inn i et større handlingsmønster med et høyt aktivitetsnivå, er det grunn til å tro at også slik atferd kan oppfattes som problematferd. Enkelte straffbare handlinger, som sniking på buss eller trikk, tagging og nasking, kan også være nokså bagatellmessige som enkelthendelser. Ved gjentatte overtredelser kan dette bli møtt med reaksjoner fra rettsvesenet, og dermed framstå som alvorlige nok. Innbrudd, motortyveri og bruk av våpen anses som svært alvorlig ved hvert enkelt tilfelle.

Et metodisk problem som særlig er knyttet til selvrapporteringsstudier handler om påliteligheten i rapporteringen. Det finnes alltid noen som har behov for å kjekke seg og bevisst gi overdrevne svar. I enkelte tilfeller er dette lett å oppdage. At noen har begått innbrudd hver eneste dag er for

eksempel lite sannsynlig. Vanskeligere er det å kontrollere for at noen av frykt for at handlingen skal oppdages lar være å rapportere ting en har vært med på. Anonyme undersøkelser bidrar som regel til å redusere dette problemet. Likevel kan en ikke vite sikkert om rapporteringen er riktig. At mange i enkelte sammenhenger ønsker å utgi seg for å være en annen enn den de "egentlig" er, er ikke et ukjent fenomen i dagliglivet. Forutsetningen som må gjøres er at folk snakker sant. Trolig er det i de fleste tilfeller hold i en slik forutsetning. Undersøkelser har vist at det er relativt godt samsvar mellom uavhengige kilder når det gjelder rapportering av alvorlig kriminalitet (jf Pape 1997).

Det kan likevel være gode grunner til ikke å knytte altfor strenge tolkninger til hvor *hyppig* de ulike handlinger er begått. Trolig er det få som fører regnskap over hvor mange ganger de har sneket på bussen eller T-banen. For de som har gjort dette en eller to ganger, er dette ikke noe stort problem. Endringsproblemer øker desto høyere aktivitetsnivå. For å redusere usikkerhetsmomentet er alle svar som indikerer hyppighet omkodet til seks kategorier: ingen ganger, 1 gang, 2-5 ganger, 6-10 ganger, 11-49 ganger og 50 eller flere ganger.

Enkelte avga svar som ikke er direkte kvantifiserbare, men som likevel uttrykker hyppighet. Svar som "noen ganger", "tusenvís", "millioner" eller "mange ganger" er kodet spesielt. Det er et skjønsspørsmål hvordan disse svarene skal tolkes. Det er her valgt å omkode "Noen ganger" eller tilsvarende svar til kategorien "2-5 ganger". "Mange ganger" eller liknende svar har blitt omkodet til "6-10 ganger".

## 4.2 Forekomst av problematferd i ungdomsbefolkningen

Et utgangspunkt for å beskrive omfanget av selvrapportert problematferd kan være å undersøke hvor mange ungdommer som oppgir at de har vært involvert i en eller flere slike aktiviteter. Gjennom å summere de 14 spørsmålene som måler problematferd gis et grovt bilde av omfanget. 73 prosent oppgir at de har deltatt i minst en av aktivitetene i løpet av det siste året. Å bryte noen grenser for det som er akseptabelt er altså noe som majoriteten av ungdom driver med i større eller mindre grad. Det empiriske grunnlaget for å snakke om problematferd som normalatferd i ungdomstida er dermed til stede. På den annen side viser tallene at problematferd på langt nær omfatter hele ungdomsgruppa. 27 prosent svarer at de *ikke* har

vært med på noen av aktivitetene i løpet av det siste året. Hva som karakteriserer denne gruppa vil bli undersøkt senere.

Hvilken utbredelse har ulike typer problematferd? Gir det mening å omtale alle former for problematferd som normalfenomen i ungdomstida – eller er det bestemte handlinger som utpeker seg? Tabell 4-1 viser svarfordelingen på hver av de 14 enkeltspørsmålene.

*Tabell 4-1 Forekomst av ulike typer selvrapportert problematferd. Vannrett prosentuering. N=10685*

Type problematferd	0 ganger	1 gang	2-5 ganger	6-10 ganger	11-49 ganger	50 ganger eller mer	Totalt
Lurt deg fra å betale på buss, tog el	41,4	4,2	14,9	7,2	23,8	8,6	100,0
Skulket skolen	56,2	7,3	20,9	6,0	8,5	1,1	100,0
Tatt varer fra butikk uten å betale	75,8	4,8	10,5	3,0	4,8	1,2	100,0
Bliitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	83,3	5,9	7,0	2,3	1,0	0,5	100,0
Hatt en voldsom krangel med lærer	85,2	5,0	6,9	2,0	0,6	0,2	100,0
Vært borte en helt natt uten at foreldrene viste hvor du var	86,8	4,9	5,7	1,6	0,8	0,2	100,0
Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, buss-seter, telefonkiosker, postkasser el	88,4	2,7	5,9	1,9	0,8	0,3	100,0
Truet eller utøvet vold mot noen	88,8	2,3	5,4	1,3	1,8	0,4	100,0
Sprayet på vegger, busser, T-baner o.l.	93,2	1,2	2,1	0,9	1,8	0,9	100,0
Stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner	94,5	1,9	2,3	0,7	0,5	0,2	100,0
Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen	95,1	1,5	2,2	0,7	0,4	0,1	100,0
Brutt deg inn noe sted for å stjele noe	95,2	1,9	2,1	0,5	0,3	0,0	100,0
Stjålet bil eller motorsykkel	96,7	1,4	1,4	0,3	0,2	0,0	100,0
Truet til deg penger eller ting	97,0	0,8	1,5	0,3	0,3	0,1	100,0

Kun enkelte forhold er såpass vanlige at de kan omtales som normalatferd. Dette gjelder i første rekke sniking på trikk, buss ol og skoleskulking, som henholdsvis 59 og 44 prosent har vært med på i løpet av det siste året. Normaliteten understrekes av at mange har gjort dette gjentatte ganger. Hver tredje har unnlatt å betale på buss ol mer enn 10 ganger, og en av ti ungdommer har i løpet av det siste året skulket skolen mer enn 10 ganger. Det er også relativt utbredt å stjele varer fra butikk, noe 24 prosent oppgir

at de har gjort i løpet av det siste året. Å omtale nasking som normalatferd kan diskuteres, når den store majoriteten av ungdom ikke stjeler i butikken. Omfattende nasking begrenser seg for det meste til en mindre gruppe av ungdommene.

For de andre typene problematferd er utbredelsen lavere enn 20 prosent, og kan vanskelig betegnes som handlinger typisk for ungdom. Totalt oppgir 17 prosent at de har blitt innkalt til rektor og 15 prosent har hatt en voldsom krangel med lærer. For en gruppe på 3-4 prosent har dette skjedd mer enn 5 ganger siste år. Videre oppgir 11 prosent at de har truet eller utøvet vold mot noen i løpet av det siste året. For denne overtredelsen dreier det seg også i hovedsak om hendelser som har skjedd noen få ganger. 13 prosent oppgir å ha vært borte en hel natt uten at foreldrene var klar over hvor de har vært.

En begrenset andel av ungdomsgruppa oppgir å ha deltatt i skadeverk. 7 prosent svarer at de har sprayet på busser, T-baner og liknende. Det er verdt å merke seg at omlag en prosent av ungdomsbefolkningen oppgir at de har gjort dette flere enn 50 ganger, noe som indikerer at taggermiljøet ikke omfatter en særlig stor gruppe. Utagerende skadeverk er mer utbredt. 12 prosent svarer at de med vilje har ødelagt eller knust vindusruter, telefonkiosker eller utøvet liknende hærverk. Heller ikke når det gjelder denne formen for hærverk, er det særlig mange som er hyppig involvert.

Mellom 95 og 97 prosent svarer at de *ikke* har vært med på alvorlige straffbare handlinger, som stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner, slåss med våpen, innbrudd, presse penger eller ting fra andre og biltyveri. For de fleste som svarer at de har begått slike lovbrudd, dreier det seg i hovedsak om enkelthendelser eller tilfeller hvor handlinger er begått noen få ganger. Mellom 0,5 og 1,5 prosent av ungdommene svarer at de har vært med på de mest alvorlige kriminelle aktivitetene mer enn fem ganger.

Resultatene er i tråd med tidligere norske og utenlandske funn. Majoriteten av ungdom deltar i en eller form for problematferd. For de fleste begrenser dette seg til mindre alvorlige overtredelser begått noen få ganger. Å oppfatte ungdom utelukkende som en problemgruppe er lite forenlig med funnene. De mest alvorlige lovbruddene er begrenset til en mindre del av ungdomsgruppa.

### 4.3 Problematferdskategorier

Et av siktemålene med denne rapporten er å sammenlikne ungdom som i ulik grad har erfaring med problematferd. Drøftingen over tyder på at en deling av ungdomsgruppa i to grupper, for eksempel et skille mellom "de lovlydige" og "de kriminelle", er for grovkornet til å fange opp interessante nyanser. Både resultatene over og andre undersøkelser viser at det er stor variasjon innenfor gruppa av ungdom som har begått straffbare handlinger. Spørsmålet er hvor finmasket inndelingen bør være.

En dansk ungdomsundersøkelse delte ungdomsgruppa inn i fire grupper etter hvor mye kriminalitet de hadde begått (Kyvsgaard 1992). "De lovlydige" hadde ikke begått straffbare handlinger. "Gjengangerne" befant seg på det andre ytterpunktet og utgjorde en liten, men svært belastet ungdomsgruppe, som sto for mesteparten av ungdomslovbruddene. For "gjengangerne" var det å begå lovbrudd en sentral side av ungdomstida. En gruppe som ble kalt "flertallet" omfattet de "vanlige" ungdommene. Det vil si ungdom som høyst hadde begått noen få, men ikke alvorlige lovbrudd. "De erfarne" plasserte seg i gråsonen mellom "flertallet" og "gjengangerne". Denne gruppa var kjennetegnet ved at de hadde begått enkelte alvorlige lovovertrедelser, uten at disse handlingene nødvendigvis preget deres øvrige livsstil i særlig grad.

Inndelingen viste seg å være fruktbar som et utgangspunkt for å analysere faktorer som henger sammen med problematferd. En tilsvarende inndeling kan derfor være relevant for rapportens problemstilling. Spørsmålene som Kyvsgaard benyttet seg av er imidlertid ikke identiske med spørsmålsbatteriet brukt i Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. En forskjell er at Kyvsgaard kun benyttet spørsmål om straffbare handlinger. Det er derfor ikke mulig å direkte overføre Kyvsgaards operasjonalisering.

Vi vil ta utgangspunkt i en klassifikasjonsmetode som ble benyttet i Ung i Norge for å identifisere en særlig belastet del av ungdomsgruppa (Wichstrøm 1994). Utgangspunktet er et standardskjema fra psykiatrien (DSM-III-R: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, APA 1987) for å klassifisere "ungdom med atferdsvansker". Prinsippet som ligger til grunn for inndelingen kan framstå som noe komplisert. En nærmere beskrivelse av framgangsmåten for å identifisere de fire ungdomsgruppene vil derfor være påkrevet.

Utgangspunktet er at ikke alle former for problematferd, enten de er på kanten til regelbrudd eller helt klart kan betraktes som brudd på norsk

lov, nødvendigvis utgjør et problem for det enkelte individ. Det er først når de enkelte handlinger får et visst omfang, og hvor dette vever seg inn i en videre "antisosial livsstil", at det kan oppleves som et større og personlig problem. For hver av aktivitetene som inndelingen av ungdomsgruppene baserer seg på er det derfor satt grenseverdier for når aktivitetene kan betraktes som et "problem". Verdiene varierer etter hvor alvorlig handlingen er. Skulking og sniking noen få ganger anses ikke som like alvorlig som å stjele bil eller motorsykkel et par ganger. Hvilke verdier som representerer grensen for når noe er alvorlig og når noe ikke er det vil variere. Wichstrøm (1994) opererer imidlertid med tre ulike grenseverdier, som ut fra en skjønsmessig vurdering synes å være brukbare for vårt formål. En terskelverdi på 50 ganger settes for de mest bagatellmessige forholdene, som skoleskulking<sup>10</sup> og sniking, mens verdien er satt til 2 ganger for de mest alvorlige straffbare handlingene. Enkelte problemtyper kommer i en mellomposisjon, hvor grenseverdien er satt til 10 ganger. Nedenfor følger en oversikt over de ulike aktivitetenes grenseverdier og prosentandelen som tilfredsstiller kravene.

**Boks 2**     *Grenseverdier for hvor hyppig ulike typer problematferd er begått før det betraktes som "alvorlig" problematferd*

<b>50 ganger eller mer:</b>	Lurt deg fra å betale på buss, tog el	8,6 prosent
	Skulket skolen	1,1 prosent
<b>Ti ganger eller mer:</b>	Hatt en voldsom krangel med lærer	1,0 prosent
	Tatt varer fra butikk uten å betale	6,0 prosent
	Vært borte en hel natt uten at foreldrene viste hvor du var	1,0 prosent
	Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	1,5 prosent
	Truet eller utøvet vold mot noen	2,2 prosent
	Med vilje ødelagt ruter, kiosker el	1,1 prosent
	Sprayet på vegger, busser o.l.	2,1 prosent
<b>To ganger eller mer:</b>	Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen	3,4 prosent
	Truet til deg penger eller ting	2,2 prosent
	Stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner	3,6 prosent
	Brutt deg inn noe sted for å stjele noe	2,9 prosent
	Stjålet bil eller MC	1,9 prosent

<sup>10</sup> Resultatet av omfattende skoleskulking kan være at eleven ikke blir vurdert i fagene.

Tabell 4-2 viser fordelingen av antall overskredete grenseverdier.

Tabell4-2 Prosentvis fordeling av antall overskredete grenseverdier

0	81,6
1	10,7
2	3,2
3	1,5
4	1,2
5	0,6
6	0,4
7 eller flere	0,8
Totalt	100,0
N=	11282

Nesten to av ti ungdommer overskrider minst en av grenseverdiene beskrevet i boksen ovenfor. Wichstrøm (1994) karakteriserer personer som har overskredet tre eller flere grenseverdier som "ungdom med atferdsproblemer". Dette gjelder i alt 4,5 prosent av ungdommene i Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996.<sup>11</sup>

"Gjengangerne" utgjør en særlig belastet gruppe. Vedleggstabell 2 viser at mer enn halvparten av "gjengangerne" oppgir å ha vært i slåsskamp med våpen, 6 av 10 har begått innbrudd, mer enn 4 av 10 har truet til seg penger eller ting fra andre og nesten 7 av 10 har drevet med alvorlig hærverk. I tillegg har langt de fleste vært med på de mer bagatellmessige overtredelsene. På denne bakgrunnen virker betegnelsen "gjengangerne" treffende for denne delen av ungdomsgruppa.

Tabell 4-2 viser at 13,9 prosent tilfredsstillen en eller to av grenseverdiene. Denne gruppa, som i tråd med Kyvsgaard kalles for "de erfarne", har betydelig lavere kriminell aktivitet sammenliknet med "gjengangerne". Likevel er de klart overrepresentert i gruppa av ungdom som har begått

<sup>11</sup> Wichstrøm (1994) finner på basis av Ung i Norge 1992 at 10,7 prosent av guttene og 1,7 prosent av jentene i Oslo tilfredsstillen kravene til atferdsproblemer. Samlet betyr dette at andelen i hans undersøkelse er noe høyere enn hva vi finner her. Tallene er imidlertid ikke direkte sammenliknbare, på grunn av at ikke helt tilsvarende spørsmål ble brukt, samt at Wichstrøm benyttet seg av 17 spørsmål (mot 14 her). I tillegg er det noe usikkert i hvilken grad tallene fra Ung i Norge er representative for Oslo-ungdom generelt (se kapittel 6 og 7).



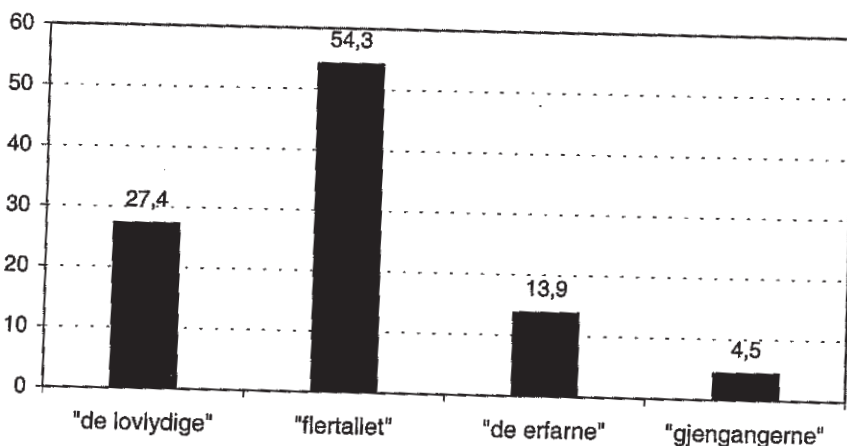
straffbare handlinger. Vedleggstabell 2 viser for eksempel at 12 prosent har begått innbrudd, 15 prosent har stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner og 30 prosent har ødelagt ting med vilje. Blant "de erfarne" er det også en majoritet som har begått de mindre alvorlige overtredelsene.

I tillegg til "gjengangerne" og "de erfarne" skiller Kyvsgaard mellom "flertallet" og "de lovlydige". "De lovlydige" er ungdom som oppgir at de ikke har vært med på noen av de 14 overtredelsene som ble kartlagt. Som vist utgjør denne gruppa av ungdom 27 prosent av hele ungdomsbefolkningen. Det er verdt å understreke at det er siste års aktivitet som måles, og det kan derfor være at noen av "de lovlydige" har begått ulovligheter før dette.

Endelig omfatter "flertallet" ungdom som har deltatt i en eller annen form for problematferd i løpet av det siste året, men som ikke har overskredet noen av grenseverdiene. Det ligger i selve benevnelsen "flertallet" at disse ungdommene utgjør de vanlige ungdommene, det vil si ungdom som er involvert i enkelte overtredelser uten at dette vever seg inn i et større og mer problematisk handlingsmønster (jf metaforen "Nyanser i grått"). Vedleggstabell 2 viser at en majoritet av disse ungdommene i løpet av det siste året har sneket på trikken og over halvparten har skulket skolen. Forekomsten av disse fenomenene er høyere blant "flertallet" sammenliknet med hele ungdomsbefolkningen, men samtidig betydelig lavere enn blant "de erfarne" og "gjengangerne". Når det gjelder alvorlige straffbare handlinger, er det kun et lite mindretall av "flertallet" som har begått slike lovovertridelser. Det er verdt å understreke at slik disse ungdomsgruppene er definert, vil de av "flertallet" som har begått alvorlige kriminelle handlinger kun ha gjort dette en eller to ganger.

Figur 4-1 viser hvor stor andel de ulike problematferdsgruppene utgjør av ungdomsgruppa som helhet. Det gis også en oppsummering av hvordan ungdomsgruppene er definert.

Figur 4-1 Fordeling og definisjon av problematferdsgrupper. Prosent. N=11203<sup>12</sup>



- **"De lovlidige"**: oppgir på 14 spørsmål om problematferd siste år at de ikke har begått noen av handlingene.
- **"Flertallet"**: er ungdom som oppgir at de har vært med på minst en av de aktivitetene som ble definert som problematferd, men som ikke har overskredet noen av de grenseverdiene for hvor hyppig handlingene er foretatt før det er blitt definert som et "problem"
- **"De erfarne"**: er ungdom som oppgir at de har overskredet en eller to av grenseverdiene som definerte hvor hyppig handlinger er foretatt før det anses som "problematisk"
- **"Gjengangerne"**: er ungdom som oppgir at de har overskredet tre eller flere av grenseverdiene

Ungdommene i undersøkelsen fordeler seg slik på de ulike problematferdskategoriene: 27,4 prosent av ungdommene tilhører "de lovlidige", "flertallet" utgjør 54,3 prosent, "de erfarne" 13,9 prosent og "gjengangerne" 4,5 prosent. I absolutte tall betyr prosentfordelingen at omlag 500 av ungdommene kan karakteriseres som "gjengangere", i overkant av

<sup>12</sup> 1,9 prosent av hele utvalget (N=222) er ikke blitt plassert i noen av kategoriene på grunn av manglende opplysninger om aktivitetsnivået for problematferd, det vil si det manglet opplysninger om minst 8 av de 14 spørsmålene om problematferd. Disse ungdommene er utelatt i analyser hvor denne inndelingen brukes.

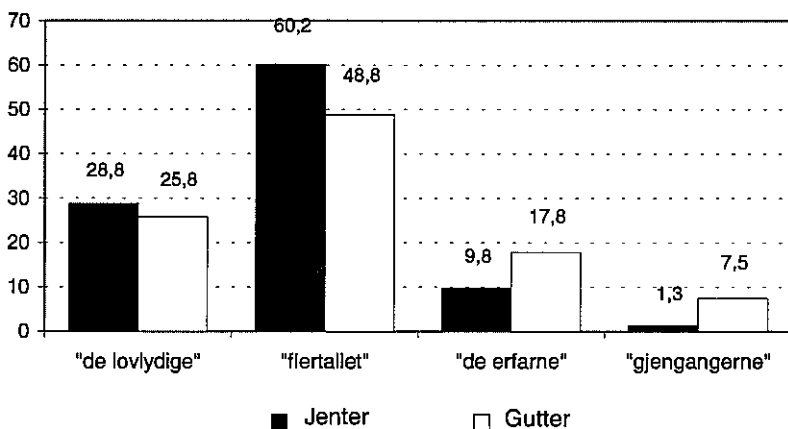
1500 tilhører "de erfarne", omlag 6000 tilhører "flertallet" og omlag 3000 "de lovlydige".

Det er viktig å understreke det problematiske ved at inndelinger som denne kan skape et inntrykk av at det finnes klare og skarpe grenser mellom kategoriene. I virkeligheten vil dette fortone seg annerledes. I stedet for de skarpe skillene, vil det være mer eller mindre flytende overganger. For eksempel trenger det ikke være så store forskjeller mellom den mest problematiske av "flertallet" og den minst problematiske av "de erfarne". Kategoriene må derfor ikke oppfattes som absolutte.

#### 4.4 Kjønnforskjeller i problematferd

Hvordan forholder dette seg for gutter og jenter? Tradisjonelt har gutter vært tydelig overrepresentert blant de mest problembelastede ungdommene. Figur 4-2 viser hvordan de ulike problematferdskategoriene fordeler seg blant gutter og jenter.

Figur 4-2 Problematferd mot kjønn. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2 = 443,7$ ,  $p < 0,0001$ ,  $\text{gamma} = 0,22$ .  
Basistall: Jenter: N=5463. Gutter: N=5612.

Totalt er det ikke særlig flere gutter enn jenter som oppgir at de har vært involvert i problematferd i løpet av det siste året. I Norge finnes ingen tidligere undersøkelser det er mulig å sammenlikne direkte med. Det må derfor stå som spekulasjoner om tallene viser til nye utviklingstendenser i

forholdet mellom kjønnene. Den tidligere omtalte danske undersøkelsen ble gjennomført i 1979 og gjentatt 10 år senere. I undersøkelsen fra 1979 besto gruppa av lovlydige ungdommer nesten utelukkende av jenter (Balvig 1982). Når den samme undersøkelsen ble gjentatt ti år senere var det kun en svak overvekt av jenter (Kyvsgaard 1992). Resultatene fra den danske undersøkelsen i 1989 passer godt med resultater som kan gjenfinnes i Oslo-undersøkelsen fra 1996.

Figuren viser videre at det fortsatt er store kjønnsforskjeller når det gjelder omfattende problematferd. 11 prosent av jentene og 26 prosent av guttene tilhører enten "de erfarne" eller "gjengangerne". Gutter er særlig overrepresentert i den mest belastete gruppa. Forholdet mellom andelen gutter og jenter karakterisert som "gjengangere" er nesten 6:1. Resultatene fra Ung i Norge 1992 viste også et forhold mellom kjønnene på 6:1 når det gjelder ungdom med atferdsvansker (Wichstrøm 1994). Jenter på sin side er overrepresentert i gruppa av ungdom som her er kalt for "flertallet". Tabellen gir inntrykk av at problematferd for jenter i større grad enn gutter avgrenser seg til mer bagatellmessige forhold. Hvordan dette forholder seg når det gjelder ulike former for problematferd vises i tabell 4-3.

*Tabell 4-3 Prosentandel gutter og jenter som oppgir at de har vært med på ulike typer problematferd i løpet av siste år*

Type problematferd	Kjønn		sig	gamma
	Jenter	Gutter		
Lurt deg fra å betale på buss, tog el	56,4	61,0	*	0,08
Skulket skolen	47,4	40,3	*	-0,14
Tatt varer fra butikk uten å betale	20,8	27,7	*	0,19
Vært borte en helt natt uten at foreldrene viste hvor du var	11,9	14,6	*	0,12
Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	8,7	24,6	*	0,55
Hatt en voldsom krangel med lærer	14,3	15,2	NS	0,04
Truet eller utøvet vold mot noen	4,8	14,1	*	0,53
Med vilje ødelagt ruter, kiosker el	5,0	18,2	*	0,62
Sprayet på vegger, busser o.l.	2,9	10,7	*	0,61
Stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner	2,3	8,6	*	0,60
Brutt deg inn noe sted for å stjele noe	1,2	8,2	*	0,76
Stjålet bil eller MC	1,2	5,4	*	0,65
Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen	1,5	8,2	*	0,71
Truet til deg penger eller ting	1,0	5,0	*	0,66
N=	5222	5341		

Note: \*  $p < 0,0001$ , NS=ikke signifikant

Gutter er i betydelig større grad enn jenter involvert i de straffbare handlingene. Fire ganger flere gutter enn jenter har vært med på biltyveri eller stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner. Sju ganger så mange gutter har vært med på innbrudd. Men også hærverk, true eller utøve vold mot andre, slåsskamp med våpenbruk, tagging og å bli sendt til rektor er typiske guttefenomener. Tall fra kriminalstatistikken viser at 87 prosent av ungdom i alderen 14 til 17 år som i 1995 ble siktet for en forbrytelse var gutter (Kriminalstatistikken 1995). Den skjeve kjønnsfordelingen understøttes av dataene basert på egenrapportering. Kjønnsforskjellene er imidlertid ikke er så markerte som den registrerte kriminaliteten gir inntrykk av, noe som også er funnet i andre selvrapporteringsstudier (Strandbu 1997, Wichstrøm 1995, Martens 1992).

Det er ingen forskjeller mellom andelen jenter og gutter involvert i voldsomme krangler med læreren og jenter er kun noe sjeldnere enn gutter borte en hel natt uten at foreldrene vet hvor de er. Noen færre jenter enn gutter oppgir at de sniker på bussen, noe som også gjelder nasking. På ett problemområde – skulking fra skolen – er jenter overrepresentert. Det er likevel ikke riktig å betrakte dette som et rent jentefenomen, da skoleskulk er relativt utbredt også blant gutter.

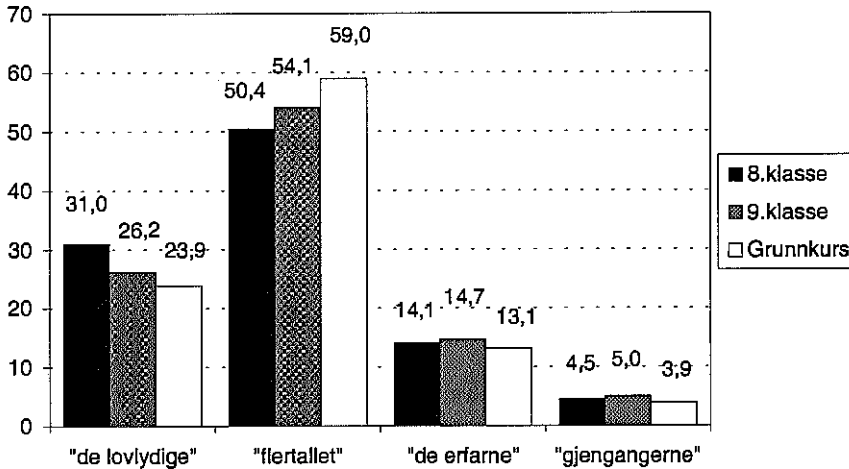
Det kan konkluderes med at det totalt sett ikke er særlig flere gutter enn jenter som har deltatt i handlinger definert som problematferd. Det er imidlertid tydelige og tradisjonelle kjønnsforskjeller når det gjelder problematferdens alvorlighetsgrad. En ikke ubetydelig andel av guttene har erfaring med alvorlige former for problematferd. Jentenes involvering i problematferd er derimot mer preget av de bagatellmessig forhold. At kjønnsforskjellene varierer avhengig av hva slags typer problematferd det er snakk om understøttes også av annen forskning (Strandbu 1997, Wichstrøm 1995, Martens 1992).

## 4.5 Forskjeller mellom aldersgrupper

Ved siden av kjønn anses alder som den viktigste kriminologiske variabelen. Både deltakelse i straffbare handlinger og andre typer problematferd har en tendens til å toppe seg i løpet av ungdomsalderen (Dullum 1997, Pedersen og Wichstrøm 1995). Finnes tilsvarende tendenser i svarene fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996? Det må understrekes at undersøkelsen kun omfatter tre årskull, og det er derfor ikke mulig å tegne et fullstendig bilde av utviklingen gjennom hele ungdomstida. Figuren

nedenfor viser forekomsten av de ulike problematferdskategoriene i de tre aldersgruppene det finnes opplysninger om. En grundigere analyse viste at utviklingstrekkene i figuren gjelder for begge kjønn.

Figur 4-3 Problematferd mot klasstrinn. Prosent



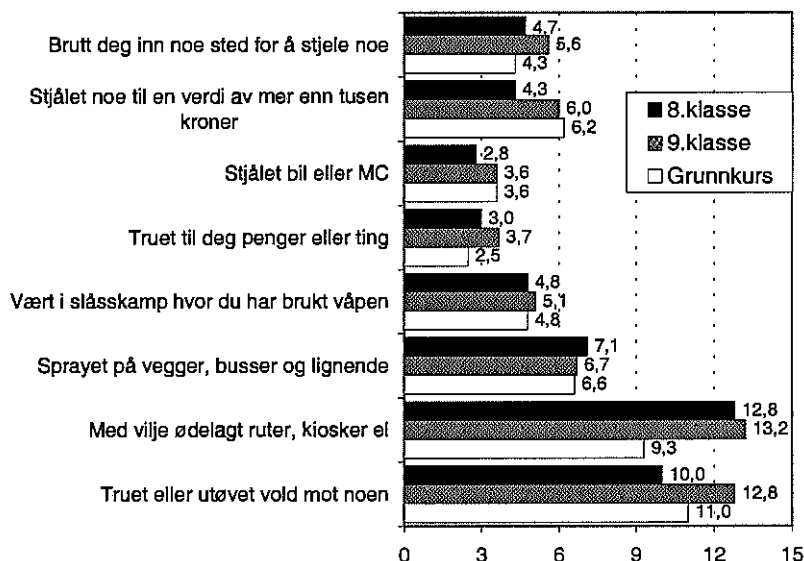
Signifikanstest:  $\chi^2=68,9$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,05$ .

Basistall: 8. Klasse: N=3569. 9. Klasse: N=3454. Grunnkurs: N=3950.

I overkant av 30 prosent av 8.-klassingene er klassifisert som "lovlidige", mot 24 prosent av grunnkurselevnene. Samtidig utgjør "flertallet" en større del av ungdomsgruppa på grunnkurs enn i både åttende- og niendeklasse. Forskjellene mellom de yngste og de eldste i undersøkelsen er altså tydelige, men ikke dramatiske. Tallene antyder at flere opplever en lavere terskel for å bryte noen grenser utover i ungdomstida. Både når det gjelder "de erfarne" og "gjengangerne" er det små forskjeller mellom ulike klasstrinn. Det er likevel en svak tendens til at disse gruppene er noe høyere i niendeklasse. En grunn til denne reduksjonen kan være at undersøkelsen ikke fanger opp ungdom som har droppet ut av skolen. Selvrapporteringsundersøkelser har vist at ungdom som slutter skolen er en gruppe med særlige belastninger, også når det gjelder problematferd (Pedersen 1996). Høigård og Balvig (1988) viser på basis av kriminalstatistikken at i alderen 16-19 år var 12 av 1000 menn som gikk på skole straffet, mens det tilsvarende gjaldt for 36 av 1000 av de som hadde sluttet skolen.

Hvordan forholder dette seg for ulike typer problematferd? La oss først undersøke forekomsten av de alvorlige straffbare handlingene. Ved å legge sammen disse framkommer et mål på andelen som i løpet av ett år har begått straffbare handlinger. På alle klassetrinn oppgir omlag tre av ti gutter og en av ti jenter at de har vært med på minst en straffbar handling i løpet av det siste året. På tross av at gutter betydelig oftere er involvert i kriminelle aktiviteter, finnes likevel den samme aldersprofilen for begge kjønnene. Et annet interessant trekk er at selv om resultatene kun omfatter Oslo-ungdom, er aldersprofilen i overensstemmelse med resultater fra Ung i Norge 1992 (Pedersen og Wichstrøm 1995). Figur 4-4 viser forekomsten av ulike former for straffbare handlinger etter klassetrinn.

Figur 4-4 Forekomst av ulike former for straffbare handlinger etter klassetrinn. Prosent



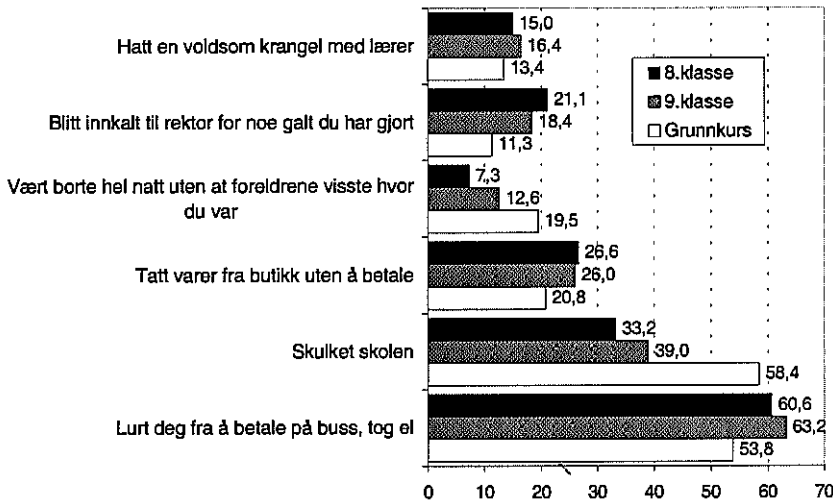
Signifikanstester: Innbrudd:  $\chi^2=7,4$ ,  $p<0,05$ ,  $\text{gamma}=-0,03$ . Stjålet mer enn 1000 kroner:  $\chi^2=14,5$ ,  $p<0,001$ ,  $\text{gamma}=0,12$ . Stjålet bil eller motorsykkel:  $\chi^2=4,9$ ,  $p=0,09$  (NS),  $\text{gamma}=0,09$ . Truet til seg penger eller ting:  $\chi^2=8,7$ ,  $p<0,05$ ,  $\text{gamma}=-0,07$ . Slåsskamp med våpen:  $\chi^2=0,7$ ,  $p=0,77$  (NS),  $\text{gamma}=0,00$ . Tagget:  $\chi^2=0,8$ ,  $p=0,66$  (NS),  $\text{gamma}=-0,03$ . Ødelagt ting med vilje:  $\chi^2=33,0$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,12$ . Slått eller truet noen:  $\chi^2=13,4$ ,  $p<0,001$ ,  $\text{gamma}=0,03$ .  
 Basistall: 8. klasse: N=3561. 9. klasse: N=3450. Grunnskurs: N=3934.

Generelt er det små aldersforskjeller når det gjelder kriminalitetsdeltakelsen. Tallene viser at det for flere av handlingene er en svak tendens til at kriminaliteten topper seg i niendeklasse. Størst aldersforskjeller gjelder

hærverk av typen ødelagt ting med vilje. Her er det en tydelig reduksjon i overgangen til videregående skole.

Figur 4-5 viser sammenhengen mellom alder og deltakelse i mindre alvorlige overtredelser.

Figur 4-5 Forekomst av enkelte typer problematferd etter klassetrinn. Prosent



Signifikanstester: Krangel med lærer:  $\chi^2=12,2$ ,  $p<0,01$ ,  $\text{gamma}=-0,04$ . Innkalt til rektor:  $\chi^2=138,0$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,24$ . Borte hel natt:  $\chi^2=242,7$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,36$ . Tatt varer fra butikk:  $\chi^2=41,7$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,11$ . Skoleskulking:  $\chi^2=512,5$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,34$ . Sniking:  $\chi^2=69,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,10$ .  
 Basistall: 8. klasse: N=3501. 9. klasse: N=33393. Grunnkurs: N=3892.

Aldersforskjellene er mer uttalt for disse formene for problematferd. Både det å skulke skolen, samt å være borte hele natta uten at foreldrene vet om det er mer vanlig blant de eldste. Disse formene for problematferd handler om å trekke seg unna situasjoner med voksenkontroll. En tolkning er at ungdom i midten av tenårene kan føle seg mer selvstendig og at de har blitt "varmere i trøya" enn da de var noen år yngre. De er lei av bli holdt igjen, og søker seg av og til over mot arenaer hvor voksne har mindre innsyn og kontroll. Friheten til å skrive egenmelding blant elever på videregående skole kan være en forklaring på at den markante økningen i skoleskulking som finner sted i overgangen til videregående skole.

Å bli sendt til rektor er vanligst blant de yngste. Muligens ser vi her konturene av "villstyringen" som i åttendeklasse har et behov for å



markere seg overfor lærere og skolens øvrige autoriteter. Grunnkurseleven kan på mange måter sies å være mer disiplinert. En annen tolkning kan være at aldersforskjellene gjenspeiler at lærerne i videregående skole benytter seg av ulike sanksjonsmidler, som for eksempel å vise bort elever eller på annen måte nekte undervisning.

Småkriminalitet, som nasking og sniking på trikken eller bussen, er noe mindre utbredt blant ungdommene på videregående sammenliknet med ungdomsskoleelevene. Forskjellene er ikke store.

## 4.6 Betydningen av sosial bakgrunn

Lovbruddenes sosiale basis har lenge opptatt kriminologer, og det strides fortsatt om det finnes slike sammenhenger. I det følgende skal sammenhengen mellom sosiale bakgrunnskjennetegn og problematferd studeres nærmere.

### 4.6.1 Sosio-økonomisk status

Et sentralt spørsmål i kriminologien er hvilken betydning klassebakgrunn har for tilbøyeligheten til å begå lovbrudd. Den såkalte Chicago-skolen i kriminologien dokumenterte allerede i mellomkrigsårene at det var uforholdsmessig høye kriminalitetsrater i byenes lavstatusstrøk. Strøkene var preget av sosial uro, med svake sosiale nettverk og lav sosial kontroll (Shaw og McKay 1938). Merton (1957) forklarer kriminaliteten til unge arbeiderklassegutter på bakgrunn av frustrasjonen som oppstår når de på lovlig vis ikke klarer å oppnå suksess i form av rikdom og anseelse ("the American Dream"). Denne statusfrustrasjonen kan løses eller takles ved hjelp av mange forskjellige strategier. En av disse er å tilegne seg suksess gjennom illegale virksomheter.

Det er rimelig å stille spørsmålstegn ved hvorvidt disse beskrivelsene passer for dagens norske samfunn, som ofte blir regnet som mer egalitært enn det amerikanske. Likevel viser tall som ble utarbeidet i forbindelse med Kriminalmeldingen på slutten av 70-tallet at innsatte i fengslene i all hovedsak kommer fra samfunnets laveste sjikt (Høigård og Balvig 1988). Nyere data om den norske fengselsbefolkningen finnes ikke.

Flere selvrapporteringsstudier, også amerikanske (Emler og Reicher 1995, Hirschi 1969), har imidlertid kommet til andre konklusjoner når det gjelder kriminalitetens forankring i lavstatusmiljøer (Skogen og Wichstrøm

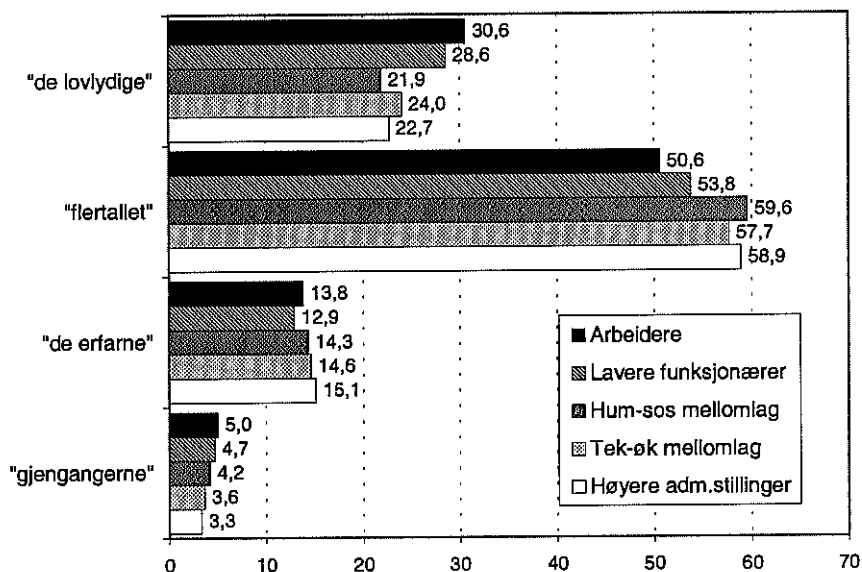
1995, Stangeland og Hauge 1974). Nyere skandinaviske studier rapporterer om det samme (Martens 1992, Kyvsgaard 1992). Konklusjonen er at det finnes ubetydelige forskjeller mellom selvrapporterte kriminalitetsrater i ulike sosiale lag av ungdomsbefolkningen.

Det kan være mange grunner til sprik mellom registrert statistikk og resultater fra undersøkelser basert på egenrapportering. En forklaring kan være at undersøkelsene ikke måler de samme fenomenene. Blant annet er det rettet kritikk mot selvrapporteringsundersøkelser som ikke fanger opp de mest alvorlige handlingene, samt at de mest belastete ungdommene vanligvis ikke deltar i spørreskjemaundersøkelser rettet mot den generelle ungdomsbefolkningen (Høigård 1995). Dullum (1997) antar at dersom denne belastede gruppa hadde kommet med, ville forholdet mellom kriminalitet og sosial klasse sett annerledes ut også i selvrapporteringsstudiene. En annen og mer substansiell forklaring på spriket er at rettsapparatet virker selektivt når det gjelder å oppklare kriminalitet (Christie 1982). Seleksjonen gjør seg gjeldende først gjennom hvilke typer lovbrudd som blir anmeldt, deretter gjennom hvilke anmeldelser som møtes med formelle reaksjoner. Desto lenger inn i rettsapparatet, desto større er overvekten av folk fra lavere sosiale lag. Politiets prioriteringer spiller også en vesentlig rolle for hva slags typer av lovbrudd som blir oppdaget, for eksempel gjennom å prioritere politiarbeid i områder hvor en antar at kriminaliteten er mest utbredt. Dette er ofte byenes arbeiderklasse- eller lavstatusstrøk (Emler og Reicher 1995). Videre er det blitt pekt på at kriminaliteten blant arbeiderklasseungdom er mer synlig i gatebilde enn hva tilfelle er for middelklasseungdom (Høigård og Balvig 1988).

Når det gjelder sammenhengen mellom klassebakgrunn og andre typer problematferd, finnes det ikke offentlige registre. Her kan vi kun basere sammenlikningen på egenrapportering. Det er heller ikke automatisk grunn til å anta at de samme prosesser gjør seg gjeldende. Resultater fra Ung i Norge viser at det er større variasjoner mellom ungdom fra ulike sosiale lag når det gjelder andre typer problematferd enn selvrapportert kriminalitet (Skogen og Wichstrøm 1995). Problemprofilen "skoleopposisjon" viser seg å være mest utbredt blant unge med fedre i lavstatusyrker, noe som også er funnet i andre studier (Willis 1977). Når det gjelder problemprofilen "drift", er resultatene mer overraskende. Høyest skårer ungdom med fedre i mellomlagsyrker eller høyere stillinger (Skogen og Wichstrøm 1995).

I figur 4-6 undersøkes hvordan de fire problematferdsgruppene for-  
deler seg på etter sosio-økonomisk bakgrunn. Deretter undersøkes hvordan  
sosio-økonomisk bakgrunn er relatert til ulike typer problematferd. Inn-  
delingen i sosio-økonomiske grupper er redegjort for i kapittel 3.

Figur 4-6 Problematferd mot fars yrke. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=81,9$ ,  $p<0,001$ ,  $\text{gamma}=-0,05$

Basistall: Høyere, administrative stillinger: N=927. Teknisk-økonomisk mellomlag: N=3290.  
Humanistisk-sosialt mellomlag: N=2013. Lavere funksjonærer: N=1158. Arbeidere:  
N=2692.

Målt ut fra fars yrke er sammenhengen mellom sosial status og problem-  
atferd relativt svak. Enkelte forhold er verdt å kommentere nærmere. For  
det første utgjør "gjengangerne" omtrent like stor andel i alle sosiale lag.  
Den svake tendensen til at andelen "gjengangere" er noe lavere hos ung-  
dom hvor fedrene innehar høyere posisjoner i samfunnet, er ikke signifi-  
kant forskjellig fra andelen i andre sosiale lag.<sup>13</sup> Forskjellene er såpass små  
at de ikke representerer noen praktisk betydning. Dette siste poenget blir  
enda tydeligere dersom "de erfarne" og "gjengangerne" ses under ett. Til  
sammen utgjør disse to gruppene mellom 18 og 19 prosent i alle sosial-

<sup>13</sup>  $\chi^2=9,4$ ,  $df=4$ ,  $p=0,051$  (NS)

gruppene.<sup>14</sup> Resultatene støtter dermed tidligere undersøkelser basert på egenrapportering.

For det andre tyder resultatene på at ungdom fra de lavere sosiale lagene er overrepresentert blant de som ikke gjør noe galt. "De lovlydige" utgjør omlag 30 prosent av ungdom med fedre som er arbeidere eller lavere funksjonærer, mot 22-24 prosent i mellomlagene eller høyere. Motsatt er ungdom med fedre i yrker som vanligvis krever høyere utdanning overrepresentert i "flertallet". Oppsummert går tendensene i retning av at arbeiderklasseungdom har noe større tilbøyelighet til å være lovlydig, mens middelklasseungdom i noe større grad viser en form for utprøvende atferd. De mest belastete ungdommene finnes like ofte i de ulike sosiale lag.

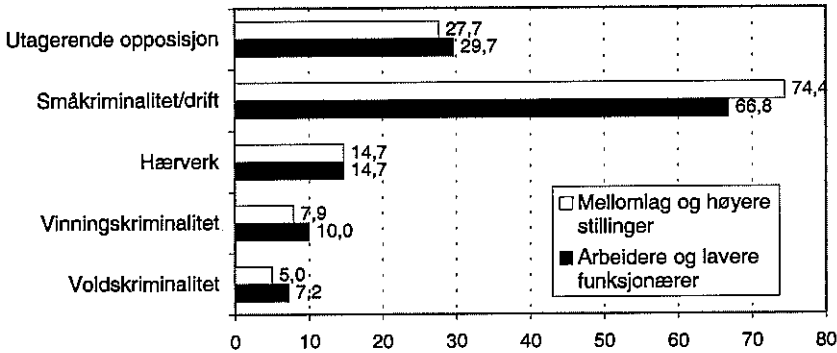
Er sammenhengen mellom sosial bakgrunn og problematferd svak også når det gjelder ulike typer problemprofiler? Det skilles mellom fem problemprofiler, bestående av flere spørsmål som er slått sammen. "Utagerende opposisjon" består av sendt til rektor, krangel med lærer og slått eller truet andre. "Småkriminalitet/drift" er summen av nasking, skulking, sniking og borte hjemmefra hele natta. "Hærverk" består av tagging og ødelegge ting med vilje. "Vinningskriminalitet" består av stjålet noe til verdi av mer enn 1000 kroner, biltyveri og innbrudd. "Voldskriminalitet" utgjøres av slåsskamp med våpen og truet til seg penger eller ting.

Figur 4-7 viser forekomsten av ulike typer problematferd etter fars yrke. "Arbeidere" og "lavere funksjonærer" er på grunn av ubetydelige forskjeller slått sammen til en kategori. Dette gjelder også ungdom fra mellomlagene eller høyere.

---

<sup>14</sup> For å teste ut om frafallet av grunnkurselever virker inn på resultatene ble det foretatt en analyse av kun 8. og 9. klassingene. Andelen "gjengangerne" varierte mellom 3,9 (høyere lag, tekn/øk mellomlag) og 5,2 prosent (arbeidere) ( $\chi^2=4,5$ ,  $p=0,35$  (NS)). Andelen "gjengangerne" og "de erfarne" varierte mellom 18,2 (lavere funksjonærer) og 21,2 (høyere adm, stillinger) ( $\chi^2=1,8$ ,  $p=0,78$ , NS). Analysene av subutvalget ga altså i hovedsak identiske resultater som for hele utvalget.

Figur 4-7 Prosentvis forekomst av ulike typer selvrappert problematferd etter fars yrke



Signifikanstester: Utagerende opposisjon:  $\chi^2=5,1$ ,  $p<0,05$ ,  $\text{gamma}=0,05$ .  
 Småkriminalitet/drift:  $\chi^2=69,2$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,18$ . Hærverk:  $\chi^2=0,1$  (NS),  $\text{gamma}=0,00$ .  
 Alvorlig vinningskriminalitet:  $\chi^2=11,9$ ,  $p<0,001$ ,  $\text{gamma}=0,12$ .  
 Voldskriminalitet:  $\chi^2=20,3$ ,  $p<0,001$ ,  $\text{gamma}=0,18$ .  
 Basistall: Mellomlag og høyere stillinger:  $N=6239$ . Arbeidere og lavere funksjonærer:  $N=3862$ .

Forskjeller i problematferd mellom ungdom fra høyere og lavere sosiale lag av befolkningen handler først og fremst om at det er mer vanlig blant middelklasseungdom å være involvert i småkriminalitet/drift. Dette er den eneste av de fem problemprofilene hvor sammenhengen til fars yrke er av betydning, og bekrefter således Ung i Norge (Skogen og Wichstrøm 1995). Det er en svak tendens til at ungdom med bakgrunn fra hjem med lav sosial status oftere er involvert i utagerende opposisjon, vinnings- og voldskriminalitet. Når det gjelder hærverk, er det ingen forskjeller mellom ungdom fra ulike sosiale lag. Vedleggstabell 3, hvor sammenhengene vises for gutter og jenter separat, viser at de samme tendensene i hovedsak gjelder begge kjønn.

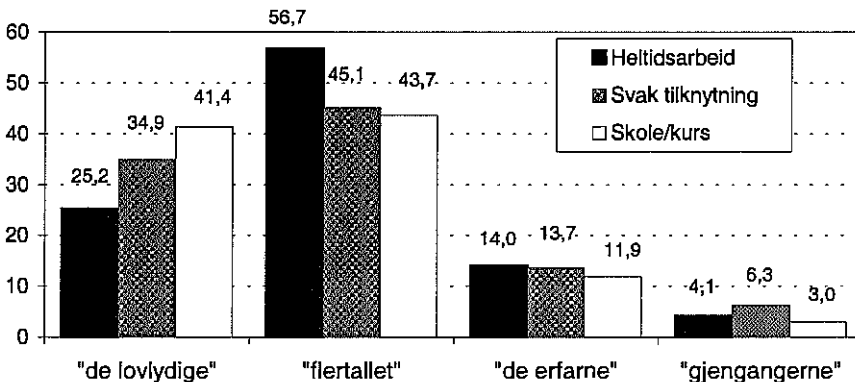
#### Fars tilknytning til arbeidsmarkedet

Hittil er det fokusert på forskjeller mellom ungdom med fedre som har et yrke. Hva med ungdom som vokser opp med en far som ikke er i jobb – er dette en særlig utsatt gruppe? Tidligere forskning har i liten grad fokusert på betydningen av å ha foreldre som er trygdet eller arbeidsledige. Forskning på sammenhengen mellom arbeidsledighet og deltakelse i kriminelle aktiviteter har i stor grad vært fokusert på unge arbeidsledige. Undersøkelsen til Hammer og Bergwitz (1994) viser at selvrappert kriminalitet er størst blant arbeidsledige, og gjelder særlig for alvorlig kriminalitet.

Pedersen (1996) rapporterer om det samme når det gjelder mer generelle atferdsproblemer. Skogen og Wichstrøm (1995) antyder at arbeidets integrerende funksjon og den økonomiske betydningen av det å ha arbeid kan være faktorer som beskytter mot kriminalitet, også for de øvrige familie-medlemmene. Når denne problemstillingen undersøkes, finner de imidlertid ingen sammenheng mellom foreldrenes yrkesaktivitet og verken kriminalitet eller andre typer av problematferd (op. cit.). Det ble imidlertid vist at ungdom som har fedre med svak arbeidslivstilknytning oftere rapporterte om at de hadde vært i kontakt med politiet for lovbrudd. En viss støtte for betydningen av familieøkonomi gir Kyvsgaards (1992) undersøkelse. I hennes studie av danske niendeklassinger er det relativt sett flere ungdommer som oppgir at det er økonomiske problemer hjemme blant de som begår mest kriminalitet.

Figur 4-8 viser hvordan problematferd er relatert til fars yrkestilknytning. Det skilles mellom ungdom som har fedre i heltidsarbeid, som går på skole/kurs og fedre som har svak tilknytning til arbeidslivet. Det siste er her definert som arbeidsledig, trygdet, hjemmeværende eller deltidsarbeidende far.

Figur 4-8 Problematferd mot fars tilknytning til arbeidsmarkedet. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2 = 136,1$ ,  $p < 0,0001$

\* Svak arbeidsmarkedstilknytning er her definert som arbeidsledig, trygdet, hjemmeværende eller deltidsarbeidende far

Basistall: Heltidsarbeid: N=8947. Svak tilknytning til arbeidsmarkedet: N=1845. Skole/kurs: N=268.

Resultatene fra den danske undersøkelsen blir til en viss grad bekreftet her. Ungdom med fedre som enten er arbeidsledige, trygdete, hjemmeværende eller deltidsarbeidende tilhører i noe større grad "gjengangerne".<sup>15</sup> Det må presiseres at forskjellene ikke er særlig store, og dersom "gjengangerne" og "de erfarne" ses under ett er det forskjeller som i praksis kun vil ha svært begrenset betydning.<sup>16</sup> Tabellen viser et annet resultat som kan sies å representere større skillelinjer. Ungdom som har fedre med "svak arbeidslivstilknytning" er overrepresentert i kategorien "de lovydige", mens det er relativt sett flere ungdom som har fedre som arbeider heltid som tilhører "flertallet". Der hvor far går på skole eller kurs rapporteres det om minst problematferd.

I vedleggstabell 4 presenteres tall som viser hvor stor andel gutter og jenter som har vært involvert i ulike former for problematferd etter fars arbeidslivstilknytning. På samme måten som når det gjelder fars yrke er det "småkriminallitet/drift"-dimensjonen som slår sterkest ut. Der hvor far har svak tilknytning til arbeidsmarkedet er det mindre vanlig at ungdom er involvert i disse aktivitetene. Med hensyn på de andre problemprofilene er det kun mindre forskjeller for jenter. Blant gutter som har far uten arbeid er det imidlertid en tendens til noe mer voldskriminalitet og alvorlig vinningskriminalitet, mens det motsatte er tilfelle for hærverk. Gutter som har fedre i arbeid er oftere involvert i hærverk. For alvorlig vinningskriminalitet finner vi ingen forskjeller, verken for gutter eller jenter.

#### 4.6.2 Familienstruktur

En rekke undersøkelser har dokumentert at ungdom som bor sammen med begge foreldrene sine har mindre tilbøyelighet til å begå lovbrudd enn andre (Pedersen 1992a, Martens 1992, Kyvsgaard 1992). Hver tredje Oslo-ungdom oppgir at de ikke bor sammen med begge foreldrene sine (jf kapittel 3). I de fleste av tilfellene er foreldrene skilt. Bak skilsmisser ligger ofte langvarig krangling og et høyt stressnivå mellom far og mor. Når en skilsmisse inntreffer i en familie, vil dette påvirke både barna det gjelder og foreldrene som går fra hverandre. Hvordan det reageres på dette vil variere. En mulighet er at skilsmissen bidrar til å styrke båndet til den av foreldrene barna blir boende sammen med etter bruddet. Felles opp-

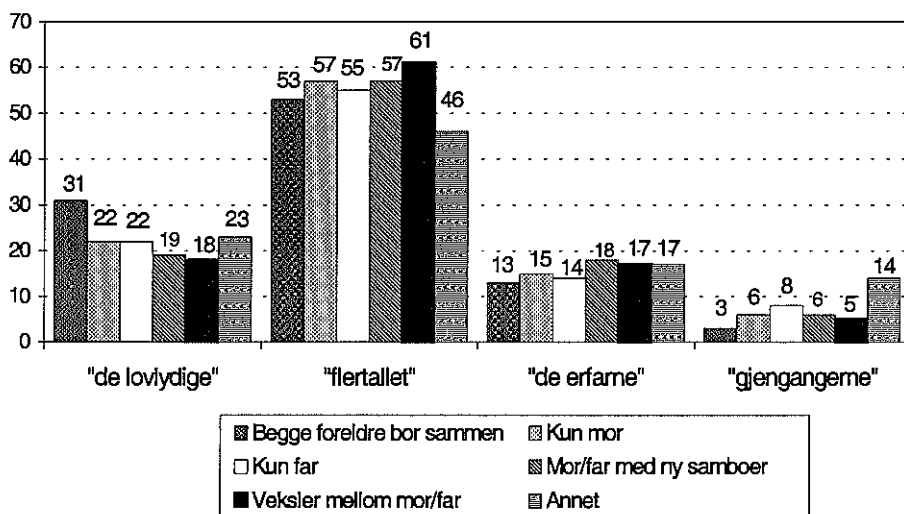
---

<sup>15</sup> Forskjellene er statistisk signifikante ( $p < 0,001$ )

<sup>16</sup> Forskjellene er ikke statistisk signifikante ( $p = 0,061$  (NS))

levde vanskeligheter knyttet til bruddet kan bidra til å styrke samholdet innen familien. Loeber og Stouthamer-Loeber (1986) peker på at skilsmisse også kan føre til konflikter og fra ungdommens side avvising av forholdet til foreldrene. Dersom dette forholdet forverrer seg og hjemmet blir et sted den unge helst unngår, kan det å søke seg over til andre arenaer være et middel for å oppnå aksept og støtte. Den økte avstanden mellom foreldrene og barna kan samtidig bidra til å vanskeliggjøre foreldrenes forsøk på å formidle positive holdninger, men også foreldrenes evne til å takle barnas problemer på en adekvat og effektiv måte (op. cit.). I figuren under er problematferd sett i forhold til hvem den unge bor sammen med.

Figur 4-9 Problematferd mot familiens sammensetning. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=242,2$ ,  $p<0,0001$

Note: Annet omfatter følgende svaralternativer: "Sammen med andre familiemedlemmer", "Fosterforeldre", "Flyttet hjemmefra og bor på hybel, leilighet el", "Annet, uspesifisert"  
 Basistall: Begge foreldrene bor sammen: N=7359. Bor kun med mor: N=1787. Bor kun med far: N=311. Bor med mor eller far som har flyttet sammen med ny samboer: N=907. Bor like mye hos mor og far som har flyttet fra hverandre: N=368. Annet: N=340.

Tendensene går i forventet retning. Unge som bor sammen med begge foreldrene er overrepresentert blant "de lovlydige" og underrepresentert både blant "gjengangerne" og "de erfarne". De som kun bor sammen med far har størst andel "gjengangere" (8 prosent), mens andelen er 6 prosent



blant de som kun bor sammen med mor. En tolkning på overhyppigheten av problematferd kan være at i familier hvor kun den ene av foreldrene er til stede vil den sosiale kontrollen være mindre. Foreldre med eneansvar for barna vil trolig ha mindre oversikt og ha vanskeligere for å følge med i de unges daglige gjøremål, sammenliknet med foreldre der det deles på ansvaret for oppfølging. Liknende forklaringer kan gjelde for de ungdommene som oppgir at de veksler mellom å bo hos mor og far, hvor det også finnes en viss overrepresentasjon av "gjengangerne" og "de erfarne". Det å bo sammen med far eller mor som har flyttet sammen med en ny samboer gir også en forhøyet tendens til at den unge involverer seg i problematferd. Vedleggstabell 5 viser at selv om tendensen går i samme retning på alle fem problemområder, er forskjellene mest uttalt når det gjelder den typen problemer som handler om å trekke seg unna situasjoner med voksenstyring, som å være borte om nettene og skulke skolen. Dette kan være en indikasjon på at den sosiale kontrollen er sterkere i familier hvor begge foreldrene bor sammen.

"Annet"-kategorien representerer et tydelig avvik når det gjelder andelen "gjengangerne". Disse består hovedsakelig av ungdom som har flyttet hjemmefra, som bor på institusjon, i fosterhjem eller sammen med andre familiemedlemmer enn foreldrene. Det er grunn til å anta at mange i denne relativt lille gruppa av ungdom har hatt særlige problemer i oppveksten.

Det er imidlertid viktig å understreke betydningen av familiestrukturer som et komplekst fenomen. Hvordan skilsmisser virker inn på den unges måte å være på vil avhenge av en rekke forhold, blant annet hvor gamle barna var når skilsmissen inntraff og hvordan familierelasjonene ville ha vært dersom far og mor ikke skilte lag. Det er også verdt å understreke at selv om forskjellene er tydelig nok, representerer tallene likevel ikke dramatiske forskjeller. I alle familiekonstellasjoner utgjør "flertallet" og "de lovlidige" en tydelig majoritet.

Det kommer videre fram av vedleggstabell 5 at alle sammenhengene er tydeligere blant jentene enn blant guttene. Dette kan være en indikasjon på at fraværet av den ene av foreldrene, og da som oftest far, har størst betydning for jentene med hensyn på tilbøyeligheten til å være involvert i kriminalitet og annen problematferd.

### 4.6.3 Etnisk bakgrunn

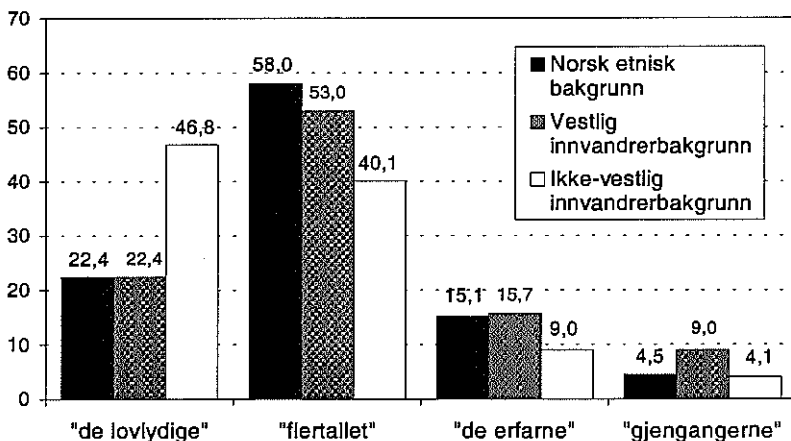
Med jevne mellomrom er det stor medieoppmerksomhet rundt innvandrere og problematferd. Gjennom leserinnlegg i avisene gir folk uttrykk for at de

er bekymret for kriminalitetsutviklingen, noe som ofte blir knyttet til den økte innvandringen til Norge de senere årene. Holdningsundersøkelser viser at den generelle fremmedskepsisen er høy i det norske samfunnet (Hellevik 1996). Når ungdom i Oslo blir bedt om å si sin mening om følgende utsagn: "Det følger økende kriminalitet og voldsbruk med innvandrere", uttrykker 74 av guttene og 58 prosent av jentene enighet (Øia 1998). Det må understrekes at spørsmålet ikke ble stilt til innvandrerungdommene.

På tross av stor oppmerksomhet omkring innvandreres kriminalitet er det i Norge gjennomført svært få studier av denne problematikken. En gjennomgang av registrerte lovbrudd på landsbasis viste at mannlige fastboende utenlandske statsborgere i alderen 15-20 år er svakt overrepresentert blant registrerte lovbrøyttere (Falck 1992). Jentene med ellers samme kjennetegn er imidlertid tydelig underrepresentert. Undersøkelsen omfatter kun utenlandske statsborgere, noe som ikke er helt dekkende for hva vi vanligvis tenker på som innvandrere. Undersøkelser fra andre nordiske land finner at innvandrerungdom er svakt overrepresentert i registrert kriminalitet (Martens 1990, Kyvsgaard 1992).

Undersøkelsen "Ung i Oslo 16-19 år" viser at innvandrerungdom med bakgrunn fra ikke-vestlige land sjeldnere rapporterer om deltakelse i ulike typer problematferd enn hva som er tilfelle for majoriteten av ungdommene (Øia 1993). Underrepresentasjonen av ikke-vestlige innvandrerungdom er tydelig når det gjelder småkriminalitet og det å snike seg unna situasjoner med voksenkontroll. Innvandrerungdom fra ikke-vestlige land deltar også i mindre grad enn andre norske ungdommer i vinningskriminalitet. Når det gjelder voldsforbrytelser, har etnisk bakgrunn liten betydning. På tross av disse resultatene rapporterer likevel ikke-vestlig innvandrerungdom like ofte som norske om kontakt med politiet på grunn av noe galt de hadde gjort. Høyest forekomst av både kriminalitet og annen type problematferd ble funnet blant innvandrerungdom med *vestlig bakgrunn*. Figur 4-10 viser hvordan problematferdsgruppene fordeler seg etter etnisk bakgrunn.

Figur 4-10 Problematferd mot etnisk bakgrunn. Prosent



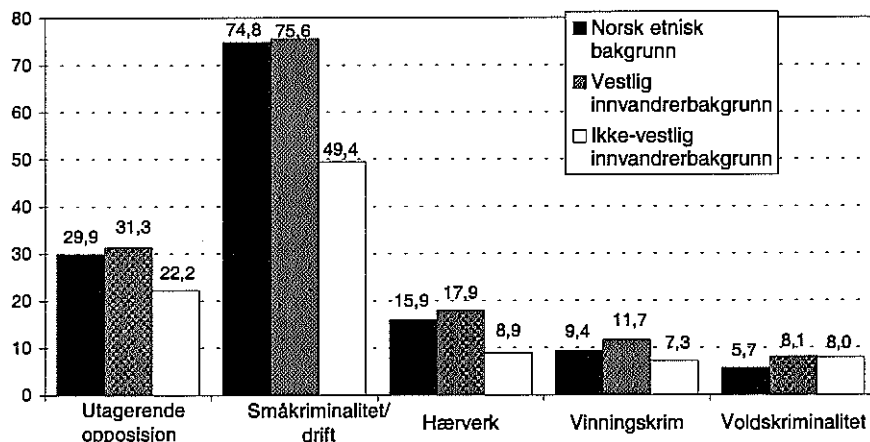
Signifikanstest:  $\chi^2=504,6$ ,  $p<0,0001$

Basistall: Norsk etnisk bakgrunn: N=8770. Vestlig innvandrerungdom: N=134. Ikke-vestlig innvandrerungdom: N=2220.

"Gjengangerne" utgjør omtrent en like stor andel blant innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn som blant norske ungdommer ellers. Ses "gjengangerne" og "de erfarne" under ett, gir resultatene grunnlag for å hevde at ikke-vestlig innvandrerungdom er underrepresentert i gruppa av belastet ungdom. Innvandrerungdom fra *vestlige land* er overrepresentert blant "gjengangerne". Det grunn til å minne om at vestlig innvandrerungdom utgjør en svært liten del av ungdomsgruppa. Forskjellene mellom vestlig innvandrerungdom og ungdom med norsk etnisk bakgrunn viser seg imidlertid å være signifikant forskjellig fra hverandre ( $p<0,05$ ) og er samtidig i tråd med tidligere selvrappporteringsstudier (Øia 1993).

Når det gjelder "de lovlydige", tilhører nesten halvparten av de ikke-vestlige innvandrerungdommene denne gruppa. Blant ungdom med norsk etnisk bakgrunn og vestlig innvandrerungdom gjelder dette hver fjerde. Tallene kan tolkes slik at terskelen for å delta i problematferd er lavere for vestlige ungdommer. Muligens viser resultatene at det å være med på rampestreker av mer begrenset alvorlighetsgrad er en del av en utprøvende atferd som ligger til den vestlige ungdomsrollen. Forestillingen om at problematferd utgjør en form for normalatferd passer dermed dårligere for innvandrerungdom med bakgrunn fra andre enn de vestlige land. Figur 4-11 viser prosentvis forekomst av ulike typer problematferd etter etnisk bakgrunn.

Figur 4-11 Forekomst av selvrapportert problematferd etter etnisk bakgrunn. Prosent



Signifikanstester: Utagerende opposisjon:  $\chi^2=52,5$ ,  $p<0,001$ . Småkriminalitet/drift:  $\chi^2=545,8$ ,  $p<0,001$ . Hærverk:  $\chi^2=71,5$ ,  $p<0,001$ . Alvorlig vinningskriminalitet:  $\chi^2=11,2$ ,  $p<0,01$ . Voldskriminalitet:  $\chi^2=16,0$ ,  $p<0,001$ .

Basistall: Norsk etnisk bakgrunn: N=8789. Vestlig innvandrerungdom: N=134. Ikke-vestlig innvandrerungdom: N=2230.

Ikke-vestlig innvandrerungdom er i betydelig mindre grad involvert i "småkriminalitet/drift". Liknende tendenser gjelder for "utagerende opposisjon" og hærverk, men forskjellene her er mindre uttalt enn for "småkriminalitet/drift". Bildet er noe annerledes med hensyn til voldskriminalitet. Her ligger innvandrerungdom, både de med vestlig og ikke-vestlig bakgrunn, svakt over unge med norskfødte foreldre. Av vedleggstabell 6 framgår at forskjellene i voldskriminalitet kun gjelder gutter. 14 prosent av innvandreguttene (både vestlige og ikke-vestlige) oppgir at de i løpet av det siste året har vært involvert i voldskriminalitet, mot 9 prosent av guttene med norskfødte foreldre. Blant jentene er det, uavhengig av etnisk bakgrunn, 2 prosent som oppgir det samme. Vedleggstabell 6 viser videre at innvandrerjenter med ikke-vestlig bakgrunn i særlig liten grad er involvert i problematferd i det hele tatt og gjelder alle problemprofilene.

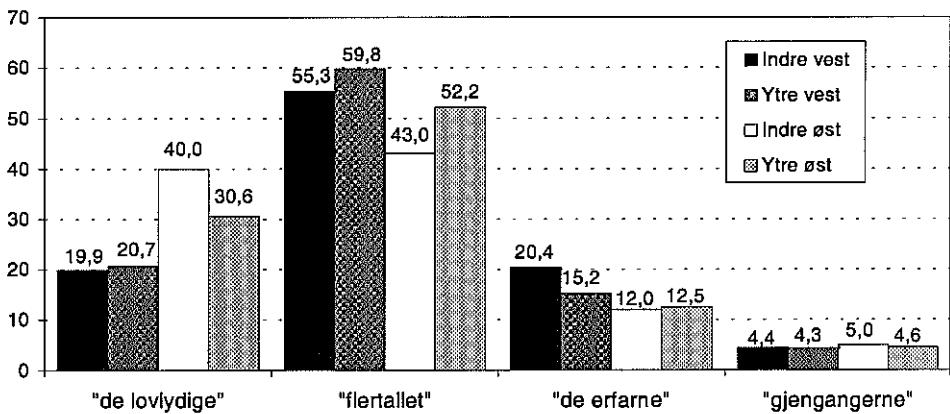
#### 4.7 Bydelsvise variasjoner i omfanget av problematferd

Innledningsvis ble det referert til rapporten *Oslo: den delte byen?* (Hagen m.fl. 1994). Studien konkluderer med at levekårsproblemer er skjevt fordelt i Oslo, og at det er en særlig sterk opphopning av levekårsproblemer i de indre østlige bydeler. Rapporten omhandler voksenbefolkningens

levetår. Spørsmålet som stilles her er hvordan ungdoms involvering i problematferd fordeler seg i ulike byområder. Er ungdom som bor i de indre østlige bydelene i særlig stor grad involvert i problematferd? Variasjoner i problematferd knyttet til bosted kan gi en indikasjon på hvilke geografiske områder som gir gode og dårlige oppvekstbetingelser. Det må likevel understrekes at også andre faktorer enn problematferd bestemmer dette.

Figur 4-12 viser hvordan "de lovlidige", "flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" fordeler seg avhengig av hvilken bydel de unge bor i.

Figur 4-12 Problematferd mot bosted. Prosent



Signifikanstester:  $\chi^2=259,7$ ,  $p<0,0001$ . Fire ANOVA-tester ble gjennomført hvor hver gruppe er signifikant testet i forhold til resten av ungdomsbefolkningen. "De lovlidige":  $F=73,8$ ,  $p<0,001$ . "Flertallet":  $F=36,3$ ,  $p<0,001$ . "De erfarne":  $F=14,5$ ,  $p<0,001$ . "Gjengangerne":  $F=0,4$ ,  $p=0,78$  (NS).

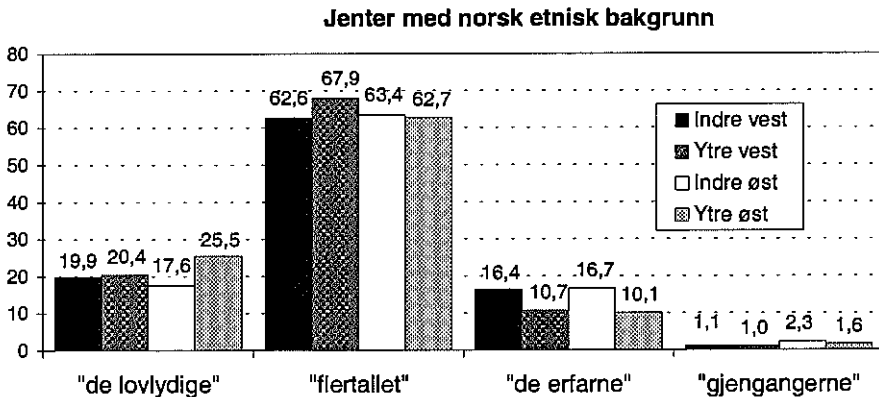
Basistall: Indre vest:  $N=864$ . Ytre vest:  $N=3616$ . Indre øst:  $N=1063$ . Ytre øst:  $N=5310$ .

Prosentandelen "gjengangerne" i hvert av byområdene varierer mellom 4,3 og 5,0 prosent. Indre øst ligger høyest, men forskjellene er så små at de ikke representerer viktige sosiale skillelinjer. Østkantungdom er overrepresentert blant "de lovlidige" og vestkantungdom er overrepresentert blant "flertallet". Et annet trekk er at relativt sett flere av vestkantens ungdommer tilhører "de erfarne", de som befinner seg i gråsonen mellom "gjengangerne" og "flertallet". I særlig grad gjelder dette de sentrumsnære vestlige bydelene. At indre Oslo vest utgjør et geografisk problemområde er også dokumentert tidligere (Øia og Bergwitz 1994).

I hvilken grad kan de bydelsvise variasjonene forstås på bakgrunn av at unge med innvandrerbakgrunn er konsentrert på Oslos østkant, og da

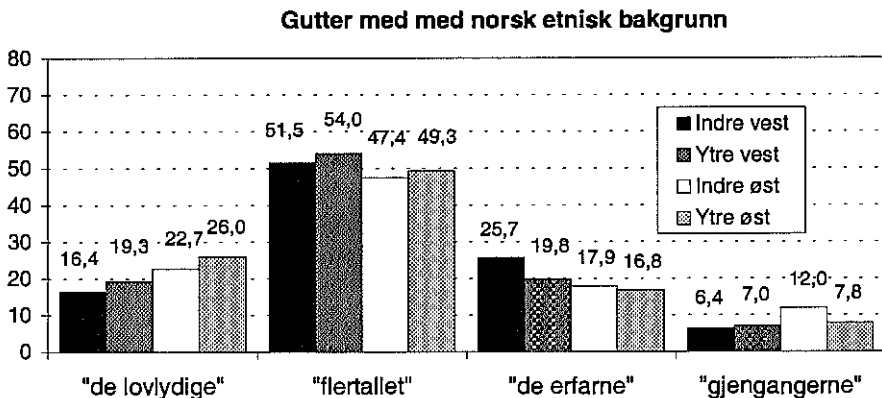
særlig i de indre bydelene? Nedenfor presenteres fire figurer som viser bydelsforskjeller separat for gutter og jenter med og uten innvandrerbakgrunn. Figur 4-13 viser forekomsten av problematferd i ulike byområder blant ungdom med norskfødte foreldre.

Figur 4-13 Problematferd mot bosted og kjønn. Kun ungdom med norsk etnisk bakgrunn. Prosent



Signifikanstester:  $\chi^2=42,7$ ,  $p<0,0001$ . Fire ANOVA-tester ble gjennomført hvor hver gruppe er signifikantstestet i forhold til resten av jentene med norsk etnisk bakgrunn. "De lovydige":  $F=6,3$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,07$ . "Flertallet":  $F=3,8$ ,  $p<0,01$ ,  $\eta^2=0,05$ . "De erfarne":  $F=6,4$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,07$ . "Gjengangerne":  $F=1,4$ , NS,  $\eta^2=0,03$ .

Basistall: Indre vest: N=372. Ytre vest: N=1675. Indre øst: N=216. Ytre øst: N=1888.



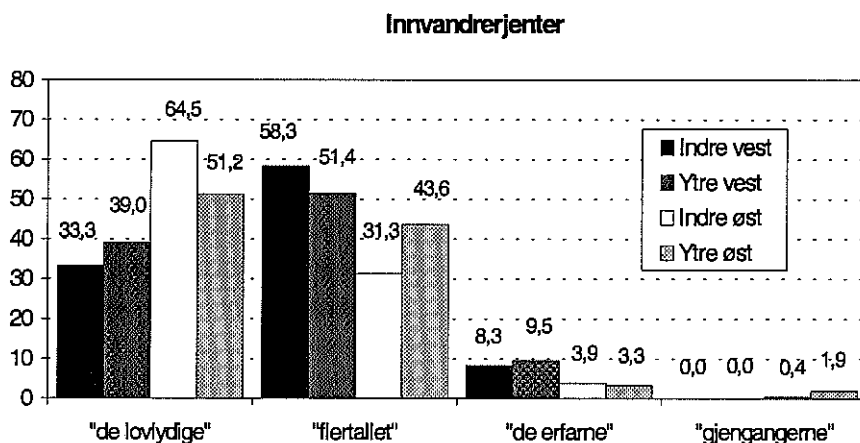
Signifikanstester:  $\chi^2=56,2$ ,  $p<0,0001$ . Fire ANOVA-tester ble gjennomført hvor hver gruppe er signifikantstestet i forhold til resten av guttene med norsk etnisk bakgrunn. "De lovydige":  $F=10,7$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,09$ . "Flertallet":  $F=3,2$ ,  $p<0,05$ ,  $\eta^2=0,05$ . "De erfarne":  $F=6,0$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,07$ . "Gjengangerne":  $F=2,9$ ,  $p<0,05$ ,  $\eta^2=0,05$ .

Basistall: Indre vest: N=377. Ytre vest: N=1691. Indre øst: N=251. Ytre øst: N=1943.

Både for gutter og jenter med norsk etnisk bakgrunn er de bydelvise variasjonene mindre enn hva som er tilfelle når alle ungdommene ses under ett. Særlig gjelder dette "flertallet", hvor forskjellene blant de norske er særlig små. Men det er fortsatt enkelte variasjoner mellom de ulike bydelene. Østkantens ungdom som har norskfødte foreldre har en større andel enn tilsvarende gruppe blant vestkantens ungdom som kan kategoriseres som "de lovlydige". Samtidig er det blant guttene i indre øst hele 12 prosent som tilhører "gjengangerne". I de andre bydelsområdene ligger nivået på mellom 6 og 8 prosent. En tilsvarende tendens gjelder også jentene i indre øst, men her er forskjellene ikke signifikante.

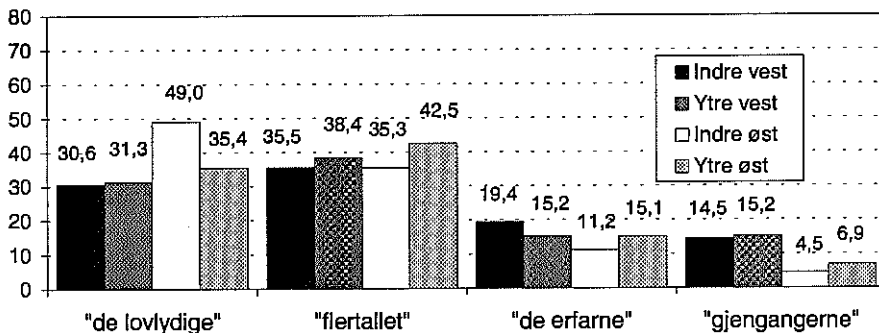
Figur 4-14 viser sammenhengen mellom bosted og involvering i problematferd blant innvandrerjenter og -gutter.

Figur 4-14 Problematferd mot bosted og kjønn. Kun ungdom med innvandrerbakgrunn



Signifikanstester:  $\chi^2=43,4$ ,  $p<0,0001$ . Fire ANOVA-tester ble gjennomført hvor hver gruppe er signifikantstestet i forhold til resten av innvandrerjentene. "De lovlydige":  $F=10,3$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,16$ . "Flertallet":  $F=7,50$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,14$ . "De erfarne":  $F=3,6$ ,  $p<0,05$ ,  $\eta^2=0,10$ . "Gjengangerne":  $F=1,9$ , NS,  $\eta^2=0,07$ .  
 Basistall: Indre vest: N=48. Ytre vest: N=105. Indre øst: N=259. Ytre øst: N=699.

## Innvandregutter



Signifikanstester:  $\chi^2=38,1$ ,  $p<0,0001$ . Fire ANOVA-tester ble gjennomført hvor hver gruppe er signifikantestet i forhold til resten av innvandreguttene. "De lovydige":  $F=7,3$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,14$ . "Flertallet":  $F=1,8$ , NS,  $\eta^2=0,07$ . "De erfarne":  $F=1,4$ , NS,  $\eta^2=0,06$ . "Gjengangerne":  $F=6,2$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,13$ .  
 Basistall: Indre vest:  $N=62$ . Ytre vest:  $N=112$ . Indre øst:  $N=312$ . Ytre øst:  $N=694$ .

Når det gjelder bydelsvise variasjoner blant innvandrerungdommen, viser figurene at ungdommene i indre øst i særlig liten grad er involvert i problematferd.<sup>17</sup> Dette gjelder både for guttene og jentene. På samme måte som blant ungdom med norskfødte foreldre, er vestkantens innvandrerungdom minst lovydige. Et annet interessant, og kanskje noe overraskende funn, er at innvandreguttene på vestkanten i særlig stor grad er overrepresentert blant "gjengangerne". Går vi nærmere inn i tallmaterialet viser det seg at dette gjelder både de ikke-vestlige og vestlige innvandreguttene. Det må understrekes at disse i antall utgjør en liten del av ungdomsgruppa. De få innvandrerjentene klassifisert som "gjengangerne", finnes nesten uten unntak i Oslo ytre øst.

### *Multivariate analyser*

Et spørsmål som melder seg er om de tydelige forskjellene mellom ungdom med ulik etnisk bakgrunn og mellom ungdom i ulike familietyper kan bidra til å forklare noen av de tendensene vi har sett når det gjelder andre sosiale bakgrunnskjennetegn. Vi har såvidt vært inne på dette under drøftingen av bydelsforskjeller i kapittel 3. En grundigere undersøkelse av problemstillingen innebærer bruk av såkalte multivariate analyser. Det finnes en rekke

<sup>17</sup> På grunn av så få vestlige innvandrerungdom på østkant, skilles det ikke her mellom ikke-vestlige og vestlige innvandrerungdom.



ulike teknikker som kan brukes. Her benyttes logistisk regresjonsanalyse. I slike analyser undersøkes sannsynligheten for å tilhøre en bestemt gruppe. Eksempelvis er sannsynligheten for å tilhøre "de lovlydige" i vår undersøkelse 0,27, fordi 27 prosent av utvalget har svart på en måte som gjør at de faller innenfor begrepet slik det er definert i denne sammenheng. I multivariate analyser er det mulig å beregne hvor stor sannsynlighet det er for å tilhøre en slik gruppe når bestemte bakgrunnskjennetegn er gitt. Grunnlaget for analysene er kompliserte, og det er lite hensiktsmessig å redegjøre for disse i denne sammenheng.

Analysen deles i to. Først undersøkes de ulike variablenes selvstendige betydning for tilbøyeligheten til å tilhøre "de lovlydige". I denne analysen sammenliknes "de lovlydige" med resten av ungdommene. Deretter gjennomføres en tilsvarende analyse hvor "gjengangerne" kontrasteres mot resten av utvalget.

Analysene av sannsynligheten for å tilhøre "de lovlydige" er gjengitt i vedleggstabell 7. Resultatene viser at sosio-økonomisk status (fars yrke og tilknytning til arbeidsmarkedet) ikke har en selvstendig betydning. Dette betyr at når det tas hensyn til etniske forskjeller er det ikke lenger slik at lav sosial status gir høyere sannsynlighet for å være blant "de lovlydige".<sup>18</sup> Betydningen av etnisk bakgrunn derimot ble lite påvirket av de andre variablene. Selv ved kontroll for de andre variablene er innvandrerungdom betydelig overrepresentert i kategorien "de lovlydige". De tidligere analysene viste at ungdom som bor sammen med begge foreldrene sine er mer lovlydig enn de som bor i andre familiekonstruksjoner. Kontrollert for de andre variablene er tendensen den samme som i det bivariate tilfelle.

Noe overraskende viser resultatene at bydelsforskjellene også er klare selv når det tas i betraktning den sterke segregeringen i byen. En kunne ha forventet at østkantungdommens lovlydighet hadde sammenheng med høyt innslag av innvandrerungdom i disse byområdene. Resultatene viser at uavhengig av både etnisk bakgrunn, familiesammensetning og fars tilknytning til arbeidsmarkedet er det mer vanlig at ungdom på østkanten av byen er mer lovlydig.

---

<sup>18</sup> Trinnvise regresjonsanalyser ble foretatt. Disse viste at fars yrke og fars arbeidsmarkedstilknytning ga signifikante sammenhenger til sannsynligheten for å tilhøre "de lovlydige" selv kontrollert for familiens sammensetning og bosted. Forskjellene ble ikke-signifikante når etnisk bakgrunn ble tatt med i modellen.

Det neste skrittet er å gjennomføre tilsvarende analyser av sannsynligheten for å tilhøre "gjengangerne" (se vedleggstabell 8). Resultatene viser at de bivariate sammenhengene også ble gjenfunnet i de multivariate analysene. Fortsatt er det små forskjeller mellom ungdom fra ulike sosiale lag og ingen forskjeller mellom bydelsområdene. Det er noe høyere sannsynlighet for å tilhøre "gjengangerne" blant ungdom med fedre som har svak tilknytning til arbeidsmarkedet, mens det er lavere sannsynlighet for de som bor sammen med begge foreldrene sine. Et interessant funn, og som avviker noe fra det bivariate bilde, er at innvandrerungdom fra ikke-vestlige land har noe lavere sannsynlighet for å tilhøre "gjengangerne" når disse ble sammenliknet under ellers like betingelser. For de vestlige innvandrerungdommene er det signifikant høyere sannsynlighet for å tilhøre "gjengangerne".

Som en oppsummering av analysene kan det konkluderes med at sosiale bakgrunnskjennetegn og bosted generelt har mindre betydning for å havne i de mest problembelastede gruppene. Resultatene gir grunn til å modifisere antakelser om tydelige sammenhenger mellom familiens levekår og ungdommenes involvering i mer alvorlig problematferd. I alle fall gjelder dette for aldersgruppa som studeres her. Mens levekårsforskjeller betyr lite for alvorlig problematferd, har dette noe større betydning i forhold til den mindre alvorlige problematferden.

#### 4.8 Noen hovedpunkter

- Utbredelsen av alvorlig kriminalitet er relativt lav i ungdomsgruppa som helhet. 3 prosent sier at de har truet til seg penger eller ting og 5 prosent har brutt seg inn et sted for å stjele. 5 prosent har vært i slåsskamp med våpen og 11 prosent har truet eller utøvet vold mot noen. 7 prosent svarer at de har tagget og 12 prosent har drevet med destruktivt skadeverk. 24 prosent rapporterer at de har stjålet varer i butikken. Når det gjelder skolerelatert problematferd, oppgir 15 prosent at de har vært i voldsom krangel med læreren, 17 prosent har blitt innkalt til rektor og 44 prosent har skulket skolen. 13 prosent har vært hjemmefra en hel natt uten at foreldrene var klar over det og 59 prosent har sneket på buss, trikk eller bane. For de fleste som har drevet med de ulike typene problematferd begrenser dette seg til at det har skjedd en eller noen få ganger, med unntak av sniking på buss, trikk eller bane, skoleskulking

og nasking, som henholdsvis 32 prosent, 10 prosent og 6 prosent har gjort mer enn 10 ganger siste år.

- Fire grupper av ungdom som i ulik grad og på ulik måte har deltatt i problematferd er identifisert. En særlig belastet gruppe står for meste-parten av den alvorlige ungdomskriminaliteten som ungdom i under-søkelsen rapporterer. Disse er karakterisert som "gjengangerne" og om-fatter i underkant av 5 prosent av hele ungdomsgruppa. "De lovlydige" utgjør 27 prosent og består av ungdom som verken har deltatt i krimi-nalitet eller mindre alvorlig problematferd. "Flertallet" utgjør 54 pro-sent. Dette er de "vanlige" ungdommene, hvor problematferden begren-ser seg til enkeltovertrедelser og som vanligvis ikke regnes som særlig problematisk. "De erfarne" befinner seg i gråsonen mellom "flertallet" og "gjengangerne" og omfatter 14 prosent av ungdomsgruppa som helhet.
- Totalt er det små forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder andelen som har deltatt i handlinger definert som problematferd. Det er imidlertid store og tradisjonelle kjønnsforskjeller når det gjelder tilbøyeligheten til å delta i alvorlig problematferd. Blant "gjengangerne" finnes 6 ganger flere gutter enn jenter og det er dobbelt så mange gutter som jenter blant "de erfarne". Jentenes involvering i problematferd knytter seg først og fremst til deltakelse i bagatellmessig forhold.
- Sammenhengen mellom alder og problematferd er relativt ubetydelig i aldersgruppa 14 til 17 år. Det er ett tydelig unntak. Problematferd som dreier seg om trekke seg unna arenaer med sterk voksenstyring er mer vanlig blant de eldste.
- Sosio-økonomisk bakgrunn, etnisk bakgrunn og bosted har samlet liten betydning for å havne i de mest problembelastede gruppene. Ungdom som ikke bor sammen med begge foreldrene sine har større sannsynlig-het for å tilhøre "gjengangerne". Bakgrunnskjenntegn ved familien skiller i større grad mellom de som ikke gjør noe galt og de som driver med en form for utprøvende problematferd. Tendensen er at ungdom som bor sammen med begge foreldrene sine og ikke-vestlig innvandrер-ungdom oftere enn andre tilhører "de lovlydige".

## 5 *Rusmiddelbruk*

Direkte skadevirkninger i forbindelse med unge menneskers bruk av rusmidler er vel dokumentert. I tillegg viser undersøkelser at tidlig debutering er forbundet med risiko for høyt konsum senere i livet (Pape og Hammer 1996, Pedersen og Aas 1995), samt økt risiko for å utvikle alkoholproblemer og bli bruker av illegale rusmidler (Robins og Przybeck 1985). Det er også dokumentert at beruselse i særlig ung alder har forbindelser til senere kriminalitet (Farrington m.fl. 1990). Bruk av rusmidler i ung alder betraktes derfor ofte som uønsket. Foreldre, myndigheter og politikere uttrykker bekymringer. Ungdom som drikker, røyker eller eksperimenterer med narkotiske stoffer blir ofte sett på som "problemungdom".

I et utviklingspsykologisk perspektiv kan eksperimentering med rusmidler "betraktes som en symbolsk markering på at man har trådd inn i en ny og mer "avansert" rolle." (Pape 1996b:86) På den ene side befinner ungdom seg i en posisjon hvor de voksne – de som på lovlig måte kan nyte rusmidler – utgjør et referansepunkt. Majoriteten av de voksne bruker rusmidler, først og fremst alkohol, og vil kunne framstå som rollemodeller for de unge. På den annen side vil de samme rollemodellene ofte være fordømmende og restriktive i sitt syn på bruken av rusmidler hos mindreårige (op. cit.). Det er i dette grenselandet at tenåringsdriking framstår som en særdeles velegnet atferdsmarkør i de unges tilnærming til voksenverdenen (op. cit.).

Mens voksensamfunnet typisk vil fokusere på problemene med ungdommens rusmiddelbruk, fortøner dette seg gjerne annerledes fra ungdommenes eget ståsted. De første erfaringene med rusmidler gjøres vanligvis sammen med andre jevnaldrende i festlige sammenhenger. Når ungdom blir spurt om hvorfor de drikker, vektlegges de positive aspekter ved drikkingen (Pape 1996a). Det handler om å feire sosiale begivenheter, ha det hyggelig sammen med andre og om å bli i godt humør. Argumentene er for øvrig ikke helt ulikt det en finner hos voksne (op. cit.). Rusmiddelbruk blir en del av det ungdommelige samværet – et tegn på integrasjon i et ungdomsmiljø hvor bruk av rusmidler er ganske vanlig. Innenfor slike "fuktige nettverk" står spenningsopplevelser, flørting og moro sentralt (Pedersen 1990a). Her utvikles og vedlikeholdes vennskapsbånd. På denne måten får rusmidlene en plass i de unges sosiale nettverk. Rusmidlenes

kollektive preg understrekes også av at rusmidler er noe som må læres av andre – og som igjen læres videre. I den forbindelse har begrepet ”den kollektive drikkekulturen” blitt utviklet innenfor alkoholforskningen (Skog 1985). Ungdom som ikke ønsker å delta, eller som ikke har tilgang til disse nettverkene, kan samtidig oppleve å være utestengt fra den ”normale” ungdomstiden.

Spørsmålet som stilles i dette kapitlet er om bildet av rusmiddelbruk blant ungdom er så entydig negativt som en ofte får inntrykk av. Siktemålet er å gi en bred oversikt over hvilken plass rusmidler har i ungdommenes liv. Det fokuseres på flere typer rusmidler, alkohol, tobakk og narkotiske stoffer. Både utbredelsen av rusmidlene i ungdomsmiljøene og enkelte karakteristika ved ungdom som bruker rusmidler vil bli belyst. Avslutningsvis i dette kapitlet vil sammenhengen mellom problematferd og bruk av rusmidler bli undersøkt nærmere. Kunnskap om hvilke kjennetegn som er forbundet med rusmiddelbruk kan bidra til å gi et bilde av rusmidlenes betydning i ungdomstida.

## 5.1 Alkohol

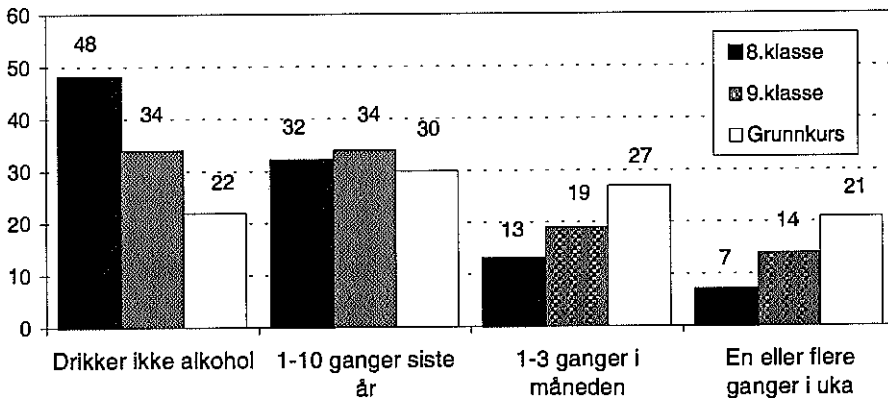
Svært få unge har særlig erfaring med alkohol før de begynner på ungdomsskolen (Øia 1997). I den grad barn har drukket alkohol begrenser dette seg for de fleste til å smake på far eller mors glass. Innen utgangen av tenårene har 90 prosent drukket så mye at de tydelig har følt seg beruset (Pedersen og Aas 1995). Konsumet av alkohol har vanligvis en topp i begynnelsen av 20-årene, for deretter å gradvis avta (Pape og Hammer 1996). De tidlige tenårene er derfor viktig både i forhold til ungdommens første erfaringer med alkohol og når det gjelder å legge et grunnlag for alkoholvaner senere i livet.

I det følgende gis et bilde av ulike sider ved ungdommens alkoholbruk. Først vil det bli undersøkt hvilken utbredelse alkohol har. I spørreskjemaet finnes en rekke spørsmål som måler ulike sider ved ungdommens erfaringer med alkohol. Det vil bli undersøkt hvor hyppig ungdom drikker alkohol, debutalder, årlig forbruk av alkohol, samt erfaringer med hjemmembrent. Særlig vekt legges på kjønns- og aldersforskjeller. Deretter skal det undersøkes negative erfaringer som ungdommene rapporterer om i forbindelse med drikking. Et siste tema er foreldrenes rolle i forhold til de unges eget forbruk av alkohol.

## Drikkemønster

For å få en oversikt over hvor mange av ungdommene som vanligvis drikker alkohol, ble de unge stilt følgende spørsmål: Hender det at du drikker noen form for alkohol? Hvis, ja, hvor ofte omtrent har du gjort det de siste tolv månedene? Totalt svarer en tredjedel at de ikke drikker alkohol, mens 14 prosent oppgir at de drikker alkohol en eller flere ganger hver uke. For flesteparten er alkohol noe som i 14-17 årsalderen brukes et par ganger i måneden eller sjeldnere. Det er små kjønnsforskjeller på dette spørsmålet. Tendensen er at noen flere jenter oppgir at de drikker alkohol, samtidig som noen flere gutter oppgir at de drikker hver uke. Figur 5-1 viser hvor hyppig ungdom på ulike klassetrinn drikker alkohol.

Figur 5-1 Siste års hyppighet i alkoholbruk mot klassetrinn.



Signifikanstest:  $\chi^2=790,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,33$ .

Basistall: 8. klasse:  $N=3550$ . 9. klasse:  $N=3445$ . Grunnkurs:  $N=3957$ .

Forskjellene mellom aldersgruppene er relativt dramatiske. I 8. klasse svarer nesten halvparten at de ikke drikker alkohol. I tillegg oppgir hver tredje at de drikker alkohol sjeldnere enn en gang i måneden. En mindre gruppe på 7 prosent av 8. klassingene oppgir at de har etablert et regelmessig forbruk av alkohol på ukentlig basis, mens 13 prosent drikker hver måned. I 9. klasse er det flere som svarer at de drikker alkohol, samtidig som flere drikker regelmessig. Likevel er det generelle bilde at de fleste 9. klassingene ikke har etablert et fast drikkemønster. To av tre i 9. klasse drikker ikke eller de drikker sjeldnere enn hver måned. Blant grunnkurs-elevene er det spredningen innad i ungdomsgruppa som kjennetegner gruppas drikkemønster. I ytterpunktene drikker hver femte en eller flere

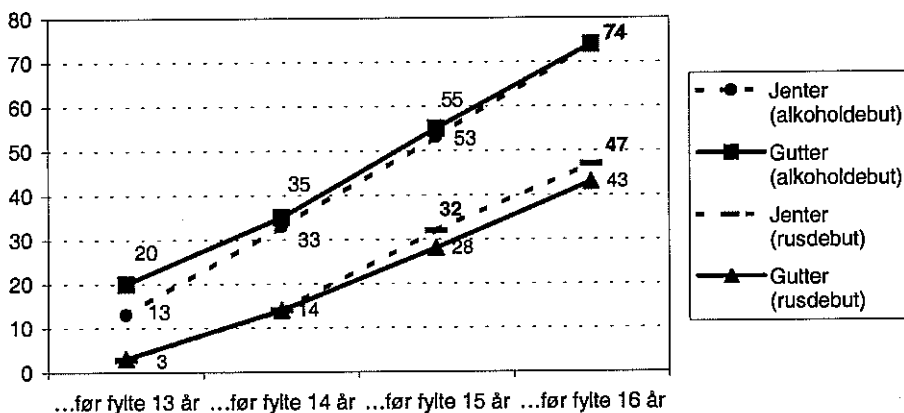
ganger i uka og omtrent like mange drikker ikke alkohol. 27 prosent av grunnkurselevne drikker hver måned, mens 30 prosent drikker sjeldnere enn hver måned. Oppsummert skjer det i løpet av 14 til 17 årsalderen en form for "tilpasningsprosess" til en drikkekultur hvor det å drikke alkohol er relativt utbredt. Likevel må det understrekes at dette på langt nær gjelder alle. Også blant grunnkurselevne finnes mange ungdommer som ikke har etablert et vanemessig forbruksmønster.

### *Debutalder*

På hvilket tidspunkt gjør ungdommene sine første erfaringer med alkohol? For å få et grep om når ungdom debuterer kan det være relevant å skille mellom når det drikkes alkohol for første gang og på hvilket tidspunkt beruselsesdebuten inntreffer. For mange trenger ikke dette være to separate hendelser. De unge ble bedt om å oppgi hvor gamle de eventuelt var da de var beruset første gang og hvor gamle de var da de drakk en drink første gang. En drink ble definert som en halvflaske pils, et glass vin eller en drink brennevin (4 cl.). Å si noe generelt om når ungdom flest debuterer krever at utvalget består av aldersgrupper hvor de fleste har debutert. De yngste respondentene har ennå ikke nådd alderen hvor debuteringen vanligvis skjer. Tallene i figur 5-2 på neste side omfatter derfor kun grunnkurselevne. Med unntak av 25 ungdommer oppga samtlige av grunnkurselevne at de var 16 år eller eldre. Den kumulative prosenten for alkoholdebut viser hvor mange som har debutert innen fylte 13 år, 14 år, 15 år og 16 år. Det er imidlertid viktig å merke seg at det kan være vanskelig å tidfeste hendelser som kanskje skjedde for mange år siden. Det må derfor tas forbehold om metodiske problemer knyttet til å be respondenter om å tenke tilbake i tid.

Av grunnkurselevne oppgir til sammen 45 prosent at de har vært beruset og 74 prosent at de har drukket en drink før de hadde fylt 16 år. Selv om 16 prosent har drukket sin første drink i 12-årsalderen eller tidligere, er det svært få som har vært beruset i såpass ung alder. Resultatene gir ikke grunnlag for å peke på ett bestemt tidspunkt hvor flesteparten debuterer eller gjør sine første erfaringer med alkohol. Debuteringen skjer ikke på samme tid i hele ungdomsgruppa, men sprer seg mer eller mindre jevnt utover i løpet av ungdomsskolealderen. Når det gjelder tidspunktene for gutter og jenters første erfaringer med alkohol, oppgir noen flere av guttene at de har drukket en drink før de har fylt 13 år. Utover dette er det likhetene mellom gutter og jenter, og ikke forskjellene som preger bildet.

Figur 5-2 Debutalder ved første drink\* og alder ved første gangs beruselse blant grunnkurselever. Gutter og jenter. Kumulativ prosent



\* En drink ble definert som en halvflaske pils, et glass vin eller en drink brennevin (4 cl.)  
 Basistall: Jenter: N=2684. Gutter: N=2803.

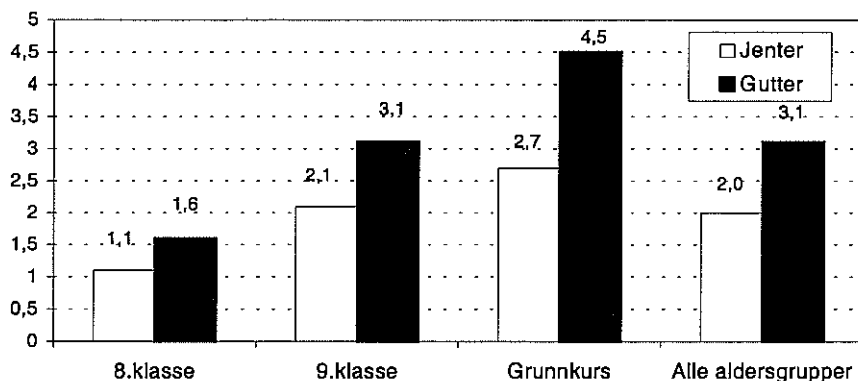
### Årlig alkoholkonsum

Når det årlige forbruket av alkohol måles, er det vanlig å bruke spørsmål som fanger opp *hvor ofte* den enkelte drikker og *hvor mye* en drikker om gangen (Nordlund 1992). I Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 ble det kartlagt hvor mange ganger de unge drakk henholdsvis øl, vin eller brennevin *i løpet av de fire siste ukene*. Det ble også spurt om hvor mye den enkelte drakk sist gang han eller hun drakk øl, vin og brennevin. For hver av alkoholtypene ble det gitt åtte svaralternativer som varierte fra "har aldri drukket øl/vin/brennevin, eller såvidt smakt det" til "10 halvflasker øl eller mer"/"Mer enn en helflaske (vin)"/"Mer enn en halv flaske (brennevin)". På bakgrunn av disse spørsmålene er det beregnet et mål på samlet årlig alkoholforbruk. Dette er et standardmål som blant annet brukes av Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning (SIFA). Foruten generelle problemer knyttet til all form for selvrapporing, er det i tillegg en svakhet ved dette målet som særlig gjelder ungdom. Målet tar utgangspunkt i at både mengden alkohol konsumert siste gang en drakk alkohol og antall ganger en har drukket alkohol siste fire uker er representativt for forbruket gjennom hele året. I aldersgrupper hvor forbruket av alkohol øker relativt jevnt, vil målet for årlig alkoholkonsum være betydelig høyere enn hva som faktisk er konsumert. Det er derfor viktig å understreke at tallene som presenteres ikke nødvendigvis gir et korrekt bilde av gjennomsnittlig alkoholkonsum til ungdom i Oslo. Tallene er heller ikke direkte



sammenliknbare med andre undersøkelser. Beregningsmåten kan likevel benyttes som et sammenlikningsgrunnlag for forbruket av alkohol til ulike grupper av ungdom. Figur 5-3 viser variasjoner i årlig alkoholkonsum blant gutter og jenter på ulike klasstrinn.

Figur 5-3 Beregnet gjennomsnittlig alkoholforbruk av øl, vin og brennevin målt i liter ren alkohol blant gutter og jenter på ulike klasstrinn.



Signifikanstest: Jenter:  $F=82,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $eta=0,18$ . Gutter:  $F=139,2$ ,  $p<0,0001$ ,  $eta=0,22$ .  
Basistall: Jenter:  $N=5523$ . Gutter:  $N=5768$ .

Figur 5-3 viser at jenter i løpet av et år drikker betydelig mindre enn gutter. Med forbeholdene gjort ovenfor tatt i betraktning viser beregningene at jenters gjennomsnittlige årlige forbruk er 2 liter ren alkohol, mens gutter i gjennomsnitt har et årlig konsum på i overkant av 3 liter. I hvilken grad kjønnsforskjellene handler om at gutter skryter mer om hvor mye de drikker, eller om tallene reflekterer faktiske forskjeller, er noe usikkert. Det er tydelige kjønnsforskjeller på alle klasstrinn, men det er tendenser til at kjønnsforskjellene blir større med alderen.

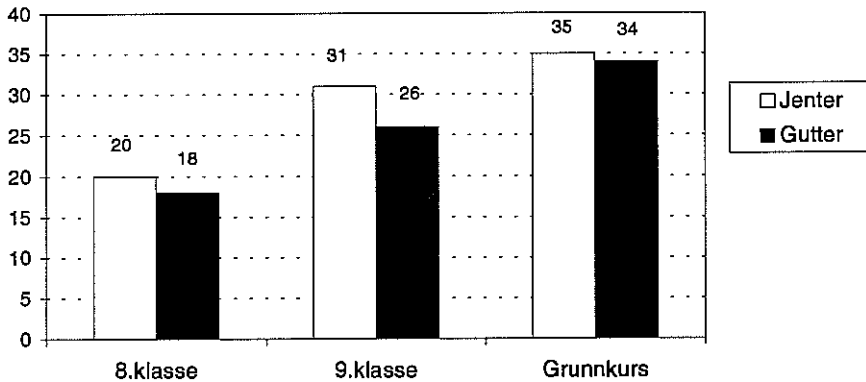
### Hjemmebrent

For ungdom som ennå ikke har fylt 18 år og som derfor ikke kan skaffe seg alkohol på lovlig vis fra butikken, kan hjemmebrent og smuglersprit ofte være et mer nærliggende alternativ. Selv om bruken av illegal alkohol har et relativt stort omfang i Norge (Saglie 1994), er likevel den geografiske variasjonen mest iøynefallende. Landsundersøkelsen til SIFA viser at mens nærmere 80 prosent av ungdommene i Nord-Trøndelag noen gang har drukket mer enn et par slurker hjemmebrent, er det litt over 30 prosent av

Oslo-ungdommene som svarer det samme (Skretting 1996). Sammen med Vest-Agder er Oslo det fylket med lavest andel forbrukere av hjemmebrent.

For å undersøke omfanget av illegal alkohol ble det i Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 spurt om de i løpet av det siste året hadde drukket hjemmebrent. Figur 5-4 under viser prosentandelen gutter og jenter på de tre klassetrinnene som svarte ja på dette spørsmålet.

Figur 5-4 Bruk av hjemmebrent siste år mot kjønn og klassetrinn. Prosentandel



Signifikanstester: 8. klasse:  $\chi^2=3,2$ ,  $p=0,075$  (NS),  $\text{gamma}=-0,08$ . 9. klasse:  $\chi^2=9,2$ ,  $p<0,01$ ,  $\text{gamma}=-0,12$ . Grunnkurs:  $\chi^2=0,6$ ,  $p=0,459$  (NS),  $\text{gamma}=-0,03$ .  
 Basistall: 8. klasse: Jenter: N=1694. Gutter: N=1806. 9. klasse: Jenter: N=1680. Gutter: N=1724. Grunnkurs: Jenter: N=1939. Gutter: N=1912.

Totalt oppgir 27 prosent at de har drukket hjemmebrent i løpet av det siste året. Selv om aldersgruppene i SIFAs undersøkelse ikke er helt overlappende med Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996, er dette et tall som ligger omtrent på samme nivå som SIFAs tall. Kjønnsforskjellene i forbruket av hjemmebrent er svært små, mens forskjellene mellom aldersgruppene er relativt tydelige. Det ble ikke spurt om de unges omgang med smuglersprit.

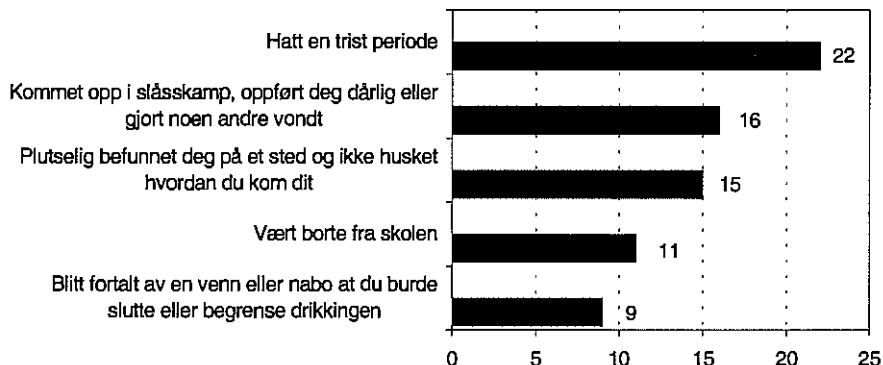
### 5.1.1 Alkoholrelaterte problemer

Hvilke problemer er knyttet til bruken av alkohol for ungdom? Rusmiddel-forskningen har i stor grad vektlagt negative konsekvenser i forbindelse med bruken av alkohol (Pape 1996c). Det er blitt påpekt at bruk av alkohol både har langsiktige negative helsemessige konsekvenser og alvorlige konsekvenser på kort sikt i form av ulykker og skader. Spesielt unge

mennesker som drikker seg fulle har en tendens til havne i risikofylte situasjoner, hvor vold og slagsmål står sentralt. Mye av volden som finnes på gata skjer i alkoholpåvirket tilstand.

I undersøkelsen er det stilt spørsmål om enkelte negative hendelser som kan oppstå i forbindelse med alkoholdriking. Spørsmålene baserer seg på en forkortet versjon av Rutgers Alcohol Problem Index (RAPI) (White and Labouvie 1989). Skjemaet dekker de viktigste områdene for alkoholavhengighet eller -misbruk etter diagnosesystemet DSM-III-R (APA 1987). Til sammen måler serien med spørsmål alkoholrelaterte problemer. Enkelte spørsmål gjelder problemsituasjoner direkte knyttet til alkoholbruk. Det er også spurt om de unge har vært borte fra skolen i forbindelse med alkoholdriking. Et annet spørsmål gjelder om venner eller naboer anbefaler å slutte eller begrense drikkingen. I tillegg er det spurt om den enkelte har opplevd triste periode knyttet til alkoholdriking. De unge ble bedt om å angi hvor mange ganger de har opplevd de ulike problemene i løpet av de siste 12 månedene. Det ble gitt fem svaralternativer som varierte fra "aldri" til "mer enn ti ganger". Figur 5-5 viser hvor stor andel av ungdommene, både blant de som drikker og blant de som ikke drikker alkohol, som har opplevd slike negative alkoholrelaterte hendelser en eller flere ganger.

Figur 5-5 Prosentandel som en eller flere ganger i løpet av det siste året har opplevd ulike hendelser i forbindelse med å drikke alkohol. N=11248.



Note: Respondenter som ikke har drukket alkohol ble bedt om å hoppe over spørsmålet og er derfor kodet 0 (=aldri) på spørsmålene om problemhendelser i forbindelse med alkoholdriking siste 12 måneder.

22 prosent oppgir at de har opplevd å ha en trist periode i forbindelse med egen alkoholdriking. Ved å gå nærmere inn i tallmaterialet viser det seg at

for omlag halvparten av disse har slike triste perioder inntruffet flere ganger. Det åpner seg mange tolkningsmuligheter til dette spørsmålet. Trolig ligger det svært ulike følelser knyttet til slike triste perioder. Både skyldfølelse, dårlig samvittighet, kjærlighetssorg og anger kan ofte være knyttet til alkoholdriking. De andre spørsmålene er mer konkrete og enklere å forstå innholdet i. 16 prosent oppgir at de har havnet i situasjoner som innebærer å skade andre eller gjøre andre vondt. 11 prosent av ungdommene oppgir at de har skulket skolen på grunn av at de har drukket alkohol.

Opplevelsen av negative hendelser i forbindelse med alkoholdriking henger sammen med hvor ofte den enkelte drikker. Vedleggstabell 9 viser at blant de ungdommene som oppgir at de drikker hver eneste uke har halvparten opplevd en trist periode, halvparten har havnet på et sted uten å kunne redegjøre for hvordan og halvparten har kommet opp i slåsskamp. Selv om en del av de som sjelden drikker alkohol også rapporterer om alkoholrelaterte problemer, er kontrastene svært tydelig mellom de som sjelden og de som ofte drikker alkohol.

Spørsmålene fra RAPI ble slått sammen til en indeks, som varierer fra null til tyve.<sup>19</sup> Totalt oppgir 35 prosent av ungdommene at de har opplevd minst en av disse hendelsene og ti prosent hadde en indeksskåre på fem eller høyere. Figur 5-6 viser hvordan alkoholrelaterte problemer varierer mellom gutter og jenter som går på ulike klassetrinn.

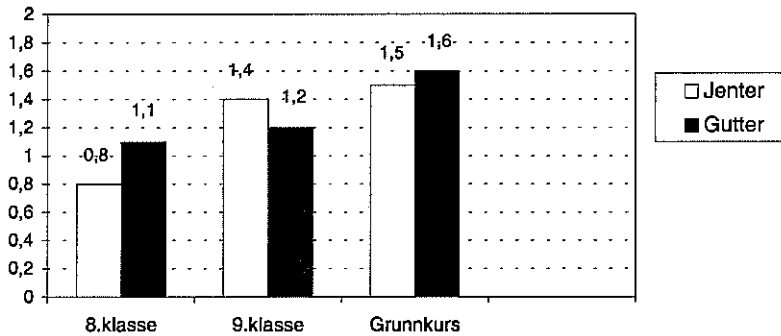
På bakgrunn av at alkoholforbruket øker relativt sterkt i aldersgruppene som studeres her, ville det være rimelig å forvente tydelige aldersmessige forskjeller når det gjelder problemomfanget knyttet til alkoholbruken. Selv om indeksskåren for både gutter og jenter er økende med alder, er det ganske moderate forskjeller mellom de ulike aldersgruppene. En mulig forklaring på at sammenhengen ikke er tydeligere kan være at det knytter seg ulike prosesser til det å drikke alkohol i de forskjellige aldersgruppene. Som antydnet tidligere skjer det i løpet av tenårene en gradvis tilvenning i forhold til alkoholbruk. Blant de yngste er det relativt få som har etablert et fast drikkemønster, og er sannsynligvis en selektert gruppe av ungdommer som det knytter seg større problemer til enn andre grupper. En tolkning er at når alkohol vanliggjøres utover i ungdomstiden, øker ikke de alkoholrelaterte problemene i ungdomsgruppa proporsjonalt, fordi det

---

<sup>19</sup> Den interne sammenhengen mellom spørsmålene må anses som relativt god. En alpha-reliabilitetstest ga  $\alpha=0,75$ .

knytter seg mindre ”problematisk” kjennetegn til ungdom som debuterer sent.

Figur 5-6 Variasjon i alkoholrelaterte problemer blant gutter og jenter på ulike klasstrinn. Indeks-skåre (0-20)



Signifikanstester: Jenter:  $F=45,2$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,13$ . Gutter:  $F=20,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,09$ . Basistall: 8. klasse: Jenter:  $N=1719$ . Gutter:  $N=1859$ . 9. klasse: Jenter:  $N=1700$ . Gutter:  $N=1764$ . Grunnkurs: Jenter:  $N=1974$ . Gutter:  $N=1987$ .

Et annet trekk er at det er store likheter mellom gutter og jenter når det gjelder problemer i forbindelse med alkohol. Dette varierer noe med alder, men hovedtrekket er små kjønnsforskjeller uansett klasstrinn. En nærmere undersøkelse viser enkelte kjønnsforskjeller når det gjelder hva slags type problemer jenter og gutter har (se vedleggstabell 10). Flere gutter enn jenter har havnet i slåsskamp eller oppført seg dårlig overfor andre. Det samme gjelder for skoleskulking. Flere jenter opplever triste perioder i forbindelse med alkoholdrikkingen. Å tolke kjønnsforskjellene som direkte relatert til alkohol kan være noe problematisk. Det er grunn til å anta at gutter er oftere i slåsskamp enn jenter også når de ikke drikker alkohol og at innadvendte reaksjoner, som skyldfølelse, anger, dårlig samvittighet, er mer vanlig hos jenter. Kjønnsforskjellene gjenspeiler derfor trolig generelle kjønnsstereotype reaksjonsformer. Konklusjonen er derfor at det er små forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder alkoholrelaterte problemer, men at problemene arter seg på forskjellige måter.

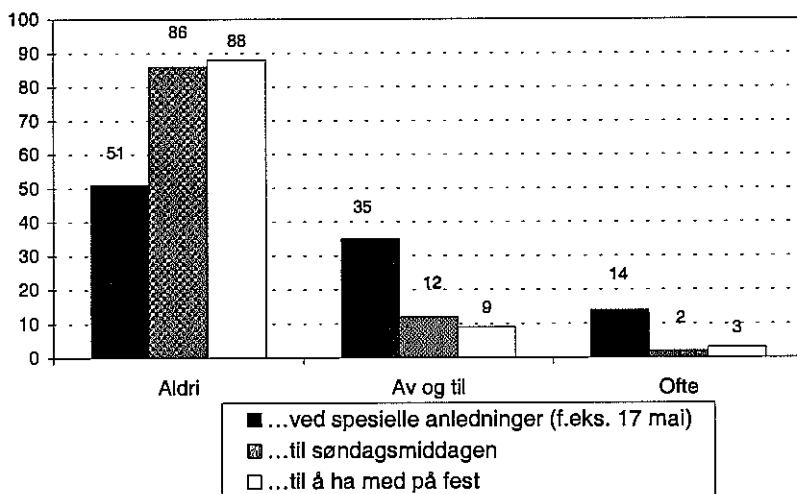
### 5.1.2 Foreldrenes rolle

Hvilken rolle spiller foreldrene som forbilder for ungdommens eget alkoholbruk? Flere studier har vist at i familier hvor foreldrene drikker alkohol,

har barna større tilbøyelighet til selv å drikke (Strandbu 1997, Stefansen 1997, Hegna 1996, Pedersen 1990b). Det er også vist at foreldrenes holdninger til det å gi eller la barna sine smake på alkohol har stor betydning (Pedersen 1990b). En del foreldre mener at det beste for sine barn er at de får et "normalt" forhold til alkohol. Pedersen (op.cit.) mener at slike holdninger er utbredt blant mange foreldre. Han beskriver tankegangen på følgende måte: "Argumentet (fra foreldrene) er gjerne slik: lærer man seg å omgå alkohol i trygge rammer sammen med foreldrene, står man sterkere rustet når man – og det gjør alle uansett – møter alkohol ute blant jevnaldrende." (op. cit.:1834)

Hvor utbredt er det at ungdom får alkohol hjemme? Ungdommene ble stilt følgende spørsmål: "Hender det at du får alkohol av foreldrene dine?" De ble bedt om å svare på om dette skjedde "ofte", "av og til" eller "aldri" i tre bestemte situasjoner. Svarene er gjengitt i figur 5-7. Ungdom over 18 år, som på lovlig måte kan skaffe seg alkohol, er utelatt i analysene.

Figur 5-7 Prosentandel som får alkohol av foreldrene sine i ulike situasjoner. N=10540



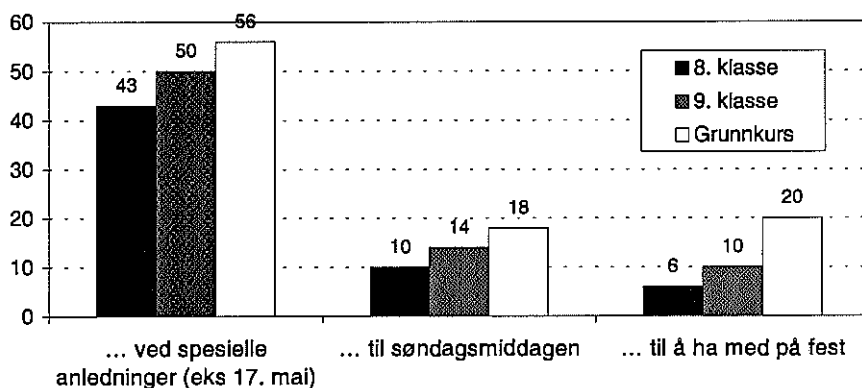
Note: Tabellen omfatter kun ungdom som er 17 år eller yngre (96,3 prosent av utvalget).

De unge deler seg i to på spørsmålet om de får alkohol hjemme. 49 prosent oppgir at de "av og til" eller "ofte" får alkohol i forbindelse med spesielle anledninger. "Spesielle anledninger" var i spørreskjemaet eksemplifisert som "nyttårsaftnen, 17. mai og liknende". Mengden alkohol som de unge får

ble det ikke spurt om. Trolig vil det i mange tilfeller dreie seg om å smake litt på det far eller mor har i glasset. 14 prosent av ungdommene svarer at de ofte får alkohol ved spesielle anledninger. At ungdom får alkohol til søndagsmiddagen er mindre vanlig. 12 prosent svarer at dette skjer av og til, mens 2 prosent oppgir at det skjer ofte. 12 prosent får alkohol av foreldrene sine til å ha med seg på fest. Det å gi barna alkohol til å ha med seg på fest innebærer at ungdommene bringer alkohol med seg hjemmefra og ut i offentligheten. En liten gruppe på 3 prosent rapporterer om at dette skjer ofte.

Figur 5-8 viser hvor stor andel i ulike aldersgrupper som oppgir at de "av og til" eller "ofte" får alkohol av foreldrene sine i ulike situasjoner.

Figur 5-8 Prosentandel som svarer at de "av og til" eller "ofte" får alkohol av foreldrene sine i ulike situasjoner mot klassetrinn



Note: Omfatter kun ungdom som er 17 år eller yngre (96,3 prosent av utvalget).  
 Basistall: 8. klasse: N=3501. 9. klasse: N=3407. Grunnkurs: N=3537.

Å få alkohol av foreldrene sine er mer vanlig på grunnkurs enn i 8. klasse. Dette gjelder alle de tre situasjonene som ble kartlagt. Økningen er sterkest når det gjelder å få alkohol med seg på fest. Her skjer det en økning fra 6 prosent blant 8.-klassingene til 20 prosent blant grunnkurselevne. Aldersforskjellene er ikke spesielt store når det gjelder å få alkohol til spesielle anledninger. Det er likevel en viss økning også her, fra 43 prosent blant 8.-klassingene til 56 prosent blant grunnkurselevne. Nærmere analyser viser at foreldrene har samme praksis overfor gutter og jenter.

Hvilke konsekvenser har foreldrenes liberale praksis i forhold til det å gi barna sine alkohol for ungdommens eget alkoholbruk? Selv om det med

de data som foreligger ikke vil være grunnlag for å trekke slutninger om årsakssammenhenger, kan en sammenlikning av ungdom som i ulik grad får alkohol hjemme gi en indikasjon på om foreldrenes praksis og ungdommens egne alkoholvaner er forbundet med hverandre. Det er verdt å understreke at det ikke er spurt om hvor de unge drikker alkohol. Det er grunn til å tro at mesteparten av ungdommens alkoholkonsum foregår sammen med venner i festlige sammenhenger og at ungdom kun i sjeldne tilfeller drikker sammen med foreldrene, i allè fall slik at drikkingen medfører beruselse (se Pedersen 1990b).

Som et samlemål på hvor liberale foreldrene er i forhold til å gi sine barn alkohol ble det konstruert en indeks hvor svarene på de tre spørsmålene ble summert. For hvert spørsmål ble det gitt 0 poeng til de som svarer "aldri", 1 poeng for "av og til" og 2 poeng for "ofte". Summert gir dette en skala som varierer mellom 0 og 6 poeng. For at analysene ikke skal havne i en sirkelslutning, vil det være nødvendig å utelate ungdom som ikke drikker alkohol da disse per definisjon ikke får alkohol hjemme. Ungdom som er fylt 18 år vil også bli utelatt. Blant de ungdommene som er med i analysene oppgir en av tre at de aldri får alkohol hjemme. En tredjedel av de som drikker har en skåre på ett poeng. Videre har 16 prosent en skåre på 2, 10 prosent oppnår 3 poeng og 6 prosent har 4-6 poeng. Tabell 5-1 viser hvordan en rekke ulike sider ved de unges alkoholbruk varierer med foreldrenes liberalitet. Tall som signifikant ( $p < 0,001$ ) skiller seg fra gruppa med null poeng, de som ikke får alkohol hjemme, er markert med en stjerne. Det må understrekes at tallene kun inkluderer de som oppgir at de drikker alkohol og som er yngre enn 18 år.

Det er tydelige sammenhenger mellom foreldres praksis og ungdommens egne vaner. Det er slående hvordan alle de ulike sidene ved alkoholvanene går i samme retning. Jo mer liberale holdninger, desto større sannsynlighet for at ungdommen drikker hver uke, at de drikker mye, at de debuterer tidlig og at de havner i problemfylte situasjoner i forbindelse med alkoholdrikking. Særlig høyt konsum har den gruppa av ungdom som oftest får alkohol hjemme. Mens nesten halvparten av disse ungdommene drikker hver uke, er tallet 17 prosent for de som aldri får alkohol hjemme. Det ble gjennomført tilleggsanalyser hvor det ble tatt hensyn til aldersforskjeller. Analysene viser at hovedtrekkene i tabell 5-1 er tilstede på alle klassetrinn.



Tabell 5-1 Ungdommens egne alkoholvaner etter skåre på hvor ofte den enkelte får alkohol av sine foreldre

Egne alkoholvaner	Skåre på hvor ofte den enkelte får alkohol hjemme				
	Får ikke alkohol	1 poeng	2 poeng	3 poeng	4 eller flere poeng
Drikker alkohol en eller flere ganger hver uke (%)	16,8	16,7	23,1*	29,0*	44,9*
Drakk mer en 5 flasker øl siste gang de drakk øl (%)	25,6	24,4	31,7*	32,5*	43,0*
Har drukket hjemmøbrent i løpet av det siste året (%)	38,0	38,7	42,9	47,2*	56,6*
Har vært tydelig beruset i løpet av det siste året (%)	62,7	59,0	65,5	69,3	76,3*
Tidlig beruselsesdebut (innen fylte 14 år) (%)#	14,0	18,0	21,9*	23,4*	27,3*
Årlig totalkonsum (liter ren alkohol)	3,2	3,1	4,4*	5,2*	7,5*
Skåre på indeks for alkoholrelaterte problemer	1,7	1,7	2,1*	2,2*	3,6*
N=	2382	2306	1145	710	443

Note: Tabellen inkluderer kun de som oppgir å ha drukket alkohol i løpet av siste år og som er yngre enn 18 år.

\* Viser signifikante forskjeller ( $p < 0,001$ ) fra de som ikke får alkohol = 0 poeng.

# Gjelder kun ungdom som er eldre enn 15 år

Det er ett viktig unntak fra det generelle bildet. Forskjellene mellom de som aldri får alkohol hjemme og de som hadde en skåre på ett poeng er svært små. 95 prosent av den sistnevnte gruppa svarer at foreldrenes liberalitet begrenset seg til at de "av og til" fikk alkohol og at dette kun gjelder ved "spesielle anledninger". Resultatene kan derfor tyde på at det å av og til gi alkohol til barna sine hjemme, innenfor mer kontrollerte former, ikke har så stor betydning for de unges alkoholkonsum ute. Derimot er sannsynligheten for høyere konsum større for ungdom som ofte får alkohol hjemme, selv om dette kun skjer ved spesielle anledninger.

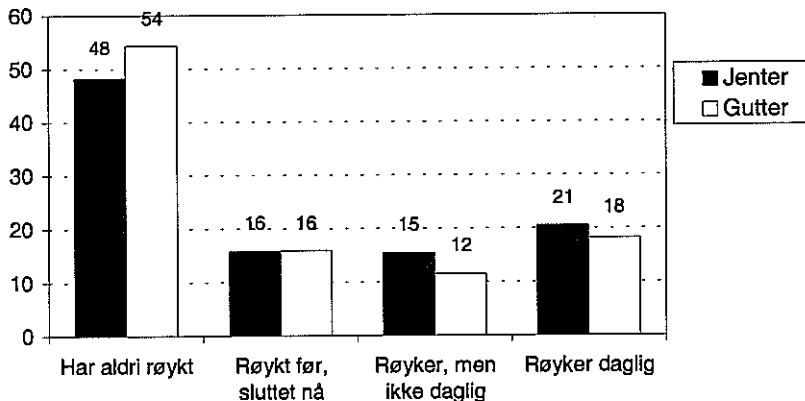
## 5.2 Tobakk

Røyking har i betydelig grad mistet oppslutning blant ungdom de senere år. Undersøkelser av Oslo-ungdom i aldersgruppa 15-20 år viser at mer enn 40 prosent var dagligrøykere i 1972, mot 24 prosent i 1995 (Skretting 1996). Nedgangen har vært bortimot rettlinjert siden begynnelsen av 70-tallet. Sigaretter er for øvrig det eneste av rusmidlene som har mistet sin popularitet. Det kan være mange grunner til at nedgangen har vært så kraftig. Pedersen (1990c) peker på at reklameforbudet, økte priser og holdningsskapende tiltak kan ha hatt effekt. Trolig har lovreguleringer

iverksatt i senere tid, som Røykeloven og aldersgrensen på 18 år, også hatt innvirkning på ungdommens røykevaner. Inntil 50-tallet var sigarett-røyking et typisk fenomen blant gutter (Hegna 1996). Undersøkelser i senere tid har vist at denne situasjonen har endret seg. Siden 70-tallet har andelen jenter som røyker fast vært høyest (Skretting 1996).

I Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 ble følgende spørsmål stilt: "Røyker du?" 19 prosent av ungdommene oppgir at de røyker sigaretter hver dag, mens 13 prosent sier at de røyker av og til. 16 prosent svarer at de har røykt før, men at de nå har sluttet helt. I underkant av halvparten oppgir at de aldri har røykt sigaretter. Figur 5-9 viser svarfordelingen for gutter og jenter.

Figur 5-9 Røykevaner mot kjønn. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=58,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,10$ .  
Basistall: Jenter: N=5444. Gutter: N=5653.

Samlet er det små kjønnsforskjeller, men tendensen til at flere av jentene begynner å røyke ser fortsatt ut til å være tilfelle. 21 prosent av jentene røyker daglig, mot 18 prosent av guttene. Ses andelen som røyker fast og av og til under ett, framtrer kjønnsforskjellene noe tydeligere (36 prosent av jentene, mot 30 prosent av guttene).

Blant 8.-klassingene er det totalt 14 prosent som røyker hver dag. I 9. klasse utgjør de som røyker fast 19 prosent, mens andelen er 25 prosent på grunnkurs. Tendensen til at flere røyker fast ettersom de blir eldre gjelder både for gutter og jenter. På alle klassetrinn er det kun tendensielt flere jenter som røyker fast sammenliknet med gutter. Når det gjelder gjennom-

snittlig daglig forbruk av sigaretter, har gutter har et høyere forbruk enn jenter. Gutter som røyker daglig bruker gjennomsnittlig 11 sigaretter hver dag, mens tilsvarende tall for jenter er 9 sigaretter om dagen.

### *Snus*

Bruk av snus er et typisk guttefenomen. 29 prosent av guttene, mot 4 prosent av jentene svarer at de har prøvd snus noen gang. En prosent av jentene oppgir at de bruker snus daglig eller av og til, mot 14 prosent av guttene. Svært få svarer at de bruker snus hver dag. Av alle jentene som deltok i undersøkelsen oppgir 0,1 prosent at de bruker snus hver dag. Daglig snusing er heller ikke vanlig blant gutter. 3 prosent oppgir at de bruker snus hver dag. Tallene viser at bruk av snus, i motsetning til røyking, er et rusmiddel som vanligvis ikke brukes til daglig, men som likevel brukes relativt jevnlig blant en del gutter.

## 5.3 Narkotika

Våren 1996 la Regjeringen fram en Stortingsmelding om narkopolitikken (St meld nr 16 1996-97). En av grunnene var bekymringer knyttet til introduksjon av nye stoffer og økt utbredelse av liberale holdninger til bruken av illegale stoffer i ungdomsmiljøene. Situasjonen i Norge er ikke enestående, men følger internasjonale ungdomskulturelle trender. I forlengelse av denne utviklingen har det vært mye debatt omkring ungdom og narkotika. Media har særlig rettet oppmerksomheten mot introduksjonen av nye stoffer. Ecstasy har blitt omtalt som det nye motestoffet, spesielt rettet mot ungdom. Politiet har i flere tilfeller beslaglagt stoffet i forbindelse med store house-parties. Mange foreldre har blitt bekymret. I debattens kjølvann kan en av og til sitte igjen med inntrykk av at ungdom flest har et positivt forhold til narkotiske stoffer. Spørsmålet som stilles her er hva ungdommene selv mener om dette? Er det generelle bildet at ungdom flest er positive til narkotika? Eller er det stor motstand innad i ungdomsmiljøene? Hvor utbredt er bruken av cannabis og andre narkotiske stoffer?

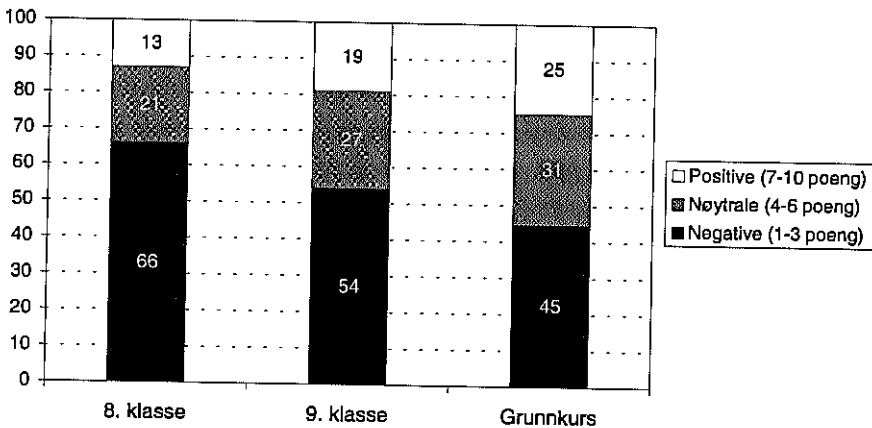
### 5.3.1 Holdninger til cannabis

Deltakerne i Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 ble bedt om å gi sin vurdering av en rekke navngitte ungdomsgrupper eller ungdomskulturelle strømninger. En av gruppene de skulle ta stilling til var "ungdom som røyker hasj i blant". For ungdom flest knytter det seg trolig mer eller

mindre klare assosiasjoner eller forestillinger til de i ungdomsmiljøet som røyker hasj. Spørsmålet er ment å måle den enkeltes identifisering med slike miljøer, og svarene kan gi noen antydninger om hvor ungdommen står i dette spørsmålet. De unge ga uttrykk for sin mening gjennom å gi poeng på en skala fra 1 til 10. Jo bedre den enkelte liker gruppa, desto høyere poengsum skulle gis. På denne bakgrunn er de unge delt inn i tre grupper. "Negative" har tildelt gruppa av hasjrøykende ungdommer 1-3 poeng, "nøytrale" har gitt 4-7 poeng og "positive" har gitt 7-10 poeng.

Det generelle inntrykket er at det i ungdomsgruppa som helhet er relativt stor motstand mot ungdom som røyker hasj. Flertallet av ungdom – 55 prosent – er negative i sin vurdering av "ungdom som røyker hasj i blant". 37 prosent gir lavest poengsum (1 poeng). Store grupper av ungdom markerer altså avstand til cannabis. 25 prosent uttrykker at de verken er for eller mot. 20 prosent oppgir en poengsum som kan tolkes slik at hasjrøykende ungdom er noe de kan identifisere seg med eller synes er positivt. Totalt gir 5 prosent av ungdommene sin fulle oppslutning til denne ungdomsgruppa (dvs 10 poeng). Situasjonen kan beskrives som polarisert, med en overvekt av negative holdninger. Nærmere analyser viser at gutter og jenter har de samme holdninger til dette spørsmålet. Figur 5-10 viser forskjeller mellom aldersgruppene.

Figur 5-10 Poeng til "Ungdom som røyker hasj i blant" etter klassetrinn. Prosent



Note:  $\chi^2=327,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,25$ .

Basistall: 8. klasse: N=3234. 9. klasse: N=3181. Grunnkurs: N=3624.

Blant 8. klassingene er motstanden mot ungdom som røyker hasj særlig uttalt. To av tre viser tydelige negative holdninger, mens 13 prosent er positive. Holdningene er noe mer liberale i 9. klasse, mens polariseringen innad i ungdomsmiljøet er tydelig på grunnkurs. Her er 25 prosent positive og 31 prosent nøytrale. Selv om det er tydelige sammenhenger mellom holdninger til hasjrøykende ungdom og alder, er det likevel 45 prosent av de eldste ungdommene i undersøkelsen som viser klare negative holdninger.

Resultatene bekrefter andre studier som viser at det er motstand mot cannabis i den generelle ungdomsbefolkningen (Skretting 1996). SIFA-undersøkelsen fra 1996 viser at på landsbasis er 9 prosent av ungdom i alderen 15-20 år enige i at cannabis bør selges fritt.<sup>20</sup> Ikke stort flere – 11 prosent - ville prøve cannabis dersom det ikke var fare for at de ville bli arrestert. Positive holdninger til cannabis er høyere i Oslo, hvor tallene henholdsvis er 11 og 17 prosent. Resultatene understreker at både i Oslo og i landet for øvrig, er det kun deler av ungdomsmiljøet hvor hasjrøyking anses som en positiv form for aktivitet. Hvor stor den direkte motstanden mot cannabis er kan ikke leses ut av SIFA-tallene.

Det er naturlig å forvente at positive holdninger til hasjrøyking har større utbredelse blant ungdom som selv har prøvd slike stoffer. Blant ungdom som har prøvd hasj er omlag 6 av 10 positive til hasjrøykende ungdom uavhengig av alder (se vedleggstabell 11). Mer overraskende er det at også i denne gruppa finnes enkelte som er negative. 1 av 10 som selv har prøvd hasj uttrykker negative holdninger. Dette kan være uttrykk for at ikke alle har positive erfaringer med selve bruken. En annen tolkning kan være at det å bruke hasj eller å eksperimentere med slike stoffer ikke nødvendigvis betyr identifikasjon med hasjrøykende ungdom. Til en viss grad reflekteres økningen i hasjliberale holdninger i ungdomsgruppa som helhet at det i denne perioden av de unges liv skjer en relativt kraftig økning i andelen som har erfaring med cannabisstoffer.

### 5.3.2 Erfaring med cannabis

Hvor utbredt er bruken av cannabis blant ungdom i alderen 14 til 17 år i Oslo? I undersøkelsen ble de unge spurt om de i løpet av det siste året har

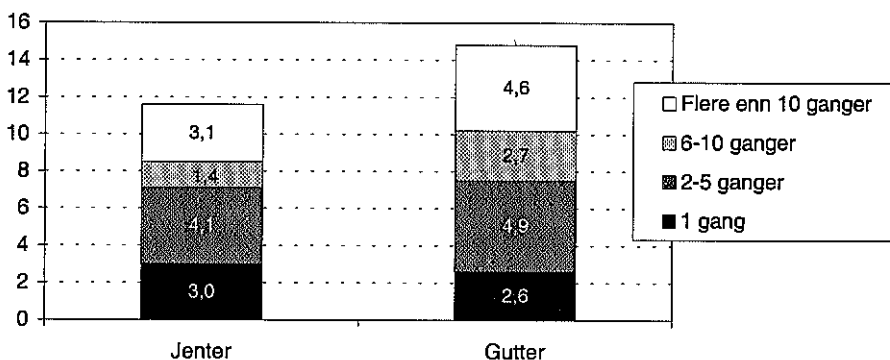
---

<sup>20</sup> Tallene er gjengitt i St meld nr 16 (1996-97) Vedlegg 2 – Nye ungdomskulturelle utviklingstrekk og misbruksmønstre.

brukt hasj eller marihuana, og om hvor mange ganger de eventuelt har brukt det. Totalt oppgir 13,2 prosent at de i løpet av det siste året har prøvd hasj eller marihuana. For de fleste av disse vil hasjrøyking i seg selv sannsynligvis ha få konsekvenser for deres videre liv. For andre vil imidlertid det første møte med illegale rusmidler i ungdomstida være innledningen til en karriere med langvarig misbruk av narkotiske stoffer. Erfaring med langtkomne narkomane viser tydelig at eksperimentering med stoffer inngår som et første ledd i en langvarig misbrukskarriere. Hvor mange unge eksperimentbrukere som senere ender opp som utslåtte narkomane er det ikke grunnlag for å si noe om ut fra dataene som foreligger.

Mye av bruken i begynnelsen av tenårene dreier seg hovedsakelig om eksperimentering. For omlag halvparten av de som har brukt hasj eller marihuana er dette begrenset til noe som har skjedd fem ganger eller færre. Tallene innebærer at i en vanlig skoleklasse har tre-fire prøvd cannabis en eller flere ganger og en eller to av dem har prøvd mer enn fem ganger. Figur 5-11 viser utbredelse og hyppighet i bruken av cannabisstoffer blant gutter og jenter.

Figur 5-11 Hyppighet i siste års bruk av cannabis mot kjønn. Prosent

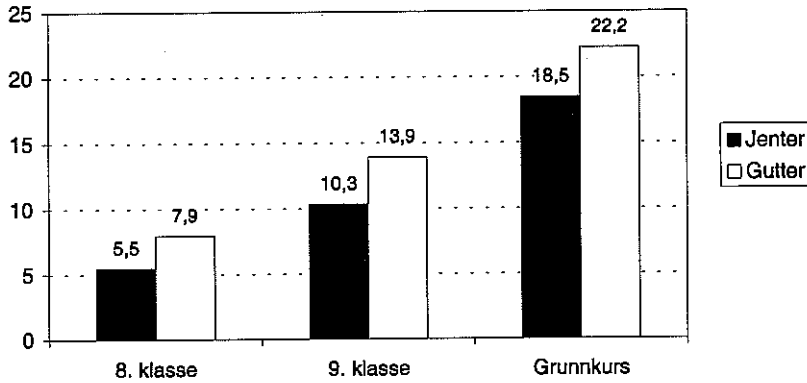


Signifikanstest:  $\chi^2=46,5$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,14$ .  
 Basistall: Jenter: N=5451. Gutter: N=5599.

Totalt oppgir 11,6 prosent av jentene og 14,8 prosent av guttene at de har prøvd hasj eller marihuana siste år. Guttene oppgir gjennomgående noe hyppigere bruk enn jenter. Heller ikke i Ung i Norge ble det rapportert om særlig store forskjeller mellom gutter og jenters bruk av cannabis (Wichstrøm 1994). Tendensen de siste 30 årene i Oslo viser at kjønnsforskjellene har variert fra å være helt fraværende i enkelte perioder til at det har vært en viss overvekt av bruk blant gutter i andre perioder

(Skretting 1996). Figur 5-12 viser andelen jenter og gutter som på ulike klassetrinn oppgir at de har brukt hasj eller marihuana i løpet av siste år.

Figur 5-12 Prosentandel jenter og gutter på ulike klassetrinn som oppgir at de har brukt hasj eller marihuana i løpet av siste år.



Signifikanstest: 8. klasse:  $\chi^2=8,8$ ,  $p<0,01$ , gamma=0,20. 9. klasse:  $\chi^2=10,3$ ,  $p<0,01$ , gamma=0,17. Grunnkurs:  $\chi^2=8,6$ ,  $p<0,01$ , gamma=0,12.

Basistall: 8. klasse: Jenter: N=1723. Gutter: N=1837. 9. klasse: Jenter: N=1702. Gutter: N=1739. Grunnkurs: Jenter: N=1960. Gutter: N=1947.

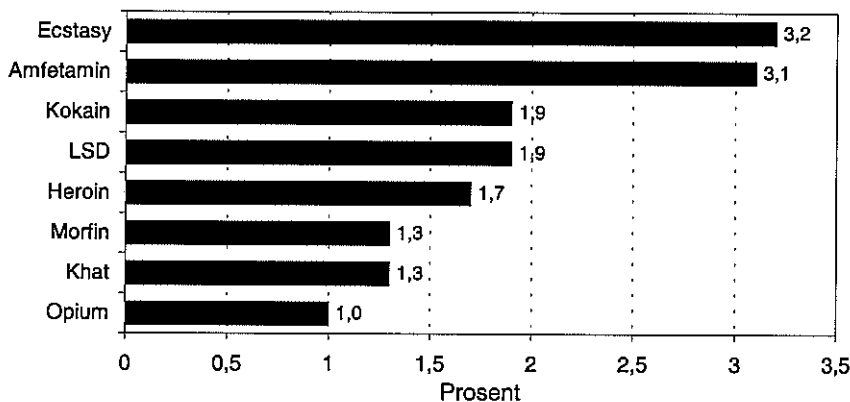
Et fellestrekk ved både sigarettøyking og alkoholbruk er at det skjer relativt dramatiske endringer i utbredelsen i løpet av de første tenårene. Dette gjelder også for bruk av hasj og marihuana. Andelen som har prøvd cannabis fordobles fra ett klassetrinn til det neste i aldersgruppene som studeres her. Tendensen gjelder både eksperimentbruk og for mer hyppig bruk. 20,4 prosent eller i overkant av en av fem på grunnkurs oppgir å prøvd hasj i løpet av det siste året. For guttene er tallet 22 prosent, mot 19 prosent blant jenter. Tallene indikerer dermed at en relativt stor del av ungdomsbefolkningen i Oslo vokser opp i miljøer hvor det å prøve hasj er en del av ungdomstida. Resultatene tyder også på at bruken av cannabis til en viss grad kan sies å "normaliseres" i løpet av ungdomstida. Hvordan utviklingen fortsetter etter grunnkurs er ikke mulig å fastslå på bakgrunn av Oslo-undersøkelsen. Resultater fra Ung i Norge 1992 viser imidlertid at omfanget av hasjbruk er relativt stabilt i aldersgruppa 18 til 21 år, selv om andelen som har prøvd stoffene flere ganger øker noe (Vestel m.fl. 1997). Resultatet understøttes av Ungdomsundersøkelsen i Bergen 1996, hvor andelen som oppgir å ha prøvd hasj er henholdsvis 15, 13 og 15 prosent på de tre klassetrinnene på videregående skole (Hegna og Vestel 1997). Til

sammen viser resultatene at tidlig tenåringsalder er en spesielt risikoutsatt fase med hensyn til det første møte med både legale og illegale rusmidler.

### 5.3.3 Andre narkotiske stoffer

Undersøkelsen kartla også utbredelsen av andre narkotiske stoffer enn hasj og marihuana. Det ble spurt om hvor mange ganger de unge har brukt følgende stoffer i løpet av det siste året: amfetamin, "ecstasy"-stoffer, kokain, heroin, LSD, morfin, khat og opium. Lite tyder på at det er vanlig å injisere stoffene ved hjelp av sprøyter. Tall fra SIFA viser at kun 0,3 prosent av 15-20 åringer oppgir at de noen gang hadde brukt narkotika med sprøyte (Skretting 1996). Mye tyder derfor på at ungdom som bruker de narkotiske stoffene det her er snakk om tar disse stoffene gjennom munnen i form av piller, eventuelt at de røykes eller sniffes. Figur 5-13 viser prosentandel som oppgir at de har prøvd stoffene i løpet av det siste året.

Figur 5-13 Prosentandel som oppgir at de har brukt ecstasy, amfetamin, kokain, LSD, heroin, morfin, khat eller opium i løpet av det siste året. N=11425



Sett under ett er utbredelsen av narkotiske stoffer utenom cannabis generelt lav i ungdomsbefolkningen. Ecstasy er det enkeltstoffet som flest ungdommer har erfaring med. Likevel er det kun en mindre del av ungdomsbefolkningen som svarer at de har prøvd dette. Til sammen oppgir 3,2 prosent av ungdommene å ha brukt ecstasy i løpet av det siste året. Mye av bruken er begrenset til en eller noen få ganger (se vedleggstabell 12). En prosent, eller i overkant av 100 ungdommer, oppgir at de har brukt ecstasy flere enn fem ganger. Gjennom medias mange oppslag om ecstasy de siste

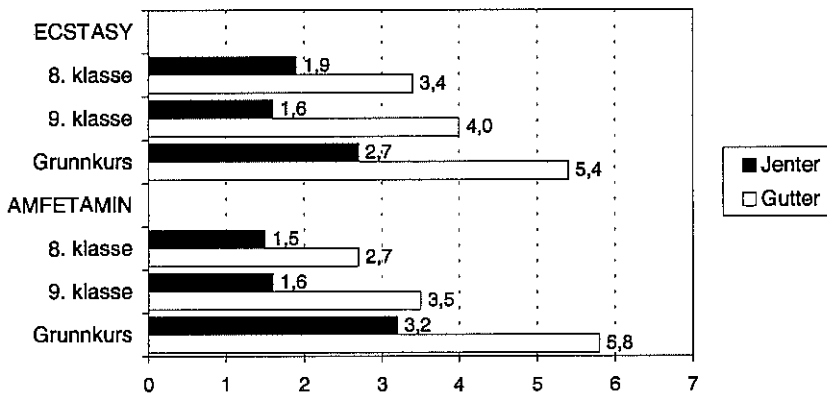


årene kan en av og til sitte igjen med inntrykk av at de fleste ungdommer har erfaring med ecstasy. Resultatene fra undersøkelsen viser at dette ikke er riktig. Heller ikke amfetamin er særlig utbredt blant ungdom. Både når det gjelder omfang og hyppighet skiller amfetamin seg lite fra ecstasy. En nærmere diskusjon omkring kjennetegn ved ecstasybrukere finnes i Pedersen og Bakken (1998).

Omlag to prosent oppgir at de har prøvd kokain eller LSD, mens utbredelsen er omlag 1,5 prosent for heroin, morfin og khat. En prosent oppgir å ha prøvd opium. De fleste ungdommene som har prøvd noen av stoffene listet opp i figuren ovenfor oppgir at ecstasy eller amfetamin enten er det eneste stoffet de har brukt eller de har prøvd både ecstasy og amfetamin. Svært få oppgir for eksempel at heroin eller LSD er det eneste stoffet de har prøvd. I den grad ungdom har prøvd slike stoffer, danner disse et brukermønster hvor det inngår flere typer stoff, og da i hovedsak ecstasy eller amfetamin.

På grunn av den særstillingen amfetamin og ecstasy har når det gjelder andre narkotiske stoffer enn cannabis vil det i fortsettelsen kun fokuseres på disse stoffene. Figur 5-14 viser utbredelsen blant gutter og jenter i ulike aldersgrupper.

Figur 5-14 Forekomst av ecstasy og amfetamin blant jenter og gutter på ulike klassetrinn. Prosent



Signifikanstest: Ecstasy: Jenter:  $\chi^2=6,5$ ,  $p<0,05$ , gamma=0,15. Gutter:  $\chi^2=10,2$ ,  $p<0,01$ , gamma=0,17. Amfetamin: Jenter: 16,8,  $p<0,001$ , gamma=0,29. Gutter:  $\chi^2=26,2$ ,  $p<0,0001$ , gamma=0,27.

Basistall: 8. klasse: Jenter: N=1742. Gutter: N=1891. 9. klasse: Jenter: N=1719. Gutter: N=1778. Grunnkurs: Jenter: N=1993. Gutter: N=2011.

Bruken av ecstasy og amfetamin øker med alderen. Omlag dobbelt så mange grunnkurselever som 8.-klassinger har prøvd ecstasy eller amfetamin. Dette gjelder både for gutter og jenter. Selv om aldersforskjellene er tydelig nok, er det mindre dramatiske endringer i bruken sammenliknet med alkohol, røyking og cannabis. Resultater fra 1997-undersøkelsen til SIFA tyder på at forbruket av ecstasy og amfetamin fortsetter å øke fram til slutten av tenårene (foreløpig upubliserte tall). Når det gjelder kjønnsforskjeller oppgir totalt 2,1 prosent av jentene at de har brukt ecstasy. En like stor andel har prøvd amfetamin. Blant guttene er tallene 4,3 for ecstasy og 4,0 for amfetamin. Kjønnsforskjellene er tydelig på alle klassetrinn.

### 5.3.4 Kombinasjonsbruk

Det er ikke uvanlig å møte på argumenter om at hasjrøyking bør legaliseres fordi alkoholen har større negative konsekvenser. Poenget her er ikke å gå nærmere inn på en diskusjon om hvilke rusmidler som er mest destruktive. Vi avgrensner oss til å stille spørsmålet om det i ungdomsmiljøene finnes avgrensede grupper som kun holder seg til et bestemt rusmiddel som de anser som "sitt" stoff? Eller er det vanligste at ungdom som bruker rusmidler ofte har et blandingsforbruk hvor det enkelte ganger røykes hasj og andre ganger for eksempel brukes ecstasy? Er alkohol og sigaretrøyking en integrert del av et slik rusmiddelkonsum? Nedenfor undersøkes omfanget av kombinasjonsbruk av ulike typer rusmidler. Det er viktig å understreke at det ikke er mulig å skille mellom kombinasjonsbruk hvor flere typer stoffer brukes i en og samme situasjon og kombinasjonsbruk som foregår i ulike situasjoner. Tabell 5-2 viser i hvilken grad ungdom som har erfaring med en bestemt type rusmiddel også har erfaring med andre typer stoff. Det skilles mellom erfaringer med cannabis, ecstasy, amfetamin, røyking av vanlige sigaretter og alkoholerfaringer.

Tabellen viser at 16 og 18 prosent av de som har brukt cannabis har brukt henholdsvis ecstasy og amfetamin. Nesten halvparten av ungdommene som har prøvd hasj drikker alkohol hver uke. En liten gruppe på 3 prosent av hasjrøykerne drikker ikke alkohol.<sup>21</sup> Hasj framstår således ikke først og fremst som et alternativ, men et supplement, til alkohol. Det er også stor overlapp mellom erfaring med cannabis og det å røyke daglig. Blant ungdom som har prøvd hasj eller marihuana røyker 61 prosent

---

<sup>21</sup> En nærmere analyse viste at det i denne gruppa var uforholdsmessig mange som på spørsmålet om hvilken religion de tilhører svarte at de tilhører islam.

vanlige sigaretter daglig og kun 9 prosent oppgir at de aldri har prøvd sigaretter. Rusmiddelmonsteret til hasjrøykerne står i sterk kontrast til de som ikke har erfaring med cannabis. I den sistnevnte gruppa gjelder at 13 prosent røyker daglig, 9 prosent drikker alkohol ukentlig, 40 prosent drikker ikke alkohol og omlag 1 prosent har erfaring med ecstasy eller amfetamin. Det finnes altså en gruppe på omlag 100 ungdommer som oppgir at de har brukt ecstasy eller amfetamin uten å ha brukt cannabis. En nærmere undersøkelse av denne gruppa viste at forbruket av alkohol var høyt, samt at det var vanligere å røyke fast.

Tabell 5-2 Sammenheng mellom bruk av ulike rusmidler. Prosent

Om den enkelte...	Prosent med ulike rusmiddel erfaringer						N=
	Canna- bis	Ecstasy	Amfe- tamin	Røyker daglig	Alkohol hver uke	Drikker ikke	
..har prøvd cannabis?							
Ja	-	16	18	61	46	3	1476
Nei	-	1	1	13	9	40	9702
..har prøvd ecstasy?							
Ja	69	-	56	66	50	7	367
Nei	11	-	1	18	13	36	11058
..har prøvd amfetamin?							
Ja	76	57	-	73	49	5	357
Nei	11	2	-	18	13	36	11068
..røyker daglig?							
Ja	42	11	12	-	36	5	2170
Nei	6	1	1	-	9	42	9029
..drikker alkohol?							
Ja, hver uke	45	12	11	50	-	-	1562
Ja, men ikke ukentlig	13	3	3	22	-	-	5740
Nei drikker ikke	1	1	0	3	-	-	3856
<b>Totalt i hele utvalget</b>	<b>13</b>	<b>3</b>	<b>3</b>	<b>19</b>	<b>14</b>	<b>35</b>	<b>11425</b>

Ungdom som har prøvd ecstasy eller amfetamin er også kjennetegnet med et generelt høyt forbruk av andre rusmidler. Tre av fire har prøvd cannabis, en majoritet røyker daglig og drikker alkohol ukentlig. Det er verdt å merke seg at det er stort overlapp mellom amfetamin og ecstasy.

Tabell 5-2 viser videre at nesten halvparten av de som drikker alkohol ukentlig og nesten like mange av de som røyker vanlige sigaretter fast har prøvd cannabis.

En innvending mot sammenstillingene ovenfor er at de sterke sammenhengene framtrer på grunn av at bruk av rusmidler er avhengig av alder. Det ble derfor undersøkt om sammenhengene er sterke innenfor hver aldersgruppe. Generelt var bildet representativt også når hver aldersgruppe ble betraktet for seg.

Resultatene gir ikke grunnlag for å trekke konklusjoner om at erfaring med enkeltstoffer fører til bruk av sterkere stoffer. For å si noe om dette måtte en følge et utvalg av de samme personer over lengre tid. Det som kan slås fast er at ungdom som har erfaring med illegale stoffer, også bruker de legale rusmidlene. Det er dermed lite som tyder på at det foregår en spesialisering i bruken av rusmidler. Ungdom som eksperimenterer med illegale rusmidler gjør dette som oftest i form av et blandingsforbruk sammen med de legale rusmidlene.

## 5.4 Rusmiddelbruk og problematferd

I forrige kapittel ble det identifisert fire ungdomsgrupper som i ulik grad har deltatt i problematferd. I det følgende vil rusmiddelvanene til "de lovlidige", "flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" bli undersøkt nærmere. En undersøkelse av sammenhengen mellom problematferd og rusmiddelbruk vil ikke bare kunne gi en videre forståelse av rusmidlenes betydning i ungdomstiden, men også si noe om innholdsmessige sider ved ungdomstida til de fire ungdomsgruppene.

### Alkohol

Tabell 5-3 viser alkoholvanene i de fire ungdomsgruppene.

Tabell 5-3 Alkoholvaner mot problematferd

Egne alkoholvaner	Problematferdsgrupper				I alt	sig.	eta
	"de lovlidige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"			
Drikker ikke alkohol (%)	62	28	14	9	35	*	0,37
Drikker alkohol en eller flere ganger hver uke (%)	3	13	28	49	14	*	0,31
Har vært tydelig beruset i løpet av det siste året (%)	12	48	65	82	42	*	0,41
Tidlig beruselsesdebut (innen fylte 14 år) (%)#	4	14	25	42	14	*	0,25
Har drukket hjemmebrent i løpet av det siste året (%)	5	30	47	68	27	*	0,37
Drakk mer enn 5 flasker øl siste gang de drakk øl (%)	6	18	36	56	19	*	0,31
Årlig totalkonsum målt i liter ren alkohol	0,7	2,3	5,0	9,3	2,5	*	0,40
Skåre på indeks for alkoholrelaterte problemer	0,4	1,1	2,4	5,2	1,3	*	0,42
N=	2983	6006	1543	498	11030		

Note: \* markerer signifikant sammenheng ( $p < 0,00001$ ). # Beruselsesdebut gjelder kun ungdom på grunnkurs

Sammenhengen mellom alkoholvaner og involvering i problematferd er sterk. Det ene ytterpunktet utgjøres av "de lovlydige" ungdommene, hvor 6 av 10 ikke drikker alkohol og 3 prosent oppgir at de drikker alkohol en eller flere ganger i uka. 12 prosent av "de lovlydige" har vært tydelig beruset i løpet av det siste året. På grunn av at svært få av "de lovlydige" drikker alkohol er også det gjennomsnittlige alkoholkonsumet betydelig lavere sammenliknet med hele ungdomsbefolkningen. I forlengelsen av dette er det også få av "de lovlydige" som oppgir at de har opplevd negative hendelser i forbindelse med alkoholdriking.

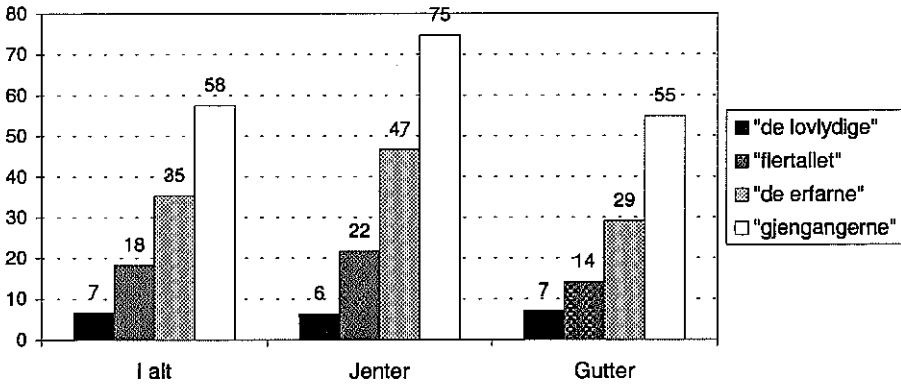
På det andre ytterpunktet er "gjengangerne", hvor så godt som alle har drukket alkohol. Halvparten av "gjengangerne" oppgir at de drikker alkohol hver eneste uke og mer enn 8 av 10 oppgir å ha vært beruset i løpet av det siste året. Også konsumet hver gang "gjengangerne" drikker er relativt høyt, mer enn halvparten oppgir at de drakk 6 flasker øl eller mer sist gang de drakk alkohol. Dette gjenspeiler seg også i et særlig høyt gjennomsnittlig årlig totalkonsum, som er nesten 4 ganger høyere enn gjennomsnittet for alle ungdommene. Resultatene i tabellen tyder videre på at alkoholvanene til mange av "gjengangerne" starter svært tidlig. Mer enn 4 av 10 av "gjengangerne" oppgir at de har vært beruset før de var fylt 14 år.

Alkoholvanene til "flertallet" skiller seg lite fra drikkevanene til ungdomsbefolkningen sett under ett. "De erfarne" plasserer seg mellom "gjengangerne" og "flertallet".

### *Røyking*

Hvordan er sammenhengen mellom involvering i problematferd og røyking? Figur 5-15 viser prosentandelen gutter og jenter som røyker fast i de ulike problematferdsgruppene.

Figur 5-15 Prosentandel som røyker daglig mot problematferd. I alt, jenter og gutter



Signifikanstest: I alt:  $\chi^2=1029,9$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,57$ . Jenter:  $\chi^2=545,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,64$ . Gutter:  $\chi^2=610,2$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,56$ .  
 Basistall: I alt: "De lovlidige": N= 3010. "Flertallet": N=5982. "De erfarne": N=1529. "Gjengangerne": N=499. Jenter: "De lovlidige": N= 1546. "Flertallet": N=3248. "De erfarne": N=531. "Gjengangerne": N=71. Gutter: "De lovlidige": N=1435. "Flertallet": N=2695. "De erfarne": N=980. "Gjengangerne": N=419.

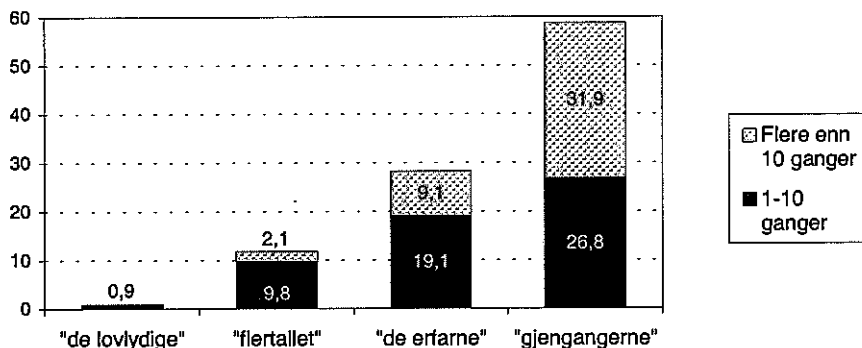
Det er svært markante sammenhenger mellom problematferd og røykevaner. 7 prosent av "de lovlidige" oppgir at de røyker hver dag og 74 prosent sier at de aldri har røykt sigaretter. Kontrastene er svært store til "gjengangerne", hvor 58 prosent røyker daglig og 14 prosent oppgir at de aldri har røykt sigaretter. Kjønnsforskjellene er størst blant de mest problembelastede ungdommene. Blant "gjengangere" er det 75 prosent av jentene, mot 55 prosent av guttene, som røyker daglig. Det er også store kjønnsforskjeller blant "de erfarne".

Selv om røyking kan være et effektivt symbol for å markere at "nå er jeg ikke lenger et barn", viser de store kontrastene mellom ungdomsgruppene at røyking knytter seg til en livsstil forbundet med ungdom som beveger seg i yttergrensene for hva som tillates og aksepteres. Å bruke sigaretter som markør på overgangen barn – voksen er et signal om at den unge tør bryte noen grenser som overskrider det akseptable og vanlige.

### Narkotika

Gjenfinnes det samme mønsteret for bruk av narkotiske stoffer? Figur 5-16 viser sammenhengen mellom cannabisbruk og involvering i problematferd. Det skilles mellom 1-10 ganger og mer enn 10 ganger.

Figur 5-16 Hyppighet i cannabisbruk siste år mot problematferd. Prosent



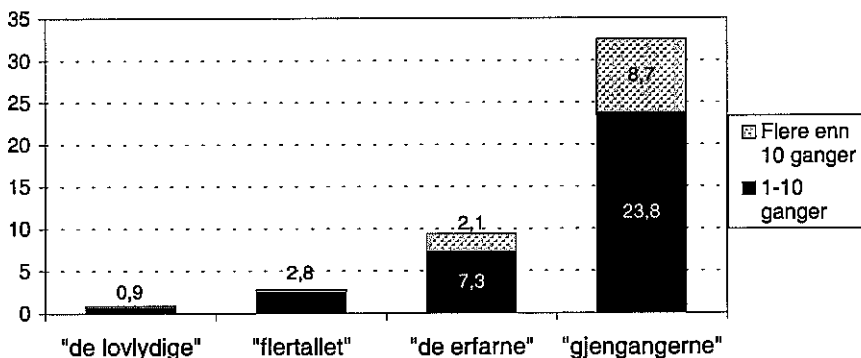
Signifikanstest:  $\chi^2=2043,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,74$ .

Basistall: "De lovlidige": N=3056. "Flertallet": N=6056. "De erfarne": N=1538. "Gjengangerne": N=492.

Færre enn 1 prosent av "de lovlidige" har erfaring med bruk av cannabis. Også på dette området viser denne gruppa tegn til konformitet med lover og regler. Nesten 12 prosent av "flertallet" har prøvd hasj eller marihuana. Disse ungdommene skiller seg dermed lite fra ungdomsgruppa som helhet. Både "de erfarne" og "gjengangerne" skiller seg ut med særlig høyt forbruk. 29 prosent av "de erfarne" har prøvd cannabis og 59 prosent av "gjengangerne". For en ganske stor del av "gjengangerne" er cannabisbruk noe mer enn eksperimentering. Hver tredje av "gjengangerne" har brukt stoffet mer enn 10 ganger i løpet av siste år.

Figur 5-17 viser hvor stor andel innenfor de ulike problematferdsgruppene som har prøvd ecstasy og/eller amfetamin i løpet av det siste året.

Figur 5-17 Hyppighet i ecstasy/amfetamin siste år mot problematferd. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=1166,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,72$ .

Basistall: "De lovlidige": N=3066. "Flertallet": N=6078. "De erfarne": N=1554. "Gjengangerne": N=505.

Tendensen er den samme for bruk av ecstasy og amfetamin. 32 prosent av "gjengangere" har erfaring med slike stoffer, mot 3 prosent av "flertallet" og mindre enn 1 prosent av "de lovydige". Blant "de erfarne" har hver tiende prøvd ecstasy og/eller amfetamin.

Oppsummert har "de lovydige" i all hovedsak et rusmiddelmønster preget av avhold. "Flertallet" kjennetegnes av et moderat eller utprøvende rusmiddelforbruk. De mest problembelastede ungdommene, og da i særlig grad "gjengangerne", har et relativt høyt forbruk av rusmidler og går i mange tilfeller utover ren eksperimentering. Resultatene viser altså at problematferd og rusmiddelbruk i sterk grad kan sies å være forbundet med hverandre.

Hvordan kan resultatene tolkes? En tilnærming for å forstå hva som ligger til grunn for de sterke sammenhengene er å betrakte bruk av rusmidler som et resultat av en vanskelig situasjon den unge står oppe i. Pedersen (1990a) viser hvordan enkelte kan bruke rusmidler som en flukt fra hverdagens problemer. Dårlig forhold til foreldrene, opplevd isolasjon og ensomhet og problemer på skolen kan døyves gjennom rusen. Som vi skal komme tilbake til senere sliter mange av "gjengangerne" både hjemme og på skolen. For ungdom som har slike problemer kan rusmiddelbruket være motivert ut fra en "løsning" på den vanskelige situasjonen den unge står ovenfor. Trolig vil en slik form for selvmedisinering i beste fall døyve problemet på kort sikt. Mer omfattende rusmiddelbruk kan akselerere en allerede påbegynt skjevutvikling og bidra til at den problematiske situasjonen forverres.

En annen tilnærming er å betrakte problematferd som et direkte resultat av rusmiddelbruket. I beruset tilstand skjer mye uforutsett. Som vist tidligere svarer 16 prosent av ungdommene i undersøkelsen at de har vært i slåsskamp i forbindelse med alkoholdriking. En annen undersøkelse viser at mye av volden i Oslos gater er direkte relatert til alkoholbruk (Olaussen 1995). Både gjerningsmann og offer er i mange tilfeller påvirket av alkohol. Det finnes også økonomiske aspekter ved sammenhengen mellom problematferd og rusmiddelbruk. Rusmiddelbruket skal finansieres på en eller annen måte. Å begå vinningskriminalitet kan være en måte å skaffe penger på.

En tredje tilnærming til å forstå hvorfor problematferd og rusmiddelbruk er så sterkt assosiert med hverandre kan være at det finnes noen underliggende mekanismer som både styrer tilbøyeligheten til å involvere seg i problematferd og til å bruke rusmidler. Problematferd og rusmiddel-



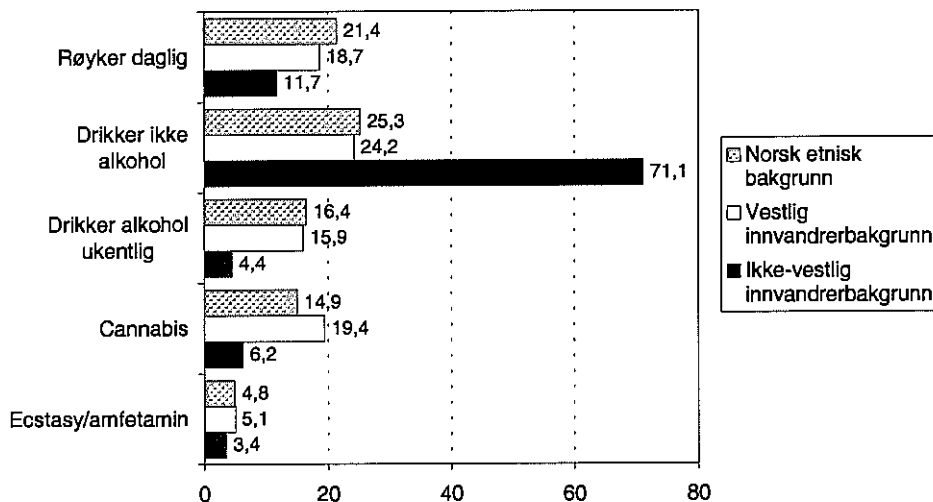
bruk vil i et slikt perspektiv være uttrykk for et og samme forhold. Et felles kjennetegn ved både problematferd og rusmiddelbruk er den korte tids-horisonten som preger handlingene. Opplevelsene knyttet til det å bryte normer handler som regel om det å oppfylle eller dekke umiddelbare ønsker og behov og om å oppnå spenning. Situasjoner preget av usikkerhet appellerer ikke til alle mennesker i samme grad. Mange søker det trygge og sikre, det kjente som de behersker og takler. For andre vil det å oppsøke situasjoner preget av risiko være viktigere. Zuckerman (1979) betrakter dette som et "personlighetstrekk", som kalles for "sensation seeking". Pedersen, Clausen og Lavik (1988) har vist at ungdom som tiltrekkes av en del ekstreme situasjoner der spenningen og det ukjente står i sentrum har et forhøyet forbruk av rusmidler.

## 5.5 Rusmidler og etnisk bakgrunn

Det finnes relativt få studier av rusmiddelvanene til innvandrerungdom. Ung i Oslo 1992 viste at forbruket er lavere blant innvandrerungdom (Øia 1993). Særlig når det gjelder alkohol blant innvandrere fra ikke-vestlige land var forbruket lavt. Rapporter fra begynnelsen av 90-tallet indikerer at det på slutten av 80-tallet var en økning i andelen innvandrere brakt inn til Oslo Politikammer i forbindelse med bruk av narkotika (Farstad og Løvsstakken 1991). Antallet nye henvendelser fra ungdommer med "fremmedkulturell bakgrunn" til Akuttinstitusjonen for stoffbrukere over 18 år økte fra 1 til 40 i perioden 1985 til 1994 (Berg 1995). På tross av denne økningen er likevel innvandrere underrepresentert i behandlingsapparatet (Arner 1995). Ungdomsundersøkelsen i Oslo gir grunnlag for å undersøke bruken av rusmidler blant innvandrerungdommene. Figur 5-18 på neste side viser utbredelsen av rusmidler etter etnisk bakgrunn. For å forenkle framstillingen er bruk av ecstasy og amfetamin slått sammen.

Det generelle bilde er at innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn har et betydelig lavere forbruk av rusmidler enn ungdom med norsk eller annen vestlig bakgrunn. Forskjellene er særlig store når det gjelder alkohol. Sju av ti ikke-vestlig innvandrerungdom oppgir at de ikke drikker alkohol, mot 25 prosent av de med norsk etnisk bakgrunn. 5 prosent av innvandrerungdommene med ikke-vestlig bakgrunn drikker alkohol en eller flere ganger i uka, mot 16 prosent blant unge med foreldre født i Norge. De store forskjellene når det gjelder alkoholbruken kan forstås på bakgrunn av at mange innvandrerungdom har bakgrunn fra muslimske land.

Figur 5-18 *Bruk av rusmidler blant innvandrerungdom og ungdom med norsk etnisk bakgrunn. Prosent*



Signifikanstester: Røyking:  $\chi^2=108,6$ ,  $p<0,0001$ . Alkohol:  $\chi^2=209,3$ ,  $p<0,0001$ . Cannabis:  $\chi^2=122,2$ ,  $p<0,0001$ . Ecstasy/amfetamin:  $\chi^2=8,5$ ,  $p<0,05$ .  
 Basisfall: Norsk etnisk bakgrunn: N=8890. Vestlig innvandrerungdom: N=138. Ikke-vestlig innvandrerungdom: N=2306.

Innvandrerungdom med bakgrunn fra ikke-vestlige land bruker også mindre cannabis enn annen ungdom. 6 prosent av ikke-vestlige innvandrerungdom oppgir at de i løpet av det siste året har prøvd hasj eller marihuana en eller flere ganger. Tilsvarende tall for unge med norskfødte foreldre er 15 prosent. Blant vestlige innvandrerungdommer har 19 prosent brukt cannabis i løpet av det siste året.

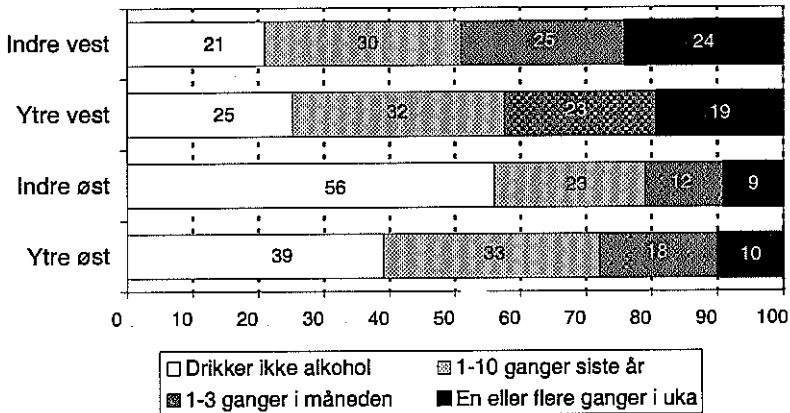
Når det gjelder bruk av amfetamin og ecstasy, er forskjellene svært små. Ikke-vestlig innvandrerungdom ligger rett under gjennomsnittet, mens de andre ungdommene ligger noe over gjennomsnittet. Nærmere analyser viser at innvandrerjentene skiller seg ut med et særlig lavt forbruk (se vedleggstabell 13). Dette gjelder både røyking, alkohol- og narkotika-bruk. For guttene er det kun mindre etniske forskjeller i andelen som har prøvd ecstasy eller amfetamin siste året.

Resultatene støtter funn fra tidligere ungdomsundersøkelser i Oslo. Generelt kan vi konkludere med at desto hardere eller sterkere rusmidler, desto mindre betydning har etnisk bakgrunn.

## 5.6 Bydelsvise variasjoner i rusmiddelvaner

Hvordan varierer bruken av rusmidler med bosted i Oslo? Figur 5-19 viser alkoholvanene til ungdom bosatt i ulike bydeler.

Figur 5-19 Alkoholvaner mot bosted. Prosent



Note:  $\chi^2=264,8$ ,  $p<0,0001$

Basistall: Indre vest: N=864. Ytre vest: N=3616. Indre øst: N=1055. Ytre øst: N=5292.

Det er tydelige forskjeller i alkoholbruken avhengig av hvor den enkelte bor i byen. Ukentlig alkoholkonsum er relativt utbredt på vestkanten og da særlig i bydelene nærmest sentrum. Hver fjerde ungdom bosatt i indre vest rapporterer at de drikker alkohol en eller flere ganger i uka. Dette står i sterk kontrast til østkantungdommens alkoholvaner der omtrent en av ti ungdommer drikker alkohol hver uke. På østkanten er det ikke forskjeller mellom ytre og indre bydeler når det gjelder andelen som drikker alkohol ofte, men det er flere i de indre østlige bydelene som ikke drikker alkohol.

En enkel oppstilling av variasjoner i alkoholvanene i ulike bydeler sier lite om hvilken "selvstendig" betydning det har å bo et bestemt sted i byen. Spørsmålet blir om innvandrerungdommens lave forbruk av alkohol kan forklare de klare bydelsvise forskjellene som ble vist over? For å gi et svar på dette skiller det i tabell 5-4 mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn.

Tabell 5-4 Ulike mål på alkoholkonsum blant norske og innvandrerungdom bosatt i ulike bydeler

Alkoholvaner	Bosted				sig.	eta
	Indre vest	Ytre vest	Indre øst	Ytre øst		
<i>Drikker alkohol en eller flere ganger i uka (%)</i>						
Innvandrerungdom	14	11	4	4	***	0,13
Norsk etnisk bakgrunn	25	20	16	12	***	0,13
<i>Drakk 6 eller flere flasker øl siste gang de drakk øl (%)</i>						
Innvandrerungdom	13	13	4	6	***	0,11
Norsk etnisk bakgrunn	27	24	21	20	***	0,06
<i>Har drukket hjemmebrent i løpet av det siste året (%)</i>						
Innvandrerungdom	20	14	6	9	***	0,10
Norsk etnisk bakgrunn	31	28	39	35	***	0,08
<i>Har vært tydelig beruset i løpet av det siste året (%)</i>						
Innvandrerungdom	33	25	8	13	***	0,18
Norsk etnisk bakgrunn	57	52	50	46	***	0,07
<i>Tidlig beruselsesdebut (innen fylte 14 år) (%)#</i>						
Innvandrerungdom	14	13	2	3	***	0,19
Norsk etnisk bakgrunn	27	18	19	14	***	0,09
<i>Årlig totalkonsum (liter ren alkohol pr. år)</i>						
Innvandrerungdom	1,9	1,9	0,6	1,0	***	0,12
Norsk etnisk bakgrunn	3,9	3,3	3,0	2,6	***	0,08
<i>Skåre på indeks for alkoholrelaterte problemer</i>						
Innvandrerungdom	1,2	1,5	0,5	0,8	***	0,11
Norsk etnisk bakgrunn	1,6	1,4	1,6	1,4	NS	0,03
N=	864	3616	1055	5292		

Note: # blant ungdom som er eldre enn 15 år

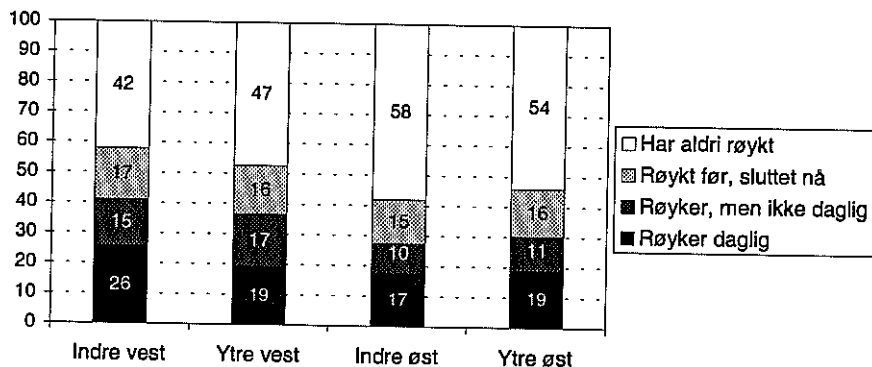
Analysene viser at selv når det tas hensyn til etnisk segregering, er det likevel tydelige forskjeller i alkoholvanene knyttet til bosted. Når det gjelder drikkeatferden til ungdom med norskfødte foreldre, skiller indre vest seg ut på de fleste målene. I gjennomsnitt drikker disse ungdommene i løpet av ett år nesten en liter ren alkohol mer enn gjennomsnittet for byen, betydelig flere har hatt tidlig beruselsesdebut, flere drikker ofte og de drikker generelt mer hver gang de drikker øl. Ungdom i de ytre vestlige bydelene følger relativt tett etter, men er på enkelte punkter ikke særlig forskjellig fra ungdom med norsk etnisk bakgrunn i de indre østlige bydelene. Ytre øst ligger lavest blant de norske. Det er imidlertid ett unntak fra det generelle bildet. Hjemmebrent er mer utbredt på østkanten. En forklaring på dette kan være at hjemmebrent er billigere og derfor mer

tilgjengelig i miljøer som ikke har like god råd. En annen forklaring kan ligge i livsstilsforskjeller. For mange på vestkanten er det kanskje ikke stilfullt å drikke annet enn rene varer. På tross av tydelige sammenhenger mellom drikkeatferd og bosted er det ingen sammenheng mellom bosted og et problemrelatert drikkemønster.

Tabell 5-4 viser videre at det er tydelige skillelinjer i de bydelsvise alkoholvanene også blant innvandrerungdom. Dels handler dette om hvilke innvandrergrupper som er bosatt øst og vest i Oslo. Som vist i kapittel 3 er det relativt sett flere vestlige innvandrerungdom på vestkanten. Likevel viser nærmere sammenlikninger av de ikke-vestlige innvandrerungdommene at det også blant disse er forskjeller knyttet til bosted. De som er bosatt på vestkanten har for eksempel et årlig alkoholkonsum som ligger 1 liter over ikke-vestlige innvandrere på østkanten. I motsetning til hva som er tilfelle blant ungdom med norske foreldre er det en sammenheng mellom bosted og alkoholproblemer blant innvandrerungdommene, der unge bosatt på i ytre vest har flest belastninger.

Figur 5-20 viser hvordan røykevanene varierer mellom ungdom bosatt i ulike byområder.

Figur 5-20 Røykevaner mot bosted. Prosent



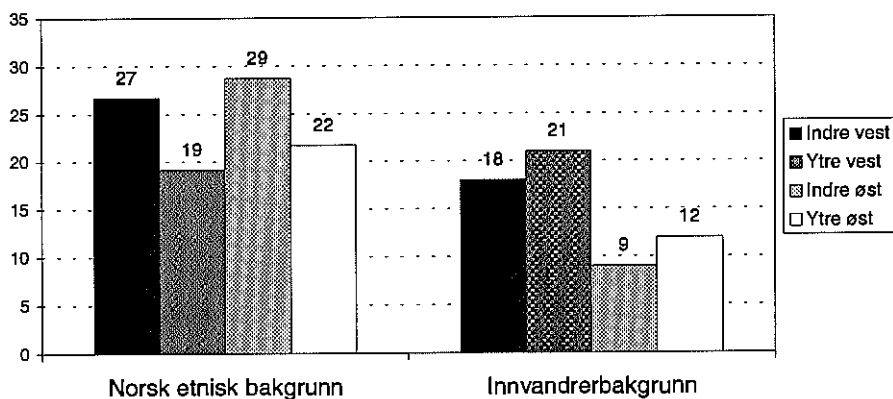
Signifikanstest:  $\chi^2=136,5$ ,  $p<0,0001$

Basistall: Indre vest: N=864. Ytre vest: N=3599. Indre øst: N=1086. Ytre øst: N=5328.

Indre Oslo vest skiller seg ut med høyest andel også når det gjelder røyking. 26 prosent røyker daglig i indre vest, mot 17-19 prosent i de andre områdene. Indre Oslo øst har lavest andel som røyker daglig og størst andel som ikke har prøvd å røyke sigaretter.

Figur 5-21 viser sammenhengen mellom røyking og bosted separat for innvandrerungdom og ungdom med norsk etnisk bakgrunn.

Figur 5-21 Prosentandel som røyker daglig etter bosted og etnisk bakgrunn.



Signifikanstest: Norsk etnisk bakgrunn:  $\chi^2=39,3$ ,  $p<0,0001$ . Innvandrerbakgrunn:  $\chi^2=26,0$ ,  $p<0,0001$

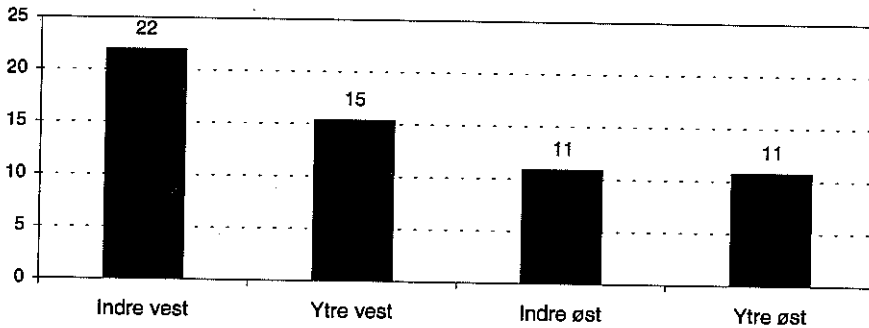
Basistall: Norsk etnisk bakgrunn: Indre vest: N=749. Ytre vest: N=3369. Indre øst: N=477. Ytre øst: N=3861. Innvandrerbakgrunn: Indre vest: N=111. Ytre vest: N=219. Indre øst: N=595. Ytre øst: N=1422.

Brutt ned etter etnisk bakgrunn blir bilde noe annerledes. Blant ungdom med norsk etnisk bakgrunn går skillelinjene mellom de som bor i de indre bydeler og de som bor i ytre byområder. En svak tilleggseffekt av å bo på østkanten kan observeres. For innvandrerungdom går skillelinjene mellom østkant og vestkant, samtidig som det å bo i ytre bydeler øker sannsynligheten noe for å finne dagligrøykere både på vest- og østkant.

Er det like tydelige bydelsvise skillelinjer også når det gjelder bruken av narkotiske stoffer? Figur 5-22 viser andelen som har prøvd hasj etter bosted.

Figuren viser at bosted har betydning for tilbøyeligheten til å ha prøvd hasj eller marihuana. Vestkantungdom fra de indre bydelene står i en særstilling med en betydelig høyere andel som har prøvd hasj. Ut fra det en ellers vet om utbredelse av cannabisbruk blant ungdom utgjør trolig disse bydelene det mest belastete området i Norge. Tallene viser videre at ytre vest ligger i en mellomposisjon. Østkantungdommen ligger lavest med en andel som har prøvd stoffet på 11 prosent. Omfanget av hasjrøyking skiller ikke mellom indre og ytre bydeler på østkanten. Nærmere analyser hvor det skilles mellom eksperimentbrukere og andre med et mer omfattende forbruk, viser at indre vest også har en høyere andel som har prøvd hasj mer enn 10 ganger i løpet av siste år (7 %). Omfanget varierer mellom 3-4 prosent i de tre andre byområdene.

**Figur 5-22** *Bruk av cannabis mot bosted. Prosent som har prøvd cannabis minst en gang i løpet av det siste året*

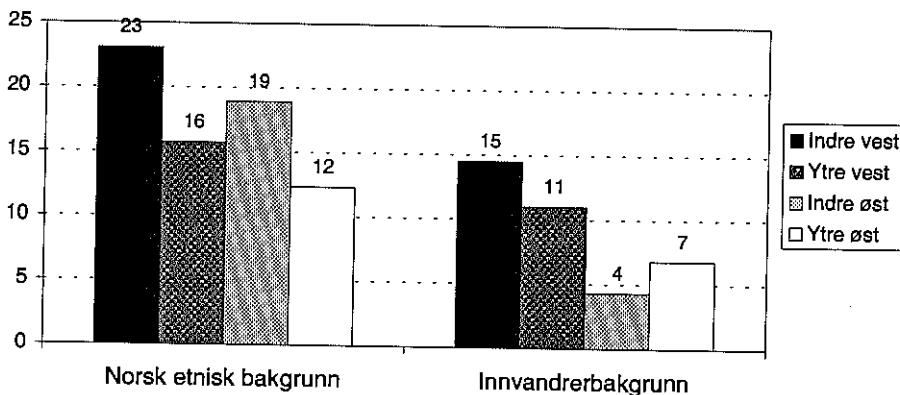


Signifikanstest:  $\chi^2=105,4$ ,  $p<0,0001$

Basistall: Indre vest: N=864. Ytre vest: N=3602. Indre øst: N=1063. Ytre øst: N=5297.

Kan de bydelvise forskjellene når det gjelder hasjrøyking forstås på bakgrunn av skjevfordelingen av innvandrerungdom? Figur 5-23 viser andelen som har prøvd hasj etter bosted og etnisk bakgrunn.

**Figur 5-23** *Bruk av cannabis mot bosted og etnisk bakgrunn. Prosent som har prøvd cannabis minst en gang i løpet av det siste året*



Signifikanstester: Norsk etnisk bakgrunn:  $\chi^2=67,6$ ,  $p<0,0001$ . Innvandrerbakgrunn:  $\chi^2=22,0$ ,  $p<0,0001$ .

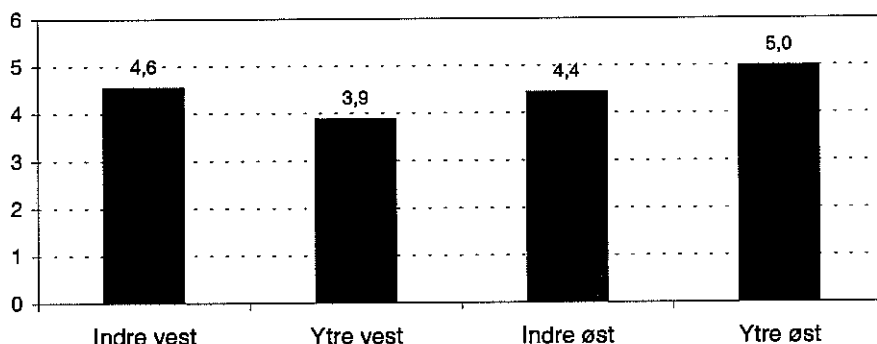
Basistall: *Norsk etnisk bakgrunn*: Indre vest: N=750. Ytre vest: N=3374. Indre øst: N=471. Ytre øst: N=3853. *Innvandrerbakgrunn*: Indre vest: N=110. Ytre vest: N=218. Indre øst: N=579. Ytre øst: N=1401.

Figuren viser at bydelvise forskjellene ikke kan forstås på bakgrunn av etnisk segregering alene. Ser vi kun på ungdom med norsk etnisk bakgrunn, er forskjellene mellom vestkanten og ytre øst like stor som når alle

ungdommene ble sett under ett. Bildet av indre øst må imidlertid nyanseres. Ungdom med norsk etnisk bakgrunn bosatt i disse områdene har en betydelig høyere andel som har prøvd hasj sammenliknet med innvandrerungdommene i det samme byområdet. Det er altså to mekanismer som virker samtidig, både en sentrum-periferi-akse og en øst-vest-akse.

Det er også tydelige forskjeller mellom øst- og vestkanten når det gjelder utbredelsen av cannabis blant innvandrerungdommene. Hasjrøyking er generelt lite utbredt blant innvandrerungdom i indre øst, hvor fire prosent oppgir at de har prøvd siste år. Men også blant vestkantens innvandrerungdom er det mindre utbredt å røyke hasj sammenliknet med andre vestkantungdom.

*Figur 5-24 Bruk av ecstasy og/eller amfetamin mot bosted. Prosent som har prøvd stoffene minst en gang i løpet av det siste året*



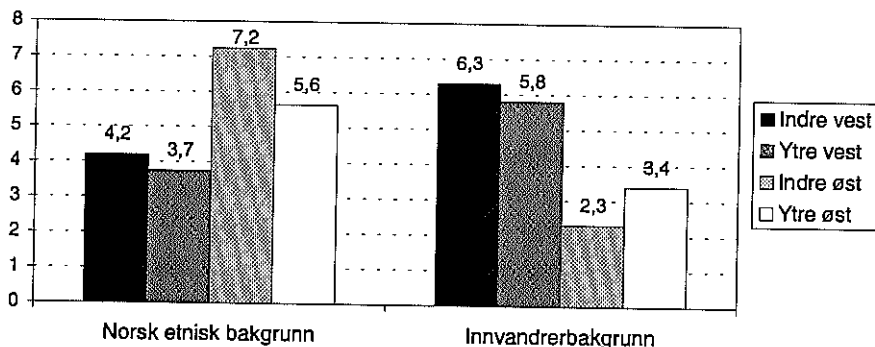
Signifikanstester:  $\chi^2=7,1$ ,  $p=0,13$  (NS).

Basistall: Indre vest: N=878. Ytre vest: N=3654. Indre øst: N=1103. Ytre øst: N=5424.

Når det gjelder omfanget av ecstasy og amfetamin (slått sammen i figur 5-24), er det kun mindre bostedsmessige variasjoner. Sammenhengen mellom bruken av disse stoffene og bosted er ikke signifikant, selv om det er svake tendenser til at bruken er mest utbredt i de ytre østlige bydelene. Det er heller ikke noe som tyder på at mer omfattende forbruk av disse stoffene har en klar bostedsmessig forankring.



Figur 5-25 *Bruk av ecstasy og/eller amfetamin mot bosted og etnisk bakgrunn. Prosent som har prøvd stoffene minst en gang i løpet av det siste året*



Signifikanstester: Norsk etnisk bakgrunn:  $\chi^2=21,7$ ,  $p<0,001$ . Innvandrerbakgrunn:  $\chi^2=9,3$ ,  $p=0,054$  (NS).

Basistall: *Norsk etnisk bakgrunn*: Indre vest: N=762. Ytre vest: N=3417. Indre øst: N=484. Ytre øst: N=3923. *Innvandrerbakgrunn*: Indre vest: N=112. Ytre vest: N=226. Indre øst: N=604. Ytre øst: N=1451.

Et noe annet bilde framkommer ved å skille mellom innvandrerungdom og ungdom med norsk etnisk bakgrunn. Blant ungdom med norskfødte foreldre har 6-7 prosent av østkantungdommene prøvd ecstasy eller amfetamin i løpet av det siste året. Tilsvarende tall for vestkanten ligger på omlag 4 prosent. Situasjonen er motsatt for innvandrerungdommene. Vestkantbeboerne oppgir i større grad at de har prøvd disse stoffene.

Resultatene støtter i all hovedsak tidligere ungdomsundersøkelser i Oslo. Øia og Bergwitz (1994) viser at i aldersgruppa 16-19 år er bruk av rusmidler særlig utbredt blant ungdommene på Oslos vestkant. Dette gjelder både alkohol, røyking og bruken av narkotiske stoffer. Spesielt høyt var forbruket av narkotiske stoffer blant ungdom bosatt i de indre vestlige bydelene, fulgt av ungdom i indre øst og ytre vest.

## 5.7 Noen hovedpunkter

- Begynnelsen av tenårene er en særlig utsatt fase når det gjelder etablering av rusmiddelvaner. I 8. klasse drikker 7 prosent alkohol en eller flere ganger i uka, 14 prosent røyker daglig, 7 prosent har brukt cannabis i løpet av det siste året og 3 prosent har prøvd ecstasy. Blant grunnkursselevne drikker 21 prosent alkohol ukentlig, 25 prosent røyker fast, 20 prosent har røykt hasj eller marihuana og 4 prosent har brukt ecstasy.

- Få rapporterer om erfaringer med alkohol før 12 årsalderen. Det er stor spredning innad i ungdomsgruppa i forhold til når de første erfaringene med alkohol skjer. Det kan derfor ikke pekes på en bestemt aldersgruppe hvor debutteringen skjer for de fleste. Før fylte 16 år har tre av fire drukket minst en drink (tilsvarende ½ flaske øl) og litt under halvparten har drukket så mye at de tydelig har følt beruselse.
- I hovedsak er det små forskjeller mellom gutter og jenters bruk av alkohol. Beregnet årlig alkoholkonsum er likevel høyere for gutter, noe som først og fremst skyldes at gutter rapporterer om høyere inntak ved den enkelte drikkesituasjon. På alle klassetrinn er det noen flere gutter som har prøvd hasj eller marihuana. Omtrent dobbelt så mange gutter som jenter rapporterer at de har prøvd ecstasy og/eller amfetamin.
- Halvparten av ungdommene oppgir at de får alkohol av foreldrene sine. For de fleste begrenser dette seg til at de av og til får alkohol til spesielle anledninger som nyttårsaften, 17. mai og liknende. Ungdom som ofte får alkohol hjemme rapporterer om at de drikker både mer og hyppigere og de debutterer tidligere enn ungdom som aldri får eller av og til til bestemte anledninger.
- Ungdom som involverer seg i problematferd har et forhøyet forbruk av både legale og illegale rusmidler. Det er også stort overlapp mellom bruk av ulike typer rusmidler. Ungdom som har erfaring med narkotiske stoffer bruker samtidig betydelig mer alkohol og røyker oftere fast enn andre ungdommer.
- Samlet er forbruket av rusmidler minst blant innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn. Særlig store forskjeller er det når det gjelder alkoholvanene. 71 prosent av ikke-vestlig innvandrerungdom drikker ikke alkohol, mot 25 prosent av andre ungdommer. Blant ikke-vestlig innvandrerungdom røyker 12 prosent daglig, 6 prosent har prøvd hasj eller marihuana og 3 prosent har prøvd ecstasy og/eller amfetamin. Blant ungdom med norskfødte foreldre røyker 19 prosent hver dag, 15 prosent har prøvd cannabis og 5 prosent har brukt ecstasy og/eller amfetamin. Innvandrerungdom med vestlig bakgrunn har omtrent det samme forbruket av rusmidler som ungdom med norsk etnisk bakgrunn.
- Forbruket av alkohol, tobakk og cannabis er høyest i de indre vestlige bydelene, etterfulgt av Oslo ytre vest. Det er kun mindre forskjeller mellom indre og ytre øst. Bydelsforskjellene skyldes dels segregerings-

prosesser knyttet til konsentrasjon av innvandrerungdom på østkanten. Tendensene går likevel i retning av høyere forbruk av rusmidler på vestkanten også når det ble tatt hensyn til den skjeve fordelingen av innvandrerungdom. Forekomsten av ecstasy/amfetamin er jevnt fordelt mellom bydelene.

- Situasjonen i indre Oslo øst preges av særlig lavt forbruk blant innvandrerungdommene, mens ungdom med norsk etnisk bakgrunn har et relativt høyt forbruk. Til sammen bidrar dette til at når indre Oslo øst ses under ett skjules en del interessante forskjeller innad i disse bydelene.

## 6 *De siste års utvikling*

Mens media på slutten av åttitallet fokuserte på tagging og hærverk, har voldspromblematikken vært i medias søkelys i den senere tid. Barneran og gjenger som slåss med hverandre har preget avisoverskrifter. Både politi, ungdomsarbeidere og leger uttaler at vi er inne i en fase med økende kriminalitet og vold. I intervjuer med de unge selv kommer det også fram at miljøene er hardere nå enn tidligere.

Et problem med å generalisere fra avisenes jevne oppslag, er at media som oftest fokuserer på enkeltsaker. For å si noe om hvordan utviklingen har vært, kreves systematiske registreringer av problemomfanget på ulike tidspunkter. Vanligvis er det to ulike kilder som legges til for å følge utviklingen over tid: offentlig registrert statistikk og undersøkelser basert på selvrapporing. Kriminalstatistikken gir et bilde av hvordan den registrerte kriminaliteten endrer seg fra år til år. Opplysningene i kriminalstatistikken samles inn av Statistisk Sentralbyrå, basert på meldinger fra politi og rettsapparat. Statistikken omhandler anmeldte og etterforskete lovbrudd, samt straffereaksjoner og tall over innsatte i fengslene.

Straffbare handlinger som ikke oppdages eller meldes vil ikke synes i statistikken. Mørketallene antas å være størst for lovbrudd hvor tilbøyeligheten til å anmelde er minst og for lovbrudd som prioriteres lavest av politiet. Kriminalstatistikken kan, foruten å beskrive hvor mye kriminalitet som begås, også reflektere politiets innsats. Politiet vil sannsynligvis kunne sikte flere personer dersom det settes inn ekstra ressurser. Samtidig vil også endringer i folks generelle tilbøyelighet til å anmelde lovbrudd være med på å påvirke hva som blir registrert i statistikken (Olaussen 1981).

I Norge er det mangel på undersøkelser som kan si noe utover det som finnes i den offisielle statistikken og som systematisk har fulgt utviklingen over tid. I levekårsundersøkelsene til Statistisk Sentralbyrå finnes enkelte spørsmål om utsatthet for vold. Tidsserier som kan si noe om selvrapporterte lovbrudd finnes ikke. Når det gjelder kartlegging av rusmiddelvaner, er datatilfanget bedre. SIFA har gjennom årlige undersøkelser kartlagt rusmiddelvanene til Oslo-ungdom siden 1968.

Analysene i dette kapitlet vil legge flere kilder til grunn. Først vil det bli undersøkt hvordan den registrerte ungdomskriminaliteten har utviklet

seg. Deretter vil selvrapporteringsdata fra Oslo i 1992 bli sammenliknet med opplysninger fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Det må understrekes at to tidspunkter ikke kan si noe om utviklingen i detalj. Datagrunnlaget er likevel det eneste som finnes for å si noe om utviklingen av selvrapportert kriminalitet og annen problematferd blant ungdom i Oslo. Når det gjelder endringer i rusmiddelvaner, vil sammenlikningene bli supplert av undersøkelsene til SIFA.

## 6.1 Utvikling i kriminalitet og problematferd

### *Registrert kriminalitet*

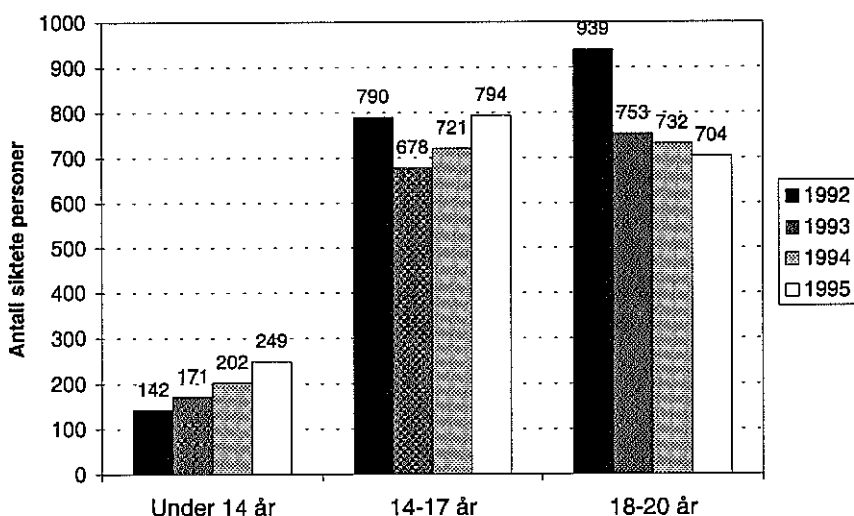
Et nødvendig kriterium for å følge utviklingen i den registrerte kriminaliteten for bestemte aldersgrupper, er at politiet har en eller flere bestemte personer som kan siktes for lovbruddet. Gangen fra lovbruddet begås til det foreligger en siktelse kan ofte være lang, og en rekke forhold på veien kan føre til at kriminalitet ikke blir registrert hos politiet. Kort skissert må lovbruddet først anmeldes og deretter etterforskes av politiet før en person kan siktes. Dersom etterforskningen finner grunnlag for å mistenke en person, kan personen siktes.

Sten-Erik Clausen (1996) har gjennomgått den registrerte barne- og ungdomskriminaliteten i Norge i perioden 1980-1992. Han viser at ungdomskriminaliteten på 80-tallet totalt sett har økt med rundt 30 prosent. Økningen er tydelig. Likevel har barne- og ungdomskriminaliteten hatt en mindre dramatisk utvikling sammenliknet med hele befolkningen, hvor det har vært en fordobling av kriminaliteten. Blant barn under 15 år har det vært en markert nedgang, mens det har vært en økning i aldersgruppa 16-17 år (Falck 1994). Et generelt trekk ved kriminalitetsutviklingen er at de registrerte lovbrøtterne har blitt eldre. Dermed blir kriminalitet ikke et like typisk ungdomsfenomen som tidligere. Når det gjelder ulike typer lovbrudd ungdom er registrert for, har både vold, skadeverk og narkotikaforbrytelser økt tydelig, mens det kun har vært en svak økning i antall siktete ungdom for grove og simple tyverier.

For å si noe om utviklingen i Oslo de seneste årene er det innhentet spesialstatistikk fra Statistisk Sentralbyrå (SSB). Statistikken baserer seg på kriminalstatistikken over registrert kriminalitet blant ungdom i ulike aldersgrupper under 20 år, og gjelder personer bosatt i Oslo i årene 1992 til 1995. I aldersgruppa 14-17 år var det i løpet av 1995 nesten 800 personer

som ble siktet for et lovbrudd. På dette tidspunktet var det totalt i Oslo bo-satt i overkant av 16 000 ungdommer i denne aldersgruppa. Omregnet til prosent viser tallene til at 5 prosent i løpet av ett år ble siktet for en forbrytelse eller en forseelse. Interessant nok er dette tallet tilnærmet lik andelen "gjengangerne" utgjør i Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Figur 6-1 viser antall ungdommer som ble siktet i årene 1992 til 1995 i Oslo.

Figur 6-1 Antall personer siktet for forbrytelser og forseelser i Oslo etter alder, 1992-1995



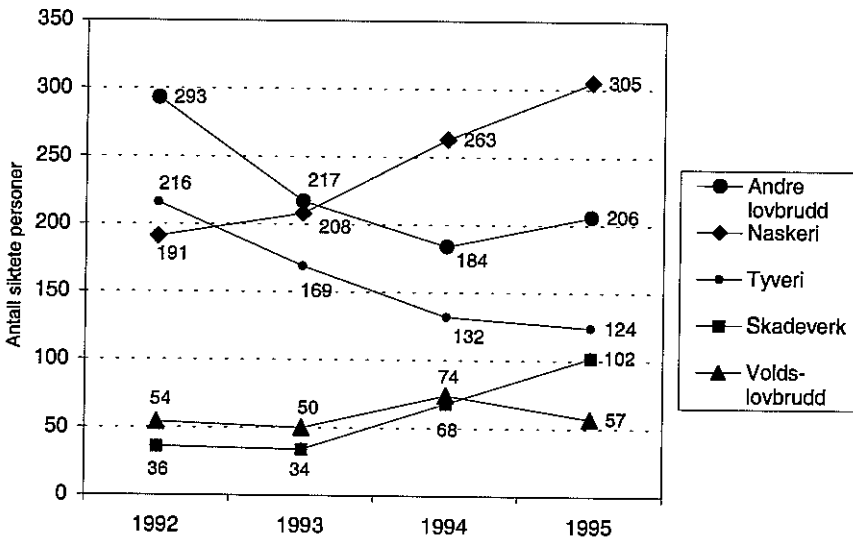
Kilde: Spesialkjøringer, SSB

Det må tas forbehold om at det kan være vanskelig å si noe generelt om kriminalitetsutviklingen ut fra fire års observasjoner. Tallene viser likevel at antall siktete under 20 år for forbrytelser og forseelser i løpet av perioden 1992 til 1995 totalt sett har vært relativt stabil. Antallet varierer fra 1600 til noe over 1800. Fra 1992 til 1993 var det en nedgang på nesten 250 siktete personer, mens de neste årene ga en svak økning. I aldersgruppa 14-17 år har antallet variert mellom 678 og 794 personer, og det er ingen klare tendenser verken i retning av økning eller reduksjon. I aldersgruppa under 14 år er det en tendens til at det har vært en økning i antall siktete.

I figuren nedenfor er det sett nærmere på hva slags typer lovbrudd som skjuler seg innenfor aldersgruppa 14-17. Det skiller mellom følgende

lovbruddstyper: voldsforbrytelser, naskeri, tyveri og skadeverk (hærverk). Samlekategorien "andre lovbrudd" består for denne aldersgruppa i hovedsak av forseelser mot veitrafikkloven, telefonsjikane, ordensforstyrrelser, brudd på løsgjengerloven og politivedtektene, samt dokumentfalsk. Også narkotikaforbrytelser inngår i denne kategorien, hvor antall personer siktet i denne aldersgruppa var henholdsvis 19, 15, 18 og 25 personer i årene 1992-1995.

Figur 6-2 Antall personer i Oslo i aldersgruppa 14-17 år siktet etter type lovbrudd. 1992-1995



Kilde: Spesialkjøringer, SSB

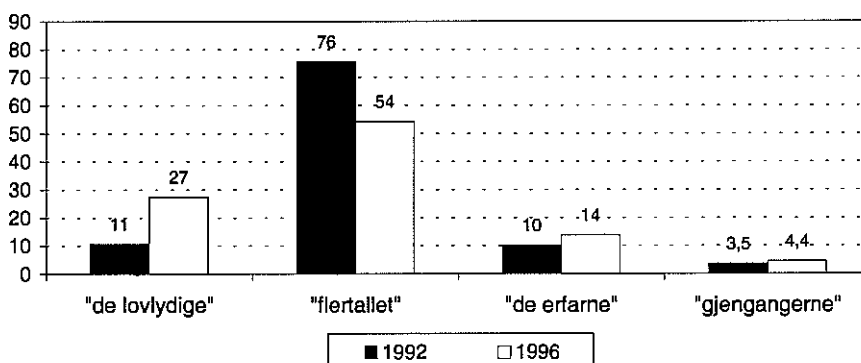
Det har i årene 1992 til 1995 vært en reduksjon i antall siktete for tyveri. Denne kategorien omfatter både grovt tyveri (f.eks. innbrudd) og simpelt tyveri (f.eks. sykkeltyveri). 216 personer ble siktet for tyveri i 1992. Fire år senere var tallet redusert til 124. Utviklingen har vært motsatt når det gjelder nasking, hvor 191 personer ble siktet i 1992, mot 305 i 1995. I tillegg har antall siktete personer for skadeverk økt. Når det gjelder utviklingen i antall siktete personer for voldslovbrudd, er utviklingen mindre klar. Antallet har variert mellom 54 og 74.

### Selvrappport statistikk

Opplysninger som ble brukt i Ung i Norge 1992 (UiN) skal i det følgende brukes som et grunnlag for å sammenlikne utviklingen av selvrapportert

kriminalitet og problematferd på to tidspunkter. I UiN deltok elever ved fem Oslo-skoler. Nærmere analyser viser at denne elevmassen ikke er representative for Oslo som helhet.<sup>22</sup> For å gjøre sammenlikningsgrunnlaget så likt som mulig, baseres tallene for 1996 kun på ungdom fra disse fem skolene. 11 av de 14 spørsmålene som tidligere er brukt som mål på problematferd er identiske i de to undersøkelsene. Disse spørsmålene brukes for å konstruere tilsvarende problematferdskategorier i 1992-utvalget og i 1996-utvalget.<sup>23</sup> Det er viktig å minne om at tallene som presenteres nedenfor omfatter et utvalg av hele ungdomsbefolkningen i Oslo i 1992 og 1996. Fordelingen av "de lovlydige", "flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" er vist i figur 6-3.

Figur 6-3 Prosentvis fordeling av problematferdsgrupper i 1992 og 1996. Vektet utvalg av Oslo-ungdom



Note: Tallene baserer seg på et utvalg av ungdom i Oslo fra fem skoler. 1992: N=443. 1996: N=693. Tallene er vektet slik at fordelingen på problematferdsgruppene i 1996 gir lik fordeling i dette utvalget som i ungdomsbefolkningen som helhet i Oslo. De ulike gruppene er gitt følgende vekter: "De lovlydige"=0,98. "Flertallet"=1,28. "De erfarne"=0,57. "Gjengangerne"=0,85. Den samme vekten er gitt utvalget fra 1992. Signifikanstester: Fire tester ble gjennomført hvor endringer 1992-1996 er signifikantstestet for hver gruppe i forhold til resten av ungdomsbefolkningen. "De lovlydige":  $p < 0,001$ . "Flertallet":  $p < 0,001$ . "De erfarne":  $p < 0,05$ . "Gjengangerne":  $p = 0,41$  (NS)

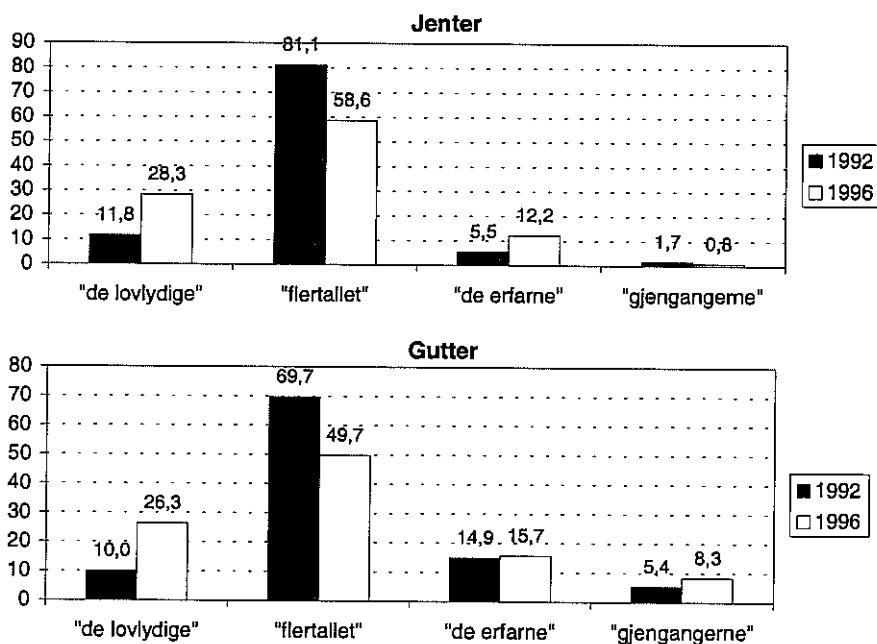
<sup>22</sup> Elever ved de fem Oslo-skolene (to ungdomskoler, tre videregående skoler) som deltok i Ung i Norge rapporterte oftere om beruselse, hasjrøyking og skoleskulking. På andre problemindikatorer var det små forskjeller.

<sup>23</sup> Tallene som presenteres er vektet slik at fordelingen av problematferdsgrupper i det mindre utvalget fra 1996-undersøkelsen er lik fordelingen for hele ungdomsbefolkningen i Oslo. Den samme vekten er gitt til 1992-utvalget.



Figuren viser at det til dels har skjedd store forandringer i ungdomsbefolkningens involvering i problematferd. Endringene består først og fremst i en forskyvning fra "flertallet" til "de lovlidige". Det vil si at "de lovlidige" ungdommene utgjør en betydelig høyere andel i 1996 sammenliknet med 1992. Det motsatte er tilfelle for "flertallet". I den andre enden av skalen er det kun skjedd mindre endringer. "De erfarne" utgjør en noe større gruppe. Fra 10 prosent i 1992 til 14 prosent i 1996. Andelen "gjengangerne" er så og si den samme på de to tidspunktene. Slår "gjengangerne" og "de erfarne" sammen, gir det derimot en forskjell som slår ut signifikant, selv om den ikke er særlig sterkt ( $p < 0,05$ ). Figuren nedenfor viser utviklingen for gutter og jenter.

Figur 6-4 Prosentvis fordeling av problematferdsgrupper blant gutter og jenter. 1992 og 1996. Vektet utvalg av Oslo-ungdom

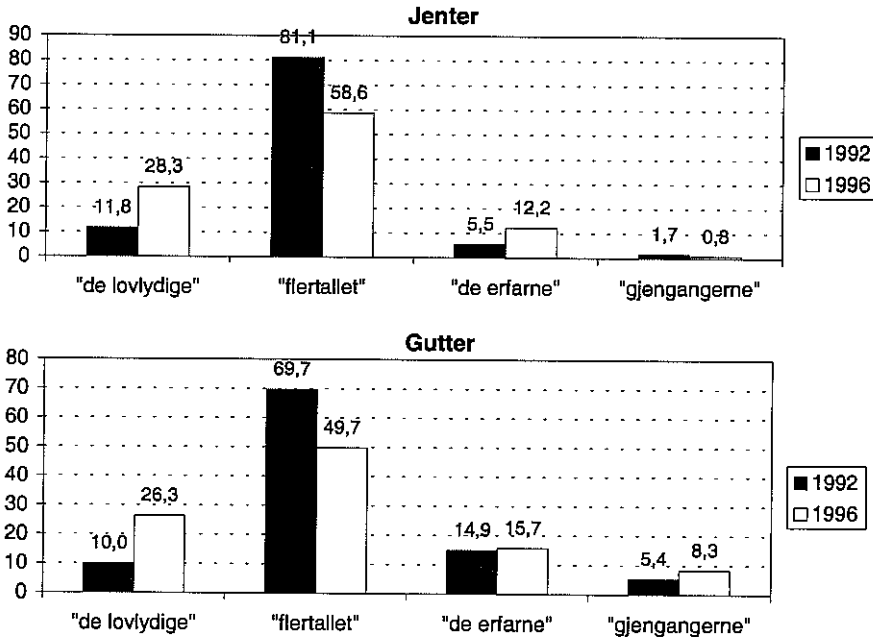


Signifikanstest: Gutter:  $\chi^2=30,7$ ,  $p < 0,0001$ . Jenter:  $\chi^2=36,6$ ,  $p < 0,0001$

Endringene fra 1992 til 1996 viser seg å være omtrent likt for gutter og jenter. Særlig gjelder dette forholdet mellom "flertallet" og "de lovlidige". Når det gjelder "de erfarne", er det en tendens til at flere av jentene tilhører

Figuren viser at det til dels har skjedd store forandringer i ungdomsbefolkningens involvering i problematferd. Endringene består først og fremst i en forskyvning fra "flertallet" til "de lovlidige". Det vil si at "de lovlidige" ungdommene utgjør en betydelig høyere andel i 1996 sammenliknet med 1992. Det motsatte er tilfelle for "flertallet". I den andre enden av skalen er det kun skjedd mindre endringer. "De erfarne" utgjør en noe større gruppe. Fra 10 prosent i 1992 til 14 prosent i 1996. Andelen "gjengangerne" er så og si den samme på de to tidspunktene. Slås "gjengangerne" og "de erfarne" sammen, gir det derimot en forskjell som slår ut signifikant, selv om den ikke er særlig sterkt ( $p < 0,05$ ). Figuren nedenfor viser utviklingen for gutter og jenter.

Figur 6-4 Prosentvis fordeling av problematferdsgrupper blant gutter og jenter. 1992 og 1996. Vektet utvalg av Oslo-ungdom



Signifikanstest: Gutter:  $\chi^2=30,7$ ,  $p < 0,0001$ . Jenter:  $\chi^2=36,6$ ,  $p < 0,0001$

Endringene fra 1992 til 1996 viser seg å være omtrent likt for gutter og jenter. Særlig gjelder dette forholdet mellom "flertallet" og "de lovlidige". Når det gjelder "de erfarne", er det en tendens til at flere av jentene tilhører

denne kategorien i 1996, mens det for guttene har vært en viss økning i andelen "gjengangere".

Hvilke forklaringer kan ligge til grunn for endringene som kan observeres? Først skal det undersøkes noen forklaringer som kan relatere seg til selve grunnlaget for tallberegningene. For det første kan en forklaring være at skolene som er med rekrutterer andre grupper av elever i 1996 sammenliknet med fire år tidligere. For eksempel er det grunn til å tro at innføringen av Reform 94 har bidratt til endringer i elevmassen. Det er imidlertid mindre grunn til å tro at det skulle være endringer i elevmassen ved ungdomsskolene som deltok i undersøkelsen som skulle få innvirkning på resultatene.<sup>24</sup> En analyse ble derfor foretatt kun for ungdomsskoleelevene. Analysen viste identisk resultat som for alle tre årskullene. En annen metodologisk forklaring kan være at det har vært endringer i andelen innvandrerungdom. Som vist tidligere er innvandrerungdom i mindre grad involvert i problematferd. Det ble derfor foretatt en analyse hvor kun ungdom med norskfødte foreldre var med. Analysen kunne ikke forklare endringene. Tilsvarende analyser ble gjort blant innvandrerungdommene. Resultatet gikk i samme retning som for de norske, det er en tendens til at flere i 1996 enn fire år tidligere inngår i gruppa av "lovlydige" ungdommer.

Tallene gir dermed grunn til å tro at det i løpet av de siste årene har foregått en slags polariseringsprosess, hvor skillene innad i ungdomsbefolkningen er blitt større. På den ene siden er noen flere blitt skjøvet ut i gråsonen. På den annen side er det betydelig flere av ungdommene som ikke bryter normer og regler. Hvilke substansielle forklaringer kan ligge til grunn for en slik utvikling? Det må understrekes at disse prosessene er komplekse. Det er mange forhold som virker inn på samme tid. Et tolkningsforslag er at resultatene viser til en form for disiplinering blant unge mennesker. Arbeidsledigheten vokste kraftig i Norge på slutten av 80-tallet og varte et stykke utover på 90-tallet. Den generelle ledigheten var høy, og slo i særlig grad ut på ungdomsledigheten. Endringer på arbeidsmarkedet førte til at alternativene til skolegang ble få. Parallelt med dette skjedde det nærmest en eksplosjon innenfor utdanningssystemet. Dette er signaler som de yngre generasjoner plukker opp, understøttet av foreldre og lærere, media og politikere som formidler budskapet om at utdanning er nøkkelen

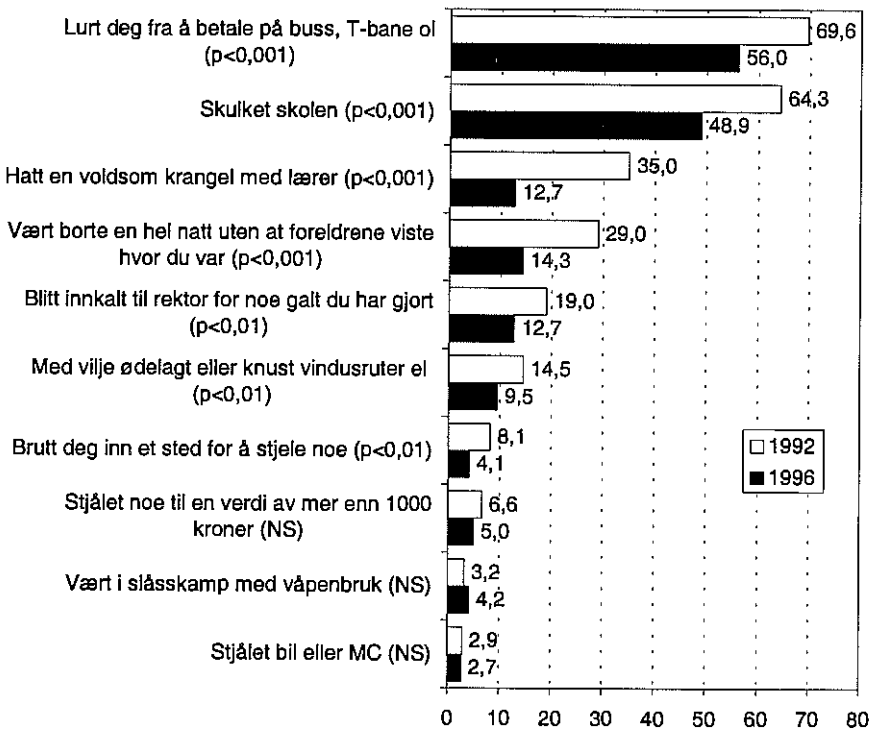
---

<sup>24</sup> En henvendelse til Grunnskoleavdelingen hos Skolesjefen i Oslo bekreftet dette.

til framtida. Skolegang reduserer usikkerhet knyttet til arbeidsmarkedet som følge av ledigheten fra slutten av 80-tallet. Skolen er kanskje viktigere enn noen gang tidligere. Et urent rulleblad kan gi den unge ekstra problemer på et stramt arbeidsmarked. Samtidig kan det å involvere seg i uønskete aktiviteter være et hinder for å oppnå gode skoleresultater. I forlengelsen av dette kan den svake økningen i "de erfarne" og "gjengangerne" være et resultat av det hardere klima den høye arbeidsledigheten skapte, forsterket av økt skolefokusering og vekt på prestasjoner.

En indikasjon på om det er hold i forklaringene kan vi få gjennom å undersøke hva slags typer problematferd reduksjonen har bestått i. Figuren nedenfor viser hvor stor andel av ungdommene i henholdsvis 1992 og 1996 som har vært involvert i de ulike formene for problematferd i løpet av det siste året.

Figur 6-5 Prosentvis forekomst av ulike typer problematferd i løpet av det siste året. Endringer 1992 – 1996. Utvalg av Oslo-ungdom



Figuren viser flere interessante tendenser. Det generelle bildet er at reduksjonen i omfanget av problematferd gjelder nesten alle former for problematferd som er undersøkt her. Både når det gjelder utagerende skoleopposisjon og aktiviteter som handler om å trekke seg unna har det nærmest vært en dramatisk reduksjon i omfang. Resultatene viser at færre unge skulker skolen, færre kommer i konflikter med lærere eller blir sendt til rektor, færre har vært borte hjemmefra en hel natt uten lov og færre sniker på trikk og bane. Resultatene viser at ungdoms involvering i de mer bagatellmessige overtredelsene har blitt redusert i omfang. Det er også tendenser i retning av reduksjon i straffbare handlinger. Både når det gjelder hærverk og innbrudd, er det færre ungdommer i 1996 som oppgir at de har vært involvert i dette sammenliknet med 1992. Det er imidlertid en svak økning i andelen som har vært i slåsskamp med våpen.

Vedleggstabell 14 viser hvor stor andel av gutter og jenter som i 1992 og i 1996 har vært involvert i ulike former for problematferd. Resultatene viser at utviklingen har vært omtrent den samme for begge kjønn, med tydelige reduksjoner i omfanget av de mindre alvorlige forholdene, som sniking, skulking og konflikter med skolen. Det har imidlertid ikke vært reduksjon i andelen jenter involvert i kriminalitet. Både i 1992 og i 1996 er det svært få jenter som har vært med på handlinger som etter loven kan straffes. Blant gutter har det vært en reduksjon i alle former for kriminalitet med ett viktig unntak. Andelen som har vært i slåsskamp med våpen har økt. I overkant av 10 prosent av guttene hadde i 1996 vært med på dette, mot i underkant av 6 prosent i 1992. Forskjellene innebærer en signifikant økning og kan derfor være en bekreftelse på at det har skjedd en viss økning i vold med våpen blant unge gutter. For jenter har det vært en svak nedgang. Det er verdt å understreke at det på begge tidspunkter er svært få jenter som i det hele tatt har vært involvert i slåsskamp med bruk av våpen.

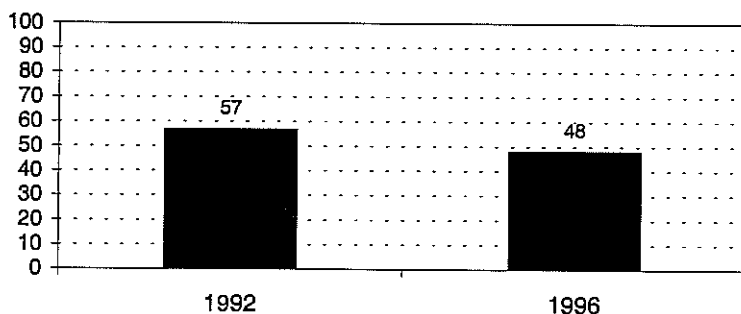
Oppsummert kan situasjonen tegnes slik: det totale omfanget av problematferd synes å være mindre i 1996 enn hva tilfelle var fire år tidligere. Resultatene tyder på at reduksjonen har vært kraftigst med hensyn på de minst alvorlige forholdene. For gutter har det vært en reduksjon når det gjelder enkelte former for kriminalitet, som innbrudd og hærverk. Slåsskamp med våpen er mer utbredt blant gutter i 1996 enn i 1992. Andelen jenter involvert i kriminelle aktiviteter synes å være nokså uforandret.

## 6.2 Alkohol og narkotikabruk

### Alkohol

SIFA viser at det har vært en nedgang i alkoholbruken blant ungdom i Oslo siden begynnelsen av 70-tallet og fram til i dag (Skretting 1995). Tendensen går i retning av at færre ungdommer drikker, og da særlig i alderen 15-16 år. Også gjennomsnittlig årsforbruk av alkohol har vist en synkende tendens. Gjennomsnittsalderen for første gangs bruk av både øl, vin og brennevin har vist en stigende kurve fra begynnelsen av 80-tallet og fram til midten av 90-tallet. Nedgangen i alkoholforbruket har først og fremst skjedd for gutter. Det har kun vært mindre endringer i jenters alkoholvaner. Nedgangen i alkoholkonsumet har vært tydeligere i Oslo enn på landsbasis. En mulig forklaring på at nedgangen har vært sterkest i Oslo kan ha sammenheng med økt innvandrерandel blant ungdom i Oslo. Som vist tidligere er avhold i denne gruppa langt vanligere sammenliknet med majoritetsbefolkningen. Figur 6-6 viser prosentandel som oppgir at de har drukket seg tydelig beruset i løpet av det siste året.

Figur 6-6 Prosentandel som oppgir at de har vært beruset i løpet av siste år. Utvalg av Oslo-ungdom i 1992 og 1996. 14-17 år.



Signifikanstest:  $\chi^2=5,2$ ,  $p<0,05$ .

Basistall: 1992: N=439. 1996: N=684

Tallene fra Ung i Norge 1992 og Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 bekrefter at det har vært en reduksjon i Oslo-ungdoms alkoholvaner de siste årene. I undersøkelsen fra 1992 oppga 57 prosent at de en eller flere ganger hadde vært beruset i løpet av det siste året. Fire år senere var tallet nede i 48 prosent. Nærmere undersøkelser viser at reduksjonen har vært omtrent den samme i alle aldersgrupper. Antakelsen ovenfor om at reduksjonen i ungdommenes alkoholvaner skyldes økt innvandrерandel blant ungdom i Oslo blir delvis bekreftet. Tallene for ungdom med norsk etnisk

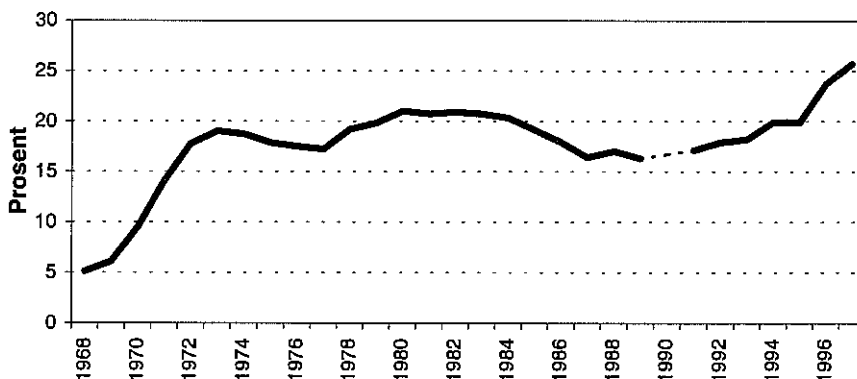
bakgrunn viser at det kun har vært en svak reduksjon i andelen som har vært beruset siste år, fra 62 prosent i 1992 til 57 prosent i 1996. Nedgangen er ikke statistisk signifikant. Videre er det først og fremst den lavfrekvente beruselseshyppigheten hvor nedgangen har skjedd. Andelen som har vært beruset mer enn 10 ganger er 22 prosent på begge tidspunktene.

### *Narkotika*

Registrert statistikk over narkotikakriminalitet viser at det siden begynnelsen av 80-tallet har vært en økning i antall saker. Utviklingen har vært nærmest rettlinjet med en klar økning både når det gjelder antall etterforskete narkotikasaker, personer siktet for narkotikaforbrytelser og reaksjoner i narkotikaforbrytelser (SIFA 1995). Tendensen er den samme når det gjelder antall narkotikabeslag og mengde av narkotiske stoffer som har blitt beslaglagt (op. cit.). Den registrerte statistikken kompletterer bilde av endringer i selvrapportert erfaring med narkotika, og viser at klimaet rundt narkotikaproblemet har forandret seg de seneste 10-15 årene. Signalene trekker i samme retning; det har vært en betydelig økning i omfanget av narkotika i det norske samfunnet.

Hvordan har utviklingen vært når det gjelder erfaringer med narkotika blant ungdom? Figuren nedenfor viser andelen Oslo-ungdom som i SIFA-undersøkelsene oppgir å ha prøvd cannabis noen gang.

*Figur 6-7 Prosentandel av ungdom i alderen 15-20 år i Oslo som oppgir at de noen gang har brukt cannabis, 1968-1997. (Glidende 3-årig gjennomsnitt).*



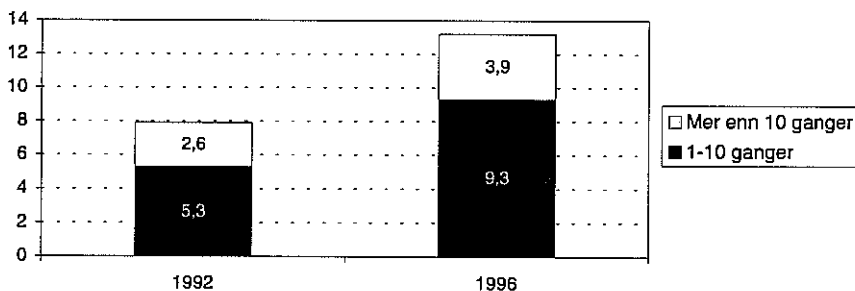
Kilde: SIFAs årlige rusmiddelundersøkelser (Skretting 1995 – Figur 24), upubliserte tall for 1996-1997. I 1990 ble det på grunn av feil i trekkingen ikke beregnet noen tall.

Undersøkelsene viser at cannabisbruk har blitt mer utbredt i løpet av 90-tallet (Skretting 1995). Cannabis ble introdusert i ungdomsmiljøene på slutten av 60-tallet. Fram til 1972-1973 var det en klar økning i utbredelsen. En ny topp fikk bruken av disse stoffene rundt 1980, mens det i løpet av hele 80-tallet har vært en tydelig tendens i retning av reduksjon i bruken. I løpet av 90-tallet har denne utviklingen snudd. Stadig flere ungdom tilkjenne gir sin befatning med hasj eller marihuana. Undersøkelsen fra 1997 viste at 26 prosent i denne aldersgruppa noen gang hadde prøvd cannabis.

Når det gjelder bruken av andre narkotiske stoffer, viser undersøkelsene til SIFA at situasjonen var relativt stabil på hele 80-tallet. Det er imidlertid en tendens til økning i løpet av 90-tallet når det gjelder andelen som har prøvd amfetamin. Bruken av heroin har vist en viss nedgang, og det har også vært nedgang i bruken av narkotika med sprøyte. SIFA har ikke hatt med spørsmål om bruken av LSD og ecstasy før 1994 og det er derfor for tidlig å trekke noen sikre konklusjoner om utviklingen når det gjelder bruken av disse stoffene. Undersøkelsene så langt tyder på at det har vært en klar økning i bruken av ecstasy. Det må imidlertid understrekes at tallene er små, og en bør derfor være forsiktig med å trekke resultatene for langt.

På basis av tall fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 og Ung i Norge 1992 er det i figur 6-8 beregnet hvor stor andel av ungdommene i 1992 og 1996 som oppgir å ha prøvd hasj eller marihuana henholdsvis 1-10 ganger og mer enn 10 ganger.

**Figur 6-8** Prosentandel som oppgir å ha brukt cannabis i løpet av siste år. Vektet utvalg av Oslo-ungdom i 1992 og 1996. 14-17 år.



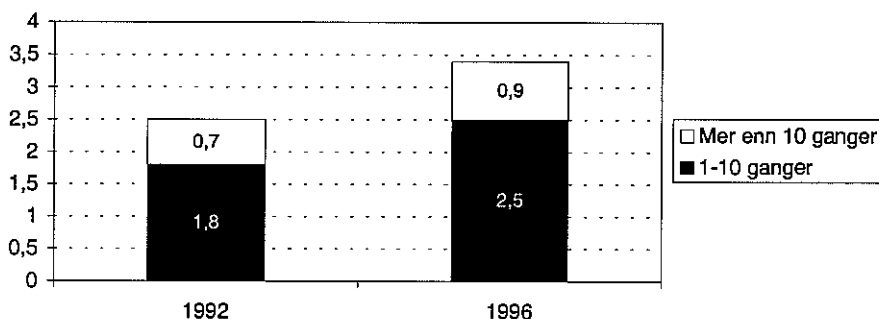
Signifikanstest:  $\chi^2=7,8$ ,  $p<0,05$ .  $N=438$  (1992),  $N=700$  (1996).



At det har vært en økning i cannabisbruk blant Oslo-ungdom de seneste årene underbygges også gjennom våre data. Mens 8 prosent av utvalget oppgir å ha prøvd hasj eller marihuana i 1992 er tallet økt til 13 prosent i 1996. Dette innebærer en prosentvis økning på omlag 60 prosent i løpet av fire år. Figuren viser imidlertid at økningen i hovedsak dreier seg om eksperimentbruk, her definert som siste års hyppighet inntil 10 ganger.

Det ble også stilt spørsmål om bruk av andre narkotiske stoffer enn cannabis. I Ung i Norge 1992 ble det eksemplifisert at stoffene kunne være kokain, LSD, morfin, amfetamin, heroin eller noe annet. I Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 ble ingen eksempler på narkotiske stoffer med i ordlyden. Det er liten grunn til å tro at denne forskjellen skulle gi utslag i svarene fra de unge. Det er verdt å understreke at dette spørsmålet ikke fanger opp omfanget av enkeltstoffer, men er et samlemål på erfaring med narkotiske stoffer utover cannabis.

Figur 6-9 Prosentandel som oppgir at de har andre narkotiske stoffer utenom cannabis i løpet av siste år. Vektet utvalg av Oslo-ungdom i 1992 og 1996. 14-17 år.



Signifikanstest:  $\chi^2=0,7$ ,  $p=0,70$  (NS). N=438 (1992), N=700 (1996).

Figur 6-9 viser at det også her er en tendens til økning fra 1992 til 1996. Forskjellene er ikke særlig store. I 1992 oppgir 2,5 prosent at de har prøvd slike stoffer, mot 3,4 prosent i 1996. På begge tidspunktene er det svært få som oppgir at de har brukt slike stoffer i løpet av det siste året.

### 6.3 Problematferd og cannabisbruk sett i sammenheng

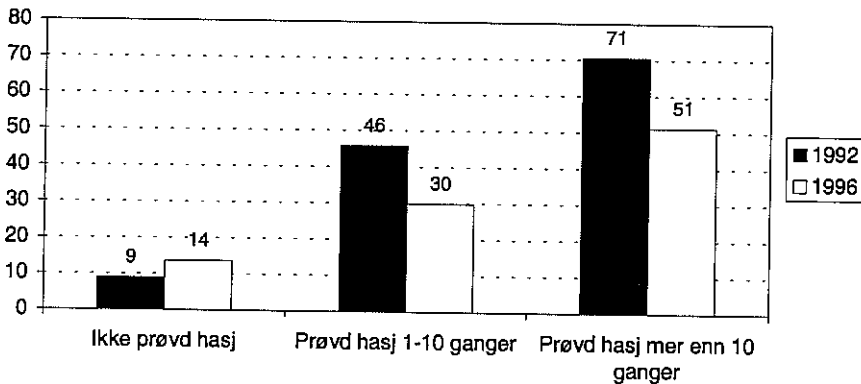
Det er vanlig å hevde at det er nære sammenhenger mellom bruk av narkotiske stoffer og tilbøyelighet til å begå kriminelle handlinger. Blant

annet forklares det høye nivået i forekomsten av problematferd blant Oslo-ungdom ut fra at cannabis er mer utbredt i Oslo sammenliknet med andre steder i landet (Wichstrøm 1994). Tanken ligger i at cannabisbruk er forbundet med en livsstil hvor det å prøve ut grenser for det tillatte inngår som et vesentlig element. Å prøve cannabis utgjør en av flere aktiviteter hvor grenser testes ut.

Dette bildet stemmer dårlig overens med resultater presentert i dette kapitlet. På bakgrunn av argumentasjonen ovenfor skulle en forvente at cannabisbruk og problematferd skulle vise parallelle utviklingslinjer. Dette har imidlertid ikke skjedd. Vi finner derimot en reduksjon i problematferd og en økning i de unges erfaring med narkotiske stoffer.

En tilnærming til å forstå dette kan være å undersøke hvilken betydning hasjrøyking har for tilbøyeligheten til å involvere seg i problematferd. Ved å sammenlikne tallene for 1992 og 1996 kan vi undersøke om koplinsen som finnes mellom hasjrøyking på den ene siden og problematferd på den andre siden har forandret seg over tid. For at ikke tallene skal bli for små, og således vanskelig å tolke, er "de erfarne" og "gjengangerne" slått sammen til en gruppe. Disse er kalt for "problembelastet ungdom". Figuren nedenfor viser hvor stor andel denne gruppa utgjør blant ungdom som i ulik grad har erfaring med cannabis.

Figur 6-10 Prosentandel "problembelastet ungdom" etter siste års erfaring med bruk av cannabis. 1992 og 1996



Note: "Problembelastet ungdom" er summen av "de erfarne" og "gjengangerne".  
 Signifikanstest: 1992 (N=477):  $\chi^2=84,3$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,42$ . 1996 (N=697):  $\chi^2=48,0$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,26$

Tendensen er tydelig. Mens det er svært store forskjeller i involvering i alvorlig problematferd betinget av hasjrøyking i 1992 er koplingen mindre tydelig i 1996. Men det må understrekes at det også i 1996 er tydelige sammenhenger mellom hasjrøyking og problematferd. Forklaringen på dette kan ligge på to forskjellige plan. Begge handler om endringer i betydningen av det å være involvert i antisosiale aktiviteter, enten dette gjelder hasjrøyking eller andre typer problematferd. For det første, når "de lovlydige" ungdommene utgjør en større del av ungdomsgruppa, er det ikke lenger så unormalt å være lovlydig. Å være involvert i problematferd blir ikke lenger en like tydelig indikator på at en nå er ungdom. Det finnes et bredere repertoar av symboler eller aktiviteter ungdom kan bruke for å vise at "nå er jeg ikke lenger et barn".

En liknende prosess er tilstede når det gjelder økning i andelen som har prøvd hasj. Når det er en større gruppe av ungdommene som oppgir at de røyker hasj, blir ikke det å prøve hasj lenger så unormalt. Det å røyke hasj mot slutten av 90-tallet er mer normalt enn det var på begynnelsen av 90-tallet, hvor denne gruppa i større grad utgjorde en marginalisert gruppe. Nye grupper av ungdom, som representerer andre og kanskje mer ressurssterke deler av ungdomsgruppa, har erfaring med hasjrøyking. På denne måten blir ikke lenger koplingene så sterke mellom hasjrøyking og problematferd.

## 6.4 Noen hovedpunkter

- Den registrerte barne- og ungdomskriminaliteten i Norge har siden begynnelsen av 80-tallet økt, men det ser ut til at det har skjedd en utflating i løpet av 90-tallet. Den registrerte kriminaliteten i Oslo i alderen 14-17 år har vært relativt jevn fra 1992 til 1995. Det har i denne aldersgruppa vært en reduksjon i siktete personer for tyveri og økning i siktete for naskeri.
- I perioden 1992 til 1996 har det skjedd en form for polarisering innenfor ungdomsgruppa når det gjelder egenrapportert problematferd. Betydelig flere ungdommer tilhører "de lovlydige", mens det har vært en kraftig reduksjon i "flertallet". Det har vært en svak økning i andelen "de erfarne", mens andelen "gjengangerne" har vært omtrent konstant. Tendensen er omtrent den samme for gutter og jenter.

- Når det gjelder ulike former for problematferd, er det registrert en tydelig nedgang i de fleste handlinger som er kartlagt. Særlig gjelder dette skoleopposisjon, sniking på trikk, buss ol og det å være borte om natten uten at foreldrene vet om det. Det har samtidig vært en reduksjon i enkelte selvrappporterte straffbare handlinger, som innbrudd og hærverk. 4,2 prosent rapporterer i 1996 at de har vært i slåsskamp med våpen, mot 3,2 i 1992.
- Andelen som oppgir at de har beruset i løpet av det siste året har sunket fra 57 prosent i 1992 til 48 prosent i 1996. Cannabisbruk har økt fra 8 prosent i 1992 til 13 prosent i 1996. Når det gjelder erfaring med andre narkotiske stoffer, har det vært en ikke-signifikant økning fra 2,5 prosent i 1992 til 3,4 prosent i 1996.
- Økning i hasjrøyking blant ungdom er ikke fulgt opp av en forventet økning i omfanget av ungdomsproblemer. Koplingen mellom hasjrøyking og problematferd er fortsatt tilstede i 1996, men mindre entydig enn hva som var tilfelle i 1992.

## 7 *Er Oslo særlig utsatt?*

Et utgangspunkt for denne undersøkelsen er at Oslo er en by med særskilte problemer, hvor ungdomsproblemene tradisjonelt har vært mest synlige. Dette er blitt påpekt en rekke ganger. Resultatene fra Ung i Norge 1992 viste for eksempel at Oslo-ungdom skåret høyere langs alle de dimensjoner problematferd var målt (Wichstrøm 1994). SIFA-undersøkelsene viser at narkotikabruk blant ungdom har dobbelt så høy forekomst i Oslo sammenliknet med tall på landsbasis (Skretting 1996). Oslo er også blant de fylker i Norge med det høyeste forbruket av alkohol (op. cit.).

I dette kapitlet skal det gis et oppdatert bilde av hvordan omfanget av problematferd og narkotikabruk varierer i ulike deler av landet. Resultatene fra Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 vil bli sammenliknet med kommunale ungdomsundersøkelser gjennomført i løpet av de siste årene. Det finnes data fra fire andre byer (Stavanger, Trondheim, Bodø og Skien), fra enkelte av Oslos omegnskommuner (Asker, Bærum, Lørenskog og Nesodden) og tre mindre kommuner (Randaberg, Fusa og Våler). Antall ungdommer som deltok i de tre små kommunene er relativt lavt. Disse presenteres derfor samlet under betegnelsen "små landkommuner". Datainnsamlingen fra Asker og Bærum ble gjennomført som én undersøkelse. Nærmere analyser viste at det generelt var små forskjeller mellom Asker og Bærum (Strandbu 1997). Tallene fra disse to kommunene presenteres samlet.

Alle undersøkelsene er tilrettelagt for sammenlikning. En rekke spørsmål er identiske, svarprosenten er generelt høy og i alle undersøkelsene ble spørreskjemaet besvart i skolesituasjonen. Det foreligger rapporter for de fleste undersøkelsene. Der hvor det ikke foreligger publiserte resultater, er tallene basert på spesialkjøringer. Alkohol er utelatt på grunn av at spørsmålsstillingene i mange kommuner gir et dårlig sammenlikningsgrunnlag. Det samme gjelder "andre narkotiske stoffer enn cannabis".

Ideelt sett skulle en sammenlikning av ulike geografiske områder være basert på undersøkelser gjennomført på samme tid. Undersøkelsene som sammenlikningen baserer seg på er foretatt i tidsrommet 1994 til 1997. Det må derfor tas forbehold om at forskjeller mellom steder kan reflektere endringer over tid.

## 7.1 Problematferd

Det finnes ni spørsmål om problematferd som i alle undersøkelsene er stilt på samme måte (med unntak av ett spørsmål som ikke ble stilt i Stavanger). Aldersgruppene som deltok i de ulike undersøkelsene varierer. Sammenlikningene nedenfor avgrenser seg til 8.- og 9.-klassingene, som deltok i samtlige undersøkelser. Tabell 7-1 ( neste side) viser den prosentvise forekomsten av ulike former for problematferd i disse aldersgruppene betinget av hvilken kommune de bor i.

Tabellen viser noe overraskende at ungdom i Oslo ikke skiller seg tydelig ut i negativ retning. På enkelte problemområder ligger Oslo faktisk lavere enn de fleste andre stedene som det her er sammenliknet med. Særlig er det store forskjeller når det gjelder å ha vært borte hele natten uten at foreldrene visste om det og å krangle med læreren. På disse to problemområdene ligger Oslo betydelig lavere enn samtlige kommuner. Ser vi tilbake på forrige kapittel var det akkurat disse to områdene at reduksjonen fra 1992 til 1996 var størst. Ung i Norge 1992 viste at skoleskulking er betydelig mer utbredt blant Oslo-ungdom (Wichstrøm 1994). Oppdaterte tall viser at Oslo plasserer seg omtrent på samme nivå som de andre byene. Oslo ligger på samme nivå også sammenliknet med de "små landkommunene". Asker og Bærum skiller seg klart ut fra dette bildet, hvor skoleskulking er særlig utbredt.

Det er kun på ett område at Oslo-ungdom, sammen med Asker og Bærum, skiller seg ut i klart negativ retning. Dette gjelder sniking på trikk, buss, kino eller liknende. Trolig henger dette sammen med at terskelen for å snike vil være høyere på mindre steder, hvor sannsynligheten er relativt stor for at en kjenner en eller annen som sitter på bussen. Det er også trolig lettere å snike på bussen i Oslo fordi en ikke alltid trenger å betale hos sjåføren eller vise gyldig billett. Resultatene gir likevel ikke grunnlag for å betrakte sniking som et ensidig Oslo-fenomen. Like riktig vil det være å betrakte dette som et fenomen i Oslo-området. Også i Asker og Bærum og på Nesodden er det en betydelig andel av ungdommene som oppgir å ha sneket.

Når det gjelder de mest alvorlige handlingene, skiller Oslo seg klart fra de små landkommunene. Det er likevel verdt å understreke at sett under ett er de geografiske variasjonene ikke spesielt store. Andelen som har vært i slåsskamp med kniv varierer mellom 3 og 5 prosent. Biltyveri varierer mellom 1 og 4 prosent. Selv om Oslo ligger høyest er forskjellene

Tabell 7-1 Prosentvis forekomst av problematferd i løpet av siste år blant 8. og 9. klassinger i et utvalg kommuner

	Kommuner utenfor Oslo									
	Byer					Asker				
	Oslo 1996	Trond-heim 1994	Stavanger 1995	Bodø 1996	Skien 1997	Bærum 1996	Nes-odden 1996	Land-komm. 1995-96	Ung i Norge 1992	
<b>Småkriminalitet/drift</b>										
Lurt deg fra å betale på kino, buss, tog eller liknende	62	18 *	28 *	26 *	22 *	67 *	62	25 *	36 *	
Skulket skolen	36	36	39 *	38	43 *	57 *	43 *	37	41 *	
Vært borte en hel natt uten at foreldrene dine visste hvor du var	10	15 *	18 *	17 *	14 *	23 *	25 *	14 *	20 *	
<b>Utagerende opposisjon</b>										
Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	20	12 *	21	26 *	21	25 *	33 *	18	20	
Hatt en voldsom krangel med en lærer	16	23 *	35 *	35 *	28 *	39 *	36 *	23 *	34 *	
<b>Hærverk</b>										
Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, busseater, telefonkiosker el.	13	12	21 *	17 *	14	18 *	24 *	16	13	
<b>Alvorlig vinningskriminalitet</b>										
Brutt deg inn for å stjele noe	5	4 *	5	5	5	4 *	8 *	2 *	5	
Stjålet bil eller motorsykel	3	1 *	4 *	2	2 *	2 *	3	2 *	2 *	
<b>Voldskriminalitet</b>										
Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen (f.eks. kniv)	5	3 *	-	3	4	4	5	3 *	3 *	
N=	7054	1322	2054	925	1281	796	310	418	3548	

Note: Signifikante forskjeller ( $p < 0,05$ ) fra Oslo er markert med \*.

De mindre landkommunene består av ungdom som går på skole i følgende kommuner: Våler, Fusa og Randaberg. Datainnsamlingen ble foretatt høsten 1995 (Randaberg) og våren 1996 (Våler, Fusa).

mellom Oslo og de andre byene i omfanget av alvorlig kriminalitet mindre enn hva en kunne forvente ut fra tidligere undersøkelser (Wichstrøm 1994). Ung i Norge viste for eksempel at innbrudd blant tenåringer var betydelig mer utbredt i Oslo. Nesten 15 prosent av guttene i Oslo og mellom 4 og 8 prosent av guttene i henholdsvis store og mindre byer oppga at de hadde vært med på dette (Wichstrøm 1994). Blant jentene var det små forskjeller. Tabellen over viser at 5 prosent av alle 8. og 9. klassingene hadde vært med på innbrudd i Oslo, mot 4-5 prosent i de andre byene. Trolig kan også dette ses på bakgrunn av nedgangen i andelen begått innbrudd fra 1992 til 1996.

På bakgrunn av tidligere undersøkelser er tallene som presenteres noe overraskende. Det er vanskelig å gi noen fullgode forklaringer på hvorfor det er slik. En mulighet er å se dette i sammenheng med den generelle nedgangen i omfanget av ungdomsproblemer i Oslo de senere årene (jmfør kapittel 6). Det må understrekes at det ikke finnes undersøkelser som kan si noe om utviklingen andre steder i landet.

## 7.2 Cannabis

Tidligere undersøkelser har vist at det er markerte forskjeller mellom Oslo og resten av landet også når det gjelder tilgjengeligheten til cannabis og tilbøyeligheten til bruken av stoffene (Wichstrøm 1994). SIFA-undersøkelsen fra 1997 viste at i alderen 15-20 år oppgir 26 prosent av Oslo-ungdom, mot 13 prosent på landsbasis at de har prøvd noen gang (upubliserte tall). Når det gjelder å ha venner eller nære bekjente som har blitt arrestert for befatning med cannabis, er andelen som oppgir dette dobbelt så høy i Oslo sammenliknet med landsgjennomsnittet (Skretting 1996).

Tabellen på neste side viser andelen som en eller flere ganger har prøvd hasj i løpet av det siste året i ulike kommuner i Norge. Det er viktig å understreke at kun enkelte av undersøkelsene er gjennomført på samme tid som Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996. Dette gjelder undersøkelsene i Bodø, Asker og Bærum og Nesodden. For de andre undersøkelsene kan forskjeller gjenspeile generelle tidstrender og ikke nødvendigvis representere forskjeller knyttet til bosted.



Tabell 7-2 Prosentandel på ulike klassetrinn som oppgir at de har brukt cannabis en eller flere ganger i løpet av siste år i et utvalg av kommuner.

	Klassetrinn			Totalt	N
	8.klasse	9.klasse	Grunnkurs		
Oslo 1996	7	12	20	13	10947
Lørenskog 1997	9	13	24	15	746
Asker og Bærum 1996	8	15	-	-	1337
Nesodden 1996	3	10	18	10	659
Bodø 1996	6	12	20	13	1530
Bergen 1996	-	-	15	-	1318
Skien 1997	6	11	-	-	539
Stavanger 1995	6	9	11	9	3169
Trondheim 1994	1	5	14	7	2071
Strand 1997	1	7	9	5	415
Tre småkommuner 1996	1	5	6	4	551

Note: I kategorien småkommuner inngår Fusa, Randaberg og Våler (Hedmark). Totaltallene er kun beregnet i kommuner der aldersgruppene er de samme som i Oslo.

Resultatene fra undersøkelsene gir grunn til å nyansere det ensidige bildet av Oslo som et spesielt utsatt område også når det gjelder narkotikabruk. Undersøkelser fra Oslos nabokommuner viser at omfanget av cannabisbruk i disse områdene ligger omtrent på samme nivå som Oslo. Både Lørenskog og Asker og Bærum ligger noe høyere enn Oslo, mens forekomsten er litt lavere på Nesodden. Undersøkelsen fra Bodø viser at omfanget er på samme nivå som Oslo. Skien ligger kun noe under nivået i Oslo. Resultatene fra undersøkelsene i Bergen og i de mindre landkommunene er i tråd med tidligere rapporterte funn. Dataene fra Stavanger og Trondheim viser samme tendens. En undersøkelse av rusmiddelvanene til ungdom i Strand kommune i Ryfylke føyer seg inn i det samme mønsteret. Selv om det er mange som rapporterer om at tilgjengeligheten er nokså høy også der, er det relativt få ungdommer som selv har prøvd cannabis (Stefansen 1997).

Vi skal ikke begi oss inn på å forklare sprikene mellom de enkeltresultatene som er funnet på basis av ungdomsundersøkelsene i norske kommuner de senere årene og resultatene som kom fram i Ung i Norge 1992 og som gjentatte ganger er dokumentert i SIFAs årlige undersøkelser. Det kan være mange forklaringer på at cannabisbruk varierer med bosted i ulike deler av landet. Enkelte refleksjoner er det likevel grunn til å gi. En

forklaring, som også Strandbu (1997) peker på, er at det i Oslo-området er et generelt høyt forbruk av legale rusmidler. Dette gjelder både for den voksne delen av befolkningen (Saglie 1994) og for ungdom (Skretting 1996). I områder hvor bruk av rusmidler er akseptert og normalisert, vil det være lettere for ungdom å eksperimentere med illegale stoffer. En annen forklaring kan være at markedet for omsetning av narkotiske stoffer er størst i hovedstaden. En stor del av narkotikaen som ankommer østlands-området havner nettopp i Oslo. Det er også i hovedstaden at flesteparten av langtkomne narkomane befinner seg. Dette viser seg blant annet gjennom det uforholdsmessige høye antallet overdosedødsfall som Oslo har i forhold til resten av landet. Nærhet til slike områder gjør det lettere for lokale langere å skaffe seg narkotika. Når det gjelder kommunene som grenser mot Oslo, er det rimelig å anta at nærheten til Oslo spiller en viktig rolle for distribusjon og tilgang til stoffene.

### 7.3 Noen hovedpunkter

- På enkelte problemområder, som skoleopposisjon og skoleskulking, ligger Oslo lavere enn de fleste andre steder som det sammenliknes med. Det er små geografiske variasjoner når det gjelder de mest alvorlige forholdene som er kartlagt, men det er tendenser til at Oslo-ungdom i noe større grad er involvert i slike aktiviteter.
- Omfanget av hasjrøyking er høyere i Oslo enn mange andre steder i landet, men omtrent på samme nivå som i kommuner som grenser til byen.

## 8 Foreldrene

I de senere år har forskningen om kriminalitet og annen problematferd i stor grad rettet oppmerksomheten mot det som skjer innenfor familien. Relasjoner mellom foreldre og barn, oppdragelsesmønstre og stressnivå i familien har vært sentrale innfallsvinkler (Kaufmann 1991). En rekke studier har vist tydelige sammenhenger mellom unges forhold til sine foreldre og utviklingen av psykososiale problemer (op. cit.). Dette gjelder ikke bare kriminalitet og annen problematferd, men også problemer som depresjon og angst (Pedersen 1992b).

I det følgende skal ulike sider ved relasjonene mellom ungdom og deres foreldre belyses. Siktemålet er todelt. Først presenteres et generelt bilde av hvordan ungdom oppfatter sine foreldre. Søkelyset rettes mot to sentrale sider ved oppdragelsen som har vist seg å være viktige for å forstå barn og unges utvikling og sosiale kompetanse generelt (Peterson og Rollins 1987) og ungdoms involvering i problematferd spesielt (Kaufmann 1991). Det ene gjelder om ungdommene opplever at foreldrene interesser seg for og involverer seg i de unges hverdag. Kjenner foreldrene vennene til sine barn? Vet foreldrene hva de unge driver på med i fritida? Den andre siden handler om hvordan ungdom opplever foreldrenes håndtering av følelsesmessige sider i relasjonene mellom de unge og foreldrene. Innfallsvinkelen er variasjoner i ungdommens opplevelser av foreldrene, og om dette gir seg utslag i ulike oppdragelsesmønstre. Et viktig spørsmål er hvilken betydning sosiale strukturer (som familiens sosio-økonomisk status, etniske bakgrunn, familiens sammensetning og bosted) har for samspillet mellom ungdom og deres foreldre.

Andre del av kapitlet handler om hvilken betydning slike interne forhold i familien har for ungdoms involvering i kriminalitet og annen problematferd. I tillegg vil det rettes søkelys mot betydningen av regler, grensesetting og konflikter i familien. Kontrollteorien, som ble presentert i kapittel 1, postulerer at det er en sammenheng mellom involvering i problematferd og hvor sterke bånd som er etablert mellom ungdom og foreldrene. Det må understrekes at datamaterialet ikke gir grunnlag for å trekke konklusjoner angående årsaks- og virkningsforhold. For å si noe om hva som forårsaker problematferd i ungdomstida ville det vært nødvendig å følge ungdom over lengre tid. Datamaterialet gir imidlertid gode muligheter til å undersøke i hvilken grad det finnes en sammenheng mellom

problematferd på den ene siden og ulike forhold innenfor familien på den annen side. Analysestrategien vil bestå i å sammenlikne de fire ungdomsgruppene som ble presentert i kapittel 4, og undersøke forskjeller og likheter i hvordan "de lovydige", "flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" opplever forholdet til sine foreldre. På denne måten vil vi kunne få undersøkt i hvilken grad kontrollteoriens forventninger om at de mest problembelastede ungdommene har de svakeste båndene til familien passer for deltakerne i undersøkelsen.

## 8.1 Opplevelsen av foreldrene

Hvordan oppfatter ungdom sine foreldre? Føler de at deres nærmeste voksne, mor og far, har innsikt i hvem de egentlig er? Vet foreldrene hva deres barn foretar seg på fritida, hvem de som regel er sammen med og hvor de oppholder seg? Innfallsvinkelen er ungdommens egne opplevelser og syn på foreldrene. Nå kan det innvendes at dette er en svært subjektiv tilnærming, som bare får med synspunktene til den ene parten i relasjonen. I mange tilfeller vil foreldrene sitte inne med mer kunnskap om sine barn enn hva de unge selv tror. Det kan likevel være grunn til å anta at det er de unges egne oppfatninger som er avgjørende i sosialiseringprosessen. Både *forestillinger og forventninger* om hva foreldrene vet, samt antakelser om reaksjoner på ulike handlinger vil trolig være av stor betydning for hva de unge foretar seg.

### 8.1.1 Foreldrenes innsyn i de unges dagligliv

Etter hvert som barn blir eldre tilbringes stadig mer tid utenfor familien. Lengre skoledager og økt aktivitetsnivå utenfor familien bidrar til at kontakten med foreldrene er mindre i ungdomsalderen. Selv når ungdom og foreldrene er hjemme samtidig, vil mye av aktivitetene de unge driver med i liten grad inkludere foreldrene. Det å gjøre lekser, se ungdomsprogrammer på TV, høre på musikk og dyrke sine interesser, er aktiviteter ungdom som regel gjør uten foreldrenes medvirkning eller innblanding. At foreldrene følger med på hva barna foretar seg vil derfor spille en helt sentral rolle når det gjelder utviklingen av barns sosiale atferd (Kaufmann 1991).

I den engelskspråklige forskningslitteraturen brukes begrepet "monitoring" om hvorvidt foreldre følger med i de unges daglige gjøremål (Snyder og Patterson 1987). På norsk kan begrepet oversettes til "innsyn"

og handler om kontroll, styring, oversikt, oppfølging og tilsyn. I den konkrete familiesituasjonen kan foreldreinnsyn dreie seg om en rekke ulike forhold, som for eksempel hjelp til lekser, det kan handle om kjøring til og fra trening, regler for når de unge skal være hjemme om kvelden og kjennskap til hvem ungdommen er sammen med og hva de gjør i fritida når foreldrene ikke er til stede.

Foreldrenes involvering i sine barn utgjør utgangspunktet for hva som menes med innsyn i denne rapporten. Innsyn er operasjonalisert ut fra *i hvilken grad de unge selv opplever at foreldrene har interesse av og klarer å følge med i de unges fritid*. De unge ble stilt overfor en rekke utsagn om forholdet til foreldrene, og de skulle oppgi i hvilken grad utsagnene stemte for dem. Det ble presisert at dersom foreldrene oppleves som veldig forskjellige, skulle de legge til grunn for svarene den av foreldrene de tilbringer mest tid sammen med. Foreldrenes *ønske* om innsyn er målt gjennom tilslutning til følgende utsagn: "Det er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida". For å måle de unges opplevelse av hvor mye foreldrene *faktisk* vet og kjenner til er tre spørsmål lagt til grunn: "Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida", "Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene/venninnene jeg er sammen med i fritida" og "Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritida". Det ble gitt fem svaralternativer som varierer fra "stemmer helt" til "stemmer ikke i det hele tatt". Spørsmålene som måler innsyn er hentet fra Alsaker, Olweus og Dundas (1991). Tabell 8-1 viser hvordan de unge har svart på disse spørsmålene.

Tabell 8-1 Svarfordeling på ulike utsagn om opplevd foreldreinnsyn. Prosent.  
N=10 488

Foreldreinnsyn	Stemmer helt	Stemmer ganske godt	Stemmer omtrent	Stemmer ganske dårlig	Stemmer ikke i det hele tatt	I alt
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida	42	35	16	5	2	100
Foreldrene mine kjenner de fleste av vennene jeg er sammen med i fritida	35	36	19	7	3	100
Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritida	38	37	18	5	2	100
Det er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida	46	30	16	5	3	100

Note: Spørsmålene er ikke med i forkortet spørreskjema.

Tre av fire ungdommer opplever at det er viktig for foreldrene å vite hvor de er og hva de foretar seg i fritida. Det viser seg også at langt de fleste mener at foreldrene har denne oversikten. Nesten 80 prosent mener at foreldrene pleier å vite hvor de oppholder seg og hva de gjør på fritida, mens litt over 70 prosent mener at foreldrene kjenner de fleste av vennene. Til tross for at det i storbyen finnes en rekke områder som ligger godt til rette for de unge til å unngå voksenkontroll, viser det seg altså at en majoritet av foreldrene har relativt god oversikt og følger med på hva de unge driver med. At foreldrene har god oversikt over sine barns daglige gjøremål må ses i sammenheng med at store deler av fritida til ungdom foregår hjemme eller gjennom deltakelse i organiserte aktiviteter som er relativt kontrollerte.

Tabellen viser videre at det finnes en mindre gruppe av ungdommer som opplever at foreldrene har liten kjennskap til de unges venner og steder de befinner seg. Denne gruppa utgjør i underkant av 10 prosent av ungdomsgruppa. Ser vi på vennsapsrelasjonene til disse ungdommene, viser det seg at de i mindre grad er preget av å ha faste venner. Selv om de fleste av dem har faste venner, enten noen få eller en gjeng med ungdommer, oppgir en større andel at det er nokså tilfeldig hvem de treffer på og at de ikke like ofte er sammen med jevnaldrende.

Vedleggstabell 15 viser gutter og jenters opplevelse av foreldreinn-syn. Omlag sju av ti gutter og åtte av ti jenter opplever at foreldrene har relativt god kjennskap til deres vennskapskrets og fritidsaktiviteter. Tallene sier i seg selv ikke noe om foreldre faktisk følger mer med døtrene, men sammenliknet med gutter er det noen flere jenter som *opplever* at foreldrene vet mer om hva de gjør og hvem de er sammen med i fritida. Muligens er dette et uttrykk for at jenter, oftere enn gutter, har et tettere forhold til sine foreldre. En annen tolkning er at foreldrene har større tilbøyelighet til å kontrollere jentene, mens guttene gis større frihet. Det er viktig å presisere at hovedinntrykket er små kjønnsforskjeller, og at det store flertallet av både guttene og jentene opplever at foreldrene har god kjennskap til hvor de unge befinner seg i fritida, hva de gjør og hvem de er sammen med. I den lille gruppa som oppgir at foreldrene i svært liten grad følger med på hva deres barn driver med finnes det likevel dobbelt så mange gutter som jenter.

Gutter og jenters opplevelse av foreldreinn-syn i de ulike aldersgrup-pene ble også undersøkt. Generelt er aldersforskjellene små, men gutter på

grunnkurs oppgir at foreldrene har mindre oversikt over fritida deres sammenliknet med gutter på ungdomstrinnet. For jenter er det ingen aldersforskjeller når det gjelder opplevd foreldreinnsyn.

### 8.1.2 Støtte fra foreldrene

Foreldrenes støtte og aksept utgjør en annen viktig side ved sosialiseringprosessen. Martens (1992) skriver at "... en grunnleggende forutsetning for en "vellykket" sosialisering i familien er at foreldrene har et godt følelsesmessig forhold til sine barn".<sup>25</sup> Foreldre som etablerer "varme" og gode relasjoner til barna sine vil ofte oppleve at barna utvikler positive sosiale holdninger og verdier. En side ved denne bestrebelsen er det som på engelsk kalles for "parenting" og som vanligvis oversettes til foreldreomsorg eller foreldrehåndtering (Kaufmann 1991). Å gi rikelig med omsorg innebærer å gi støtte til andre for det de gjør. I tillegg representerer slik støtte en aksept av personen som mottar støtten. Foreldrenes støtte til barna sine kan ses på som et viktig symbol som kommuniserer at både barnet i seg selv og barnets handlinger verdsettes av foreldrene (Peterson og Rollins 1989).

Det er vanlig å skille mellom positiv og negativ støtte eller foreldrehåndtering (Kaufmann 1991). Positiv håndtering viser til det å sette ord på og legge merke til ønskelig atferd, samt å gi positive reaksjoner på slik atferd. Motsatt innebærer negativ håndtering avvising, manglende engasjement, manglende følelser, passivitet og neglisjering, samt mangel på samvær i fritid. I listen over utsagn om hvordan ungdom opplever foreldrene sine var det med fem utsagn som til sammen utgjør en skala fra avvising på den ene siden til støtte og aksept på den annen side. Spørsmålene er hentet fra Armsten og Greenberg (1987). "Mine foreldre aksepterer meg som jeg er", "Mine foreldre snakker ofte om hvor flink jeg er" og "Mine foreldre merker det om jeg er trist" er utsagn som uttrykker foreldrene aksept og støtte (positiv foreldrehåndtering), mens " Mine foreldre er skuffet over meg" og "Min mor/far forteller meg ofte om hvor dum og håpløs jeg er" representerer utsagn som måler avvising (negativ foreldrehåndtering). Svarfordelingene på utsagnene er gjengitt i tabell 8-2.

---

<sup>25</sup> Oversatt fra svensk.

Tabell 8-2 Svarfordeling på utsagn om hvordan ungdom opplever positiv og negativ foreldrehåndtering. Prosent. N=10 488

Støtte	Stemmer helt	Stemmer ganske godt	Stemmer omtrent	Stemmer ganske dårlig	Stemmer ikke i det hele tatt	I alt
Mine foreldre aksepterer meg som jeg er	61	23	11	4	2	100
Mine foreldre snakker ofte om hvor flink jeg er	27	32	25	11	5	100
Mine foreldre merker det om jeg er trist	30	32	22	10	7	100
Mine foreldre er skuffet over meg	3	3	8	27	59	100
Min mor/far forteller meg ofte om hvor dum og håpløs jeg er	5	7	11	28	50	100

Note: Spørsmålene er ikke med i forkortet spørreskjema.

Tabellen viser at svært mange unge mener de får mye støtte og aksept fra foreldrene. 84 prosent oppgir at det "stemmer helt" eller "ganske godt" at foreldrene "aksepterer meg som jeg er". Seks av ti mener at foreldrene ofte snakker om hvor flinke de er og omtrent like mange rapporterer om at foreldrene merker det dersom de er triste. Motsatt er det få som er enig i utsagnene som uttrykker foreldrenes avvisende holdninger. 6 prosent er enig i at foreldre er skuffet over dem, og 12 prosent mener det "stemmer helt" eller "ganske godt" at foreldrene ofte omtaler dem som håpløse og dumme.

Vedleggstabell 15 viser at gutter og jenter i hovedsak svarer likt på spørsmålene om foreldrestøtte. For begge kjønn viser resultatene altså at en betydelig majoritet av ungdommene opplever at foreldrene har gode følelsesmessige bånd til dem. Det finnes også en mindre gruppe som føler at de mangler støtte fra foreldrene. 6 prosent svarer at foreldrene ikke aksepterer dem som de er og 17 prosent oppgir at foreldrene ikke merker om de er triste. Om dette er de samme ungdommene som opplever at foreldrene har lite innsyn i de unges liv vil belyses senere i dette kapitlet. Oppslutningen om utsagnene ble undersøkt for ulike aldersgrupper, og det er ikke aldersforskjeller i opplevelse av støtte fra foreldre.

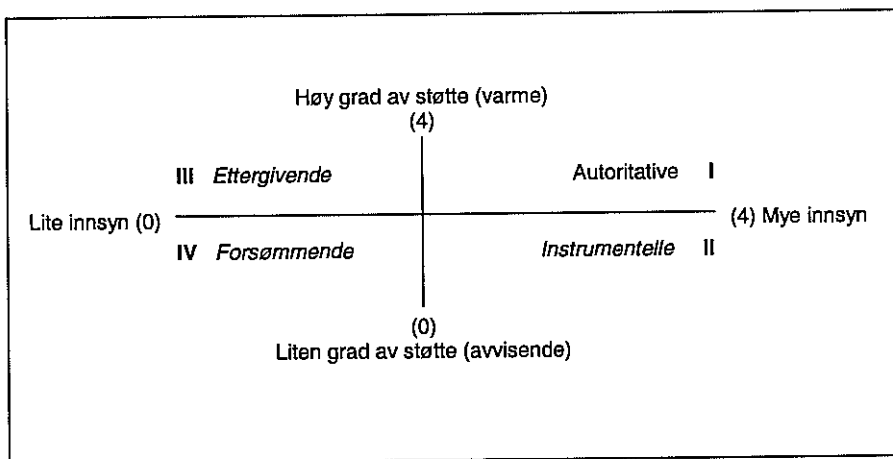
### 8.1.3 Oppdragelsesstiler

De fleste ungdommer opplever at foreldrene både har innsyn i dagliglivets aktiviteter og på det følelsesmessige planet gir uttrykk for støtte og aksept. Likevel er det verdt å undersøke variasjonen nærmere. Tilnærmingen her



vil være å betrakte forholdet til foreldrene som uttrykk for bestemte oppdragerholdninger eller oppdragelsesstiler. I beskrivelsen av slike oppdragelsesstiler har det vært vanlig å kombinere ulike sider ved foreldrenes måter å forholde seg til barna sine på (Peterson og Rollins 1987). Det vanligste er å karakterisere oppdragelsen ut fra en omsorgsdimensjon og en dimensjon som omfatter kontroll (Pedersen 1992b). Gjennom å kombinere sterk og svak kontroll med varm eller avvisende relasjon mellom foreldre og barn kommer det fram fire ulike oppdragelsesstiler (Baumrind 1967, 1971, Maccoby og Martin 1983). Her skal en slik analysestrategi legges til grunn. En skjematisk framstilling av kombinasjonen er vist gjennom figur 8-1. Det må understrekes at framstillingen representerer en nokså grov forenkling av virkeligheten. I praksis vil trolig svært få foreldre være typiske representanter for en bestemt oppdragelsesstil. De fleste foreldre har elementer av flere oppdragelsesstiler, som blant annet varierer med situasjonen de befinner seg i. Likevel kan de unge oppleve at foreldrene tenderer i retning av en av oppdragelsesstilene.

Figur 8-1 Fire oppdragelsesstiler hvor innsyn kombineres med støtte



Foreldre som i stor grad har innsyn i de unges liv og gjøremål og samtidig følger dette opp gjennom å vise omsorg og støtte gjenfinnes i øverste rute til høyre. En slik måte å forholde seg til sine barn på betegnes i faglitteraturen som "autoritativ" oppdragelsesstil (Atkinson m.fl. 1993). Dette oppdragelsesmønsteret må ikke forveksles med autoritær stil. I motsetning til autoritære foreldre, karakteriseres autoritative foreldre som demokratiske. Det legges vekt på å se på rettigheter og plikter som komplementære

og gjensidige, noe som både foreldre og ungdom har å forholde seg til. Gjensidigheten fordrer at barnet utvikler en selvstendighet, samtidig som det lærer å respektere og følge de regler som er nødvendige. Det legges ikke for mange restriksjoner på barnet, men gjennom å forklare hvilke regler som gjelder, vektlegges reglenes forutsigbarhet. Autoritative foreldre beskrives som forståelsesfulle og varme ovenfor sine barn, men setter likevel klare grenser for hva som tillates og hva som ikke tillates. Vekten legges på tydelige regler og struktur i tilværelsen (Pedersen 1992b). Kontrollaspektet i en autoritativ oppdragelsesstil utgjøres av en legal form for kontroll, som de unge selv i hovedsak slutter opp om og aksepterer. Den autoritative oppdragelsesstilen kan på mange måter sies å være sterkt orientert mot barnet eller den unge, hvor foreldrenes tilstedeværelse og innsyn i fritida utgjør et viktig ledd i oppdragelsen. Samtidig forutsetter den autoritative oppdragelsesstilen at foreldrene er varme og empatiske, at de kan sette seg inn i barnets liv. Muligens er den autoritative måten å forholde seg til sine barn på den oppdragelsesstilen som er best tilpasset vårt demokratiske samfunn, hvor det både legges vekt på innlevelse og oppfølging av aktiviteter. Forskning viser at barn som vokser opp i slike familier gjennomgående har bedre selvtillit og klarer seg bedre på skolen (Evenshaug og Hallen 1992).

Foreldre som har god oversikt over hva barna deres driver med i det daglige, men som samtidig ikke følger opp på det følelsmessige planet, kan betegnes som "instrumentelle". Det er et ritualistisk preg over en slik oppdragelsesstil, og kan i rendyrket form karakteriseres som autoritær. Autoritære foreldre legger sterk vekt på kontroll og beskyttelse av barna sine. Det reageres sterkt på brudd med regler. Slike foreldre oppleves som kalde og avvisende, hvor lydighet og underkastelse anses som viktige ledd i oppdragelsen. Kontrollen skjer utelukkende på foreldrenes premisser, og det gis lite rom for at barnet skal utvikle seg på egne premisser. Ekstreme former for autoritær oppdragelse kan ses på som mishandling (Martens 1992). Enkelte barn som vokser opp med autoritære foreldre har en tendens til å trekke seg tilbake, mens andre viser mer utagerende og aggressive holdninger (Evenshaug og Hallen 1992).

Et tredje oppdragelsesmønster kjennetegnes av foreldre som er "ettergivende". Foreldrene er varme og omsorgsfulle, aksepterende og genuint opptatt av hva barna foretar seg. Det stilles få krav til barna og det utøves svak kontroll. Regelbrudd møtes ikke først og fremst gjennom

straff, men med overbærende reaksjoner fra foreldrenes side. Dette oppdragelsesmønsteret åpner for stor grad av frihet for barnet.

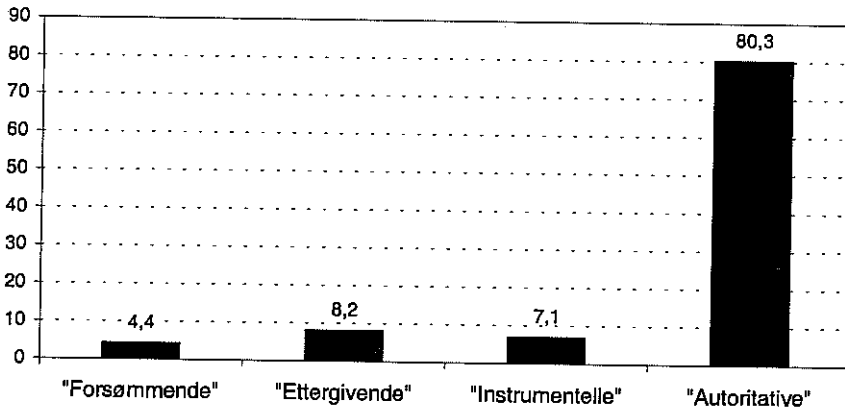
Den fjerde kategorien er foreldre som forsømmer sine forpliktelser overfor oppdragelsen av barna. De klarer verken å vise omsorg, varme og forståelse eller å sette tydelige grenser for hva som tillates. Mest sannsynlig oppfattes disse foreldrene som avvisende og kalde. "Forsømmende" foreldre er mer opptatt av egne aktiviteter enn å følge med i de unges liv. De oppleves som uengasjerte, ignorerende og likegyldig med hva som skjer. I forlengelsen av dette kjenner de i svært liten grad til sine barns aktiviteter og venner. Dette er en form for oppdragelse som kan nærme seg omsorgssvikt (Pedersen 1992b). Det er vist at barn med denne familiebakgrunnen har særlig tendens til å vise antisosial atferd i ungdomstiden. De er også mindre prestasjonsorientert på skolen enn andre ungdommer (Evenshaug og Hallen 1992).

Ungdommene vil i den videre framstillingen bli delt inn i fire kategorier avhengig av hvordan de plasserer foreldrene sine på skalaene innsyn og støtte. Det er konstruert to gjennomsnittsmål på bakgrunn av de fire spørsmålene om foreldreinnsyn og de fem spørsmålene som måler foreldrenes støtte. Begge skalaene varierer mellom 0 og 4. På skalaen for foreldreinnsyn indikerer skåren null at foreldrene har svært lite innsyn og skåren fire at foreldrene har stor grad av innsyn. På skalaen for støtte innebærer lav skåre at foreldrene oppleves som kalde, lite hjelpsomme, avvisende og lite omsorgsfulle, mens en høy skåre innebærer en opplevelse av foreldrene som empatiske, varme, forståelsesfulle og vennlige (Pedersen 1992b). Gjennomsnittsverdiene for hele utvalget er 3,0 (SD=0,80)<sup>26</sup> for foreldreinnsyn og 3,0 (SD=0,77) for støtte, og understreker den positive skjevheten i svarfordelingen. Begge skalaene ble deretter delt i to ved sine midtpunkter (verdi=2), som tilsvarer at utsagnene i gjennomsnitt "stemmer omtrent". For hver skala plasseres ungdom som uttrykker en mer positiv holdning enn midtverdien i kategorien "høy", mens en lavere skåre betraktes som "lav" verdi. Deretter kombineres verdiene på begge skalaene slik dette ble skissert i figuren ovenfor. Resultatet av denne inndelingen vises i figur 8-2.

---

<sup>26</sup> SD betyr standardfeil, som indikerer spredningen på målene.

Figur 8-2 Fordeling av ulike oppdragsstiler. Prosent. N=10494



Note: Spørsmålene er ikke med i forkortet spørreskjema

Lite støtte kombinert med lite foreldreinnsyn: Forsømmende foreldre

Mye støtte kombinert med lite foreldreinnsyn: Ettergivende foreldre

Lite støtte kombinert med mye foreldreinnsyn: Instrumentelle foreldre

Mye støtte kombinert med mye foreldreinnsyn: Autoritative foreldre

Den helt dominerende oppdragsstilen er den "autoritative". Fire av fem ungdommer opplever at foreldrene har stor grad av innsyn i daglige aktiviteter samtidig som det gis betydelig følelsesmessig støtte og aksept. Dette understøtter bildet fra tidligere i kapitlet om at de fleste ungdommene opplever foreldrene som støttende og at foreldrene følger med på hva de unge driver med i det daglige. I overkant av 4 prosent opplever foreldrene sine som avvisende og lite empatiske samtidig som de ikke følger særlig med på hva barna deres driver med. De siste to oppdragsstilene fordeler seg relativt likt. 8 prosent opplever foreldrene sine som "ettergivende", mens 7 prosent opplever at foreldrene følger med i de daglige gjøremål uten at dette følges opp på det følelsesmessige plan.

#### 8.1.4 Foreldreinnsyn, støtte og sosial bakgrunn.

I en svensk undersøkelse studerte Martens (1981) hvilken betydning sosial bakgrunn har for forholdet mellom ungdom og deres foreldre. Resultatene viste at samlet sett forklarte sosiale bakgrunnsvariabler lite av variasjonen når det gjaldt regler hjemme, foreldrenes støtte og kontroll, samt krav til egeninitiativ. Sett under ett var likhetene på tvers av sosiale lag mer påfallende enn forskjellene. Likevel ble det rapportert om tendenser i retning av at foreldre i middelklasseyrker hadde et mer harmonisk forhold til sine barn og at de tilbrakte mer tid sammen med dem sammenliknet med

foreldre fra arbeiderklassen. Middelklasseforeldrene var mindre kontrollerende, mer støttende og de stilte større krav til sine barn. Tendenser til mer harmoniske forhold ble også funnet i familier hvor begge foreldrene bodde sammen. I en senere undersøkelse viste Martens (1992) at innvandrerdøms hadde strengere regler å forholde seg til, de fikk mindre hjelp til leksene og var generelt mer orientert mot hjemmet sammenliknet med sine svenske jevnaldrende.

En nærmere analyse av sammenhenger mellom sosial bakgrunn og foreldreinnsyn og støtte er gjengitt i vedleggstabell 16 og 17. Tabellene bekrefter i hovedsak funnene fra Sverige. I alle familietyper er det generelle inntrykket at foreldrene oppleves svært positivt – både når det gjelder støtte og innsyn. Enkelte tendenser er likevel verdt å nevne. Ungdom som bor sammen med begge foreldrene sine rapporterer både at foreldrene har mer oversikt i fritida til de unge og at de gir mer støtte sammenliknet med ungdom der foreldrene ikke bor sammen. Sammenhengen er tydeligst når det gjelder foreldreinnsyn.

Videre er det en tendens til at støtte og innsyn er mer omfattende jo høyere sosiale lag den enkelte kommer fra. Lavest støtte og innsyn finnes der hvor ungdommen ikke har oppgitt foreldrenes yrke. Dette gjenspeiler seg videre i at der hvor far har svak tilknytning til arbeidsmarkedet opplever ungdom mindre støtte og foreldreinnsyn sammenliknet med ungdom hvor far er i heltidsarbeid. Sammenhengene er imidlertid ikke spesielt sterke.

Innvandrerdøms med ikke-vestlig bakgrunn opplever i nesten like stor grad som etnisk norske at foreldrene kjenner til vennene deres og hva de gjør i fritida. De rapporterer samtidig om at de gjennomgående får mindre støtte og aksept fra foreldrene. Innvandrerdøms med vestlig bakgrunn rapporterer om noe høyere støtte og samme grad av foreldreinnsyn som etnisk norske. Forskjellene mellom ungdom med ulik etnisk bakgrunn er ikke dramatiske. Det er kun snakk om små variasjoner.

Det ble også undersøkt om opplevelsen av foreldrene varierer med bosted. Også her er sammenhengene svake. Tendensen går i retning av at vestkantungdom, og særlig ungdom fra de ytre bydelene, opplever at foreldrene følger godt med på hva de gjør. De små forskjeller som kan registreres kan i stor grad tilbakeføres til den sterke segregeringen når det gjelder andre kjennetegn ved familien. Dette betyr at forskjellene mellom vestkantungdom og østkantungdom er små når ungdom med ellers like familiekjennetegn sammenliknes.

Selv om det her ikke er forskjeller i de unges oppfatninger av støtte og involvering hjemme, kan det være store forskjeller når det gjelder foreldrenes muligheter til å formidle kompetanse, verdier og kunnskap som skal til for å klare seg på skolen og andre viktige arenaer. Bourdieu (1995) viser hvordan samfunnets "kulturelle kapital" er skjevt fordelt i befolkningen. Mye kulturell kapital innebærer fortrolighet med de institusjoner som er viktig for senere plassering i samfunnets sosiale hierarki. Dette gir seg blant annet utslag i at ungdom som er vokst opp i familier med høy kulturell kapital gjennomgående presterer bedre i skolesituasjonen. Ifølge Bourdieu (op. cit.) foregår overføringen av den kulturelle kapitalen mellom generasjonene gjennom den sosialiseringen som finner sted i familien. Poenget her er å vise at selv om det kvalitative innholdet i hva som formidles i ulike sosiale lag kan variere, opplever ungdom flest foreldrene sine på en positiv og god måte på tvers av kulturell bakgrunn og sosiale lag av befolkningen.

## 8.2 Foreldrerelasjoner – problematferd og lovlydighet

Et teoretisk utgangspunkt i denne rapporten er Hirschis (1969) kontrollteori. Teorien postulerer at båndene mellom foreldre og ungdom er avgjørende for om ungdom involverer seg i problematferd. Ungdom som har utviklet sterke bånd til sine foreldre, vil i større grad enn andre møte en slags "indre stemme" når grensene for det forbudte nærmer seg. Denne moralske forpliktelsen, knyttet sammen med ønske om å ikke skuffe sine nærmeste, gjør terskelen høy for å bryte normer og regler. Samtidig vil reglene som de unge må forholde seg til, for eksempel når de skal være hjemme om kvelden, være mer effektfulle der hvor ungdommene opplever en forpliktelse til å overholde dem.

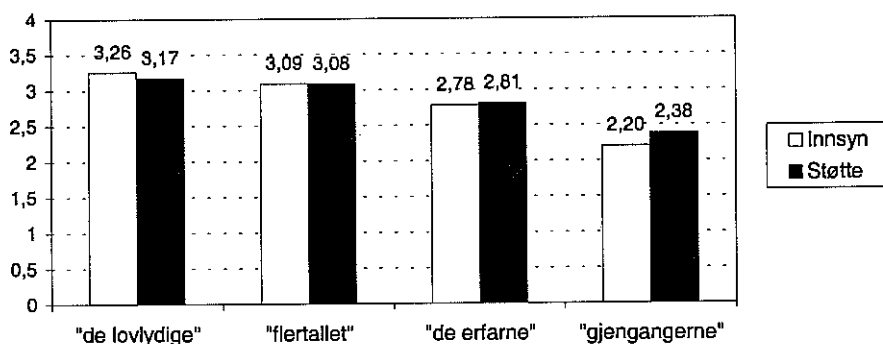
Ifølge kontrollteorien vil altså risikoen for å involvere seg i problematferd være minst for dem som har utviklet de sterkeste båndene til sine foreldre. Dersom teorien stemmer, vil vi kunne forvente at "gjengangerne" opplever større avstand og svakere bånd til sine foreldre enn hva tilfelle er for "de lovlydige". Forventningene går i retning av at "gjengangerne" er dårligere integrert, eller at de i større grad enn andre ungdommer mangler fotfeste i familieinstitusjonen. Det er videre å forvente at "flertallet" og "de erfarne" plasserer seg mellom disse to ytterpunktene på en måte som indikerer at jo større grad av involvering i problematferd, jo større er sannsynligheten for at ungdommene gir uttrykk for svake bånd til foreldrene.

Teoretisk skulle en forvente at slike sammenhenger opptrer uansett hvilke indikatorer på kontakt eller relasjoner til foreldrene det refereres til (Martens 1992). For å undersøke om disse antakelsene passer på det ungdommene oppgir i spørreskjemaet, vil det bli undersøkt hvilke sammenhenger som finnes mellom problematferd på den ene side og ulike sider ved relasjonen til de voksne innenfor familien på den annen. De ulike aspektene vil være opplevelse av støtte og innsyn i dagliglivet, tillitsforhold til foreldrene, konfliktnivå, regler og grensesetting og hvordan foreldrene reagerer på oppdaget problematferd. Til slutt vil foreldrenes interesse for skole og skolearbeid bli drøftet.

### 8.2.1 Støtte og innsyn

Tidligere studier har vist at foreldrenes evne til å håndtere de følelsesmessige relasjonene til sine barn ikke bare er vesentlig for barns utvikling generelt, men er ofte også avgjørende i forhold til den unges involvering i problematferd (Martens 1992). Foreldrenes interesse i og evne til å følge med i de unges gjøremål på fritida har vist seg å være et kontrollaspekt som er særlig viktig når de unge utvider sin aksjonsradius (op. cit.). For å undersøke hvordan opplevelsen av foreldrene henger sammen med problematferd er det i figuren under vist hvordan "de lovlydige", "flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" opplever foreldrene sine når det gjelder utsagn som fanger opp foreldreinnsyn og støtte. Det er verdt å minne om at gjennomsnittsverdiene i hele ungdomsgruppa er 3,0 for begge målene.

Figur 8-3 Opplevd foreldreinnsyn og støtte etter problematferd. Gjennomsnittsskårer (0-4)



Signifikanstest: Foreldreinnsyn:  $F=324,0$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,29$ . Støtte:  $F=218,1$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,24$ .

Basistall: "De lovlydige":  $N=3017$ , "Flertallet",  $N=6042$ , "De erfarne":  $N=1542$ , "Gjengangerne":  $N=498$

Sammenhengen til problematferd er tydelig for begge disse målene og variasjonen går i forventet retning. Sammenliknet med annen ungdom opplever "gjengangerne" at foreldrene verken støtter dem like mye eller at de involverer seg like ofte i deres daglige aktiviteter. Særlig store forskjeller er det for foreldreinnsyn. Forskjellene mellom "de lovlydige" og "flertallet" er mindre enn forskjellene til de andre ungdomsgruppene. Dette kan tolkes som at støtte og innsyn i særlig grad er relatert til tilbøyeligheten til å involvere seg i alvorlig problematferd. Likevel viser det seg at det finnes signifikante forskjeller i opplevelsen av foreldrene mellom "de lovlydige" og "flertallet".<sup>27</sup> Vedleggstabell 18 viser at i hovedsak gjenfinnes like sammenhenger for gutter og jenter. Blant "gjengangerne" rapporterer særlig jentene om lav grad av følelsesmessig støtte fra foreldrene, mens de "de lovlydige" jentene i særlig stor grad opplever at foreldrene følger med i daglige aktiviteter og gjøremål. Tabell 8-3 viser hvordan de fire oppdragelsesstilene som ble identifisert tidligere varierer mellom de fire problematferdsgruppene.

Tabell 8-3 Opplevd oppdragelsesstil mot problematferd. Prosent

Oppdragelsesstil	Problematferdsgrupper				I alt
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"	
"Forsømmende"	2	3	8	22	4
"Ettergivende"	5	7	14	24	8
"Instrumentell"	5	6	9	14	7
"Autoritativ"	88	84	69	40	83
Totalt	100	100	100	100	100
N=	2588	5802	1518	447	10342

Signifikanstest:  $\chi^2=892,9$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,41$

22 prosent av "gjengangerne" opplever foreldrene sine som "forsømmende". "Gjengangerne" er altså særlig overrepresentert i denne kategorien. Videre karakteriseres 24 prosent av "gjengangernes" foreldre som "ettergivende" og 14 prosent som "instrumentelle". "Gjengangerne" er dermed overrepresentert i alle disse gruppene. Liknende tendenser kan observeres blant "de erfarne", men gjennomgående opplever denne gruppa

<sup>27</sup> Når det gjelder foreldreinnsyn og støtte, ble forskjellene mellom "de lovlydige" og "flertallet" testet ved hjelp av ANOVA. Foreldreinnsyn:  $F=99,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{eta}=0,11$ . Støtte:  $F=32,7$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{eta}=0,06$ .



foreldrene sine mer positivt. Blant "de lovlydige" og "flertallet" dominerer den autoritative oppdragelsesstilen. Selv om sammenhengen er tydelig, bør det også understrekes at mange av de mest problembelastede ungdommene opplever at foreldrene både involverer seg og støtter dem. 4 av 10 av "gjengangerne" og 7 av 10 av "de erfarne" opplever foreldrene sine som "autoritative". Motsatt finnes det blant "de lovlydige" og "flertallet" også noen som opplever foreldrene sine som "forsømmende", "ettergivende" eller "instrumentelle".

Hvordan kan disse resultatene tolkes? Kontrollteorien understreker at deltakelse i kriminalitet og problematferd er et resultat av mangel på kontroll. Relasjoner til lovlydige personer, både til foreldre og andre, er med på å begrense omfanget av avvikende handlinger fordi personene er i stand til å kontrollere hverandres handlinger (Hirschi 1969). At foreldrenes innsyn i de unges dagligliv kan ha et aspekt av kontroll ved seg er åpenbart. Kontrollen trenger ikke bare være åpen eller direkte, men kan også arte seg gjennom de forventningene den unge har om at foreldrene kan begynne å stille ubehagelige spørsmål. Foreldre som har oversikt over de daglige aktiviteter til sine barn og som vet hvor de er og hvem de er sammen med, vil ha lettere for å stille spørsmål når noe galt har skjedd. På denne måten vil det være lettere for foreldrene å gripe inn i problemer i det de oppstår eller er i ferd med å utvikle seg. I tillegg vil foreldre som kjenner barnets venner, ofte ha kontakt og kommunikasjon med vennenes foreldre. På denne måten styrkes foreldrenes muligheter til å skaffe seg oversikt over de unges aktiviteter gjennom et større nettverk.

At mangel på gode følelsesmessige relasjoner til foreldrene er forbundet med problematferd er også dokumentert tidligere (se Hengeler 1988). Det er imidlertid ikke like tolkbart hva sammenhengen innebærer. Tidligere ble det antatt at avvisning fra foreldre "skapte" eller var en direkte årsak til at ungdom begår lovbrudd. I de senere år har det mer vanlig å forstå følelsesmessige relasjoner i familier som gjensidige prosesser, hvor ikke bare foreldrene, men også ungdommene selv spiller en viktig rolle. Ungdom som involverer seg i problematferd kan bidra til å skape stressituasjoner i familien. Dersom foreldrene ikke takler dette på en adekvat og effektiv måte, kan dette igjen bidra til å forsterke et allerede ansent forhold mellom ungdom og foreldrene. Motsatt kan det være grunn til å tro at det er lettere for foreldrene å utvikle gode relasjoner til sine barn dersom de oppfører seg skikkelig og i tråd med foreldrenes forventninger og ønsker.

En annen tolkning - i tråd med kontrollteorien - er at det i etableringen av gode følelsesmessige relasjoner er innebygget visse kontrollmekanismer. Selv om disse er mindre eksplisitt uttalt vil de likevel kunne være virksomme gjennom frykten for å svikte og skuffe de nærmeste som stadig stiller opp og som er der når det trengs.

### 8.2.2 Tillitsrelasjoner

En annen side ved forholdet til foreldrene er tilliten de unge viser til dem. Kan ungdommene stole på sine foreldre? Forteller de foreldrene sine om problemer som oppstår i hverdagen? Tillit til foreldrene vil også være uttrykk for et tilknytningsforhold og bånd. Det er derfor grunn til å forvente at "gjengangerne" opplever minst tillit til foreldrene, mens "de lovlidige" ungdommene i størst grad stoler på dem og kan fortelle dem om sine problemer. Tillit er her målt gjennom et spørsmål som handler om tilbøyeligheten til å fortelle foreldrene sine om problemer og et mer direkte spørsmål om de stoler på foreldrene sine. Resultatene viser at ungdom generelt stoler på foreldrene sine. 83 prosent oppgir at dette utsagnet "stemmer helt" eller "stemmer ganske godt". 7 prosent svarer at utsagnet "stemmer ikke i det hele tatt" eller "stemmer ganske dårlig", mens for 11 prosent passer utsagnet "omtrent". Når det kommer til mer konkrete situasjoner, og spørsmålet gjelder om de forteller foreldrene sine om problemer de har, er det større polarisering blant ungdommene. 34 prosent oppgir at dette utsagnet "stemmer helt" eller "stemmer ganske godt". For 18 prosent stemmer utsagnet ikke i det hele tatt og 21 prosent svarer at det stemmer "ganske dårlig". For de resterende 27 prosent stemmer utsagnet "omtrent". Gutter og jenter svarer i det store og det hele omtrent likt på disse to spørsmålene. Det er likevel tendenser i retning av at gutter oftere stoler på foreldrene sine, mens jenter i større grad oppgir at de går til dem med problemer. Tabell 8-4 på neste side viser prosentandelen som svarer at utsagnene stemmer helt eller ganske godt blant ungdommene i de fire problematferdsgruppene.

Tabell 8-4 Sammenheng mellom tillit til foreldrene og problematferd. Prosent

Tillit	Problematferdsgrupper				I alt	sig	gamma
	"de lov-lydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"			
...jeg forteller mine foreldre om mine problemer	44	32	23	20	34	***	-0,29
...jeg stoler på mine foreldre	89	83	74	67	83	***	-0,32
N=	3018	6033	1535	495	11081		

Note: Tabellen viser andelen som oppgir at utsagnet "stemmer svært godt" eller "stemmer ganske godt". De andre svaralternativene var "stemmer omtrent", "stemmer ganske dårlig" og "stemmer ikke i det hele tatt".

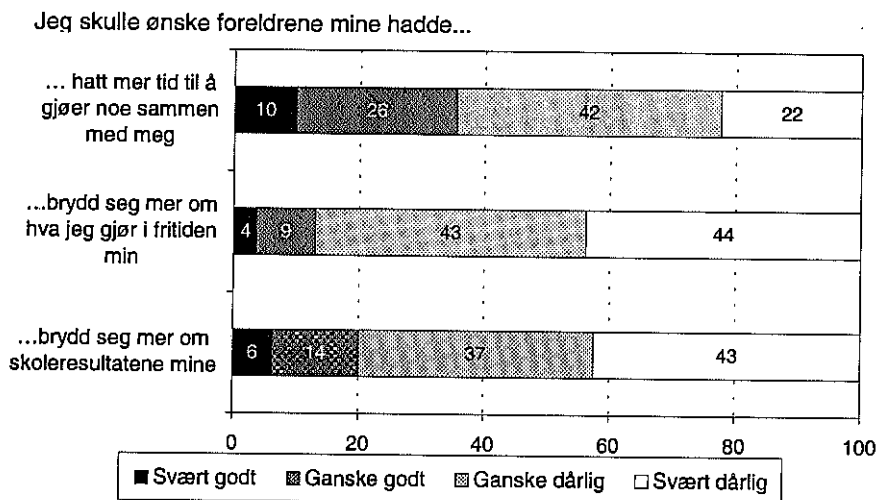
Den antatte sammenhengen mellom foreldrebånd og problematferd blir bekreftet også her. Selv om sammenhengene er relativt tydelig, er det verdt å understreke at også blant "gjengangerne" oppgir majoriteten at de stoler på foreldrene sine. Går vi nærmere inn i tallene oppgir 21 prosent av "gjengangerne" at de *ikke* stoler på foreldrene (utsagnet "stemmer ikke i det hele tatt" eller "stemmer ganske dårlig"). Tilliten til foreldrene er som forventet sterkest blant "de lovlydige" og "flertallet". Selv om sammenhengen er lineær, er det likevel en tendens til at "de erfarne" og "gjengangerne" ikke skiller seg særlig fra hverandre. På den annen side er det heller ikke store forskjeller mellom "flertallet" og "de lovlydige" når det gjelder spørsmålet om de stoler på foreldrene sine. 44 prosent av "de lovlydige" ungdommene oppgir at de forteller foreldrene sine om problemer. Vedleggstabell 19 viser at sammenhengene går i samme retning for begge kjønn. De mest problembelastede jentene er den gruppa som i minst grad stoler på foreldrene sine.

### 8.2.3 Ønske om mer engasjement

I den senere tid er det skrevet mye i media om stressa foreldre som har for dårlig tid til å ta av seg barna sine. Hvordan oppleves dette av ungdommene selv? Mener ungdommene at foreldrene bør engasjere seg mer i de daglige aktivitetene og gjøremålene som ungdom foretar seg? I spørreskjemaet ble det kartlagt om de skulle ønske at foreldrene hadde: "... hatt mer tid til å gjøre noe sammen med deg", "... brydd seg mer om hva du gjør i fritiden din" og "... brydd seg mer om skolerultatene dine". Det ble gitt fire svaralternativer som varierer fra "stemmer svært godt" til

”stemmer svært dårlig”. Svarene på disse spørsmålene vil også kunne være et uttrykk for bånd mellom ungdom og foreldrene. Det må understrekes at spørsmålene ikke måler hvor mye foreldrene faktisk stiller opp. Slik spørsmålene er formulert er det ønske om mer oppmerksomhet eller engasjement det spørres etter, og uttrykker således forholdet mellom de unges interesse for foreldrenes involvering og den faktiske involveringen foreldrene gir. Sett fra de unges synsvinkel vil det være mest misnøye med foreldrene der hvor det ikke er overenskomst mellom de ønsker den enkelte har og hvor mye foreldrene faktisk involverer seg. Figur 8-4 gjengir hvordan ungdommene svarer på disse spørsmålene.

Figur 8-4 Ønske om mer engasjement fra foreldrene. Prosent. N=10259

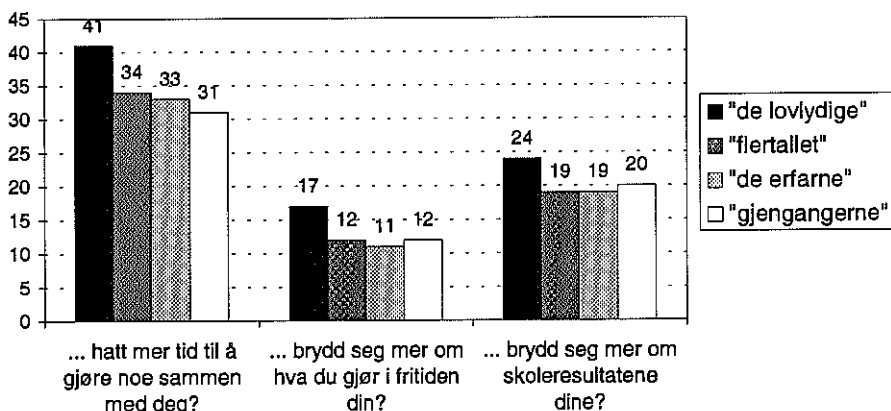


Det generelle inntrykket er at ungdom også på dette punktet er rimelig godt fornøyd med foreldrene sine. En mindre gruppe på 13 prosent ønsker at foreldrene skal bry seg mer om fritida og 20 prosent etterlyser mer engasjement når det gjelder skoleresultater. De unge uttrykker mest misnøye med at foreldrene ikke har nok tid å bruke sammen med dem, noe som totalt stemmer for 36 prosent av ungdommene. Resultatene viser dermed at de fleste ungdommer ikke etterlyser mer involvering og engasjement fra foreldrene. Dette kan bety en av to ting. For det første kan det tolkes slik at ungdom flest ikke ønsker at foreldrene skal blande seg inn i deres daglige aktiviteter i det hele tatt. En annen måte å tolke resultatene på er at majoriteten av ungdom ønsker at foreldrene bryr seg og involverer seg, men at de samtidig mener at de faktisk blir fulgt opp. Hva som ligger bak

svarene til den delen av ungdomsgruppa som ønsker økt engasjement fra foreldrene er vanskelig å si. En tolkning er at det kan være uttrykk for foreldre som er stressa og har nok med andre ting.

Figur 8-5 viser andelen som oppgir at utsagnene stemmer "svært godt" eller "ganske godt" avhengig av hvor mye problematferd de har vært med på.

Figur 8-5 Ønske om mer engasjement fra foreldrene mot problematferd. Prosent



Signifikanstest: Mer tid til å gjøre noe sammen:  $\chi^2=62,5$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,14$ . Brydd seg mer om fritidsaktivitetene:  $\chi^2=59,2$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,17$ . Brydd seg mer om skoleresultatene:  $\chi^2=28,7$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,10$   
 Basistall: "De lovlidige": N=2532. "Flertallet": N=5685. "De erfarne": N=1453. "Gjengangerne": N=448.

Noe overraskende viser det seg at det først og fremst er "de lovlidige" ungdommene som er minst fornøyd med oppmerksomheten fra foreldrene. Dette gjelder alle tre spørsmålene. En skulle kanskje forvente at den gruppa som gjennomgående opplever sine foreldre svært positivt i minst grad uttrykker misnøye med foreldrene. Forskjellene mellom de andre gruppene er små.

#### 8.2.4 Konfliktnivå i familien

Samvær i familien innebærer ikke bare glede og trivsel, men kan også være kilde til konflikter og problemer. Det finnes vel knapt tenåringsforeldre som ikke har opplevd konflikter med sine barn. Som tenåring vil en ofte tøye grenser og prøve ut forskjellige ting. Ikke alt tillates av foreldrene, noe

som kan være grunnlag for krangling. Det kan også tenkes andre grunner til at konflikter oppstår. For eksempel kan mange ungdommer oppleve foreldrenes livsstil og væremåter som provoserende. I tillegg kan motsetninger og krangel mellom foreldrene være kilde til konflikt også på tvers av generasjonene. Det må understrekes at konflikter med foreldrene ikke nødvendigvis innebærer noe negativt. Krangling kan eksempelvis være en måte for foreldrene å vise at de bryr seg. At foreldre bryr seg er særlig viktig når de unge har begått ulovlige handlinger (Loeber og Stouthamer-Loeber 1986).

For å måle konfliktnivået i familien ble det i spørreskjemaet stilt følgende spørsmål: "Hvor ofte krangler du med dine foreldre?". Det ble gitt fem svaralternativer som varierte fra "hver dag" til "aldri". Resultatene er gjengitt i tabell 8-5, som også viser forskjeller mellom gutter og jenter.

Tabell 8-5 Hvor ofte den enkelte krangler med foreldrene sine mot kjønn.  
Prosent

Krangling	Kjønn		I alt
	Jenter	Gutter	
Hver dag	8	5	6
Flere ganger i uka	30	21	25
En til fire ganger i måneden	33	33	33
Sjeldnere	23	33	28
Aldri	6	9	8
Totalt	100	100	100
N=	5468	5687	11155

Signifikanstester:  $\chi^2=229,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,21$

Uansett hvilke årsaker som ligger til grunn for at det oppstår konflikter, er det å krangle med foreldrene sine noe de aller fleste unge opplever i større eller mindre grad. Kun en mindre gruppe på 8 prosent oppgir at de aldri krangler med foreldrene. I den motsatte enden svarer 6 prosent at de krangler med foreldrene hver dag og 25 prosent sier at dette skjer flere ganger i uka. Det vanligste er likevel å krangle et par ganger i måneden eller sjeldnere. Jenter krangler oftere med foreldrene sine enn gutter. 38 prosent av jentene krangler flere ganger i uka, mot 26 prosent av guttene. Et interessant poeng her er at mens gutter oftere er i konflikter med skolens autoriteter (jf kapittel 4), ser jentene ut til i større grad enn gutter å være i konflikt med hjemmets autoriteter.

Selv om konflikter mellom foreldre og barn er nokså vanlig, har forskningen avdekket klare sammenhenger til problematferd (Kaufmann 1991). Dette gjelder både konflikter mellom foreldrene og konflikter mellom foreldrene og barna (op. cit.). Tabell 8-6 viser hvor ofte ungdom i ulike problematferdsgrupper oppgir at de krangler med foreldrene sine.

Tabell 8-6 *Krangling med foreldre mot problematferd. Prosent*

Krangling	Problematferdsgrupper				I alt
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfame"	"gjengangerne"	
Hver dag	3	6	11	20	6
Flere ganger i uka	16	27	32	35	25
En gang i måneden eller sjeldnere	65	63	54	40	61
Aldri	17	4	4	6	8
Totalt	100	100	100	100	100
N=	2549	5988	1572	483	11098

Signifikanstest:  $\chi^2=1052,7$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,33$

Tabellen bekrefter tidligere resultater og viser at krangling og problematferd er tydelig relatert til hverandre. "Gjengangerne" og "de lovlydige" danner igjen ytterpunktene. 55 prosent av "gjengangerne" og kun 19 prosent av "de lovlydige" krangler med foreldrene flere ganger i uka eller hver dag. 17 prosent av "de lovlydige" krangler aldri med foreldrene.

En tolkning av disse funnene er at konflikter kan være med på å bryte ned gode forhold som allerede er etablert. Foreldrene kan gjennom stadige konflikter bli irritert på sine barn. Dersom de ikke klarer å mestre slike situasjoner kan irritasjonen bryte ned gode foreldreegenskaper (Kaufmann 1991). Langvarige og hyppige konflikter kan bidra til å blokkere for kommunikasjon, og foreldre får ikke formidlet atferdsregulerende holdninger og regler på en måte som når fram til den unge. Motsatt vil heller ikke den unges budskap nå fram til foreldrene. Forholdet kan utvikle seg til en situasjon hvor de to parter avviser hverandre og betrakter hverandre som fiender. Problemet er ikke at foreldrene er likegyldige. Å si fra når noe oppleves som urett, selv om det fører til krangling, er jo tvert i mot et uttrykk for engasjement og involvering. Dette behøver heller ikke å dreie seg om at foreldrene *ikke* følger med i hva deres barn driver med i fritida. Problemet ligger i at foreldrene ikke klarer å takle problemer som oppstår på en adekvat måte. Dette kan på den ene siden handle om at det reageres for

sterkt på uønsket atferd, for eksempel gjennom aggressiv munnbruk eller fysisk avstraffelse, eller at reaksjonene er for milde eller overbærende (Gottfredson og Hirschi 1990). En annen forklaring handler om hjemmet som den primære læringsarenaen for problemløsning. Foreldre som ikke mestrer konflikter kan være dårlig rollemodeller for sine barn (Loeber og Stouthamer-Loeber 1986).

Det er vanskelig å avgjøre om konfliktnivået i familien er et resultat av de problemer de unge kommer opp i eller om kriminalitet og annen problematferd er et svar på heftig krangling og generelt høyt konfliktnivå hjemme. Sannsynligvis er begge mekanismene virksomme på samme tid. De kan også være med på å forsterke hverandre.

Vedleggstabell 20 viser at krangling og problematferd er sterkt relatert for begge kjønn. Sammenhengen er likevel sterkest for jenter. Blant "gjengangerne" oppgir 9 av 10 jenter at de krangler med foreldrene en eller flere ganger i uka. For guttene gjelder dette 4 av 10. Tilsvarende tendenser gjelder for "de erfarne", mens kjønnsforskjellene er mindre for "de lovlydige" og "flertallet". En mulig tolkning av kjønnsforskjellene kan være at foreldre enten reagerer sterkere på jenters problematferd eller at de har vanskeligere for å takle slike problemer hos jenter. En annen tolkning er at de mest problembelastede jentene har tilleggsproblemer som gjør forholdet til foreldrene ekstra problematisk og konfliktfylt.

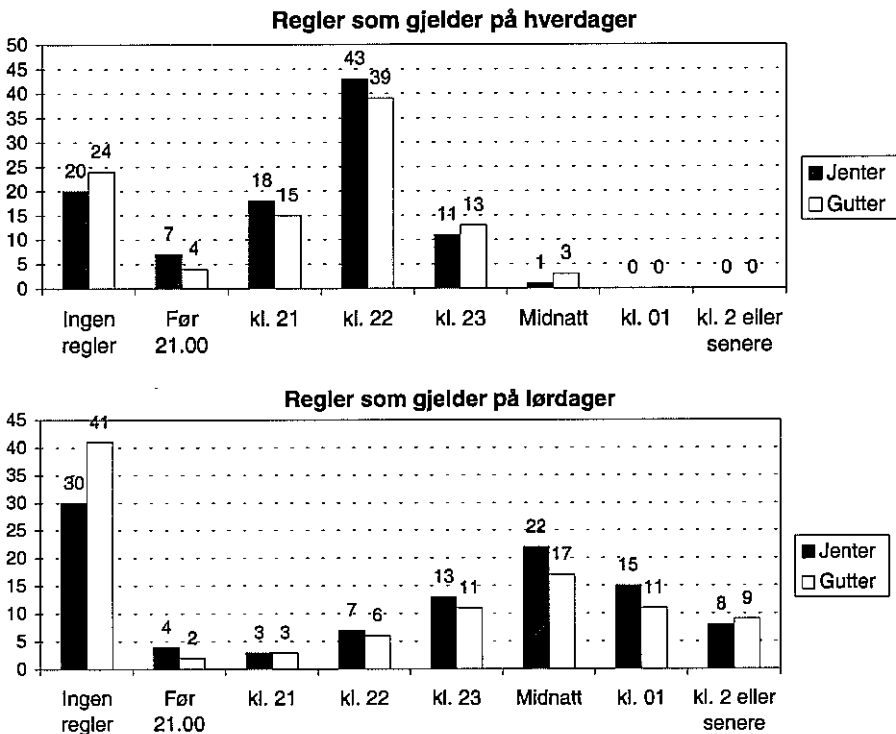
### 8.2.5 Regler og grensesetting

Et aspekt ved foreldrerollen handler om hva slags regler som gjelder og hvilke grenser som settes. Virkningsfull oppfølging krever klare regler iverksatt på forhånd, for eksempel bestemte tider den unge må passe på å være hjemme på kveldstid (Kaufmann 1991). I undersøkelsen ble de unge spurt om regler de har å forholde seg til når det gjelder hvilket tidspunkt de må være hjemme om kvelden. Ut fra en forventning om at reglene er forskjellig på ukedagene og i helgene, ble det skilt mellom regler som gjelder på hverdager og på lørdager. De unge skulle selv skrive tider de måtte være hjemme på. For de som ikke har noe bestemt klokkeslett å være hjemme på, ble det gitt ett svaralternativ som lød "jeg har ingen regler". Det å ikke ha noen regler innbyr til ulike tolkninger. På den ene siden kan det være uttrykk for at foreldrene ikke bryr seg. Å komme hjem midt på natta vil ikke bli møtt med kjefting, men med likegyldighet. Å ikke ha noe regler vil på denne måten være uttrykk for "la-det-skure"-holdninger. På



den annen side kan "ingen regler" appellere til de unges indre kontroll. Foreldrene kan gi uttrykk for hva som aksepteres uten at dette er formulert som eksplisitte regler. Grensene finnes uten å være knyttet til bestemte klokkeslett. Brudd med grenser vil kunne bli møtt med reaksjoner. Stoler foreldrene på at de unge kommer hjem innen rimelig tid er ikke behovet for eksplisitte regler til stede. Spørreskjemaet gir imidlertid ikke muligheter til å skille mellom ulike tolkninger. Figur 8-6 viser hva slags regler gutter og jenter har å forholde seg til.

Figur 8-6 Regler for når en skal være hjemme kveldstid på hverdager og på lørdagskvelder. Jenter og gutter. Prosent



Signifikanstester: Hverdager:  $\chi^2=156,7$ ,  $p<0,0001$ , gamma=0,14. Lørdager:  $\chi^2=159,8$ ,  $p<0,0001$ , gamma=0,17.

Tidspunktene ungdom må passe på kveldstid er som forventet svært forskjellig på hverdager og lørdager. På hverdager vil de fleste foreldre være opptatt av at de unge skal komme i seng til rimelig tid slik at de kommer seg på skolen dagen etter. Figuren viser at de fleste må være hjemme før kl. 23, og svært få får lov til å være ute senere enn dette. Flest

ungdommer må komme hjem før klokka 22 på hverdager. Det er også verdt å merke seg at en av fem ikke har noen regler å forholde seg til. Tabellen viser videre at mange får lov til å være lenge ute på lørdagskvelden. De fleste får lov til å være ute lenger enn til kl. 23.00. Det vanligste er at de unge kan være ute til midnatt. En mindre del av ungdommene oppgir at de natt til søndag for lov til å være ute til kl. 2 eller senere. I tillegg er det også vanligere at ungdommene ikke har noen eksplisitte regler å forholde seg til på lørdagene.

Når det gjelder kjønnsforskjeller, er det en tendens til at jenter må tidligere hjem enn gutter, men forskjellene er ikke særlig store. På lørdagskvelden er det flere av jentene som har eksplisitte regler å forholde seg til, mens guttene i større grad oppgir at de ikke har regler. Utover dette er det ingen tendens til at jenter kontrolleres i større grad enn gutter ved å ha strengere regler for når de må være hjemme.

Reglene varierer også med alderen. For eksempel må 20 prosent av 8. klassingene være hjemme før kl. 23 på lørdagene, mens kun 5 prosent av grunnkurselevne har slike regler å forholde seg til. Blant de eldste ungdommene er det nesten halvparten som oppgir at de ikke har regler og 20 prosent får lov til å være ute senere enn halv to. Blant de yngste er det 26 prosent som ikke har regler og 3 prosent får lov til å være ute senere enn halv to.

Hvilke regler har de fire problematferdsgruppene å forholde seg til? Tabell 8-7 på neste side viser sammenhengen mellom problematferd og hjemmetider på *lørdagskveldene*. Det skilles mellom "tidlig" (før klokka elleve), "normal" (kan komme hjem fra klokka elleve og fram til og med halv to), "sent" (kan komme hjem senere enn halv to) og "ingen regler". Separate analyser ble foretatt på hvert klassetrinn og viste de samme resultater som i tabellen nedenfor. Liknende resultater ble også funnet i en analyse av reglene for når en må komme hjem om kvelden på hverdagene.

Tabell 8-7 Regler for når en skal være hjemme på lørdagskvelder mot problematferd. Prosent

Tider å passe	Problematferdsgrupper				I alt
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfame"	"gjengangerne"	
Tidlig (før kl. 23.00)	20	9	5	4	11
Normal (23.00-01.30)	36	47	49	39	44
Sent (etter kl. 01.30)	6	10	12	14	9
Ingen regler	38	34	34	44	35
Totalt	100	100	100	100	100
N=	2807	5742	1505	492	10546

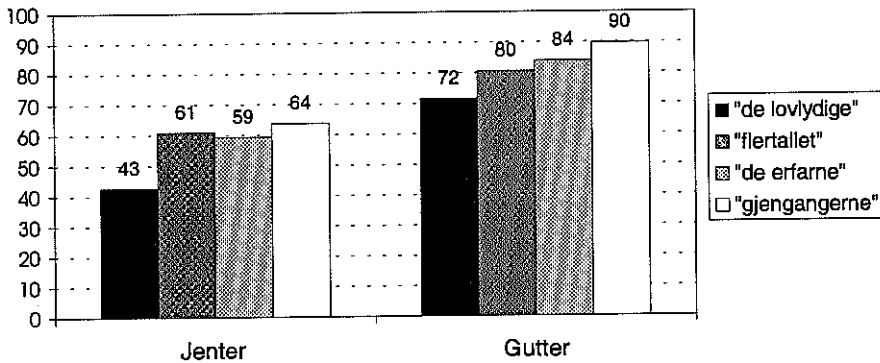
Signifikanstest:  $\chi^2=431,9$ ,  $p<0,0001$

Målt på denne måten opplever "de lovlydige" ungdommene sterkest kontroll fra foreldrene. Mens 20 prosent av ungdommene i denne gruppa må komme hjem før kl. 23.00 på lørdagskveldene, er det 4 prosent av "gjengangerne" som har slike regler. Motsatt er det flere av "gjengangerne" som svarer at de får lov til å være ute sent. Mer overraskende er det at forskjellen mellom "gjengangerne" og "de lovlydige" når det gjelder å ikke ha regler er liten. I tråd med kontrollteorien skulle "la-det-skure"-holdninger være uttrykk for mangel på kontroll og dermed svakere bånd til foreldrene. Dette skulle gi seg utslag i at forskjellene på dette punktet skulle være betydelig større enn det som faktisk rapporteres. En forklaring på at sammenhengen ikke framtrer så entydig kan være at de to fortolkningene av mangel på regler trekker hver sin vei i forhold til involvering i problematferd. Kanskje er det slik at ingen regler for "de lovlydige" er et uttrykk for tillitsforhold fra foreldrene, som appellerer til den indre kontrollen. Det samme svaret for "gjengangerne" kan i større grad handle om foreldre som ikke klarer å sette så klare grenser.

Ungdommene ble stilt et annet spørsmål som også handler om foreldrenes grensesetting. Spørsmålet lød slik: "Får du lov til å overnatte på steder hvor det er både gutter og jenter, uten at det er voksne til stede?" Spørsmålet måler både om den enkelte får lov til å overnatte på steder uten at voksne er tilstede og om foreldrene tillater barna sine til å være på slike "ukontrollerte arenaer" med representanter for begge kjønn tilstede. I tolkningen av svarene er det ikke mulig å skille hvilke av disse to sidene ved spørsmålsstillingen som det er svart på. Det kan derfor være noe uklart hva dette spørsmålet måler. Trolig gir det et visst bilde av hva slags

"regelklima" som finnes når det gjelder å la ungdommene få lov til å ferdes på arenaer hvor de unge selv har styringen. 68 prosent av ungdommene svarer ja på dette spørsmålet. Kjønnsforskjellene er tydelige. Mens 80 prosent av guttene svarer ja, er det bare 56 prosent av jentene som får lov til å overnatte på steder med begge kjønn til stede. Figur 8-7 viser hvordan svarene varierer med den enkeltes involvering i problematferd. Det skiller mellom gutter og jenter.

Figur 8-7 Prosentandel gutter og jenter som får lov til å overnatte på steder hvor det er både gutter og jenter, uten at det er voksne til stede mot problematferd. Prosent



Signifikanstest: Jenter:  $\chi^2=135,2$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,26$ . Gutter:  $\chi^2=89,5$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,26$

Basistall: Jenter: "De lovydige": N=1422. "Flertallet": N=2999. "De erfarne": N=501.

"Gjengangerne": N=69. Gutter: "De lovydige": N=1316. "Flertallet": N=2527. "De erfarne": N=939. "Gjengangerne": N=399.

At "de lovydige" har strengere regler hjemme enn de andre kommer også fram på dette målet. Særlig gjelder dette for jentene, hvor det går et tydelig skille mellom "de lovydige" og de andre problematferdsgruppene. Et interessant poeng er at "de lovydige" guttene har friere tøyler enn de mest problembelastede av jentene. Til en viss grad indikerer resultatene at foreldrenes grensesetting ikke er en konsekvens av dårlige erfaringer med hva de unge foretar seg når de har frihet til å gjøre hva de vil utenfor de voksnes kontroll. Dersom foreldre setter strenge grenser på bakgrunn av slike erfaringer, skulle en forvente at reglene var strengest for de ungdommene med størst problembelastninger. Tvert imot viser resultatene at "de lovydige" ungdommene, de som ikke gjør noe galt, har foreldre som i størst grad setter grenser for hva som tillates. Dette er et tydelig eksempel

på hvordan foreldrenes direkte kontroll innskrenker de muligheter ungdommene har for å være på arenaer hvor det er mulig å bryte lover og regler.

### 8.2.6 Reaksjoner på problematferd

Hvordan reagerer foreldre når de oppdager at deres sønn eller datter kommer hjem med en stjålet Walk-man eller CD-plater? Enkelte foreldre vil bli sinna, andre reagerer med skuffelse, mens andre igjen ikke vil bry seg. Det siste representerer en likegyldighet som sender et signal til de unge om at foreldrene ikke er interessert i hva deres barn driver med. Snyder og Patterson (1987) peker på at betydningen av at foreldrene følger med på slike ting blir viktigere når barna blir eldre og kravene til selvstendighet øker. Lav grad av "monitoring" blir derfor en særlig viktig faktor for å forstå *ungdommers* involvering i problematferd. Også Martens (1992) peker på manglende reaksjoner fra foreldrene som en viktig forklaring på hvorfor enkelte ungdommer havner i dårlig selskap og blir innblandet i lovbrudd. Å reagere på antisosial atferd eller andre regel- og normbrudd blir en måte for foreldrene å vise at de engasjerer seg. Effektiv håndtering av regler forutsetter at brudd med reglene møtes med en eller annen form for reaksjon. Dersom disse forholdene er tilstede i vårt materialet, skulle dette vise seg gjennom at "gjengangerne" er overrepresentert i gruppa av ungdom som rapporterer om at foreldrene ikke bryr seg.

De unge ble bedt om å sette seg inn i situasjoner hvor de hadde skulket skolen og stjålet noe fra en butikk. Det ble deretter spurt om hvordan de antar at foreldrene ville reagere dersom dette ble oppdaget. Selv om spørsmålet for mange skisserer hypotetiske situasjoner, vil nok de fleste ha en anelse om hvordan foreldrene vil reagere. For hvert av spørsmålene ble det gitt tre ulike svaralternativer: "de ville ikke bry seg", "de ville bli skuffet eller lei seg" og "de ville bli veldig sinte". Svaralternativene dekker et spekter av reaksjoner som dekker *fravær av reaksjoner*, en *indre reaksjon* der foreldrene henvender seg til den indre kontroll og samvittighet hos den unge og en *ytre eller umiddelbar reaksjon* der foreldrene uttrykker sinne på grunn av normbrudd. De to siste reaksjonsformene kan være vanskelig å skille fra hverandre i praksis, da sinne og skuffelse ofte kan framvises på samme tid. Fravær av reaksjon kan imidlertid være tegn på foreldre som ikke ønsker å involvere seg i sine barn og kan derfor tolkes som en form for likegyldighet med hva barna gjør.

Resultatene viser at svært få tror at foreldrene ville reagere med likegyldighet på disse to situasjonene. Ikke overraskende forventes sterkere reaksjoner ved nasking enn ved skulking. Totalt er det bare 1 prosent som rapporterer at foreldrene trolig ikke ville bry seg ved nasking av varer i butikken, mens 4 prosent rapporterer om tilsvarende reaksjon ved skulking av skolen. Majoriteten av foreldrene ville bli sinte dersom de fikk vite at deres barn hadde stjålet noe i en butikk, mens skuffelse er den vanligste reaksjonen på skoleskulk. Guttene og jentene rapporterer i all hovedsak det samme mønsteret. Tabell 8-8 viser hvordan foreldrenes reaksjonsmåter på nasking varierer med hvor mye problematferd den enkelte har vært med på.

Tabell 8-8 Forventete foreldrereaksjoner ved oppdaget nasking mot problematferd. Prosent

Reaksjon på nasking	Problematferdsgrupper				I alt
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"	
Ville ikke bry seg	0,8	0,5	2	10	1
Ville bli skuffet eller lei seg	33	41	42	48	40
Ville blitt sint	66	58	56	42	59
Totalt	100	100	100	100	100
N=	3021	6009	1536	497	11063

Signifikanstest:  $\chi^2=454,7$ ,  $p<0,0001$

Forventningen om at "gjengangerne" oftere enn andre rapporterer om at foreldrene ikke bryr seg passer med ungdommenes rapportering. 10 prosent av "gjengangerne" svarer at foreldrene ikke ville reagere, mens tallet er 2 prosent blant "de erfarne" og mindre enn 1 prosent blant "flertallet" og "de lovlydige". "De lovlydige" forventer at foreldrene oftere reagerer med sinne, mens "gjengangerne" antar i større grad enn andre at foreldrene ville bli skuffet eller lei seg. Selv om variasjonene i reaksjonsformer har tydelig sammenheng med problematferd, må det understrekes at det store flertallet av "gjengangerne" faktisk forventer reaksjoner fra foreldrene dersom det blir oppdaget at de involverer seg i antisosiale aktiviteter. Enten foreldrene ville reagere med sinne eller skuffelse, er tendensen at jo mer problematferd, jo mer vanlig er det at foreldrene reagerer med skuffelse. Ungdommene som ikke gjør noe galt har oftere foreldre som reagerer med sinne.

## 8.2.7 Foreldrenes rolle i skolearbeidet

Foreldrene utgjør ofte viktige ressurser som de unge kan benytte seg av i forbindelse med lekser og forberedelser til prøver. Foreldrenes holdninger til skolen vil også være viktig for skolemotivasjonen og hvordan de unge mestrer skolen. Positive skoleholdninger kan være et uttrykk for tilknytning til, eller enighet med, det skolesystemet står for og de verdier som formidles der. Ungdommene ble i spørreskjemaet stilt overfor seks utsagn som gir en pekepinn på foreldrenes forhold til skolen. Utsagnene er basert på Family Learning Environment Scale (Marjoribanks 1987) og ble i forbindelse med Ung i Norge tilpasset norske forhold (Wichstrøm 1993). Fire svaralternativer varierte fra "stemmer svært godt" til "stemmer svært dårlig". På samme måte som tidligere vil det også her være de unges eget syn på foreldrenes holdninger som kommer til uttrykk.

Tabell 8-9 Ungdoms oppfatninger av foreldrenes holdninger til skole og skolearbeid. Prosent. N=10 488

Foreldrenes interesse for skolen	Stemmer svært dårlig	Stemmer ganske dårlig	Stemmer ganske godt	Stemmer svært godt	Totalt
Foreldrene mine oppmuntrer meg til å fortsette på skolen	3	4	29	64	100
Foreldrene mine er svært interessert i skolearbeidet mitt	2	8	44	46	100
Foreldrene mine roser meg ofte for skolearbeidet mitt	6	17	44	32	100
Foreldrene mine hjelper meg ofte med skolearbeidet	14	28	39	19	100
Foreldrene mine snakker sjelden med meg om skolen	37	44	14	5	100
Foreldrene mine synes det er bortkastet med å ta lang utdanning	77	18	3	2	100

Generelt utviser foreldre en sterk interesse for sine barns skolegang. Dette gjelder både de unges nåtidige skolesituasjon og det som gjelder deres framtidige utdanning og verdien av utdanning generelt. De aller fleste, mer enn 90 prosent, sier at det stemmer "ganske godt" eller "svært godt" at foreldrene er svært interessert i skolearbeidet. Foreldrene oppmuntrer i stor grad til videre skolegang, samtidig som skolen er et tema det vanligvis prates om hjemme. Videre er det bortimot unison uenighet om at foreldrene synes det er bortkastet med å ta lang utdanning. 95 prosent av ungdommene opplever at dette er et utsagn som stemmer dårlig for deres foreldre.

Flesteparten rapporterer om at foreldrene roser dem for det de presterer i skolesammenheng. Å la være å rose kan henge sammen med at foreldrene ikke er fornøyd med prestasjonene til sine barn. Sammenhengen mellom ros og prestasjoner er tydelig: blant unge med gode karakterer oppgir 89 prosent at de ofte får ros av foreldrene, mens dette gjelder 68 prosent av de med svake prestasjoner. Selv om forskjellene er relativt store er det et flertall som oppgir at de ofte roses for skolearbeidet uavhengig av skoleprestasjoner. Det kan være vanskelig å avgjøre i hvilken grad ros er et svar på skoleprestasjoner eller om positive tilbakemeldinger kan være en årsak til det samme. Sannsynligvis står disse to forholdene i et vekselvirkningsforhold, hvor det ene påvirker det andre og omvendt.

Selv om de fleste foreldrene oppleves som interesserte i skolen, er det likevel ikke alle som kan bruke foreldrene som ressurs i forbindelse med hjelp til lekser. Omlag fire av ti sier at det stemmer dårlig at foreldrene ofte hjelper til med skolearbeid. Dette trenger ikke bare å reflektere foreldrenes vilje eller holdninger, men trolig også deres evne og kunnskaper om forhold som formidles i dagens skole.

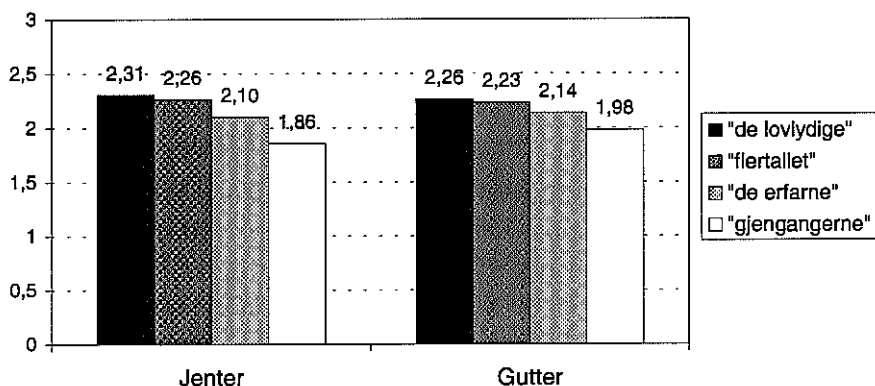
Ved å slå sammen utsagnene om foreldrenes skoleinteresse, dannes en skala som på det ene ytterpunktet omfatter foreldre med svært negative skoleholdninger og på det andre foreldre som oppleves å ha svært positive holdninger ovenfor skolen. En nærmere analyse av hvordan kjennetegn ved familien henger sammen med å oppleve foreldrene som interessert i skolen er gjengitt som vedleggstabell 21. I analysene inngår både strukturelle kjennetegn ved familien, samt bosted og oppdragelsesstil. Analysene viser at foreldrenes interesse for skolearbeidet er særlig sterkt forbundet med oppdragelsesstil. Foreldre som oppleves som "autoritative" viser betydelig større interesse for sine barns skolegang enn andre foreldre. Motsatt er foreldre karakterisert som "forsømmende" minst interessert i skolegang.

Resultatene viser videre at andre sider ved familien er av mindre betydning for hvordan de unge opplever foreldrenes interesse for skolen. Tendenser går likevel i retning av størst interesse blant foreldrene i mellomalagsyrker og der hvor begge foreldrene bor sammen. Dette gjelder selv om det tas hensyn til forskjeller i oppdragelsesstiler. Sammenhengen mellom foreldrenes skoleinteresse og fars tilknytning til arbeidslivet er imidlertid ikke spesielt sterk. Generelt er det små forskjeller mellom ungdom med og uten innvandrerbakgrunn. Innvandrerungdom med bakgrunn fra ikke-vestlige land har i noe mindre grad foreldre som er interessert i skolearbeidet enn både ungdom med norsk og vestlig etnisk bakgrunn. Det er også små forskjeller mellom ungdom i ulike byområder.



Figur 8-8 viser hvordan foreldrenes interesse for skolearbeidet henger sammen med ungdommenes involvering i problematferd. Sammenhengen er vist for jenter og gutter separat.

Figur 8-8 Ungdoms oppfatninger av foreldrenes skoleholdninger mot problematferd. Jenter og gutter. Gjennomsnitt på skala (0-3)



ANOVA: Jenter:  $F=40,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,15$ . Gutter:  $F=42,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,15$

Resultatene viser at "gjengangerne" og til dels "de erfarne" opplever foreldrene sine som mindre interessert i skolen enn gjennomsnittet. Forskjellene mellom hvordan "flertallet" og "de lovlydige" opplever dette er svært små. Generelt viser figuren at foreldrenes interesser i skolearbeidet er moderat forbundet med problematferd. Sammenhengen går i samme retning og med samme styrke for begge kjønn. Forskjellene mellom gutter og jenter er også små i alle problematferdsgrupper, men det er en svak tendens til at gutter rapporterer om noe mer positive holdninger blant "gjengangerne". Forskjellene er imidlertid små og en signifikanstest viste at forskjellene ikke var store nok til å gi signifikante resultater ( $p=0,15$ ). Observasjonen tas likevel med fordi det føyer seg inn i et mønster hvor jenter karakterisert som "gjengangerne" på flere områder viser en svakere tilpasning enn "gjenganger"-guttene.

### 8.3 Noen hovedpunkter

- Fire oppdragsstiler ble identifisert på bakgrunn av hvordan de unge oppfatter at foreldrene støtter dem og involverer seg i de unges daglige aktiviteter. 80 prosent opplever foreldrene sine som "autoritative", det vil si foreldre som både støtter de unge følelsesmessig og følger med i

de daglige aktiviteter og gjøremål. 4 prosent av foreldrene ble karakterisert som "forsømmende". Dette oppdragelsesmønsteret preges av mangel på støtte, empati, oppfølging og innsyn fra foreldrenes side. "Instrumentelle" foreldre (mye innsyn, men mangelfull støtte) og "ettergivende" foreldre (mye støtte, og lite innsyn) utgjør henholdsvis 7 og 8 prosent.

- Jenter opplever noe oftere at foreldrene vet hvor de er og hvem de er sammen med. Når det gjelder opplevelsen av støtte og aksept fra foreldrene, er det små kjønnsforskjeller. I hovedsak er det små forskjeller i hvordan ungdom med ulik sosial og etnisk bakgrunn opplever støtte og innsyn fra foreldrene. Det er tendenser til at ungdom fra høyere og midlere sosiale lag, som bor sammen med begge foreldrene og som har norsk etnisk bakgrunn opplever foreldrene som "autoritative".
- En av tre krangler med foreldrene sine flere ganger i uka, hver tredje krangler noen ganger i måneden og den siste tredjedelen krangler sjeldnere. Jenter krangler noe oftere med foreldrene sine enn gutter.
- Langt de fleste ungdommer forventer reaksjoner, i form av sinne eller skuffelse, fra foreldrene dersom de oppdager at deres barn har gjort noe galt. 1 prosent av ungdommene forventer ingen reaksjoner fra foreldrene dersom de blir tatt for å naske varer i butikken og 4 prosent tror at foreldrene ikke ville reagere dersom de fikk vite at deres barn hadde skulket skolen.
- De fleste opplever foreldrene som svært interessert i skolearbeidet. Fra hjemmets side oppmuntres de unge i stor grad til å ta videre skolegang, de fleste får ros for det de presterer og skolen er et tema det vanligvis prates om hjemme. Kun fem prosent tror at foreldrene mener det er bortkastet å ta lang utdanning. 4 av 10 opplever imidlertid at foreldrene ikke kan hjelpe til med skolearbeid.
- De fleste mål på relasjoner mellom ungdom og foreldre har tydelig sammenheng til problematferd. "Gjengangerne" opplever gjennomgående et dårligere forhold til foreldrene sammenliknet med annen ungdom. Det krangles mer, de mottar mindre støtte og foreldrene kjenner til færre av vennene. Generelt har "gjengangerne" løsere tøyler og færre regler å forholde seg til, de opplever oftere enn andre at foreldrene ikke bryr seg og foreldrene er gjennomgående mindre interessert i skolen.

## 9 Skole

Utdanningens betydning for unge menneskers muligheter på arbeidsmarkedet er trolig større i dag enn tidligere. Det finnes få alternativer til skolegang for tenåringer. Samtidig rammer arbeidsledigheten først og fremst unge under 25 år (Hammer 1996). Et annen moment som spiller inn er veksten i utdanningssystemet de senere årene. Reform 94 har ført til at langt de fleste ungdom begynner i videregående skole. Forventningene om å ta utdanning utover obligatorisk grunnskole er særlig sterke i en slik situasjon. Samtidig er det god grunn til å anta at arbeidsgivere vil være mistenksomme ovenfor ungdom uten videregående skole.

For ungdom vil de viktige sidene ved skolen først og fremst handle om det som skjer her og nå. Å være sammen med venner og å bli kjent med andre på egen alder betyr mye for trivselen. Undersøkelser viser at frafallet i videregående skole er størst blant elever som trives dårlig (Sandberg og Vibe 1996). På denne måten blir skolehverdagen betydningsfull også i forhold til hvordan den enkelte opplever selve ungdomstida. Skolen kan også betraktes som et sted hvor det i det daglige stilles krav om lydighet og innordning til skolens verdi- og normsystem. I selve skolesituasjonen innebærer dette at en skal følge med og ikke forstyrre undervisningen. Det stilles krav til samarbeid med andre i større og mindre grupper. Samtidig kreves at den enkelte arbeider selvstendig med skolearbeidet, både i og etter skoletiden. Skolen representerer således en viktig arena for integrasjon i samfunnet og til venner og jevnaldersmiljøet.

Dette kapitlet handler om hvordan ungdom opplever skolen. Utgangspunktet er at skolesituasjonen utgjør et komplekst felt, hvor det stilles en rekke forskjellige krav til elevene. For å fange opp denne kompleksiteten må derfor analysen belyse skoletilpasning ut fra flere forskjellige vinklinger (Wichstrøm 1993). Spørsmål som belyses er i hvilken grad ungdom trives i skolekonteksten. Hvordan vurderer de unge sine egne evner? Trives ungdom på skolen? Kjeder de seg? Hvor mye lekser gjør ungdom? Hva slags framtidsplaner har de? Det er verdt å understreke at de ulike temaene vil være nært forbundet med hverandre. Til sammen vil drøftingen gi et bilde av hvordan ungdom på ulike måter er tilpasset skolen.

Sammenhengen mellom skoletilpasning og problematferd vil stå sentralt i framstillingen. En rekke studier har dokumentert at både generell

mistilpasning til skolen, lærevansker og svake skoleprestasjoner er viktige faktorer for å forklare hvorfor ungdom begår kriminalitet (Kaufmann 1991). Kyvsgaard (1992) peker på at mens *foreldrenes sosio-økonomiske status* har liten betydning for involvering i kriminalitet, er det tydelige sammenhenger mellom det en kan kalle for *forventet sosio-økonomisk status* og kriminalitet. Kontrollteorien postulerer at ungdom som har utviklet gode relasjoner til lærere og skolesystemet har mye å tape ved å involvere seg i uønskete aktiviteter (Hirschi 1969, Gottfredson og Hirschi 1990). Ungdom som mislykkes på denne arenaen, kan gjennom utprøvende problematferd finne alternative måter å "lykkes på". Øia og Bergwitz (1994) understreker at utvikling av risikoatferd eller involvering i aktiviteter som bryter med viktige samfunnsnormer og -regler kan betraktes som et "forsøk på å kompensere i forhold til en serie med nederlag og utstøtinger på andre arenaer. Asosiale miljøer kan gi både tilhørighet, aksept og følelse av egenverdi." (op. cit.:68)

## 9.1 Akademisk selvbilde og skoleprestasjoner

Hvordan vurderer de unge sine egne evner og intelligens? Varierer slike vurderinger med problematferd? Ungdommene ble i spørreskjemaet bedt om å vurdere en rekke utsagn om hvordan de ser på seg selv. Spørsmålene er hentet fra "The Self-Perception Profile for Adolescents" (Harter 1988) og er utviklet spesielt for å måle ungdoms eget selvbilde. Fem utsagn handler om egne akademiske evner og prestasjoner, opplevelse av seg selv på skolen og vurdering av egne evner i forhold til andres. Svaralternativene som ble gitt var stemmer "svært godt", "ganske godt", "ganske dårlig" og "svært dårlig". Til sammen kan disse utsagnene tolkes som et uttrykk for ungdommenes akademiske selvbilde.

Majoriteten av ungdom oppgir at de fleste utsagnene stemmer. Ni av ti svarer at utsagnet "jeg synes jeg er like smart som andre på min alder" stemmer "svært godt" eller "ganske godt". Andre utsagn preges av polarisering. Ungdom deler seg for eksempel i to like store grupper omkring utsagnet "jeg er ganske sein med å bli ferdig med skolearbeidet". Dette indikerer at mange ungdommer sliter med det faglige stoffet på skolen. Likevel synes de fleste (63 prosent) at de gjør det svært godt på skolen, og 24 prosent oppgir at de har vansker med å svare riktig. Flesteparten opplever seg selv som ganske intelligente. Svarene antyder at ungdom flest har et høyt

akademisk selvbilde. Kjønnforskjellene er ikke særlig store. Det er tendenser til at gutter rapporterer om høyere akademiske selvbilde.

Tabell 9-1 viser hvordan akademisk selvbilde henger sammen med problematferd. Enkelte spørsmål var stilt slik at enighet med utsagnet uttrykker lavt akademisk selvbilde. I presentasjonen av svarene er disse utsagnene derfor snudd.

Tabell 9-1 Akademisk selvbilde mot problematferd. Prosent

Akademisk selvbilde	Problematferdsgrupper				I alt	sig	gamma
	"de lov-lydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"			
Jeg gjør det svært godt på skolen (stemmer ganske/svært godt)	74	64	50	32	63	***	-0,34
Jeg er ganske sein med å bli ferdig med skolearbeidet (stemmer ganske/svært dårlig)	56	49	38	26	48	***	-0,24
Jeg har vansker med å svare riktig på skolen (stemmer ganske/svært dårlig)	77	78	72	61	76	***	-0,11
Jeg synes jeg er like smart som andre på min alder (stemmer ganske/svært godt)	91	91	90	86	91	**	-0,07
Jeg tror jeg er ganske intelligent (stemmer ganske/svært godt)	74	74	74	74	74	NS	0,00
N=	2602	5783	1458	446	10290		

Note: Spørsmålene er ikke stilt i forkortet spørreskjema

\* P<0,05, \*\* P<0,01, \*\*\* p<0,001, NS= ikke sign.

To av spørsmålene skiller sterkt mellom de fire problematferdsgruppene. Dette gjelder eget syn på tilpasning til skolesystemets krav om prestasjoner og hvor lett en synes skolearbeidet er. "Flertallet" svarer som gjennomsnittet, mens "de lovlydige" opplever seg selv som mer skoleflinke enn andre. "De erfarne" og "gjengangerne" synes i betydelig mindre grad enn andre at de gjør det godt på skolen. Mange av "gjengangerne" har i tillegg vansker med å svare riktig på skolen. Utsagnene om hvordan de unge oppfatter egen intelligens og intellektuelle evner mer generelt er ikke forbundet med problematferd, og kan indikere at ungdommene skiller mellom intelligens og skoleflinkhet. Utsagnene om intelligens er imidlertid formulert svært generelt, og det er derfor noe usikkert hva som måles. Vedleggstabell 22 viser at sammenhengen går i lik retning og med omtrent samme styrke for både gutter og jenter. Det er likevel tendenser til at

kjønnsforskjellene er større blant de mest problembelastede ungdommene enn blant "de lovlydige" og "flertallet".

### *Skolekarakterer*

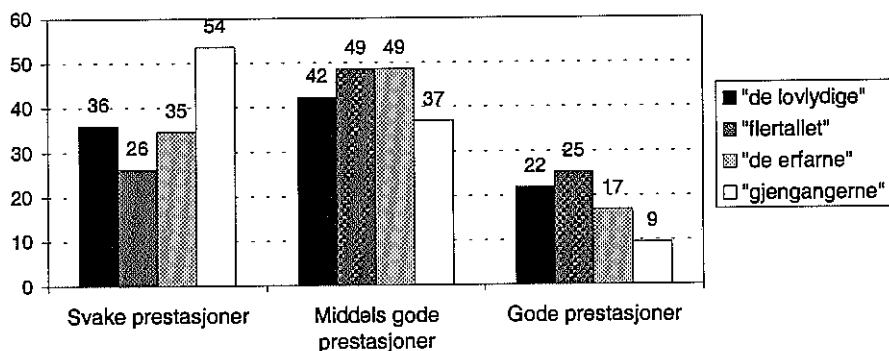
Mens selvbilde og vurderingen av bestemte grupper i ungdomsmiljøet er uttrykk for subjektive vurderinger, vil skoleprestasjoner målt ut fra karakterer være et mer objektivt mål på ytelse og evner. Selv om lærere kan legge ulike kriterier til grunn for karaktersetningen, er de faktiske vurderingene som lærere gir likevel av stor betydning. Ikke bare for motivasjonen og selvbildet her og nå, men også for de muligheter som åpner seg på utdannings- og jobbmarkedet. Det er nærmest unison enighet om at karakterenes betydning blant dagens norske ungdommer. Resultatene fra Ung i Norge viste at mer enn 80 prosent var helt enig i utsagnet: "å få gode karakterer er viktig". I tillegg var omlag 15 prosent litt enig. Kun 4 prosent uttrykte uenighet med dette utsagnet (Wichstrøm 1993).

I Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 ble de unge bedt om å oppgi karakterer ved forrige karakteroppgjør i fagene matematikk, engelsk og norsk. Det kan settes et spørsmålstegn ved om disse tre fagene alene gir et godt nok grunnlag for å si noe om det samlede nivået for prestasjoner i skolen. Andre og mer praktiske fag vil også være viktige mål på faglig tilpasning. Når disse tre fagene benyttes som mål på skoleprestasjoner, er det fordi fagene anses å være sentrale i skolesystemet. Lauglo (1996) har gjennom analyser av materialet fra Ung i Norge vist at det er svært høy korrelasjon mellom gjennomsnittskarakter i disse tre fagene og den sluttpoengsum den enkelte elev har fra grunnskolen for opptak til videregående skole. Han argumenterer for at sammenhenger mellom poengsum og andre variabler ikke ville avvike nevneverdig fra sammenhenger mellom selvrapporterte karakterer i de tre sentrale fagene og andre variabler. Det er grunn til å tro at dette også gjelder Oslo-ungdom.

På bakgrunn av gjennomsnittskarakterene i disse tre fagene er det konstruert en ny variabel som igjen er delt inn i tre grupper: svake, middels og gode skoleprestasjoner. Elever på ungdomstrinnet med "meget godt" (Mg) eller bedre i alle tre fag betraktes som skolesterke elever. Det samme gjelder grunnkurselever med gjennomsnitt 4,33 eller høyere (dvs to firere og en femer eller bedre). Ungdomsskoleelever med svakere gjennomsnittskarakterer enn "godt" (G) i to av fagene og "nokså godt" (Ng) i ett fag er klassifisert som ungdom med "svake skoleprestasjoner". For grunnkurselevne ble grensen for å havne i denne kategorien satt ved 3,0. Elever

som fikk forkortet spørreskjema ble ikke bedt om å oppgi skolekarakterer. Felles for disse elevene er at de har spesielle konsentrasjons- eller språkvansker, og er på denne bakgrunnen også kategorisert som elever med "svake skoleprestasjoner". De øvrige ungdommene ble karakterisert som "middels gode". 22 prosent får med denne definisjonen "gode skoleprestasjoner", 46 prosent får "middels" og 32 prosent har "svake skoleprestasjoner".<sup>28</sup> Jentene gjør det gjennomgående bedre i disse fagene enn guttene. 25 prosent av jentene oppnår gode karakterer, mot 19 prosent av guttene. 35 prosent av guttene får svake karakterer, mot 27 prosent av jentene. Figur 9-1 viser prosentandelen som oppnår gode, middels og svake skoleprestasjoner i de fire problematferdsgruppene.

Figur 9-1 Andelen med gode, middels og svake skoleprestasjoner mot problematferd. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=260,5$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta=0,14$

Basistall: "De lovlydige": N= 2956. "Flertallet": N=5943. "De erfarne": N=1515. "Gjengangerne": N=485

<sup>28</sup> Selvrappotering av karakterer kan være problematisk på grunn av forhold som dårlig hukommelse og overdrevne svar. Likevel gir det en god validering at prestasjonsmålet er sterkt korrelert med variabler som vanligvis forklarer elevers skoleprestasjoner. Sammenhengen mellom den tredelte karaktervariabelen og fars yrke og antall bøker i hjemmet ga tilfredsstillende validering ( $\gamma=0,38$  for fars yrke og  $\gamma=0,42$  for bøker i hjemmet). Over 30 prosent av ungdommene med fedre i yrker som vanligvis krever høyere utdanning får gode skoleprestasjoner. For ungdom med fedre i arbeideryrker eller som er lavere funksjonærer er det kun i overkant av hver tiende som skårer like høyt. Andelen er noe lavere for ungdom som ikke har oppgitt foreldrenes yrke.

"Gjengangerne" har gjennomgående svakere skolekarakterer enn de andre gruppene. 54 prosent av "gjengangerne" har svake skoleprestasjoner og 37 prosent skårer middels. En mindre gruppe på 9 prosent av "gjengangerne" gjør det skarpt på skolen. "De erfarne" ungdommene gjør det også svakere på skolen enn gjennomsnittet, men forskjellene til "flertallet" og "de lovlidige" er ikke særlig store.

"Flertallet" gjør det best på skolen, hvor 25 prosent har gode karakterer og 26 prosent har svake. "De lovlidige" presterer gjennomsnittlig noe svakere. Forskjellene mellom "de lovlidige" og "flertallet" kan forstås ut fra at innvandrerungdom er overrepresentert blant "de lovlidige", samtidig som innvandrerbakgrunn reduserer sjansene for å gjøre det godt i norsk skole (Krange og Bakken 1998, Lauglo 1996). 55 prosent av innvandrerungdommene har svake karakterer, mot kun 25 prosent av ungdom med norskfødte foreldre. Motsatt er det færre av innvandrerungdommene som får gode karakterer (10 prosent mot 25 prosent). Når det tas hensyn til karakterforskjellene mellom innvandrerungdom og ungdom med norskfødte foreldre, er det ingen forskjeller å spore mellom "flertallet" og "de lovlidige" med hensyn til karakternivå. Både blant innvandrere og etnisk norske får "gjengangerne" og "de erfarne" de svakeste karakterene.

Konklusjonen er at det finnes sammenhenger mellom problematferd og skoleprestasjoner. "Gjengangerne" er den eneste gruppa skiller seg ut i negativ retning. Resultatene støtter opp under tidligere forskningsresultater, som viser at problembelastet ungdom gjennomgående gjør det dårligere på skolen (Kaufmann 1991). Christie (1982) peker på at det finnes en systematisk sammenheng mellom å bli *registrert for kriminalitet* og det å klare seg godt eller dårlig på skolen. Christie mener at selv om det er vanskelig å si noe om årsak og virkning, forstår ungdom som taper i det konkurransepregede skolesystemet at de har en ulempe i konkurransen om posisjoner ellers i samfunnet. En slik pessimisme vil lett kunne forsterkes for den som blir tatt for lovbrudd, noe som igjen kan bidra til å etablere en ond sirkel. Skoletaperteorien legger større vekt på at lærevansker er noe som skaper mislykkethet i skolesituasjonen (Kaufmann 1991). Dette vil i sin tur resultere i kriminalitet eller problematferd, på grunn av den frustrasjonen gjentatte nederlag kan føre til. En annen forklaring er at dårlige skolerresultater svekker tilknytningen eller båndene til skolen. Svekkede bånd til skolen vil i følge kontrollteorien bidra til at skoletaperen finner tilknytning til andre og mindre konvensjonelle miljøer.



Det må imidlertid understrekes at sammenhengene ikke er spesielt sterke. Mange av "gjengangerne" klarer seg bra på skolen, samtidig som det både blant "de lovlidige" og "flertallet" er mange elever med svake skolekarakterer. Kaufmann (1991) understreker at på tross av relativt klare tendenser har forskere i større grad vektlagt andre faktorer, som familierelasjoner og sosiale miljøfaktorer.

## 9.2 Holdninger til skolen

En annen side ved den enkeltes tilpasning til skolesituasjonen handler om holdninger til skolen og skolegang. I media kan en ofte få beskrivelser om at skolen er kjedelig, om at skolen ikke klarer å gi ungdom nok utfordringer. Stemmer dette bildet med hvordan de selv opplever situasjonen? Eller gir ungdom uttrykk for at skolen er et sted hvor de trives og som de synes det er vel verdt å satse på? De unge ble bedt om vurdere 11 utsagn om hvordan det er på skolen. For hvert enkelt utsagn ble det gitt fire svaralternativer som varierte fra "stemmer svært godt" til "stemmer svært dårlig". Tabell 9-2 viser hvor utbredt ulike holdninger til skolen er.

Tabell 9-2 Oppslutning om ulike skoleholdninger. Prosent. N=10822

Utsagn om skolen	Svært godt	Ganske godt	Ganske dårlig	Svært dårlig	Totalt
Skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere	52	40	6	2	100
Jeg trives på skolen	33	51	12	5	100
Når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden	26	36	28	10	100
På grunn av skolen har jeg liten tid til andre ting	22	38	33	8	100
Jeg kjeder meg på skolen	20	36	33	10	100
Lærerne burde være strengere mot elever som bråker	20	30	30	20	100
Mye av tiden på skolen er bortkastet	17	30	35	17	100
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen	12	29	45	14	100
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning	9	18	43	30	100
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen	9	20	40	31	100
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	7	15	39	39	100

Hovedinntrykket er at det er stor oppslutning om utsagn som uttrykker positive holdninger til skolen. Det er stor enighet om at skolen er viktig. 92 prosent oppgir at de mener at skolen vil komme godt med uansett hva de skal drive med senere i livet. Ikke bare synes ungdommene at skolen er viktig, men de trives også godt på skolen. 84 prosent svarer at de trives svært godt eller ganske godt på skolen. Videre tyder resultatene på at mange er svært ivrige i timene. Mer enn halvparten oppgir at de prøver å være blant de første til å rekke opp hånden i timen når de vet noe. Bildet av ungdom som passive og lite interessert i skolen stemmer ikke med det bildet de unge gir av seg selv. Tvert imot er det den brede oppslutningen om sentrale sider ved skolen som preger svarene til ungdommene. På spørsmål om lærerne burde være strengere mot elever som bråker, deler ungdomsmiljøet seg i to like store deler. Den ene halvparten er enig, mens den andre er uenig.

På tross av en relativt sterk positiv oppslutning om skolen er negative holdninger også svært utbredt. Majoriteten synes skolen tar for mye tid, de får ikke gjort andre ting på grunn av skolen og mye av tida betraktes som bortkastet. Mange synes at venner er viktigere for dem enn det som skjer på skolen. Mer enn halvparten av elevene kjeder seg og en god del elever gruer seg ofte til å gå på skolen. Tilsynelatende virker svarene paradoksale og motstridende. At flesteparten trives utelukker imidlertid ikke at det finnes elever som kjeder seg. Å kjede seg trenger heller ikke nødvendigvis å bety at en mistrives – eller at en kjeder seg hele tida. Det er ikke utenkelig at timeplanen kan se kjedelig ut og være interessant på samme tid. Et annet poeng er at undersøkelsen ikke fanger hvilke spesifikke forhold ved skolen ungdom liker og hva de synes er kjedelig. For elever som ikke helt forstår hva som foregår i timene eller som ikke opplever at de får nok utfordringer vil sikkert mye av undervisningen være lite interessant. Samtidig kan det være mye spennende som skjer i andre timer eller i friminuttene hvor de kan være sammen med venner. For andre kan det være omvendt, de fleste timene oppleves som utfordrende og morsomme, mens friminuttene bare er kjedelig ventetid. At skolen består av mange obligatoriske fag som alle elevene skal gjennom, kan også være en av grunnene til at mange kjeder seg. En kan ikke forvente at alle elever skal like eller mestre alle fag like godt. En annen grunn til at mange synes skolen er kjedelig, kan være lange skoledager i tillegg til mye lekser. Sett under ett tyder resultatene på at ungdoms forhold til skolen best kan forstås

som et sammensatt fenomen, hvor det som skjer der både oppfattes som kjedelig og spennende på samme tid (Wichstrøm 1993).

Vedleggstabell 23 viser hvordan gutter og jenter vurderer utsagn om skolen. I det store og det hele gir jenter og gutter uttrykk for de samme holdningene. Det er ingen kjønnsforskjeller verken når det gjelder trivsel eller kjedsomhet. Guttene oppgir noe oftere enn jentene at de rekker opp hånden først når de vet noe i timene. Enkelte resultater går i retning av at gutter er noe mer negativt innstilt. Det er vanligere at guttene synes mye av tida på skolen er bortkastet og guttene oppgir noe oftere at de får til snakk for å forstyrre undervisningen. Noen flere av guttene oppgir at de ofte gruer seg til å gå på skolen. Selv om enkelte tradisjonelle kjønnsforskjeller når det gjelder gutter og jenters tilpasning til skolesituasjonen er å finne, er likevel hovedinntrykket at gutter og jenter på de fleste punkter vurderer utsagn om skolen svært likt.

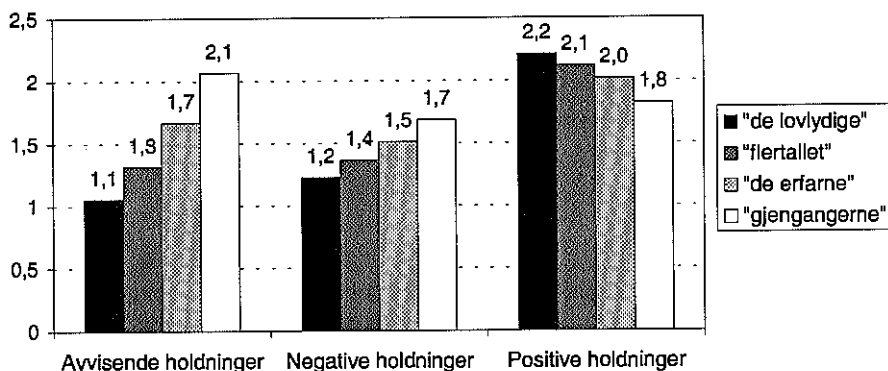
Det er grunn til å anta at holdninger til skolen henger sammen med skoleprestasjoner. I vedleggstabell 24 er dette undersøkt nærmere. Flere av utsagnene varierer tydelig med karakternivået. Elever som gjør det svakest på skolen oppgir gjennomgående mer negative og mindre positive holdninger. Samtidig har de dårligere tro på at skolen er viktig for deres egen framtid. 39 prosent av elevene med svake karakterer tror de vil få problemer på arbeidsmarkedet selv om de tar utdanning. Tallet for de med gode karakterer er 17 prosent. De skoleflinke har større tro på at skolen vil komme godt med uansett hva de skal gjøre senere i livet. Det er også store forskjeller mellom de skoleflinke og de skolesvake når det gjelder å grue seg. 30 prosent av elevene med svake skoleprestasjoner oppgir at de ofte gruer seg til å gå på skolen, mot 15 prosent av elever med gode prestasjoner. Likevel er det bare mindre forskjeller i opplevd trivsel. Heller ikke å kjede seg på skolen er i særlig grad forbundet med prestasjoner. Selv om tendensen går i retning av at skoleflinke kjeder seg oftest, er likhetene i svarene mer påfallende enn forskjellene. 52 prosent av de med svake prestasjoner, mot 56-57 prosent av de med middels og gode prestasjoner kjeder seg. Om det er de samme forholdene som oppleves som kjedelig, gir ikke undersøkelsen svar på.

Ved hjelp av såkalt faktoranalyse ble det undersøkt om det finnes "knipper" av utsagn som kan sies å representere mer underliggende holdningsmønstre. Resultatene fra en slik analyse er gjengitt i vedleggstabell 25, og viser at utsagnene grupperer seg i tre underliggende dimensjoner.

Den ene dimensjonen handler om holdninger som uttrykker en form for opposisjon til skolens verdier, uttrykt gjennom enighet i påstandene om at det å møte venner er viktigere enn det en lærer på skolen og at en ofte blir snakket til av læreren fordi en forstyrrer undervisningen. Uenighet om at lærerne burde være strengere mot elever som bråker i timene inngår også i dette knippet av holdninger. Som en samlebetegnelse betraktes dette settet av utsagn som "avvisende holdninger". Et annet mønster omhandler negative holdninger til skolen som ikke nødvendigvis innebærer avvisning. Dette gjelder spørsmål om å grue seg, å kjede seg, innstillinger om at mye av tida på skolen er bortkastet, at skolen tar for mye tid og troen på at utdanning ikke hjelper på sjansene for å få seg jobb. Den siste dimensjonen består av positive holdninger til skolen og uttrykkes gjennom enighet til følgende påstander: "jeg trives på skolen", "skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere" og "når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden". De to siste holdningssettene kalles i den videre analysen for henholdsvis "negative" og "positive" holdninger til skolen.

For å undersøke hva slags holdninger de fire problematferdsgruppene har til skolen, ble det konstruert gjennomsnittsskårer som uttrykker grad av enighet til utsagn som inngår i faktorene beskrevet ovenfor. Skalaene varierer mellom 0 og 3. Figur 9-2 gir en oversikt over variasjonen på disse tre variablene i de ulike problematferdskategoriene.

Figur 9-2 Tre sett av skoleholdninger mot problematferd



ANOVA: Avvisende holdninger:  $F=468,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,34$ .  $F=146,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,20$ .  $F=81,0$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,15$

Basistall: "De lovlidige":  $N=2908$ . "Flertallet":  $N=5867$ . "De erfarne":  $N=1472$ . "Gjengangerne":  $N=465$ .

Figuren viser at alle settene av holdninger har relativt sterke forbindelser til problematferd. Sammenhengen er sterkest mellom problematferd og avvisende holdninger.<sup>29</sup> "Gjengangerne" skiller seg ut ved at de i mindre grad enn gjennomsnittet slutter opp om skolens verdier, de er mer negative og mindre positive. Det samme gjelder for "de erfarne", selv om motstanden her er lavere. I motsatt ende av skalaen er "de lovlydige", som i liten grad er negative og avvisende og som i stor grad slutter opp om de positive skoleholdningene. "De lovlydige" er også mer positive til skolen sammenliknet med "flertallet". Vedleggstabell 26 viser at sammenhengene i figuren over gjelder både gutter og jenter. På samme måte som tidligere er det også på dette målet en tendens til negativt avvik for jentene blant "gjengangerne".

I vedleggstabell 27 vises detaljerte tall over sammenhengen mellom problematferd og de enkelte utsagn. Resultatene viser at det kun er to av utsagnene som ikke varierer med problematferd. Det gjelder hvor ivrige de opplever seg selv i timen og hvor mange som synes de får for lite tid til å drive med andre ting på grunn av skolen. På de andre spørsmålene er det tydelig forskjeller mellom problematferdskategoriene. Oppsummert opplever "gjengangerne" at det er viktigere å møte venner enn å følge med på det som skjer på skolen. Samtidig trives "gjengangerne" dårligere, de kjeder seg oftere og oppgir i større grad enn annen ungdom at de gruer seg ofte for å gå på skolen. Videre oppgir hele 73 prosent av "gjengangerne" at de ofte blir snakket til i timene fordi de forstyrrer undervisningen. På bakgrunn av kriteriene som ligger til grunn for å identifisere denne delen av ungdomsgruppa (jf kapittel 4) er det ikke overraskende at disse blir møtt med mange reaksjoner fra lærere og sikkert også fra medelever. Samtidig er "gjengangerne" i mindre grad enn andre enig i at lærerne burde være strengere mot elever som bråker. Kanskje er dette et utslag av at de synes de får nok negative reaksjoner. En annen tolkning er at mange kan føle seg urettferdig behandlet. Det er alltid lett å skyldte på klassens bråkmaker når ting skjer, også når han eller hun er uskyldig.

---

<sup>29</sup> Det kan stilles spørsmålsteget til om analysene som presenteres her er relevante når problematferd som skjer innenfor skolekonteksten er med i kriteriene for inndelingen i fire problematferdsgrupper. Innkalling til rektor og voldsomme konfrontasjoner med lærere er begge eksempler på former for skoleopposisjon som naturlig nok vil være nært forbundet med både trivsel og mer generelle holdninger til skolen. En nærmere analyse, hvor skoleskulk, sendt til rektor og konflikt med lærer var utelatt fra problematferdsdefinisjonen, viste at resultatene ikke avviker fra analyser hvor skolerelatert problematferd var med i definisjonen.

Samlet gir "gjengangerne" uttrykk for at de er nokså negative til skolen. Det er likevel verdt å understreke at holdningene varierer også blant disse ungdommene. For eksempel oppgir 25 prosent at de ikke kjeder seg og 60 prosent sier at de trives på skolen. Så mange som 80 prosent av "gjengangerne" er enig at skolen kommer godt med uansett hva en skal drive med senere i livet.

Motsatt kan "de lovlydige" betraktes som sterkt skoleorienterte. Denne gruppa skiller seg ikke bare klart fra "gjengangerne" og "de erfarne", men de er til viss grad mindre negative og mer positive til skolen sammenliknet med "flertallet". Bare hver fjerde av "de lovlydige" mener at venner er viktigere enn skolen og kun 15 prosent blir snakket til i timene på grunn av bråk. Samtidig mener svært mange av "de lovlydige" at lærerne burde være strengere mot elever som bråker. 88 prosent sier at de trives på skolen og relativt sett er det få som kjeder seg.

### 9.3 Lekser

Arbeidsdagen til skoleelever er ikke over når skoleklokka ringer ut for siste time. Resultater fra Ung i Norge viser at majoriteten av ungdomsskoleelevene bruker mellom 1 og 2 timer på leksearbeid hver dag (Wichstrøm 1993). På landsbasis oppgir omlag 15 prosent at de bruker mer enn 2 timer, mens noen flere bruker mindre enn en halvtime. Svært få svarer at de ikke gjør lekser. For de fleste tenåringer legger altså skolen beslag på svært mye tid og det er grunn til å tro at ungdom bruker mer tid på skolearbeid i løpet av en dag enn det voksne i en normal arbeids-situasjon bruker på jobb.

I Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 finnes en rekke spørsmål om lekselesing. Et av disse dreide seg om hvor mange ganger den enkelte hadde gjort lekser i løpet av de siste sju dagene før de besvarte spørreskjemaet. Resultatene viser at ungdom gjør lekser gjennomsnittlig 4,1 ganger i løpet av en uke. Halvparten av ungdommene oppgir at de har gjort lekser fem eller flere ganger i løpet av uka som hadde gått, omlag en av fire har gjort lekser tre eller fire ganger og den siste fjerdedelen svarer at de har gjort lekser to eller færre ganger. 11 prosent oppgir at de i løpet av den aktuelle uka ikke har gjort lekser i det hele tatt. Tabell 9-3 gir en oversikt over hvordan gutter og jenter svarer på dette spørsmålet.

Tabell 9-3 Lekselesing siste uke mot kjønn. Prosent

Lekser siste uke	Kjønn		I alt
	Jenter	Gutter	
Ingen ganger	8	13	10
1-2 ganger	16	16	16
3-5 ganger	25	24	25
Mer enn 5	51	46	49
Totalt	100	100	100
N=	5103	5067	10170

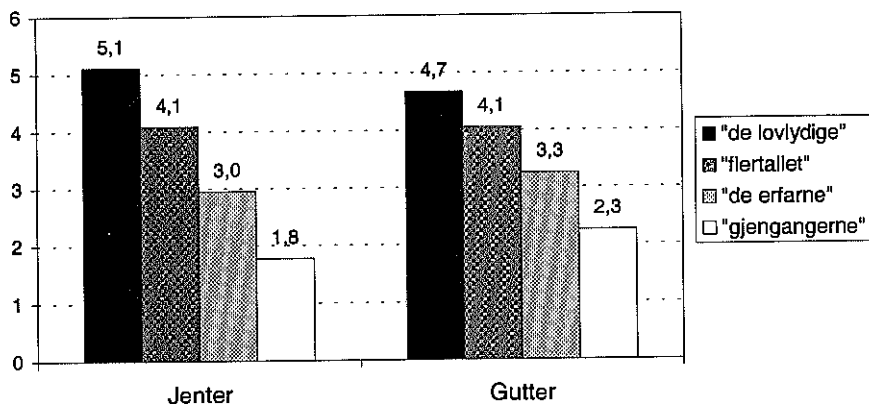
Signifikanstest:  $\chi^2=67,5$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,10$ .

Jenter gjør gjennomgående mer lekser enn gutter, men forskjellene er ikke spesielt store. 13 prosent av guttene, mot 8 prosent av jentene, oppgir at de ikke gjorde lekser. Andelen jenter som gjør mye lekser er noe høyere enn for gutter. Gjennomsnittlig gjør jenter lekser 4,2 ganger i uka, mens gutter gjør dette 3,9 ganger ( $F=40,0$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{eta}=0,06$ ). Kjønnsforskjellene gjelder på alle klassetrinn og både blant elever på allmennfag og på yrkesfag.

Kontrollteorien postulerer at ungdom som bruker mesteparten av kveldene til lekselesing, vil ha mindre tid til å drive med problematferd (Hirschi 1969). Videre vil tida den enkelte bruker på lekser reflektere interesse, motivasjon og investering i skolen, noe som i følge denne teorien motvirker at den enkelte involverer seg i avvikende handlinger (Gottfredson og Hirschi 1990). Det er derfor grunn til å forvente at problembelastet ungdom gjør mindre lekser enn "de lovlydige". Figur 9-3 viser i gjennomsnitt antall ganger ungdommene i de ulike problematferdsgruppene oppgir at de gjør lekser i løpet av en uke. Det skilles mellom jenter og gutter.

Figuren bekrefter antakelsen om at er en sammenheng mellom lekselesing og problematferd. "De lovlydige" ungdommene arbeider i gjennomsnitt nesten 5 ganger i løpet av en uke med lekser. Sammenliknet med "gjengangerne", som kun gjør lekser omlag 2 ganger i uka, er dette tydelige forskjeller. Sammenhengen har nærmest en lineær form, hvor hver av de fire gruppene skiller seg klart fra hverandre. Gjennomsnittstallene skjuler spredningen. Nærmere analyser viser at 43 prosent av "gjengangerne" ikke gjorde lekser den siste uka. Tallet var 20 prosent for "de erfarne", 8 prosent for "flertallet" og 3 prosent for "de lovlydige". Blant "gjengangerne" oppgir 21 prosent at de gjorde lekser 5 eller flere ganger, mens tallet for "de erfarne" er 33 prosent, 48 prosent for "flertallet" og 64 prosent blant "de lovlydige".

Figur 9-3 Lekselesing siste uke mot problematferd og kjønn. Gjennomsnittlig antall ganger



ANOVA: Jenter:  $F=165,2$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,30$ . Gutter:  $F=130,1$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,27$   
 Basistall: Jenter: "De lovlydige":  $N=1404$ . "Flertallet":  $N=3096$ . "De erfarne":  $N=503$ . "Gjengangerne":  $N=67$ . Gutter: "De lovlydige":  $N=1257$ . "Flertallet":  $N=2497$ . "De erfarne":  $N=880$ . "Gjengangerne":  $N=354$ .

Sammenhengen mellom lekselesing og problematferd er sterk for begge kjønn. Resultatene tyder videre på at lekselesing har større betydning for jenters problematferd. I løpet av en uke gjør "de lovlydige" jentene i gjennomsnitt lekser nesten  $\frac{1}{2}$  gang oftere enn gutter per uke. Blant "flertallet" er det ikke kjønnsforskjeller, mens gutter i større grad enn jenter gjør lekser både blant "de erfarne" og "gjengangerne".

Hvor gjør ungdom leksene sine? Det ble i spørreskjemaet spurt om hvor ofte de gjør lekser på følgende steder: hjemme, på skolen, hos venner, i organisert leksehjelp og på fritidsklubben. Tabellen nedenfor viser andelen som oppga at de gjorde lekser et par ganger i uka eller oftere på de ulike stedene.

Tabell 9-4 Prosentandel som på ulike steder gjør lekser et par ganger i uka eller oftere etter problematferd

Gjør ofte lekser	Problematferdsgrupper				I alt	sig.	gamma
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"			
..hjemme	96	92	81	58	90	***	-0,56
..på skolen	37	39	44	38	39	**	0,06
..hos venner	10	11	13	11	11	*	0,08
..i organisert leksehjelp	4	2	3	3	3	***	-0,14
..i fritidsklubben	1	1	2	2	1	NS	0,03
N=	2520	5618	1391	407	9936		



Tabellen viser at hjemmet er det vanligste stedet hvor ungdom gjør lekser regelmessig. Totalt sier 90 prosent at de gjør lekser hjemme flere ganger i uka. Det er en sterk sammenhengen mellom leksearbeid hjemme og problematferd. Men sammenhengen er ikke så entydig som ovenfor. "Gjengangerne" skiller seg ut i klart negativ retning, hvor 58 prosent sier at de gjør lekser hjemme et par ganger i uka eller oftere. Forskjellene mellom "de lovlydige" og "flertallet" er ikke store, og det er også mange av "de erfarne" som gjør lekser hjemme regelmessig. Videre gjør 40 prosent av ungdommene lekser på skolen et par ganger i uka eller oftere, mens kun i overkant av hver tiende gjør lekser regelmessig hos venner. Her er variasjonene mellom de ulike problematferdsgruppene liten, men det er en svak tendens til at "de erfarne" gjør lekser oftest på skole eller hos venner.

Organisert leksehjelp er et tilbud som blir benyttet av svært få, og må sees i sammenheng både med at tilbudet varierer sterkt fra bydel til bydel, samtidig som tiltaket i hovedsak er rettet mot innvandrerungdommer som trenger særskilt hjelp med leksene fra voksenpersoner utenfor familien. Går en nærmere inn på tallene oppgir nesten 30 prosent av innvandrerungdommene bosatt i bydel 5 Grünerløkka/Sofienberg eller i bydel 6 Gamle Oslo at de bruker tilbudet en eller flere ganger i uka. Dette viser at tiltaket faktisk blir brukt der hvor tilbudet finnes. Det er også noen ungdommer med foreldre født i Norge som benytter seg av tilbudet, men de er svært få. Fritidsklubben er heller ikke stedet hvor ungdom generelt gjør leksene sine. Nå kan det innvendes at ikke alle ungdommer er medlem av fritidsklubben. Likevel er det selv blant medlemmene kun 4 prosent som sier at de gjør lekser der flere ganger i uka.

Analysene viser altså at det er svært tydelige sammenhenger mellom ulike mål på lekselesing og problematferd. Sammenhengene er tydeligere enn når det gjelder karakter. En forklaring på at lekselesing slår så sterkt ut, kan være at ungdom som gjør lekser har en lengre tidshorisont enn de som ikke gjør det. Å gjøre lekser innebærer per definisjon å tenke framover (Gottfredson og Hirschi 1990). Lekselesing er investering i de muligheter framtida kan by på. Ungdom som ser framover vil ha mye å tape på å involvere seg i kriminelle aktiviteter. Motsatt vil ungdom som sjelden gjør lekser og som ikke bryr seg noe særlig om læreres krav om å gjøre ferdig pålagt skolearbeid ha kortere tidshorisont.

## 9.4 Utdanningsvalg og -planer

I dagens arbeidsmarked er jobbmulighetene for ungdom under 20 år svært begrenset. Når myndighetene gjennom Reform 94 garanterer for videregående opplæring, blir fortsatt skolegang et naturlig "valg" for mange. Spørsmålet som elever i avgangsklassene fra grunnskolen må stille seg er hva slags *type* utdanning han eller hun skal velge. Valget av studieretning framstår som et veivalg og er en av de mest betydningsfulle beslutninger i livet. Yrkesfaglige studieretninger fører raskere til yrkeslivet enn allmennfaglig studieretning. Selv om mulighetene til å endre studieretning fra allmennfag til yrkesfag er redusert gjennom reformen må det understrekes at valget ikke er ugjenkallelig (Aamodt 1996). På yrkesfag er situasjonen omvendt. Økt innslag av allmenne fag har ført til gode muligheter til å oppnå studiekompetanse. Tabell 9-5 viser hvordan jenter og gutter fordeler seg på de ulike studieretningene som finnes på videregående skole. Tabellen omfatter kun grunnkurselevne.

Tabell 9-5 Fordeling av grunnkurselever på ulike studieretninger. Gutter og jenter. Prosent

	Kjønn		Totalt
	Jenter	Gutter	
Allmenne- og øk/adm.fag	62	53	58
Musikk, dans, drama	4	3	3
Idrettsfag	2	5	4
Helse- og sosialfag	16	2	9
Formgivningsfag	10	4	7
Hotell- og restaurantfag	2	3	3
Byggfag	0	6	3
Elektrofag	0	11	6
Mekaniske fag	0	10	5
Annet	2	3	3
Totalt	100	100	100
N=	1982	1997	3979

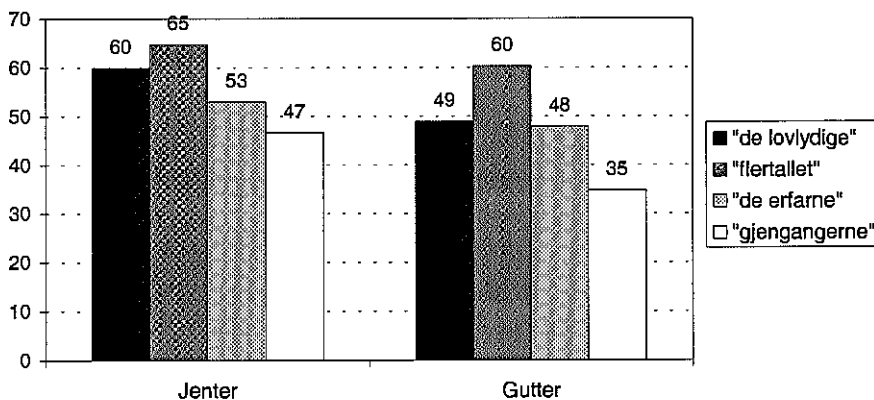
Note: I kategorien "annet" inngår følgende: naturbruk, kjemifag, trearbeid, samt minoritetsgrupper og såkalte 8-grupper.

Med innføringen av Reform 94 tilbys 13 ulike studieretninger. Et flertall går på studieretningen allmenne og økonomisk-administrative fag. Denne studieretning gir studiekompetanse, og er i hovedsak rettet mot ungdom som ønsker å gå videre i utdanningssystemet etter videregående skole. De andre tolv studieretningene er yrkesfaglige studieretninger, som skal gi

elevene en praktisk utdanning rettet mot yrkeslivet. De dominerende yrkesfaglige studieretningene er helse- og sosialfag, formgivningsfag, elektrofag og mekaniske fag. De resterende fagene er musikk, drama og dans, idrettsfag, naturbruksfag, hotell- og restaurantfag, tekniske byggfag, kjemiske fag og trearbeid. Som vist i tabellen over går jenter oftere på allmennfag, helse- og sosialfag og formgivningsfag, mens gutter er overrepresentert på idrettsfag, samt de tradisjonelle håndverks og industri-fagene.

Ambisjoner og planer om gå videre i skolesystemet reflekterer også en framtidorientering som en kan forvente har sammenheng med involvering i problematferd. Hvordan henger studieretning og framtidsplaner sammen med problematferd? Skogen (1992) har i foreløpige analyser av datamaterialet fra Ung i Norge vist at ungdom på yrkesrettede linjer i større grad enn andre oftere var involvert i både kriminalitet og skoleopposisjon. I første rekke gjaldt dette de guttedominerte linjene, men selv etter at det ble korrigert for kjønn var problematferd særlig utbredt på linjene "håndverk og industri" og "tekniske fag". Figur 9-4 viser hvor stor andel av grunnkurselevne i hver problematferdsgruppe som går allmennfaglig studieretning.

Figur 9-4 Prosentandel på allmennfaglig studieretning i ulike problematferdsgrupper. Grunnkurselever. Jenter og gutter



Signifikanstest: Jenter:  $\chi^2=11,5$ ,  $p<0,01$ ,  $\text{gamma}=-0,00$ . Gutter:  $\chi^2=46,3$ ,  $p<0,001$ ,  $\text{gamma}=-0,08$ .

Basistall: Jenter: "De lovlidige": N=494. "Flertallet": N=1296. "De erfarne": N=149. "Gjengangerne": N=15. Gutter: "De lovlidige": N=437. "Flertallet": N=1003. "De erfarne": N=363. "Gjengangerne": N=138.

Figuren viser at problematferd er forbundet med studieretning. Tendensen er at både "de lovlydige", "de erfarne" og "gjengangerne" er underrepresentert på allmennfaglig studieretning. Sammenhengen er med andre ord som en omvendt U. Sammenhengen er lik for gutter og jenter.

### *Framtidsplaner*

De unge ble spurt om hvilken utdanning de har tenkt å ta. Det må understrekes at spørsmålet handler om noe som ligger langt fram i tid for ungdom i begynnelsen av tenårene og at planene for mange vil kunne bli endret underveis. Det er videre naturlig at mange i aldersgruppa 14-17 år ennå ikke har gjort seg opp en mening om hva de vil gjøre senere i livet. Likevel viser resultatene at 72 prosent har gjort seg opp en mening. Svarene viser at ungdom har høye utdanningsambisjoner. Av alle som deltok i undersøkelsen oppgir 4 av 10 at de vil begynne på universitet eller høyskole. 17 prosent svarer at de vil ta yrkesfaglig utdanning på videregående skole, og 15 prosent tar sikte på å fullføre allmennfaglig studieretning. Det er ingen forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder å ha bestemt seg for ønsket utdanningsnivå, og det er kun små forskjeller i utdanningsambisjonene. Noen flere gutter ønsker seg yrkesfaglig utdanning, mens noen flere av jentene tar sikte på universitetsutdanning på lavere nivå. Kjønnforskjellene er fraværende når det gjelder ambisjoner om universitetsutdanning på høyeste nivå.

Høye utdanningsambisjoner kan også være et mål på hvor mye den enkelte ønsker å investere i skolegang. I følge kontrollteorien vil ungdom som har høye ambisjoner være mer tilbøyelige til å være lovlydige. Både skulking, skoleopposisjon og å begå lovbrudd kan bidra til at ambisjonene ikke oppnås. I tabell 9-6 sammenliknes utdanningsplanene til ungdom som i ulik grad har vært involvert i problematferd.

Tabell 9-6 Utdanningsplaner mot problematferd. Prosent

Utdanningsplaner	Problematferdskategorier				I alt
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"	
Ikke bestemt seg	30	27	28	29	28
Videregående, allmennfag, øk/adm	14	15	15	12	15
Videregående, yrkesfag	14	16	20	28	17
Universitet/høgskole lavere nivå	11	13	10	6	11
Universitet/høgskole høyere nivå	30	28	24	17	28
Annet*	1	2	2	7	2
Totalt	100	100	100	100	100
N=	2490	5596	1383	406	9875

Signifikanstest:  $\chi^2=185,8$ ,  $p<0,0001$

\* Annet består av følgende kategorier: "Vil slutte etter grunnkurs", "vil slutte etter grunnskolen", "annet, uspesifisert".

Tabellen viser flere interessante tendenser. For det første er det ingen forskjeller mellom gruppene når det gjelder hvor mange som ikke har bestemt seg for hva slags utdanning de tar sikte på. For det andre er det små forskjeller mellom "flertallet" og "de lovlydige". Utdanningsambisjonene til "de erfarne" skiller seg heller ikke særlig fra "flertallet" og "de lovlydige". Den eneste gruppa som skiller seg ut er "gjengangerne". Men det finnes også blant disse ungdommene mange med planer om å ta langvarig utdanning.

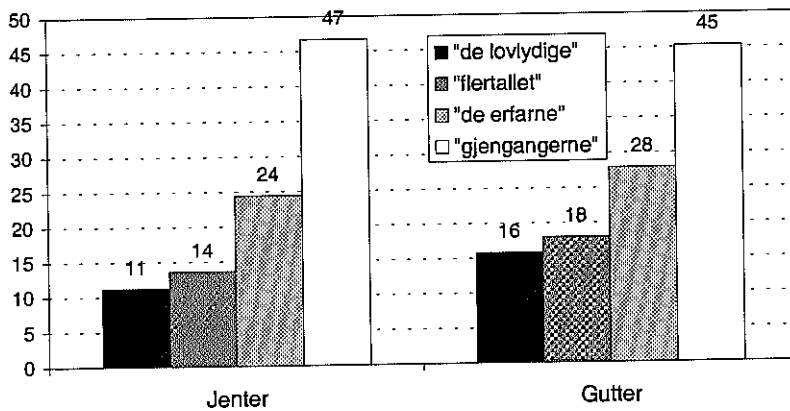
Samlet går resultatene i forventet retning. Likevel skulle en ut fra kontrollteoriens vekt på langsiktighet i planer er noe som sterkt henger sammen med problematferd, ha forventet tydeligere forskjeller. En tolkning her kan være at mange av "gjengangerne" ikke helt har tatt alvorlet inn over seg. De leser mindre lekser, kjeder seg oftere og viser generelt mindre interesse for skolen. Kanskje er de høye utdanningsambisjonene i denne gruppa preget av en forestilling om at utdanning er noe som en kan ta uten store problemer og anstrengelser? På den annen side har vi også vist at det blant "gjengangerne" finnes ungdommer som gjør lekser og har en høy skolemotivasjon.

#### Ønske om å slutte på skolen

Et mål på utdanningsambisjoner som i større grad fanger opp den nåværende situasjonen er om de unge ønsker å fortsette på skolen. Spørsmålet i undersøkelsen lød slik: "Hvis du hadde fått deg en jobb nå, ville du heller

jobbe enn å gå på skolen?”. Dette spørsmålet fanger opp en generell negativ holdning til det å gå på skolen. 18 prosent svarer bekreftende på spørsmålet. På alle klassetrinn er det flere gutter som har et slikt ønske enn jenter. Særlig uttrykker guttene på ungdomstrinnet en generell skoletrøtthet, hvor omlag hver fjerde gutt ønsker seg bort fra skolen. Både for gutter og jenter er tendensen til skoletrøtthet mindre blant de eldste elevene. Figur 9-5 viser hvordan ungdommene i de ulike problematferdsgruppene besvarer dette spørsmålet. Det skilles mellom jenter og gutter.

Figur 9-5 Prosentandel i ulike problematferdsgrupper som, dersom de hadde fått jobb, ønsker å slutte på skolen. Jenter og gutter



Signifikanstest: Jenter:  $\chi^2=106,7$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta=0,14$ . Gutter:  $\chi^2=178,9$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta=0,19$

Basistall: Jenter: "De lovlidige": N=1350. "Flertallet": N=2820. "De erfarne": N=472. "Gjengangerne": N=60. Gutter: "De lovlidige": N=1191. "Flertallet": N=2338. "De erfarne": N=818. "Gjengangerne": N=331.

Variasjonen er tydelig mellom de ulike problematferdsgruppene. "De lovlidige" og "flertallet" skiller seg lite fra hverandre. Felles for disse to gruppene er at de i mindre grad enn "de erfarne" og særlig "gjengangerne" ønsker å jobbe istedenfor å gå på skole. Mens kjønnsforskjellene er små for "gjengangerne", er det en tendens til at guttene i alle de andre gruppene er mer skoleleie.

## 9.5 Noen hovedpunkter

- Ungdom flest trives godt på skolen og det er stor enighet om at skolen er viktig. Bildet av ungdom som passive og lite skoleinteressert stemmer dårlig med det generelle bildet de unge gir av seg selv. Likevel er også negative holdninger utbredt. Majoriteten synes skolen tar for mye tid, de får ikke gjort andre ting på grunn av skolen og mye av tida betraktes som bortkastet. For mange er venner viktigere enn det som skjer på skolen. Mer enn halvparten av elevene kjeder seg og en god del gruer seg ofte til å gå på skolen. Sett under ett tyder resultatene på at ungdoms forhold til skolen best kan forstås som et sammensatt fenomen, hvor det som skjer der både oppfattes som kjedelig og spennende på samme tid. Gutter og jenter gir i hovedsak uttrykk for de samme skoleholdningene.
- I gjennomsnitt gjør ungdom lekser 4,1 ganger i løpet av en uke. Halvparten av ungdommene gjør lekser fem eller flere ganger i løpet av en uke. Hver tiende oppgir at de i løpet av siste uke ikke har gjort lekser i det hele tatt. Jenter gjør gjennomgående mer lekser enn gutter, men forskjellene er ikke spesielt store.
- "Gjengangerne" har gjennomgående dårligere skolekarakterer, de gjør i betydelig mindre grad enn andre lekser, de uttrykker i større grad avvisende og negative holdninger til skolen og trives dårligere enn andre. "Gjengangerne" er overrepresentert på yrkesfaglig studieretning og nesten halvparten ønsker å slutte på skolen. "Flertallet" og "de lovlydige" skiller seg på de fleste punkter lite fra hverandre. Til sammen utgjør disse ungdommene en godt tilpasset ungdomsgruppe som viser stor grad av skolemotivasjon.
- I underkant av 3 av 10 har ikke bestemt seg for hva slags utdanning de tar sikte på, 3 av 10 ønsker å fullføre videregående skole og 4 av 10 tar sikte på studier på høgskole- og universitetsnivå. "De lovlydige" og "flertallet" har høyest utdanningsambisjoner. 9 av 10 mener at skolen kommer godt med uansett hva de skal drive med senere i livet.

# 10 Vennskap og fritid

Temaene som er tatt opp i de to foregående kapitlene handler om sider ved ungdomstida som utspiller seg på arenaer hvor voksne i stor grad setter rammene for samværet. Dette kapitlet handler om forhold som de unge selv har større muligheter til å påvirke. Hensikten er å fortelle noe om hvordan ungdom opplever den delen av fritida som ikke innebærer samvær med voksne. Spørsmål som skal belyses er: Hva slags tilknytning har de unge til andre jevnaldrende? Hva driver ungdom med i fritida si? Hvor befinner ungdom seg i et ungdomskulturelt landskap? Det er grunn til å forvente stor variasjon i livsstiler og fritidsvalg mellom ulike grupper av ungdom. Et sentralt siktemål er å undersøke forskjeller og likheter når det gjelder hva slags tilknytning "de lovlydige", "flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" har til venner, fritidsaktiviteter og ulike subgrupper i ungdomsmiljøet.

## 10.1 Venner og sosial integrering

Når de følelsesmessige båndene til foreldrene blir løsere, blir behovet for venner stadig viktigere. Usikkerheten rundt egen identitet og hvor en står i forhold til andre gjør vennskapet til jevnaldrende særlig betydningsfullt. Gjennom vennskapet har den enkelte noen å betro seg til og noen å diskutere de nye utfordringene som åpner seg med. Ved å dele erfaringer, tanker, bekymringer, håp og drømmer med vennene lærer den unge å forstå seg selv (Evenshaug og Hallen 1992). Gjennom tilknytningen til andre ungdommer tilbys en identitet – eller en knagg som vedkommende kan henge sin egen forståelse av seg selv på. Samtidig gir vennskapet en følelse av tilhørighet til et større ungdomsfelleskap. Å ha venner markerer at en er godtatt og akseptert av de andre. Vennskapet kan derfor betraktes som en slags inngangsbillett til det nye landskapet som åpner seg i overgangen fra barn til ungdom, og er ofte en forutsetning for deltakelse i sosiale sammenhenger. Vennskapet representerer en type sosial integrasjon, som er annerledes enn den som finnes i skolesituasjonen og hjemme i familien. Blant jevnaldrende kan den enkelte finne "seg sjæl" og utvikle seg som ungdom – på egne premisser, i eget tempo og under likeverdige forhold med andre på egen alder (Frønes 1994).



At venner har stor betydning i ungdomstida, innebærer ikke nødvendigvis avvisning av relasjoner til voksne. Både nære familiemedlemmer, lærere, trenere og ungdomsarbeidere spiller også i ungdomstida en vesentlig rolle. For de fleste vil ungdomsmiljøet framstå som et *supplement* til det voksne på skolen og hjemme kan tilby. Her tilbys en støtte og tilhørighet som verken skolen eller foreldre kan konkurrere med. For noen, og dette gjelder særlig de som har svak forankring i forhold til foreldre og skole, vil jevnaldergruppa være et viktig *alternativ* til det etablerte samfunnet representerer.

Svarene fra ungdommene i Ungdomsundersøkelsen i Oslo viser at langt de fleste har mange venner. Nærmere 9 av 10 er enige i utsagnet "jeg har mange venner". Tallene er svært positive, men viser samtidig at det finnes enkelte som står utenfor. For 2 prosent passer utsagnet over "svært dårlig", og for 9 prosent stemmer utsagnet "ganske dårlig". Selv om det kan slås fast at ungdom flest har venner vil det være stor variasjon når det gjelder hvordan omgangen med vennene er organisert og hvor tett og nært vennskapet oppleves. I det følgende skal forholdet til venner drøftes ut fra litt forskjellige synsvinkler. Først skal det undersøkes ulike måter venns-kapsrelasjonene organiseres på og hvor dypt vennskapet stikker. Deretter skal det undersøkes i hvilken grad de unge føler seg akseptert av andre og i hvilken grad de føler seg ensomme. Til sammen kan disse temaene si noe om integrasjon og tilhørighet til andre ungdommer. Et sentralt spørsmål vil være om ungdom som involverer seg i lovbrudd og annen problematferd har sterkere eller svakere forankring i ungdomsgruppa enn "de lovlydige".

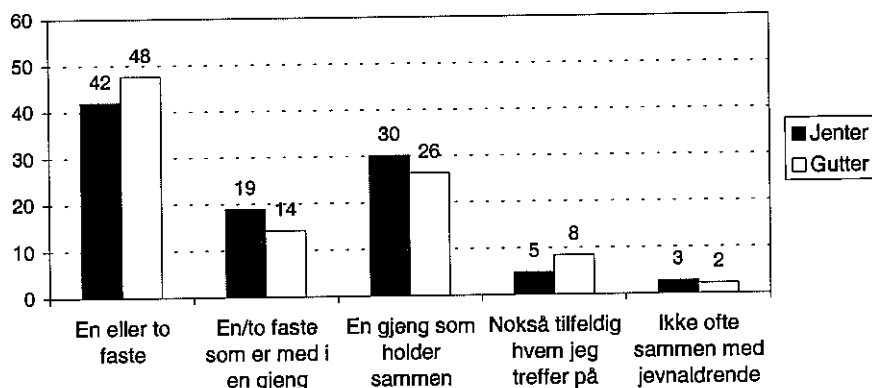
### 10.1.1 Vennemønster

For å fange opp hva slags vennemønster de unge som regel inngår i, ble følgende spørsmål stilt: "Når du er sammen med venner/kamerater, hvem er du da som oftest sammen med?". Svarene de kunne velge mellom var "en eller to faste", "en eller to faste som ofte er med i en gjeng som holder sammen", "en gjeng som holder sammen", "nokså tilfeldig hvem jeg treffer på" og "er ikke så ofte sammen med jevnaldrende". Slik spørsmålet er stilt er det rimelig å tolke de to siste svaralternativene som uttrykk for svak sosial integrasjon i ungdomsmiljøet.

Den vanligste relasjonen mellom jevnaldrende er å være tilknyttet en eller to faste venner, noe 45 prosent av ungdommene oppgir. For 28 prosent framstår gjengen – eller en gruppe av ungdom som holder sammen

– som den viktigste sosiale forankringen i ungdomsmiljøet. Videre inngår 17 prosent av ungdommene i en slags hybrid, hvor noen få faste venner er koplet til et større fellesskap som de vanligvis deltar i. Svarene fra den siste tiendedelen av ungdomsgruppa understreker at det finnes en del unge framkoplede til det større ungdomsfellesskapet. 7 prosent oppgir at det er tilfeldig hvem de treffer på og 3 prosent sier at de ikke er så ofte sammen med jevnaldrende. Figur 10-1 viser hvordan gutter og jenter svarer på dette.

Figur 10-1 Vennerelasjoner mot kjønn. Prosent



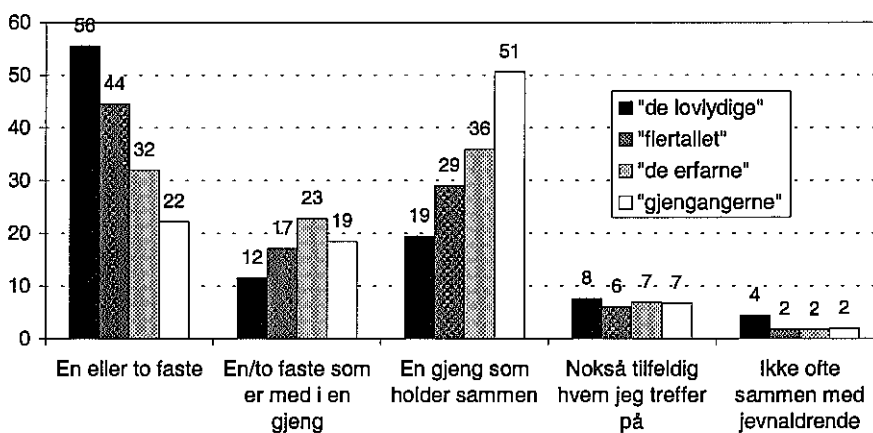
Signifikanstest:  $\chi^2=117,6$ ,  $p<0,0001$   
 Basistall: Jenter: N=5032. Gutter: N=5022.

I hovedsak er det små kjønnsforskjeller. Tendensene går i motsatt retning av hva en kanskje hadde forventet på bakgrunn av tradisjonelle forestillinger om jenter som søker det tette venninnefellesskapet og guttene som orientert i retning av den tøffe og hardbarka gjengen. At det er små kjønnsforskjeller i hvordan gutter og jenter organiserer vennerelasjonene er også funnet i tidligere ungdomsundersøkelser (Strandbu 1997, Hegna 1996, Øia 1994). I boka *Norske ungdomskulturer* gis det en tolkning av dette tilsynelatende overraskende mønsteret (Øia 1994). Øia (op. cit.) mener det er nødvendig å tegne et mer positivt bilde av gjengen enn det som vanligvis blir forbundet med dette – et arnested for utvikling av kriminelle subkulturer (jf Hauge 1968). Øia hevder at det er kameratklubben og vennineklikken som er de vanlige formene for gjeng. Slike konstellasjoner gir mer positive assosiasjoner enn "gjengen på hjørnet" eller "ungdomsbanden". Det understrekes videre at gjengen tilbyr noe annet enn bare problemer. Gjengen kan betraktes som et sosialt sted for

utvikling av spesifikke ungdommelige symboler, holdninger og atferdsformer. Øia skriver at "(...) for mange unge er gjengen et varmt treffsted der erfaringer, opplevelser og intimiteter deles." (op.cit.: 26) På den annen side er ikke fellesskapet mellom to eller tre faste nødvendigvis preget av intimitet og nærhet.

På grunn av ungdomskriminalitetens typiske fellesskapskarakter er det likevel grunn til å forvente at de mest problembelastede ungdommene tiltrekkes av gjenger. I tråd med dette finner Øia og Bergwitz (1994) at både de ungdommene som ikke så ofte er sammen med jevnaldrende og de som kun har noen få faste venner gjennomgående har et lavere forbruk av rusmidler og de er i mindre grad involvert i problematferd. Figur 10-2 viser hvordan de ulike problematferdsgruppene organiserer forholdet til vennene sine. En nærmere undersøkelse av gutter og jenter separat ga svært like resultater. Det skilles derfor ikke mellom kjønnene i analysen.

Figur 10-2 Vennerelasjoner mot problematferd. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=485,9$ ,  $p<0,001$

Basistall: "De lovlidige": N=2703. "Flertallet": N=5541. "De erfarne": N=1373. "Gjengangerne": N=416.

Det er klare forskjeller mellom de ulike gruppene når det gjelder spørsmålet om hvilke vennerelasjoner de inngår i. Halvparten av "gjengangerne" oppgir at gjengen er den vanligste tilknytningen de har til andre innenfor ungdomsmiljøet. I tillegg oppgir 2 av 10 at de har et par faste venner som vanligvis er tilknyttet en større gruppe eller gjeng med ungdommer. Blant "gjengangerne" er det videre litt over 20 prosent som oppgir at de holder

seg til en eller to faste venner eller kamerater. En liten gruppe på 7 prosent av "gjengangerne" svarer at det er tilfeldig hvem de er sammen med og kun 2 prosent er ikke så ofte sammen med jevnaldrende. Resultatene bekrefter undersøkelsen til Øia og Bergwitz (1994) og understreker at de mest problembelastete ungdommene verken er venneløse eller sosialt ekskluderte.

"Flertallet" skiller seg lite fra gjennomsnittet, mens "de erfarne" i noe større grad har sitt fokus rettet mot gjengen. "De lovlydige" ungdommene har tallmessig et mindre nettverk av venner rundt seg. 56 prosent oppgir at de som regel holder sammen med en eller to faste kamerater. 19 prosent av "de lovlydige" oppgir gjengen som den viktigste relasjonen til andre ungdommer. Det er videre en svak tendens til at "de lovlydige" oftere enn andre mangler jevnaldrende å være sammen med.

Ungdomsgjengens sentrale plass blant "gjengangerne" og til dels hos "de erfarne" understreker at kriminalitet og problematferd hovedsakelig foregår sammen med jevnaldrende. Liknende tendenser kan også leses ut av kriminalstatistikken, som viser at det som regel finnes medskyldige i saker hvor ungdom blir registrert av politiet. Ungdom er altså sjelden alene når de begår lovbrudd. Resultatene antyder at "gjengangerne" i særlig grad retter sin sosialitet mot ungdomsgruppa og finner sin tilhørighet og identitet innenfor et ungdomskulturelt fellesskap. En foreløpig tolkning kan være å betrakte orienteringen mot gjengen som en slags kompensasjon for den relativt sett dårlige tilpasningen disse ungdommene har til hjemme- og skolearenaen (jf kapittel 8 og 9).

Selv om dette kan forklare hvorfor mange av "gjengangerne" knytter seg til en gjeng, bidrar det ikke til å forklare hvorfor "de lovlydige" i større grad er forankret i et fellesskap som består av færre ungdommer. Hva er det med "de lovlydige" ungdommene som gjør at de i mindre grad trekkes til gjengen og større konstellasjoner av ungdom? En mulig forklaring kan ligge i at "de lovlydige" i større grad er orientert mot hjemmearenaen. Kanskje finner disse ungdommene i større grad sin identitet innenfor familien enn det gjengorienterte ungdommer gjør? En annen tolkning er at "de lovlydige" har kommet kortere i prosessen mot løsrivelse fra foreldrene. Som tidligere antydnet er løsrivningsprosessen utgangspunktet for at ungdomstida er en periode med særlig risiko til å begå lovbrudd og involvere seg i problematferd.

### 10.1.2 Ressurser i jevnaldersmiljøet

Selv om de mest problembelastete ungdommene oftest er sosialt forankret i et større sosialt fellesskap er det likevel ikke sikkert at samværet preges av nærhet og intimitet. Tvert imot kan en tenke seg at det først og fremst er overfladiske vennskskapsforhold som dannes i miljøer preget av lovbruddsaktiviteter. Enkelte studier viser at ungdomskriminelle har et svakere sosialt nettverk rundt seg enn andre ungdommer. Ragnar Hauge (1970) skriver i sin bok om gjengkriminalitet at gjengene ofte er løst oppbygget, at det finnes lav grad av stabilitet innenfor gjengen samt at det ofte mangler klare rollestrukturer. I studien *Ungdom, livsstil og rusmidler* (Pedersen 1992a) ble det påvist at ungdom som har begått straffbare handlinger i mindre grad har nære fortrolige. Liknende beskrivelser av "ungdom i risikozonen" – en ungdomsgruppe med mange av de samme trekkene som "gjengangerne" – kan også gjenfinnes i kvalitative studier (Ericsson, Lundby og Rudberg 1985). Det typiske forholdet disse ungdommene hadde til andre ble oppsummert på følgende måte:

Han deltar i en gjeng, men definerer ikke de andre i gjengen som 'kamerater'. De bare 'er der'. Han har ingen han vil kalle bestevenn. Han tilnærmer seg tilværelsen som 'sosialt atom'. (op. cit:160)

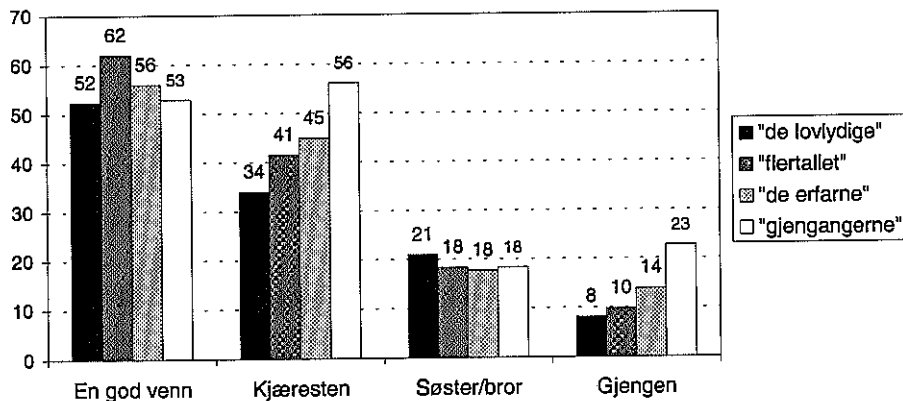
Henggeler (1989) peker i en litteraturgjennomgang på at forskningen ofte gir sprikende resultater på dette feltet. Han referer til flere internasjonale studier som viser at ungdom som begår lovbrudd av en viss alvorlighetsgrad jevnt over inngår i gode vennskskapsrelasjoner. Noen undersøkelser tyder på at ungdomskriminelle inngår i et sterkere sosialt nettverk av jevnaldrende enn andre ungdommer (Giardano m.fl. 1986, referert i Pape 1997). Forskningsresultatene tyder på at ungdom som "ikke gjør noe galt" har vennskskapsforhold som peker seg ut i negativ retning, ved "at de mest konforme ungdommene hadde de svakeste vennskskapsbåndene og viste de klareste tegnene på sviktende sosial kompetanse." (Pape 1997) Tilsvarende resultater er funnet når ungdom som er avholdende i forhold til bruk av rusmidler sammenliknes med ungdom som drikker alkohol (Pape 1996a).

Spørsmålet som skal drøftes nærmere er hvor dypt vennskapet stikker for ungdommene i de fire problematferdsgruppene. Er det i hovedsak overflatiske bekjentskaper eller strekker vennskapet lenger? Å måle dybden i et vennskap er vanskelig og kan angripes fra ulike innfallsvinkler. Tilnærmingen her består i å spørre om den enkelte har venner eller andre jevnaldrende som kan hjelpe til dersom livet er vanskelig. På denne måten kan vi få fram hva slags nettverk av nære personer den enkelte har.

Følgende spørsmål ble stilt: "Tenk deg at du hadde et personlig problem og følte deg utafør og trist. Hvem ville du snakke med, søke hjelp hos?" En rekke personer ble presentert. De unge skulle svare på om de "ofte", "av og til" eller "aldri" gikk til en god venn, kjæresten, gjengen og søsken.<sup>30</sup> Svaralternativet "ofte" brukes her som mål på at det er en viss dybde i vennskapets karakter.

Totalt sett oppgir 58 prosent at de har "en god venn" som de "ofte" kan komme til med problemer. 40 prosent har en kjæreste å gå til og 19 prosent kan gå til sin søster eller bror. 10 prosent svarer at gjengen eller en gruppe med kamerater er stedet å henvende seg til med personlige problemer. Gjengen spiller altså for de fleste en mindre viktig rolle i denne sammenheng. Dette må forstås på bakgrunn av at det kan være vanskelig å ta opp personlige problemer med flere personer på en gang. Lettere vil det være å åpne seg for en nær venn eller kjæresten. På den annen side vil det ofte være slik at kjæresten eller bestevennen er en integrert del av gjengen. I figur 10-3 ses svarene i sammenheng med den enkeltes involvering i problematferd.

Figur 10-3 Nære jevnaldrende den enkelte "ofte" ville gå til med et personlig problem mot problematferd. Prosent



Signifikanstester: En god venn:  $\chi^2=79,4$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,06$ . Kjæresten:  $\chi^2=105,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,18$ . Søsken:  $\chi^2=10,5$ ,  $p<0,05$ ,  $\text{gamma}=-0,06$ . Gjengen:  $\chi^2=105,3$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,19$ .  
 Basistall: "De lovydige": N=2760. "Flertallet": N=5597. "De erfarne": N=1382. "Gjengangerne": N=427.

<sup>30</sup> Det ble også spurt om de gikk til foreldre og andre voksenpersoner som lærere, rådgiver osv. Det vil her fokuseres på personer på egen alder.

Figuren viser at i samtlige grupper har mer enn halvparten av ungdommene "en god venn". "Flertallet" skiller seg ut ved at 62 prosent krysser av på at de "ofte" kan gå til en slik venn med problemer. For de tre andre gruppene er variasjonen liten, mellom 52 og 56 prosent. Når det gjelder hjelp og støtte fra søsken, er det en svak tendens i retning av at "de lovlydige" (21 prosent) bruker søsken i noe større grad enn de andre (18 prosent). Hovedinntrykket er likevel at det å kunne henvende seg til en bestevenn, en søster eller bror varierer lite med den enkeltes involvering i kriminalitet og annen problematferd.

Både når det gjelder å ha en kjæreste eller gjeng å gå til med problemer, skiller "gjengangerne" seg tydelig fra de andre. 56 prosent av "gjengangerne" svarer at de har en kjæreste å gå til og 23 prosent mener de ofte kan gå til gjengen dersom problemer dukker opp. "De lovlydige" skiller seg ut i negativ retning. Her oppgir 34 prosent at de "ofte" kan gå til en kjæreste og 8 prosent nevner gjengen. På samme måte som for mange andre av de forholdene som er undersøkt står "flertallet" og "de erfarne" i en slags mellomposisjon. Selv om det er en tendens til at "de erfarne" oftere kan gå til gjengen og en kjæreste, er likevel hovedinntrykket at det er små forskjeller mellom disse to ungdomsgruppene.

Det er laget et samlemål – additiv indeks – på *jevnoaldernettnettverk*. På bakgrunn av svarene på de fire spørsmålene tilsvarende "aldri" 0 poeng, "av og til" gir 1 poeng og "ofte" gir 2 poeng. Summert får vi en skala som varierer fra 0 (=ingen jevnaldernettnettverk) til 8 (sterkt nettverk). Skalaen er delt inn i fire grupper: 0 poeng (ingen), 1-2 poeng (svakt), 3-5 poeng (middels) og 6-8 poeng (sterkt). 5 prosent oppgir at de aldri går til verken søsken, en venn, kjæresten eller gjengen. 25 prosent har svakt sosialt jevnaldernettnettverk, mens halvparten har middels. Nesten 20 prosent har etter denne inndelingen et sterkt nettverk av jevnaldrende. Resultatene viser altså at majoriteten av de unge har jevnaldrende som de kan få hjelp og støtte hos, samtidig som det finnes enkelte i ungdomsgruppa som mangler et slikt nettverk.

En sammenlikning av gutter og jenter viser at 79 prosent av jentene, mot 63 prosent av guttene har middels eller høyt jevnaldernettnettverk. 2 prosent av jentene og 8 prosent av guttene svarer at de verken har en god venn, en kjæreste, søsken eller en gjeng å gå til. Kjønnforskjellene er tydelige, og reflekterer antakelig at gutter og jenter legger ulike forhold til grunn for hva et vennskap innebærer. Gutter forventes ofte å framstå med

en tøff fasade uten å vise hvem de "egentlig" er, mens jenter skal være åpnere og vise større grad av intimitet overfor hverandre. Særlig er det grunn til å anta at jentene åpner seg for hverandre i større grad enn det gutter gjør. En indikasjon på at det forholder seg slik får vi ved å sammenlikne kjønnsforskjeller i svarene på hvilke personer de henvender seg til. Forskjellene er store når det gjelder å få hjelp fra en god venn, som gjelder 77 prosent av jentene, mot 43 prosent av guttene. På de andre spørsmålene er det kun små forskjeller. Andre undersøkelser tyder på at venner i denne aldersgruppa hovedsakelig er av samme kjønn (Evenshaug og Hallen 1992). Tabell 10-1 viser hvordan samlemålet for jevnaldernettsverk varierer i de fire problematferdsgruppene.

Tabell 10-1 Mål på jevnaldernettsverk mot problematferd og kjønn. Prosent

Kjønn	Vennenettsverk	Problematferdskategorier				I alt
		"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfarme"	"gjengangerne"	
Jenter	(0) Ingen	5	1	1	0	2
	(1-2) Lav	25	17	14	12	19
	(3-5) Middels	51	57	59	52	56
	(6-8) Høy	19	24	26	36	23
Totalt		100	100	100	100	100
N=		1444	3076	495	66	5081
Gutter	(1) Ingen	11	7	8	5	8
	(1-2) Lav	31	30	25	19	28
	(3-5) Middels	45	50	51	50	49
	(6-8) Høy	13	13	17	27	15
Totalt		100	100	100	100	100
N=		1282	2476	869	352	4979

Signifikantest: Jenter:  $\chi^2=134,0$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,20$ . Gutter:  $\chi^2=97,1$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,15$

Målt på denne måten har "de lovlydige" ungdommene gjennomgående det svakeste sosiale jevnaldernettsverket. Forskjellene mellom "de lovlydige" og "flertallet" er ikke særlig store for guttene. "Gjengangerne" skiller seg ut som gruppa med de sterkeste relasjonene til jevnaldrende. Det er verdt å merke seg at svært få av "gjengangerne" har lav verdi på skalaen. Dette gjelder både gutter og jenter, men er særlig tydelig hos jentene.

Resultatene står i kontrast til enkelte tidligere forskningsresultater, som konkluderer med at de mest belastete ungdommene har svakest jevnaldernettsverk. Henggeler (1989) mener at noe av grunnen til at forskningen



ofte spriker på dette punktet handler om hvordan sosialt nettverk er målt. For å få en indikasjon på om resultatene over skyldes spørsmålsformen, er det sett nærmere på noen andre indikatorer på sosialt jevnaldernetverk. De unge ble blant annet bedt om å ta stilling til følgende to utsagn: "jeg har en nær venn som jeg kan dele hemmeligheter med" og "jeg har en nær venn som jeg kan dele ting med".<sup>31</sup> En krysskjøring mot problematferd viser at både for gutter og jenter er det sammenhenger som stemmer overens med resultatene over. Tendensene går i retning av at "gjengangerne" er mest enig i utsagnene, mens "de lovydige" var mest uenig.<sup>32</sup> Et annet spørsmål kartlegger om de unge har venner som de tror ville komme på jevnlig besøk ved lengre tids innleggelse på sykehus. Vedleggstabell 28 viser at blant jentene er det 67 prosent av "gjengangerne", 62 prosent av "de erfarne" og i overkant av halvparten av "de lovydige" og "flertallet" som svarer "ja, helt sikkert". For guttene er forskjellene mellom "gjengangerne" og de andre tydeligere. 51 prosent av "gjengangerne" tror helt sikkert at venner ville komme på sykebesøk jevnlig, mot 32-37 prosent i de andre problematferdsgruppene.<sup>33</sup>

Resultatene peker altså i samme retning: "gjengangerne" og "de lovydige" danner to ytterpunkter, hvor "gjengangerne" har flest venner og oftere enn andre nære venner. Ulike forklaringer kan legges til grunn. Uten å gå dypere inn i disse spørsmålene, skal det skisseres noen mulige tolkninger. For det første kan det tenkes at tiltrekningen til venner i enkelte tilfeller kan være en slags kompensasjon for dårlig hjemmeforhold eller svak tilpasning til skolesituasjonen. Selv om det ofte må noe mer til enn bare det å være sammen for å utvikle gode vennskskapsrelasjoner, er det likevel rimelig å anta at felles opplevelser bidrar til samhold og nærhet. Kanskje kan samholdet bli spesielt sterkt innenfor gjengen som sammen tester ut grenser for det akseptable. Det er grunn til å tro at "kicket" som oppnås gjennom det å begå lovbrudd sammen med andre vil være en fellesopplevelse som kan sette sterke spor og være grunnlag for et kameratskap som kan vare.

---

<sup>31</sup> Begge spørsmålene er hentet fra Harters (1988) *Self-Perception Profile for Adolescents*.

<sup>32</sup> Korrelasjonene ga  $\gamma=0,20/0,23$  ( $p<0,0001$ ) for jenter og  $\gamma=0,14/0,11$  ( $p<0,0001$ ) for gutter.

<sup>33</sup> Forskjellene var signifikante ( $p<0,0001$ ) for begge kjønn.

En annen tolkning kan knyttes til at betydningen av nære venner varierer temmelig mye fra person til person. For eksempel kan det tenkes at ungdom som har vokst opp under dårlige hjemmeforhold, med foreldre som i liten grad takler de følelsesmessige relasjonene til sine barn, setter andre standarder for hva som kvalifiserer til et nært vennsforhold. Som vist i kapittel 8 er dette noe som preger mange av "gjengangerne". For å undersøke slike problemstillinger nærmere vil trolig deltakende observasjon og direkte intervjuer med de det gjelder være en bedre metodisk tilnærming.

### 10.1.3 Sosial aksept i jevnaldergruppa

Den enkeltes selvbilde, trivsel og velvære vil i stor grad være bestemt av hvordan en blir betraktet av de andre i ungdomsmiljøet. Selv om det kan finnes enkelte med særlig sterk selvtillit, vil nok de fleste ungdommer ha en viss angst for å bli avvist eller sosialt neglisjert. Det finnes ikke en enkel oppskrift på hvordan en best kan oppnå popularitet og skaffe seg venner. Dette vil variere fra miljø til miljø, og fra person til person. Usikkerheten omkring det å ikke ha venner – å være den venneløse – ligger ofte til grunn for tanker den unge gjør om seg selv. Blir jeg akseptert og godtatt av de andre? Liker andre meg? Har jeg egentlig mange venner? Svarene på disse spørsmålene kan være ganske avgjørende for hvordan den enkelte opplever ungdomstida.

I kapittel 9 ble det brukt utsagn fra et lengre spørsmålsbatteri (Harters (1988) *Self-Perception Profile for Adolescents*). Fem andre utsagn fra dette batteriet måler hvordan de unge betrakter seg selv når det gjelder venneløshet, aksept og popularitet blant jevnaldrende. Alt i alt gir svarene grunnlag for å hevde at ungdom flest har et ganske positivt selvbilde. For eksempel svarer rundt 9 av 10 at de føler seg godtatt av jevnaldrende, to av tre opplever at de er populære og 8 av 10 synes ikke at det er vanskelig å skaffe seg venner. Kjønnforskjellene er gjennomgående små, men det er en tendens til at gutter oftere føler seg aksepterte og populære blant jevnaldrende enn det jenter gjør.

På bakgrunn av diskusjonene tidligere i dette kapitlet er det grunn til å forvente at det er de mest problembelastede ungdommene som i størst grad slutter opp om utsagnene. Tabell 10-2 viser andelen som svarer på en måte som indikerer at de oppfatter seg selv som populære og har mange venner. Separate undersøkelser av hvordan dette forholder seg for gutter og jenter

ga svært like resultater. Tabellen viser derfor tall for gutter og jenter samlet.

Tabell 10-2 Sosial aksept mot problematferd. Prosent

Sosial aksept	Problematferdsgrupper				I alt	sig	gamma
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"			
Jeg synes det er ganske vanskelig å få venner (stemmer ganske/svært <u>dårlig</u> )	74	81	84	87	80	***	0,20
Jeg har mange venner (stemmer ganske/svært <u>godt</u> )	85	89	93	95	89	***	0,22
Andre ungdommer har vanskelig for å like meg (stemmer ganske/svært <u>dårlig</u> )	85	89	89	84	88	***	0,06
Jeg er populær blant jevnaldrende (stemmer ganske/svært <u>godt</u> )	55	64	75	85	65	***	0,24
Jeg føler at jevnaldrende godtar meg (stemmer ganske/svært <u>godt</u> )	88	92	92	94	91	***	0,17
N=	2604	5785	1457	446	10292		

Note: Spørsmålene er ikke stilt i forkortet spørreskjema

Sammenhengene går i forventet retning. "Gjengangerne" og "de lovlydige" danner ytterpunktene på de fleste spørsmål. Sterkest utslag har utsagnet som måler tilbøyeligheten til å oppfatte seg selv som populær blant jevnaldrende. Nesten 90 prosent av "gjengangerne" opplever seg selv som populære blant jevnaldrende. Tallet er svært høyt sammenliknet med "de lovlydige", som i 60 prosent av tilfellene svarer det samme. "De lovlydige" ungdommene har vanskeligere for å føle seg godtatt av andre. Kanskje er det slik at mange av "de lovlydige" føler seg som en outsider i forhold til det gjengse ungdomsmiljøet? Det er verdt å understreke at det kan være vanskelig å knytte strenge tolkninger til disse svarene.

Så og si alle "gjengangerne" oppgir at de har mange venner. Det er likevel interessant at det ikke er mer markerte forskjeller mellom gruppene når det gjelder oppslutningen om dette utsagnet. I 85 prosent av tilfellene er "de lovlydige" enige i at de har mange venner. For "flertallet" er det 89 prosent og 93 prosent blant "de erfarne". Alt i alt viser tabell 10-2 at de mest problembelastede ungdommene selv opplever at de har lettere for å etablere vennskapsforhold.

#### 10.1.4 Opplevd ensomhet

En motsats til fellesskapstilhørigheten er ensomhet. Å være ensom innebærer å ikke være integrert eller å være plassert utenfor sosiale fellesskap. Ensomhet er trolig noe de fleste opplever fra tid til annen, og trenger i og for seg ikke være særlig problematisk. Av og til kan det være greit å stå utenfor. Å unnsnippe fellesskapets krav om innordning kan gi et snev av frihet. Problemopplevelsene vil starte dersom den enkelte over lengre tid og mot sin vilje er utestengt fra fellesskapet.

Opplevd ensomhet er målt ved at de unge i spørreskjemaet ble bedt om å vurdere seks ulike utsagn hentet fra "The revised UCLA Loneliness Scale" (Russel et. al 1980). Respondentene skulle på en skala som varierte fra "aldri" til "svært ofte" angi hvor hyppig ulike følelser opptrer. Svarfordelingen er gjengitt i tabell 10-3. Enkelte av spørsmålene er formulert slik at "svært ofte" indikerer lav grad av ensomhet, mens i andre tilfeller betyr "svært ofte" høy grad av ensomhet.

Tabell 10-3 Svarfordeling på spørsmål om opplevd ensomhet. Prosent.  
N=10822

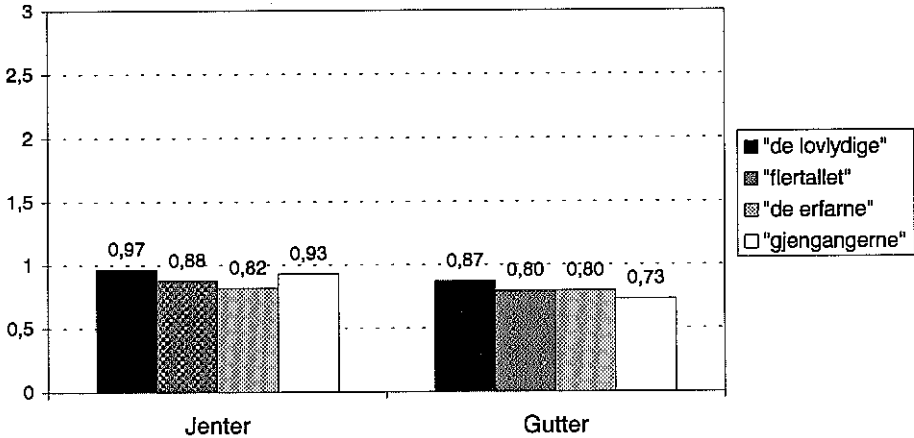
Ensomhet	Svært ofte	Ofte	Av og til	Aldri	Totalt
Jeg kan finne noen å være sammen med hvis jeg ønsker det	48	34	14	4	100
Jeg føler meg på bølgelengde med folk rundt meg	29	44	20	6	100
Jeg føler meg ensom	4	7	52	38	100
Jeg synes at folk er rundt meg, men ikke sammen med meg	4	11	44	41	100
Jeg har følelsen av at ingen kjenner meg særlig godt	6	13	51	30	100
Når jeg er sammen med andre ungdommer, tenker jeg ofte at jeg ikke riktig hører til	6	11	45	38	100

På det direkte utsagnet om den enkelte føler seg ensom, svarer halvparten at dette er noe som forekommer "av og til". 4 av 10 oppgir at de "aldri" er ensomme. En mindre gruppe på omlag 10 prosent er "ofte" eller "svært ofte" ensomme. De andre spørsmålene fordeler seg omtrent på samme måte.

Samlet danner svarene på de seks utsagnene en skala som varierer mellom 0 (lav grad av ensomhet) og 3 (høy grad av ensomhet). Figur 10-4

viser hvordan dette målet varierer mellom ungdom med ulik grad av problematferd. Det skilles mellom jenter og gutter.

Figur 10-4 Opplevd ensomhet mot problematferd. Jenter og gutter. Gjennomsnitt på skala (0-3)



Note: Jenter:  $F=13,4$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,09$ . Gutter:  $F=10,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,08$   
 Skalaen for ensomhet er basert på seks utsagn om opplevd ensomhet. Spørsmålene er hentet fra "The revised UCLA Loneliness Scale" (Russel et. al 1980).  
 Basistall: Jenter: "De lovydige":  $N=1532$ . "Flertallet":  $N=3261$ . "De erfarne":  $N=531$ . "Gjengangerne":  $N=69$ . Gutter: "De lovydige":  $N=1382$ . "Flertallet":  $N=2688$ . "De erfarne":  $N=968$ . "Gjengangerne":  $N=405$ .

Sammenhengene er ikke særlig sterke og viser at ensomhetsfølelser er fordelt mer eller mindre likt i de ulike ungdomsgruppene. Likevel er det tendenser til at "de lovydige" ungdommene opplever størst grad av ensomhet. For gutter gjelder at økt involvering i problematferd er forbundet med mindre grad av ensomhet. For jenter har sammenhengen en U-form, hvor "de lovydige" og "gjengangerne" opplever størst grad av ensomhet. Andre undersøkelser tyder også på at sammenhengen mellom opplevd ensomhet og tilbøyeligheten til å begå straffbare handlinger ikke er spesielt sterk (Hegna 1996).

## 10.2 Venners problematferd

Paradoksalt nok tyder resultatene på at ungdom som involverer seg i *antisosiale* aktiviteter faktisk er de mest *sosiale* ungdommene. Det er likevel vanskelig å tenke seg at det å ha venner i seg selv kan være en årsak til lovbrudd. Et av de mest konsistente resultatene i kriminologisk

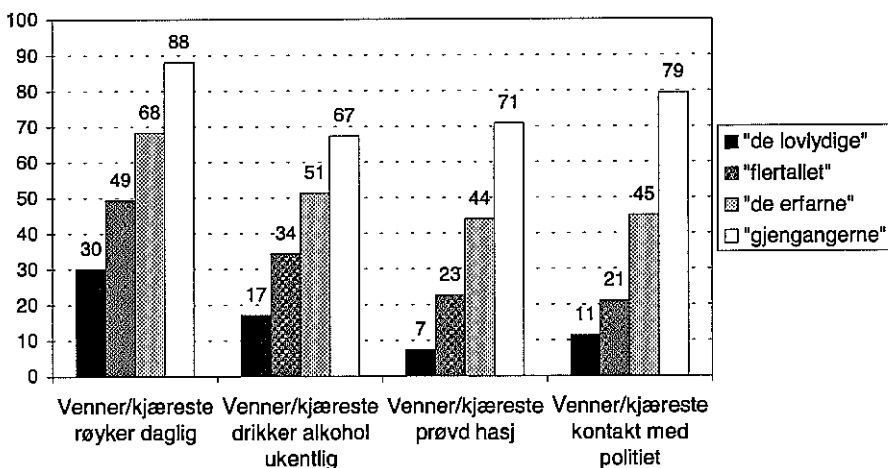
forskning er den tette koplingen mellom venners tilbøyelighet til å begå lovbrudd og egen antisosial atferd (Henggeler 1989). Selv når det tas hensyn til andre faktorer som forholdet til hjemmet, skolen og andre individuelle risikofaktorer framstår kontakt med antisosiale miljøer som en av de sterkeste indikatorene på egen tilbøyelighet til å begå lovbrudd (op. cit.). Kontrollteorien legger vekt på at tilknytning til konvensjonelle miljøer *reduserer* tilbøyeligheten til å begå avvikende handlinger. Motsatt forventes at ungdom som vanker i miljøer hvor bruk av rusmidler er utbredt og involvering i problematferd er vanlig har økt sannsynlighet for selv å involvere seg i tilsvarende aktiviteter. Det er derfor grunn til å forvente at sammenhengen mellom hva venner gjør og egne handlinger er sterk i vårt materiale.

I spørreskjemaet ble det kartlagt om de nærmeste kameratene eller kjæresten hadde vært i kontakt med politiet. Det ble også spurt om venners ruserfaringer. Spørsmålet er formulert slik: "Vi vil be deg om å tenke på dine to beste venner og din kjæreste om du har noen." Respondentene ble for hver av disse tre personene bedt om å krysse av JA eller NEI dersom de i løpet av de siste 12 månedene har gjort noe av det følgende: røykt daglig, drukket alkohol to eller flere ganger i uka, brukt hasj og vært i kontakt med politiet på grunn av noe galt de har gjort. Svarene kan tolkes som et mål på den enkeltes tilknytning til antisosiale miljøer og miljøer med høyt forbruk av rusmidler. Dersom spørsmålene om venner og kjæreste ses samlet, oppgir 48 prosent at de omgås jevnaldrende som røyker hver dag og 33 prosent har venner som drikker alkohol ukentlig. Både når det gjelder hasjrøyking og kontakt med politiet oppgir 24 prosent at det gjelder deres venner og/eller kjæreste.

Sammenliknet med andelen som selv røyker daglig, som drikker alkohol ukentlig og som har prøvd cannabisstoffer siste år (se kapittel 5), er tallene ovenfor gjennomgående to til tre ganger så høye. Det kan være flere forklaringer på dette. For det første kan det være at flere ungdommer tenker på samme person. Sett at en vennegjeng på seks stykker vanker sammen relativt regelmessige. Dersom kun en av disse har erfaring med hasj, vil hypotetisk alle de andre ungdommene kunne oppgi at de har en venn som har prøvd hasj. I dette tilfelle ville andelen som har en venn være fem ganger høyere enn andelen som selv har prøvd stoffet. En annen forklaring kan være at det eksisterer et såkalt "fiktivt sosialt trykk" (Rommetveit 1953) eller en flertallsmisforståelse i ungdomsmiljøet (Christie og Hauge 1962). En slik misforståelse består i en tendens til å

vurdere andre som mindre moralske enn en selv. Christie og Hauge (op. cit.) viste at det var en overvekt av ungdom som mente at deres eget alkoholkonsum var lavere enn andres. Når spørsmålet stilles til et representativt utvalg, blir det logisk sett feil. Selv om en ikke skal utelukke at sprikene mellom egen og venners atferd kan skyldes et fiktivt sosialt trykk, har dette trolig få implikasjoner for analysene her. Figur 10-5 viser svarfordelingen på spørsmålene ovenfor innenfor hver av de fire problematferdsgruppene.

Figur 10-5 Prosentandel i problematferdsgruppene som har venner og/eller kjæreste som røyker daglig, drikker alkohol ukentlig, har prøvd hasj siste 12 mnd og vært i kontakt med politiet for noe galt de har gjort.



Signifikanstester: Venner/kjæreste røyker daglig:  $\chi^2=982,4$ ,  $p<0,0001$ , gamma=0,48.

Venner/kjæreste drikker alkohol ukentlig:  $\chi^2=854,7$ ,  $p<0,0001$ , gamma=0,48.

Venner/kjæreste prøvd hasj siste år:  $\chi^2=1436,6$ ,  $p<0,0001$ , gamma=0,62.

Venner/kjæreste vært i kontakt med politiet for noe galt de har gjort:  $\chi^2=1509,7$ ,  $p<0,0001$ , gamma=0,57.

Basistall: "De lovlidige": N=3066. "Flertallet": N=6078. "De erfarne": N=1554. "Gjengangerne": N=505.

Sammenhengen mellom egen involvering i problematferd og tilknytning til venner som har erfaring med lovbrudd eller rusmidler er som forventet svært tydelig. Langt de fleste "gjengangerne" har venner som selv har erfaring med rusmidler. Nesten alle kjenner noen som røyker daglig, to av tre av "gjengangerne" har i sin nære omgangskrets personer som drikker alkohol hver uke eller som har prøvd hasj. Det er i undersøkelsen ikke blitt kartlagt om de unge selv har hatt kontakt med politiet. Figuren over viser at "gjengangerne" i nesten 8 av 10 tilfeller har venner eller kjærester som

har vært i kontakt med politiet.<sup>34</sup> "De lovlydige" vanker i betydelig mindre grad i miljøer hvor rusmiddelbruk er utbredt. Likevel er det også en del her som har venner som har erfaring med rusmidler. 11 prosent av "de lovlydige" ungdommene har i sin nære omgangskrets venner eller kjæreste som har hatt kontakt med politiet. Sett under ett bekrefter resultatene tidligere forskning som understreker betydningen av venners erfaringer for egen involvering i problematferd.

Det kan tenkes flere grunner til hvorfor sammenhengen opptrer så sterkt. En viktig forklaring er at ungdom som i utgangspunktet viser utagerende atferd eller tilbøyelighet til annen problematferd søker seg til like-sinnede. Henggeler (1987) påpeker at særlig aggressive barn har en tendens til å bli avvist av jevnaldrende med mindre voldelige tilbøyeligheter. Utstøtingen kan føre til at han eller hun søker seg til likesinnede og miljøer hvor en i større grad oppnår aksept. Andre forskningsresultater tyder på at særlig langtkomne kriminelle var inne på "galt spor" lenge før de begynte å vanke sammen med andre med samme tilbøyeligheter (Wilson og Herrnstein 1986). Sammenhengene reflekterer altså et ganske vanlig menneskelig trekk, nemlig tendensen til å søke andre som en antar å ha noe felles med. For eksempel vil den bråkete gutten antakelig sjelden etablere et nært venneforhold til den stilleste gutten i klassen.

Et annet synspunkt er at ungdom, som i utgangspunktet følger normer og regler, påvirkes av andre som har erfaring med lovbrudd og annen problematferd. Dette skjer i de tilfeller der den stille gutten søker de mer bråkete guttene og gjennom samvær og gruppepress forandrer atferd. Edwin Sutherland framsatte allerede i 1924 en teori med utgangspunkt i en forestilling om at alle former for handlinger må læres – så også med kriminalitet og problematferd. Innlæringen skjer i omgang med venner den enkelte har tilknytning til, og omfatter både teknikker, holdninger og innstillinger til å begå lovbrudd. Når noen begår kriminalitet er det fordi de har kontakt med venner som har positive innstillinger til å begå lovbrudd. Disse står som viktige rollemodeller. I mange tilfeller vil eldre ungdommer være rollemodeller for de yngre. Kyvsgaard (1992) viste at mens ungdom

---

<sup>34</sup> Sammenhengen kan også betraktes fra en annen vinkel. 210 ungdommer (1,8 prosent) oppgir at både kjæresten og to av deres beste venner har vært i kontakt med politiet for noe galt de har gjort. På bakgrunn av egen atferd er 33 prosent av disse karakterisert som "gjengangere", mens 32 prosent er å finne blant "de erfarne". 7 prosent av de 210 tilhører "de lovlydige".



flest i overveiende grad har venner på samme alder, var det mange av de mest problembelastede ungdommene som vanket sammen med eldre ungdommer enn dem selv.

### 10.3 Fritidsaktiviteter

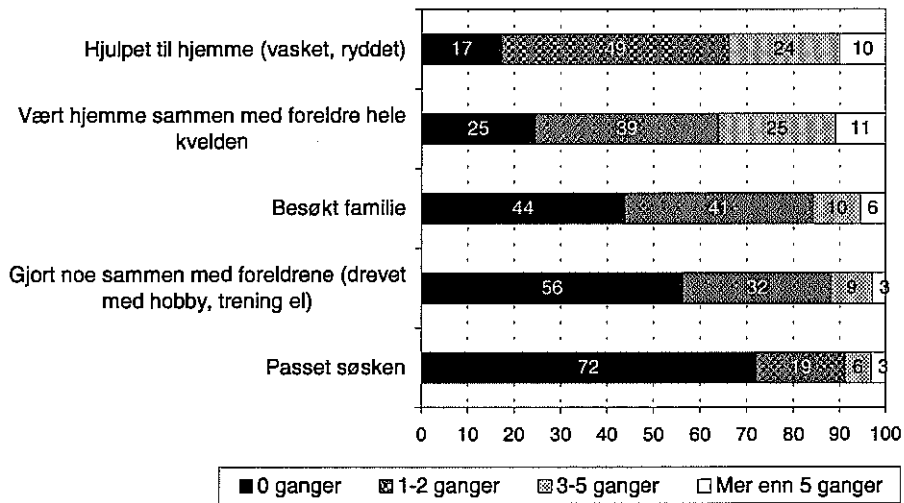
Ungdoms fritidsmønster er svært sammensatt og det er stor variasjon i fritidsaktiviteter som ungdom foretar seg. Samtidig finnes skillelinjer mellom ulike ungdomsmiljøer når det gjelder i hvilken grad de er tilknyttet arenaer med nærvær av voksne og i hvilken grad de er orientert mot aktiviteter hvor ungdomsgruppa, gjengen og vennemiljøet står i fokus (Øia 1994). Lorentzen (1984) mener det er fruktbart å skille mellom tre fritidsarenaer utenfor skole- og utdanningsarenaen: en *hjemme- eller privatearena*, en *åpen, offentlig arena* og en *arena for organiserte fritidsaktiviteter*. Aktiviteter som utspiller seg på *hjemmearenaen* vil som regel være relativt oversiktlige og kontrollerte. Foreldre utøver rollen som kontrollør og passer på hva de unge driver med. Samvær med foreldre vil i særlig grad være uttrykk for tilknytning til hjemmearenaen. Innenfor den *åpne, offentlige arenaen* foregår aktivitetene på steder hvor den uformelle sosiale kontrollen er mindre. Eksempler her kan være det som skjer på gatehjørnet, på senteret, utenfor T-baneområdet, i sentrumsområdene og på snackbaren. Det direkte samværet med voksne vil i denne konteksten være begrenset til forholdet mellom selger og kjøper eller mellom kontrollør og ungdommene som befinner seg der. De *organiserte fritidsaktivitetene* foregår på den annen side som regel innenfor strukturerte rammer. Ofte finnes voksenpersoner som tilrettelegger aktiviteter og som passer på at alt går som det skal. Nærværet av voksne gir grunnlag for utøvelse av uformell sosial kontroll. Det må understrekes at er stor variasjon mellom ulike typer av organiserte aktiviteter. Dette vil bli drøftet nærmere nedenfor.

De ulike arenaene gir altså forskjellige betingelser når det gjelder muligheter for å utøve uformell sosial kontroll. I tråd med kontrollteorien forventes derfor at det er forskjeller i hvilken arentilknytning som finnes mellom de ulike problematferdsgruppene. Forventningene går i retning av at "gjengangerne" bruker mer av fritida si enn andre innenfor den åpne, offentlige arenaen, mens "de lovlidige" i større grad enn andre tilbringer tid hjemme. Ut fra argumentasjonen over skulle en også forvente at "gjengangerne" har mindre tilknytning til organisasjonslivet, og at "de lovlidige" er overrepresentert i organiserte fritidsaktiviteter.

### 10.3.1 Familieorienterte fritidsaktiviteter

I spørreskjemaet ble ungdommens bruk av fritida kartlagt. Spørsmålet var formulert slik at de unge skulle oppgi hvor mange ganger de i løpet av den siste uka – siste sju dager – hadde drevet med aktivitetene som var listet opp. I det følgende fokuseres på samvær med foreldre og andre familie-medlemmer. Aktivitetene som framkommer av figur 10-6 kan til sammen være en indikator på orientering mot hjemme- eller familiearenaen.

Figur 10-6 Deltakelse i familieorienterte fritidsaktiviteter siste uke. Prosent.  
N=10214

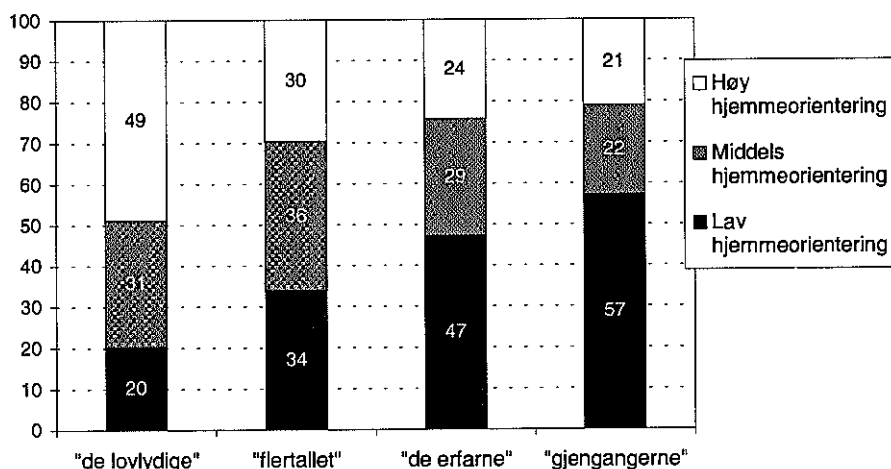


De aller fleste hjelper til med vasking eller rydding hjemme. 10 prosent oppgir at dette er noe som skjer mer enn 5 ganger i uka. Videre svarer tre av ti at de har passet søsken i løpet av den siste uka. Dette svaret vil avhenge av om den enkelte har småsøsken. Familiebindingene mer generelt ser også ut til å være sterke. Tre av fire oppgir at de har vært hjemme sammen med familien en eller flere kvelder, litt over halvparten har besøkt familie og nesten halvparten har gjort aktiviteter sammen med foreldrene. Det ble undersøkt hvordan gutter og jenter svarer på spørsmålene (se vedleggstabell 29). Med unntak av spørsmålet om å hjelpe til hjemme (noe jenter gjør 2,7 ganger i uka, mot guttene 2,0 ganger), er det ikke store kjønnsforskjeller. Jentene er noe oftere sammen med familien om kveldene og passer søsken gjennomsnittlig litt flere ganger i uka enn gutter. Gutter

oppgir derimot at de noe oftere enn jenter gjør ting sammen med foreldrene og at de oftere er på besøk hos familien.

Det er verdt å understreke at samvær med foreldrene, familiebesøk og det å hjelpe til hjemme ikke alltid trenger å være lystbetont, og heller ikke alltid basert på frivillighet. Likevel er det grunn til å tolke resultatene dit hen at ungdom som ofte driver med slike aktiviteter er mer familieorienterte enn ungdom som aldri gjør disse tingene. Det ble derfor på bakgrunn av spørsmålene i figuren over konstruert et samlemål. De unge ble delt inn i tre omtrent like store grupper avhengig av hvor hyppig de har deltatt i de ulike aktivitetene. Tredjedelen med lavest skåre betegnes som en gruppe med "lav familieorientering", mens tredjedelen med høyest skåre betraktes som å ha "høy familieorientering".<sup>35</sup> Figur 10-7 viser variasjoner i familieorientering mellom de fire problematferdsgruppene.

Figur 10-7 Familieorientert fritidsmønster mot problematferd. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=628,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,33$

Basistall: "De lovlydige": N=2781. "Flertallet": N=5742. "De erfarne": N=1420. "Gjengangerne": N=438.

Sammenhengen er tydelig. Desto mer problematferd den unge involverer seg i, jo sjeldnere deltar den unge i familieorienterte aktiviteter på fritida. Mens "de lovlydige" tydelig skiller seg fra de andre ungdomsgruppene, er

<sup>35</sup> Gjennomsnittlig deltakelse mindre eller lik 0,8 ganger gir "lav familieorientering", mens gjennomsnitt på 1,8 eller høyere gir "høy familieorientering". Aktivitetene som ligger til grunn for målet er gjengitt i Figur

det ikke store forskjeller mellom "gjengangerne" og "de erfarne". "Flertallet" kommer i en mellomposisjon mellom "de lovlydige" på den ene siden og de mest problembelastede ungdommene på den annen. En undersøkelse av sammenhengen for gutter og jenter separat viste nærmest identiske resultater. Det var tendenser til noe tydeligere sammenheng for jenter.

Vedleggstabell 30 viser at det finnes tydelige sammenhenger mellom problematferd og samtlige aktiviteter som indikerer familieorientering. Størst er variasjonen når det gjelder å være hjemme sammen med familien hele kvelden. "De lovlydige" ungdommene oppgir at dette gjennomsnittlig skjer 3,2 ganger i løpet uka. "Flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" er i gjennomsnitt sammen med foreldrene hele kvelden henholdsvis 2,2 ganger, 1,6 ganger og 0,9 ganger i uka. Liknende tendens gjelder for spørsmålet om de hjelper til hjemme. For de andre aktivitetene skiller kun "de lovlydige" seg ut, og forskjellene mellom de tre andre gruppene er små. Bildet går ikke entydig i retning av at "gjengangerne" skiller seg ut. Sammenliknet med "flertallet" og "de erfarne" er "gjengangerne" oftere på besøk hos familie. Når det gjelder å gjøre noe sammen med foreldrene på fritida er det ikke forskjeller mellom disse tre ungdomsgruppene.

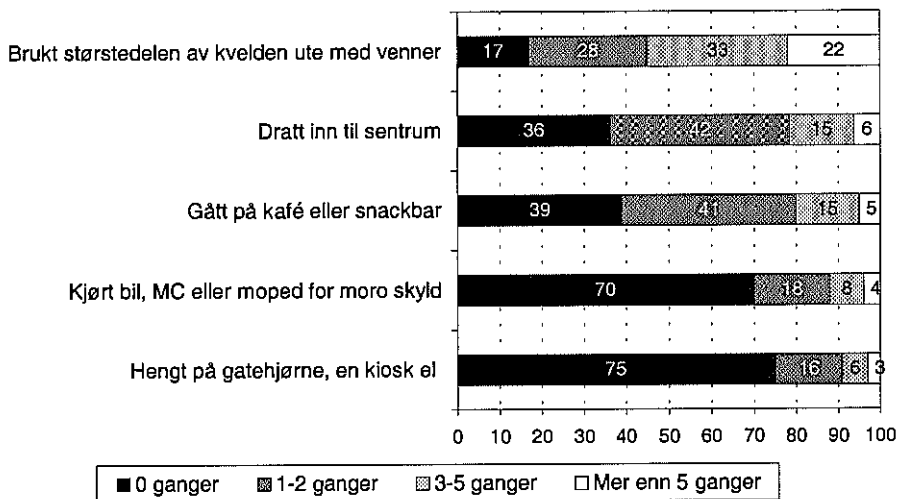
Resultatene går samlet i forventet retning og støtter antakelsen om at ungdom som er mye hjemme vil ha færre muligheter til å involvere seg i problematferd (Hirschi 1969). Den uformelle kontrollen som er tilstede når de unge oppholder seg hjemme eller i nærheten vil kunne motvirke involvering i problematferd (Martens 1992). En annen forklaring kan være at særlig hjemmeorienterte ungdommer i mindre grad er tilknyttet et større vennenettverk. Som vist foregår mesteparten av lovbrudd og annen problematferd i ungdomstida sammen med andre ungdommer. Fritidsaktiviteter rettet inn mot familien kan også være et uttrykk for at forholdet til foreldrene er godt. Trolig vil ungdom med gode relasjoner til foreldrene ha størst interesse av å være hjemme. For unge mennesker som har et anstrengt forhold til foreldrene sine, vil trolig andre arenaer være et alternativ.

### 10.3.2 Fritidsaktiviteter ute med venner

Det ble kartlagt hvor ofte de unge deltar i uorganiserte fritidsaktiviteter som vanligvis foregår innenfor den åpne, offentlige arenaen. Følgende spørsmål er brukt som mål på deltakelse innenfor en slik arena: "brukt

størstedelen av kvelden ute sammen med venner”, ”dratt inn til sentrum”, ”gått på kafé eller snackbar”, ”stått og hengt på et gatehjørne, utenfor en kiosk eller liknende”, ”kjørt bil, moped eller motorsykkel for å kjøre en tur”. I motsetning til aktiviteter rettet mot hjem og familie, kan disse aktivitetene betegnes som ”uteorienterte fritidsaktiviteter”. Figur 10-8 gir en oversikt over hvordan ungdommene besvarte disse spørsmålene.

Figur 10-8 Deltakelse i uteorienterte fritidsaktiviteter siste uke. Prosent.  
N=10158



83 prosent har brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner i løpet av den siste uka. For halvparten av samtlige ungdommer er det å være ute på denne måten noe som skjer 3 ganger eller mer i løpet av uka. Bruk av sentrum er også utbredt. 64 prosent har dratt inn til sentrum i løpet av den siste uka og 61 prosent oppgir at de har vært på kafé eller snackbar. Hver fjerde ungdom har en eller flere ganger i løpet av en uke stått og hengt rundt et gatehjørne, en bensinstasjon eller ”på hjørnet”. 30 prosent oppgir at de har kjørt med bil, moped eller motorsykkel for moro skyld. Tallene bekrefter dermed tidligere undersøkelser som viser at ungdom flest bruker mye av fritida si sammen med jevnaldrende utenfor hjemmet (Øia 1994). Med unntak av at gutter oftere enn jenter kjører motorkjøretøy for moro skyld (1,1 ganger for gutter, mot 0,6 ganger for jenter), viser vedleggstabell 29 at det hovedsakelig er små kjønnsforskjeller når det gjelder deltakelse i uorganiserte fritidsaktiviteter.

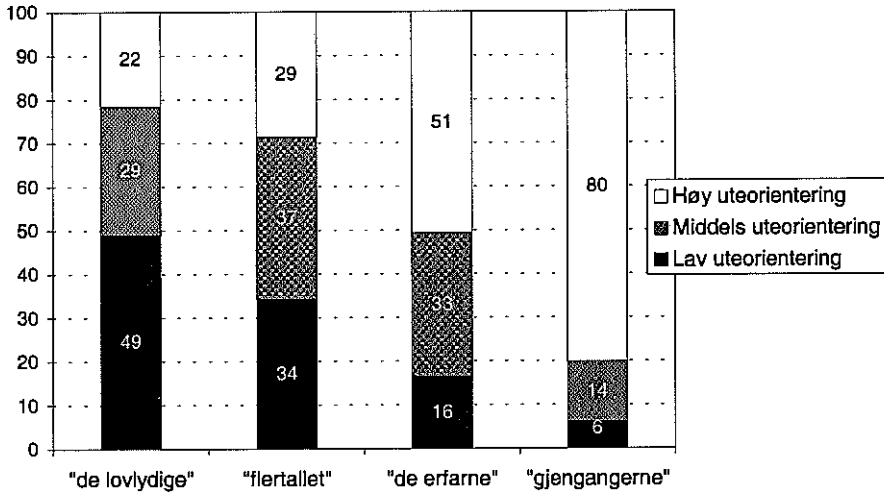
Et fellestrekk ved mange av de uteorienterte aktivitetene som skjer innenfor den åpne arenaen er at de ikke har noen egentlig "ytre hensikt" utover det å være sammen med andre. Uformelt samvær med likesinnede kan ofte være motivert av behovet for å unndra seg voksnes innsyn og tilstedeværelse. Aktivitetene inngår i en sosial form for livsstil rettet mot ungdomsmiljøet slik dette typisk utspiller seg "ute" i gata, på senteret eller i sentrum. Selv om ungdom flest bruker mye av tida sin på denne formen for uorganiserte aktiviteter, knytter det seg likevel ofte negative forestillinger til "uorganisert ungdom". Denne delen av ungdomsgruppa blir ofte brukt som et synonym for sentrumspendling og risiko for skjevutvikling, kriminalitet og rusmiddelbruk (Pedersen 1993). I bunnen for slike bekymringer ligger kontrollteoriens antakelser om at svekket sosial kontroll øker mulighetene for å involvere seg i avvikende handlinger. Det er derfor å forvente at de mest problembelastede ungdommene ofte driver med aktiviteter som foregår på steder hvor den sosiale kontrollen fra omgivelsene er lav.

På basis av spørsmålene gjengitt i figur 10-8 ovenfor er det laget et samlemaal eller indeks. De unge er delt inn i tre omtrent like store grupper avhengig av hvor hyppig de har deltatt i de ulike aktivitetene. Tredjedelen med lavest skåre betegnes som en gruppe med "lav uteorientering", mens tredjedelen med høyest skåre betraktes som å ha "høy uteorientering".<sup>36</sup> Figur 10-9 viser i hvilken grad "de lovlydige", "flertallet", "de erfarne" og "gjengangerne" er orientert mot uteorienterte fritidsaktiviteter.

---

<sup>36</sup> Gjennomsnittlig deltakelse færre enn 0,8 ganger gir "lav uteorientering", mens gjennomsnitt på 1,8 eller høyere gir "høy uteorientering". Aktivitetene som ligger til grunn for målet er gjengitt i figur 10-8.

Figur 10-9 Uteorientert fritidsmønster mot problematferd. Prosent



Signifikanstest:  $\chi^2=1079,4$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=0,39$

Basistall: "De lovlydige": N= 2741. "Flertallet": N=5728. "De erfarne": N=1423. "Gjengangerne": N=438

Sammenhengen er svært tydelig og går i forventet retning. 8 av 10 av "gjengangerne" retter seg i høy grad mot uteorienterte fritidsaktiviteter. Blant "de lovlydige" har kun 2 av 10 høy uteorientering. "De erfarne" plasserer seg midt i mellom "flertallet" og "gjengangerne". Ser vi nærmere på den andre enden av uteorienteringsskalaen har halvparten av "de lovlydige" lav grad av uteorientering, mot kun 6 prosent av "gjengangerne". Sammenhengen ble undersøkt både for gutter og jenter og viste like resultater. Vedleggstabell 30 viser at samtlige av de uteorienterte fritidsaktivitetene er tydelig relatert til problematferd. Særlig sterk er sammenhengen når det gjelder å ha vært ute hele kvelden med venner. Dette gjør "gjengangerne" gjennomsnittlig 5,4 ganger i uka, mot 2,4 ganger for "de lovlydige".

Resultatene er i tråd med andre studier. Ung i Norge viste at unge mennesker med atferdsvansker (en gruppe som ligger svært nær "gjengangerne") hadde vært ute med venner hele kvelden dobbelt så mange ganger som andre ungdommer (Wichstrøm 1994). Tilsvarende resultater er også funnet i tidligere studier av Oslo-ungdom (Øia og Bergwitz 1994). Sentrumsbruk på kveldstid og en "trendy livsstil" ble i særlig grad forbundet med ungdom som brukte rusmidler og som deltok i "risikoatferd".

Det kan være mange forklaringer på hvorfor sammenhengen mellom den enkeltes uteorientering og involvering i problematferd er såpass tydelig. Kontrollteoriens forklaring er allerede nevnt. Her vektlegges at aktiviteter som foregår på steder hvor den sosiale kontrollen fra omgivelsene er lav gir økt frihet til å involvere seg i uønskete aktiviteter. Selv om den uformelle kontrollen også kan være svak i nærmiljøet, vil trolig sentrum være et sted hvor unge mennesker i særlig grad kan unndra seg uformell kontroll. Samtidig kan sentrum være et naturlig treffpunkt for ungdom med liten forankring i nærmiljøet, hvor likesinnede ungdom møtes uten innblanding fra foreldre, naboer eller venner.

En annen forklaring kan søkes i de mange likhetstrekk som finnes i selve handlingene som danner basis både for problematferd og de uteorienterte aktivitetene som her er beskrevet. Felles for begge sett av handlingstyper er at de ofte foregår i det skjulte, de foregår utenfor voksenkontroll og som regel utspiller de seg sammen med kamerater. Det er liten grad av struktur rundt disse aktivitetene, kjennetegnet av mangel på formelle regler, faste møtetidspunkter, samværets progresjon og avslutning. Spontanitet og impulsivitet er ofte viktigere sider ved handlingene enn planlegging og fornuft. Gottfredson og Hirschi (1990) betrakter kriminalitet og andre avvikende aktiviteter som manifestasjoner av noe bakenforliggende. En tolkning kan derfor være at slike aktiviteter har særlig stor appell til ungdom med bestemte personligheter eller tilbøyeligheter. En liknende forklaring ble skissert for den sterke sammenhengen mellom rusmiddelbruk og problematferd (jf kapittel 5). Her ble det lagt vekt på at både rusmiddelbruk og involvering i problematferd er noe som særlig appellerer til ungdom med behov for aktivt å søke situasjoner med spenning. Trolig ser vi konturene av en ungdomstid hvor sammensatte forhold, som problematferd, rusmiddelbruk og uteorientering vever seg inn i hverandre og gjensidig bidrar til å utvikle avvikskarrierer.

Det må understrekes at mens den ytre sosiale kontrollen kan være svak innenfor den åpne, offentlige arenaen, kan den indre sosiale kontrollen som finner sted innenfor ungdomsgruppa være sterk. Konformitetspress legger sterke føringer på den som deltar, i retning av å ha de riktige klærne, ha de riktige meningene og å gjøre de riktige tingene. På denne måten kan en snakke om at det finnes normer og regler innenfor gruppa. I enkelte miljøer vil det kunne finnes normer som legger føringer på den enkelte i retning av å bryte lover og regler som voksensamfunnet har satt (Hauge 1968). Det er således ikke den sosiale kontrollen i seg selv



som er avgjørende for tilbøyeligheten til å begå lov- eller normbrudd, men hva eller hvem som står bak.

### 10.3.3 Organisert fritid

I likhet med gata og sentrum kan organisasjonslivet betraktes som sosiale rom for samvær og fritidsaktiviteter. Selv om den åpne, offentlige arenaen og arenaen for organiserte fritidsaktiviteter gir ulike betingelser for sosial kontroll og samvær, er det likevel et fellestrekk for begge arenaene at de framstår som viktige sosiale møteplasser og læringsarenaer i ungdomstida. Vennskapets betydning for deltakelse i organisasjoner blir understreket av studier som viser at den viktigste grunnen for unge mennesker til å melde seg inn i et lag eller en forening var at venner var medlem (Grue 1984).

Det er likevel mange sider ved organisasjonslivet som skiller seg fra det som skjer innenfor den åpne, offentlige arenaen. For det første har organisasjonene en tydeligere forankring i det konvensjonelle voksensamfunnet. Det er ofte voksne til stede under trening og på møter. Politikere legger premissene for organisasjonenes virksomhet gjennom politiske vedtak og bevilgninger. Det offentlige bidrar gjennom ulike økonomiske støtteordninger og har ansvar for idrettshaller, fritidsklubber og liknende. Deltakelse i organisasjonslivet kan således betraktes som en måte å integrere ungdom i samfunnslivet.

Et annet viktig skille gjelder hvordan aktivitetene er strukturert. Normalt vil det finnes åpningstider eller regler for når organiserte aktiviteter begynner og slutter, og det vil typisk være en plan som strukturerer hvordan aktivitetene forløper. Mens det uformelle samværet rundt T-banen eller på senteret ikke koster penger, kreves medlemskontingent i de fleste lag og organisasjoner. Samtidig vil kontinuiteten i idrettslaget være større enn i den uorganiserte gjengen som sparker fotball av og til. Av de som deltar i organiserte aktiviteter forventes en innordning i en allerede fastlagt og ordnet struktur. Den som ikke vil bli satt ut av laget er nødt til delta på trening. Det nytter ikke å forsøke å bli godtatt som speider uten å stille på patroljemøtene. Skulking uten gyldige grunner tillates ikke, og kan bli møtt med reaksjoner og sanksjoner. Parallelliteten mellom organisasjonslivet og skolen er påfallende. Kanskje er det derfor at organisasjonslivet rekrutterer oftest ungdom som gjør det godt i skolesammenheng og som kommer fra familier hvor det finnes mange bøker i hjemmet (Øia 1994)?

### *Hvor mange er organisert?*

I undersøkelsen ble deltakelse i til sammen 17 ulike typer av organisasjoner kartlagt. Her er det blant annet inkludert idrettslag, fritidsklubb, korps, speideren, dataklubb, politiske og religiøse foreninger. I tillegg var det en åpen kategori hvor ungdommene selv kunne notere organisasjoner som ikke fantes på listen. "Organisert ungdom" identifiseres ved å summere samtlige av organisasjonene. De som ikke oppgir at de er med i noen av organisasjonene kalles for "de uorganiserte".

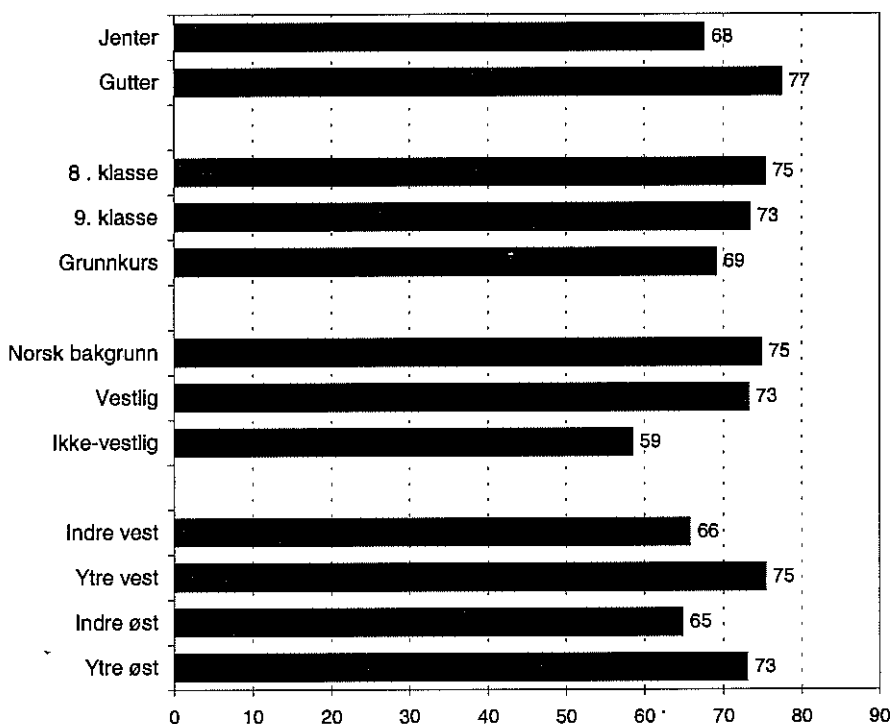
Det er verdt å understreke at tallene som presenteres trolig er noe høyere enn de reelle tallene. For det første ble det av plasshensyn ikke kartlagt organisasjonsdeltakelsen til ungdom som fikk tildelt en forkortet versjon av spørreskjemaet. Dette ble gitt til ungdom med spesielle språk- eller konsentrasjonsvansker (se kapittel 2). På bakgrunn av hva en ellers vet om rekrutteringen til organisasjonene er det grunn til å anta at disse ungdommene i mindre grad deltar. En annen grunn til at organisasjonsdeltakelsen trolig er noe overestimert, er at spørsmålene var plassert på siste side i spørreskjemaet. Nesten hver tiende rakk ikke å fylle ut alle spørsmålene i det vanlige skjemaet. En nærmere undersøkelse viser at de som ikke kom gjennom hele skjema gjennomgående hadde svakere skoleprestasjoner enn de som fullførte utfyllingen. Det er derfor grunn til å anta at totaltallene hadde vært noen prosentpoeng lavere dersom deltakelse i organisasjonslivet hadde blitt kartlagt hos alle deltakerne i undersøkelsen.

Til sammen svarer 73 prosent at de er medlem i minst en av organisasjonene. Majoriteten av ungdom benytter seg altså av tilbudet, noe som er i tråd med studier både på landsbasis (Øia 1994) og tidligere undersøkelser i Oslo (Steinsvik 1993, Øia og Bergwitz 1994). Undersøkelsen til Øia og Bergwitz (1994) fra 1992 viste at omtrent 70 prosent av 16-17 åringene som deltok i undersøkelsen var med i minst en av de 22 organisasjonene som ble kartlagt. Organisasjonsdeltakelsen til de eldste deltakerne i Ungdomsundersøkelsen i Oslo 1996 (16-17 åringene) er på 71 prosent, altså omtrent på samme nivå som fire år tidligere.<sup>37</sup> Figur 10-10 viser andelen ungdom som er organisert etter noen sentrale bakgrunnsvariabler.

---

<sup>37</sup> Det må understrekes at undersøkelsene ikke er helt sammenliknbare i det svarprosenten er betydelig lavere i Ung i Oslo 16-19 år (Øia og Bergwitz 1994). Det er også noe forskjeller i hva slags typer organisasjoner som ble kartlagt. Sammenlikningen gir likevel en indikasjon på at det ikke har vært særlig store forandringer i andelen ungdom i alderen 16-17 år som er med i organiserte aktiviteter fra 1992 til 1996. I undersøkelsen av ungdomsskoleelever i Oslo (Steinsvik 1993) ble organisasjonsdeltakelse kartlagt på en annen måte og er derfor ikke sammenliknbar med oppdaterte tall.

Figur 10-10 Organisasjonsdeltakelse etter kjønn, klassetrinn, etnisk bakgrunn og bosted. Prosent (N=9617)



Signifikanstester: Kjønn:  $\chi^2 = 115,7$ ,  $p < 0,0001$ . Klassetrinn:  $\chi^2 = 33,7$ ,  $p < 0,0001$ . Etnisk bakgrunn:  $\chi^2 = 161,3$ ,  $p < 0,0001$ . Bosted:  $\chi^2 = 54,0$ ,  $p < 0,0001$

Gutter (78 prosent) deltar oftere i organisasjonslivet enn jenter (68 prosent). Det er tendenser til at andelen organiserte ungdommer synker med økende alder. I 8. klasse er 75 prosent med, i 9. klasse 73 prosent og blant grunnkurselevne er andelen på 69 prosent. Mens det er små forskjeller i deltakelsen mellom ungdom med norsk etnisk bakgrunn og vestlig innvandrerungdom, er det lavere deltakelse blant innvandrerungdom med ikke-vestlig bakgrunn. Særlig lav er den blant jenter med slik bakgrunn, hvor 46 prosent er medlem. Deltakelsen i organisasjonslivet er høyest i de ytre bydeler, hvor 3 av 4 er medlem både på vest- og østkant. I de indre bydeler, også her uavhengig av øst-vest-skillen, er 2 av 3 ungdommer organisert. Skillen mellom indre og ytre bydeler er også kommet fram i tidligere ungdomsundersøkelser i Oslo (Steinsvik 1993).

### *Organisasjonsdeltakelse og problematferd*

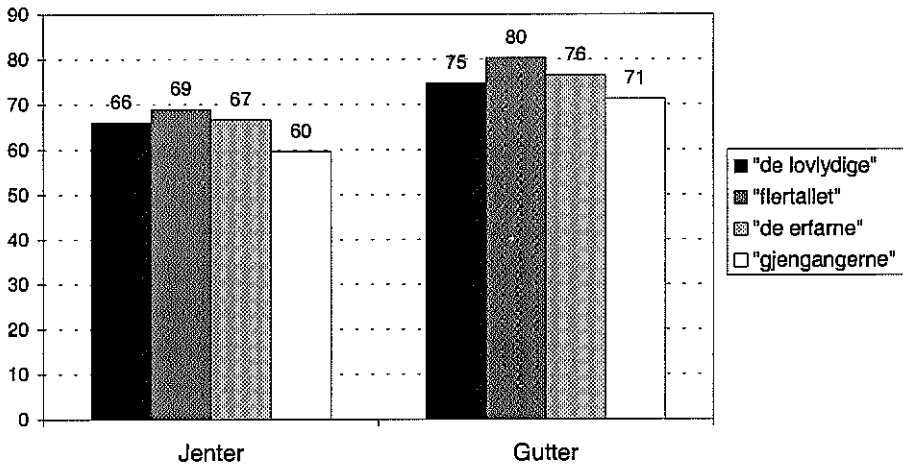
Deltakelse i foreningslivet blir ofte betraktet som en viktig støtpute mot ungdomsproblemer. Tankegangen som ligger bak er ofte at problemer knyttet til ungdom først og fremst handler om at ungdom mangler interesser og meningsfylte aktiviteter å fylle fritida si med. Aktivisering av ungdom i rusfrie og kriminalitetsfrie omgivelser antas derfor å ha kriminalitetsforebyggende effekter. Det kan være flere grunner til å forvente effekter av organisasjonsdeltakelse. Jon (1997) nevner for det første at organiserte tilbud vil kunne bidra til at det verken er tid eller mulighet til å begå lovbrudd i den tida de unge deltar i de organiserte aktivitetene. Dette argumentet er i tråd med et av elementene i kontrollteorien, hvor deltakelse i konvensjonelle aktiviteter, enten dette er lekselesning eller organisasjonsdeltakelse, bidrar til å redusere deltakelse i straffbare forhold (Hirschi 1969). For det andre antas at deltakelse i positive aktiviteter kan virke oppbyggende på holdninger som de unge vil bringe med seg i fritida ellers. Deltakelse i organisasjonslivet kan til en viss grad betraktes som en opplæring i demokratiske prinsipper og samfunnsoppbyggende verdier. Viktige samfunnsverdier som samarbeid, solidaritet og vennskap på tvers av ulike grupper vil ofte være en del av et budskap som formidles gjennom idrett, fritidsklubb, korps og organisasjonslivet for øvrig. Deltakelse i konvensjonelle aktiviteter kan hindre at unge begår lovbrudd og problematferd fordi det bryter med det organisasjonene står for. Offentlig støtte til organiserte fritidsaktiviteter, enten dette gjelder idrettslag, fritidsklubber eller korps er ofte begrunnet ut i fra et slikt forebyggingsperspektiv.

Ut fra dette skulle en forvente at "de lovlydige" ungdommene oftere enn andre deltar i organiserte fritidsaktiviteter. Motsatt er det grunn til å forvente at de mest problembelastete ungdommene faller utenfor. I hvilken grad kan vi finne bekreftelse på dette ut fra vårt materialet? Figur 10-11 viser for jenter og gutter separat hvor stor andel som er organisert i de fire ungdomsgruppene. Det er viktig å understreke at undersøkelsen ikke har til hensikt å måle effekter av bestemte forebyggende tiltak. En slik problemstilling ville kreve andre tilnærminger, for eksempel observasjoner av enkeltindivider på flere tidspunkter.<sup>38</sup>

---

<sup>38</sup> Heller ikke oppfølgingsstudier kan med sikkerhet fastslå om organisasjonsdeltakelsen fører til redusert eventuelt økt kriminalitet (se for eksempel Pedersen 1993).

Figur 10-11 Medlemskap i en eller flere organisasjoner mot problematferd og kjønn. Prosent



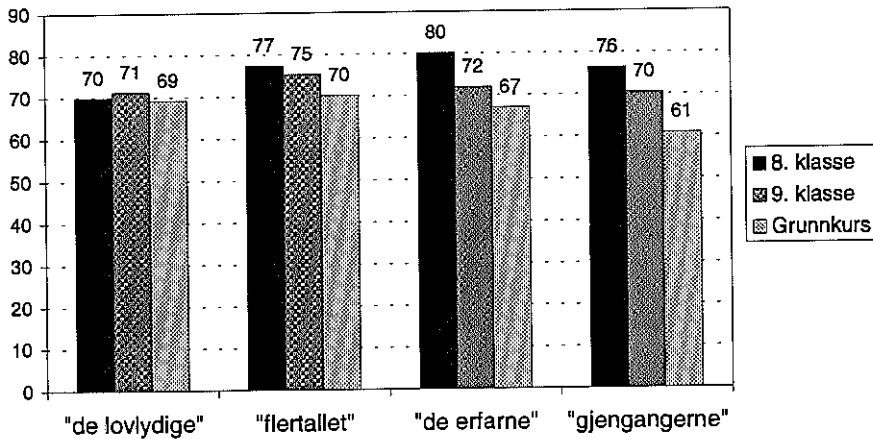
Signifikanstest: Jenter:  $\chi^2=6,5$ ,  $p=0,09$  (NS). Gutter:  $\chi^2=23,9$ ,  $p<0,001$

Basistall: Jenter: "De lovlydige": N=1231. "Flertallet": N=2979. "De erfarne": N=480. "Gjengangerne": N=57. Gutter: "De lovlydige": N=1130. "Flertallet": N=2358. "De erfarne": N=824. "Gjengangerne": N=330.

Organisasjonsdeltakelsen er høyest blant de ungdommene som tilhører "flertallet". Dette gjelder både for gutter og jenter. Samtidig skiller ikke "flertallet" seg stort i forhold til "de lovlydige" og "de erfarne". "Gjengangerne" har lavest organisasjonsdeltakelse. Det må understrekes at forskjellene i organisasjonsgrad er svært små. Hovedinntrykket er at majoriteten av ungdom deltar i organisasjonslivet uavhengig av problematferd. Særlig små forskjeller er det blant jentene, hvor det ikke er signifikant sammenheng mellom involvering i problematferd og organisasjonstilknytning. Blant gutter er sammenhengen signifikant, men variasjonen er såpass liten at det sosialt sett er mindre interessant å fokusere på forskjellene. Likhetene mellom gruppene blir forsterket ved å undersøke gjennomsnittlig antall organisasjonsmedlemskap. På dette målet kommer "de lovlydige" lavest ut. I gjennomsnitt er disse ungdommene med i 1,28 organisasjoner. "Gjengangerne" kommer med sine 1,46 gjennomsnittlig organisasjonsmedlemskap høyest ut. Forskjellene er små, og det er ikke grunnlag for å trekke klare konklusjoner om at det er store forskjeller mellom gruppene ( $F=3,3$ ,  $p<0,05$ ,  $\eta^2=0,03$ ).

Figur 10-12 viser hvordan for hver av de fire problematferdsgruppene hvordan sammenhengen er mellom organisasjonsdeltakelse og klassetrinn.

Figur 10-12 Medlemskap i en eller flere organisasjoner mot problematferd og klasstrinn. Prosent



Signifikanstest (klasseforskjeller): "De lovlydige":  $\chi^2=0,8$ ,  $p=0,68$  (NS),  $\text{gamma}=-0,01$ .  
 "Flertallet":  $\chi^2=26,0$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,13$ . "De erfarne":  $\chi^2=19,1$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,22$ . "Gjengangerne":  $\chi^2=7,1$ ,  $p<0,05$ ,  $\text{gamma}=-0,24$ .  
 Basis tall: 8. klasse: "De lovlydige": N=872. "Flertallet": N=1568. "De erfarne": N=417.  
 "Gjengangerne": N=114. 9. klasse: "De lovlydige": N=711. "Flertallet": N=1657. "De erfarne": N=437. "Gjengangerne": N=142. Grunnkurs: "De lovlydige": N=764. "Flertallet": N=2094. "De erfarne": N=448. "Gjengangerne": N=130.

På alle tre klasstrinn er omlag 70 prosent av "de lovlydige" ungdommene med i organiserte fritidsaktiviteter. For "flertallet" skjer det en viss reduksjon i andelen organiserte i overgangen til videregående skole. Blant "de erfarne" og "gjengangerne" er det tydeligere reduksjon i organisasjonstilknytning i overgangen mellom alle tre klasstrinnene. Det er tendenser i retning av at "gjengangerne" i størst grad faller fra organisasjonslivet. Dersom ungdomsgruppene sammenliknes på hvert enkelt klasstrinn, er hovedinntrykket at det ikke er særlig store forskjeller mellom ungdomsgruppens deltakelse i organisasjonslivet. Forskjellene er størst i 8. klasse, og det er "de erfarne" som har høyest organisasjonsprosent. I 9. klasse er det likhetene mellom gruppene som preger bildet. På grunnkurs er det en svak tendens til at "gjengangerne" har lavere organisasjonsgrad enn de andre gruppene.

På bakgrunn av de forebyggende effekter organisasjonene antas å ha kan resultatene virke overraskende. Det blir igjen viktig å understreke at resultatene verken sier noe direkte om årsaker eller positive og negative effekter av at ungdom deltar i lag og organisasjoner. Undersøkelser som

baserer seg på måling på ett tidspunkt kan vanskelig skille ut de effekter eventuelle medlemskap har fra de seleksjonsmekanismer som påvirker hva slags type ungdommer som tiltrekkes eller rekrutteres til organisasjonene. Resultatene gir grunnlag for å hevde at organisasjonslivet ikke kun blir brukt av de mest lovlydige og prektige ungdommene. Også mange av de mest problembelastede ungdommene blir fanget opp av organiserte tiltak. Positivt tolket viser resultatene at organisasjonslivet når viktige målgrupper. Organisasjonene kan således si å ivareta viktige funksjoner overfor ungdom som er i ferd med å utvikle eller har utviklet avviskarrierer.

Resultatene er i tråd med tidligere norske og danske studier (Øia og Bergwitz 1994, Thoresen 1995, Kyvsgaard 1992). Pedersen (1993) finner tilsvarende resultater når det gjelder sammenhengen mellom bruk av rusmidler og deltakelse i foreningslivet. I hans studie rapporterte de uorganiserte ungdommene om det laveste forbruket av rusmidler.

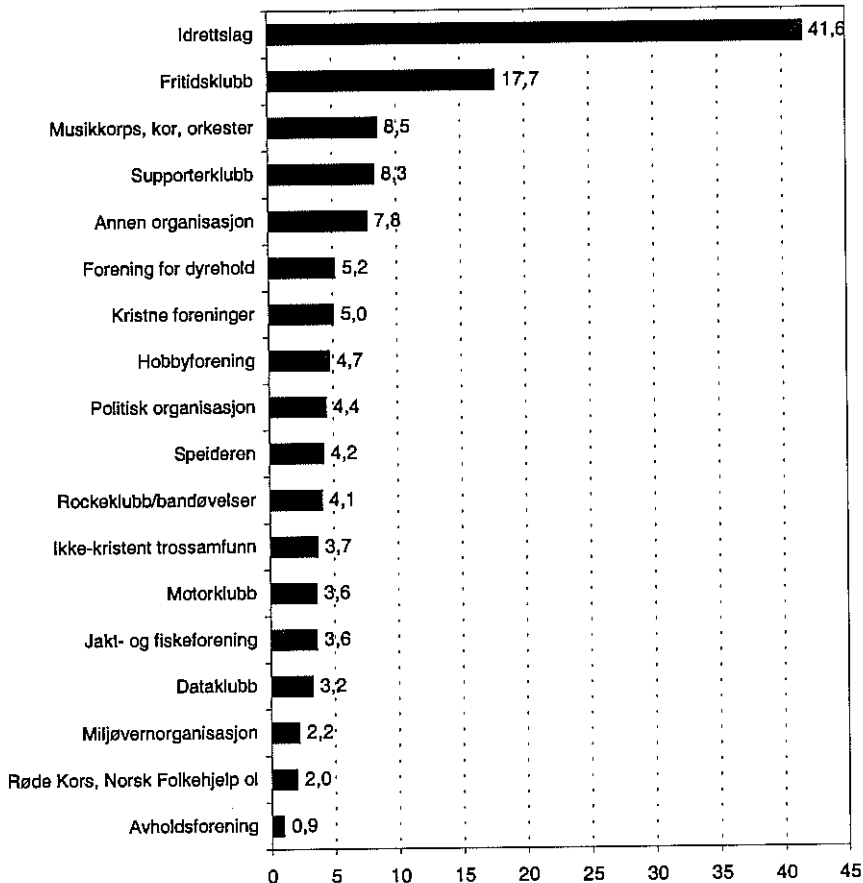
#### *Medlemskap i ulike typer av organisasjoner*

Flere av de ovennevnte studiene viser at den enkeltes involvering i problematferd og bruk av rusmidler varierer med deltakelse i ulike typer av organisasjoner. En framstilling av organisasjonslivet som noe helhetlig vil derfor trolig være en forenkling. Som nevnt har enkelte organisasjoner klare oppdragende målsettinger med sin virksomhet. De religiøse foreningene, både kristne og muslimske, vil legge vekt på moralske og verdimessige aspekter. I miljøorganisasjonene og politiske ungdomslag fremheves de ideologiske sidene ved virksomheten. Andre typer av organisasjoner er preget av orientering mot prestasjoner. Særlig gjelder dette innenfor idretten, hvor konkurranseaspektet står sterkt. I fritidsklubbene er det ofte andre krav til deltakelsen. "Et sted å være" var tidligere et slagord som ble brukt mot nedleggelsen av fritidsklubbene. Slagordet forteller om fritidsklubben som et fristed, et sted ungdom kan gå til og oppholde seg uten at de skal forplikte seg til å gjøre noe bestemt. Likheten med det som er typisk for det uorganiserte livet i gatene er påfallende, noe også som var utgangspunktet for opprettelsen av fritidsklubbene.

Fordi innholdet i organisasjonene varierer er det grunn til å forvente at også rekrutteringsgrunnlaget vil variere. Det er grunn til å anta at kristne lag rekrutterer andre ungdommer enn det rockeklubben gjør. For å gå litt dypere inn i problemstillingen vil det undersøkes hva slags typer av

organisasjoner ungdom er medlem i. Figur 10-13 viser hvor mange prosent som er medlem av de ulike organisasjonene som ble kartlagt.<sup>39</sup>

Figur 10-13 Prosent som er med i ulike typer organisasjoner. N=9617



Idretten rekrutterer klart flest (42 prosent). Det ble ikke kartlagt hva slags typer idrett ungdom driver med.<sup>40</sup> 17 prosent oppgir at de er med i fritidsklubb. Det må understrekes at det er betydelig flere brukere av fritidsklubben. 26 prosent av ungdommene svarer at de i løpet av siste uke

<sup>39</sup> Slik organisasjonsdeltakelse ble kartlagt i spørreskjema lå det en fare for misforståelse. For å redusere dette problemet er respondenter som har krysset av på at de er med i mer enn 7 organisasjonstyper nullet ut.

<sup>40</sup> Undersøkelser på landsbasis viser at fotball og håndball er de to idrettsgrenene som klart dominerer (Wichstrøm 1995).



hadde vært i fritidsklubben. Videre oppgir 9 prosent at de er med i et korps, kor eller orkester og 8 prosent er med i en supporterklubb. For de andre organisasjonene er rekrutteringsgrunnlaget maksimalt fem prosent. Interessant å nevne er det at på tross av stort miljøengasjement blant ungdom, er det kun 2 prosent som er med i en miljøvernorganisasjon.

Ovenfor ble det påpekt at flere enn gutter enn jenter deltar i organisasjonslivet. Vedleggstabell 31 viser at gutter er overrepresentert i flere organisasjoner. Særlig gjelder dette idretten, hvor 50 prosent av guttene er med og 34 prosent av jentene. Ellers dominerer guttene motorklubb, supporterklubb, jakt- og fiskeforeninger, rockeklubb og dataklubb. Jentene på sin side er overrepresentert i korps og kor og i foreninger for dyrehold. For andre organisasjoner er det ikke store kjønnsforskjeller i rekrutteringen.

Tabell 10-4 viser hvordan medlemskap i ulike typer organisasjoner varierer etter den enkeltes involvering i problematferd.

Tabell 10-4 Prosentandel som er medlem i ulike typer organisasjoner etter problematferd.

	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfame"	"gjengangerne"	I alt	sig
Idrettslag	37	43	44	35	41	***
Fritidsklubb	13	17	24	28	17	***
Korps, kor ol	11	9	4	3	8	***
Supporterklubb	7	8	10	11	8	**
Annen organisasjon	7	8	7	9	8	*
Dyreforening	4	6	4	2	5	***
Kristne foreninger	6	5	3	3	5	**
Hobbyforeninger	6	4	4	5	5	**
Politisk organisasjon	3	4	5	5	4	NS
Speideren	4	4	3	3	4	NS
Rockeklubb/band	3	4	5	9	4	**
Ikke-kristne trossamfunn	6	3	3	7	4	***
Motorklubb	3	3	6	8	4	*
Jakt- og fiskeforening	4	3	5	6	4	**
Dataklubb	4	3	3	4	3	*
Miljøvernorganisasjon	2	2	2	1	2	NS
Røde kors, Norsk Folkehjelp ol	2	2	2	2	2	NS
Avholdsforening	1	1	1	1	1	NS
N=	2388	5381	1320	396	9485	

Note: NS=Ikke signifikant. \*p<0,05, \*\*p<0,01, \*\*\*p<0,001.

For flere av organisasjonene er det ikke-signifikante sammenhenger med involvering i problematferd. Dette gjelder først og fremst politiske organisasjoner, speideren, miljøvernorganisasjoner, Røde Kors ol. og avholdsforeninger. Heller ikke når det gjelder dataklubb finnes noen tydelig rekrutteringsprofil. Det noe mer vanlig blant de mest problembelastede ungdommene å være med i motorklubb, supporterklubb og jakt- og fiskeforeninger. Dette er ikke spesielt overraskende på bakgrunn av at organisasjonene hovedsakelig rekrutterer gutter. En analyse hvor det ble tatt hensyn til kjønnsforskjeller i rekrutteringen viste at sammenhengen mellom problematferd og deltakelse i jakt- og fiskeforeninger og supporterklubb ble borte. Når det gjelder motorklubb, forklares ikke rekrutteringsprofilen av kjønnsforskjeller. Både blant gutter og jenter ble det funnet at "de erfarne" og "gjengangerne" er noe overrepresentert. Det er viktig å understreke at medlemmene i motorklubb ikke utelukkende består av problembelastet ungdom. Selv om "gjengangerne" og "de erfarne" er overrepresentert, består likevel majoriteten av medlemsmassen av ungdom som ikke gjør noe galt eller involverer seg i mindre alvorlig problematferd.

Den tydeligste rekrutteringsprofilen er knyttet til deltakelse i fritidsklubb. 28 av "gjengangerne", 24 prosent av "de erfarne", 17 prosent av "flertallet" og 13 prosent av "de lovlydige" oppgir at de med i fritidsklubb. "Gjengangerne" er også oftere enn andre ungdommer med i band og rockeklubb.

Korps, kor og orkester har motsatt rekrutteringsprofil. 11 prosent av "de lovlydige" og 9 prosent av "flertallet" er med i slike organisasjoner. Blant de mest problembelastede ungdommene er det kun 3-4 prosent som er med. Kristne foreninger rekrutterer også oftest fra de minst problembelastede ungdommene.

Idrettslagene har en noe uklar profil, hvor både "de lovlydige" og "gjengangerne" er underrepresentert. Omtrent en av tre av disse ungdommene er med i idrett. Det er heller ikke forskjeller mellom "flertallet" og "de erfarne", hvor omtrent 45 prosent er medlem.

Den motsatte profilen finnes i rekrutteringen til ikke-kristne trossamfunn.<sup>41</sup> Det er noe overraskende er både "gjengangerne" og "de lovlydige" er overrepresentert her. Den samme rekrutteringsprofilen har hobbyforeninger.

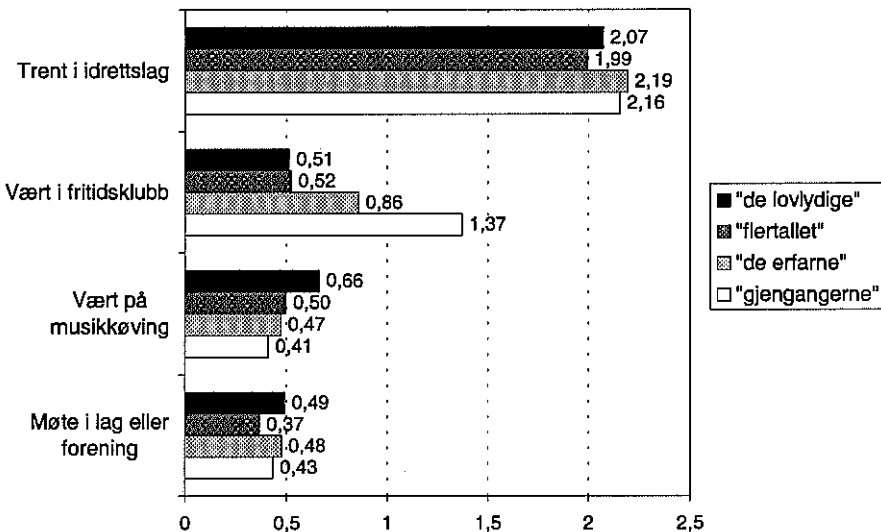
---

<sup>41</sup> Ikke-kristne trossamfunn vil trolig i de fleste tilfeller være muslimske.

### Aktivitetsnivå

Medlemskap i seg selv sier lite om hvor aktive den enkelte er. Spørsmålet er om tallene ovenfor skjuler ulikheter når det gjelder aktivitetsnivå i den enkelte forening eller klubb. I spørreskjemaet ble de unge spurt om hvor mange ganger i løpet av den siste uken de hadde trent i idrettslag, vært i fritidsklubb, vært på øving eller spilt musikkinstrumenter sammen med andre og om de hadde vært på møte i lag eller forening. For å si noe om aktivitetsnivået er det i figur 10-14 vist gjennomsnittlig antall ganger de ulike aktivitetene ble foretatt. Tallene er brutt ned på problematferds-kategoriene.

Figur 10-14 Antall ganger siste uke trent i idrettslag, vært i fritidsklubb, vært på musikkøving og vært på møte i lag eller forening mot problematferd. Gjennomsnitt



ANOVA: *Trent i idrettslag*:  $F=2,2$ ,  $p=0,09$  (NS),  $\eta^2=0,03$ . *Vært i fritidsklubb*:  $F=43,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,14$ . *Vært på musikkøving*:  $F=6,6$ ,  $p<0,0001$ ,  $\eta^2=0,06$ . *Møte i lag eller forening*:  $F=5,1$ ,  $p<0,01$ ,  $\eta^2=0,05$ .  
Basistall: "De lovydige":  $N=2656$ . "Flertallet":  $N=5560$ . "De erfarne":  $N=1389$ . "Gjengangerne":  $N=428$ .

Resultatene bekrefter ikke at de mest problembelastede er de minst aktive. Sammenhengene varierer noe avhengig av aktivitet. Antall ganger det trenes i idrettslag er likt på tvers av problematferdsgruppene. Å spille musikkinstrument forekommer noe hyppigere blant "de lovydige". Hyppigheten når det gjelder møte i lag eller forening varierer lite.

"Flertallet" skiller seg ut med noe lavere hyppighet, ellers er det ganske likt. Sammenhengen mellom problematferd og siste ukes hyppighet i fritidsklubben er sterk. "Gjengangerne" skiller seg ut med et aktivitetsnivå som er nesten tre ganger så høyt som "de lovlydige" og "flertallet". Også "de erfarne" har høyere aktivitetsnivå sammenliknet med "de lovlydige" og "flertallet". Nå kan det innvendes at resultatene blir slik fordi de mest belastete ungdommene oftere enn andre oppgir at de er med i fritidsklubb. Det ble derfor undersøkt aktivitetsnivået til de ungdommene som er med. Forskjellene er mindre, men likevel tydelige. "Gjengangerne" som er med i fritidsklubb besøker klubben gjennomsnittlig 2,1 ganger i uka, mens tallet er 1,8 for "de erfarne", 1,4 for "flertallet" og 1,6 for "de lovlydige" ( $F=5,2$ ,  $p<0,001$ ,  $\eta^2=0,10$ ).

Oppsummert er det lite som tyder på at "gjengangerne" faller utenfor det organiserte fritidstilbudet. Likevel er det et poeng at tilbud til ungdom som i form og innhold kan minne om aktiviteter som skjer innenfor den åpne, offentlige arenaen har en større appell til ungdom som involverer seg i aktiviteter på kant med lovverk og samfunn for øvrig. I forlengelsen av dette finner vi også at ungdom med svake skoleprestasjoner er overrepresentert i fritidsklubben. 24 prosent av de med svake skoleprestasjoner, 17 prosent av de med middels karakterer og 11 prosent av de som presterer best på skolen er medlem av fritidsklubben. Fritidsklubben har med andre ord en sosial profil som appellerer både til ungdom som ikke lykkes så godt i skolesituasjonen og til de som involverer seg i problematferd. Fritidsklubben ivaretar derfor viktige funksjoner ved å tilby noe som disse ungdommene kanskje ikke finner andre steder. Likevel må det understrekes at dette er tendenser. Også ungdom som gjør det godt på skolen og som ikke driver med kriminelle aktiviteter er med i fritidsklubben. Trolig er det dette som gjør fritidsklubben så viktig – at den har en bestemt sosial profil, men likevel ikke så ensidig at det kun er problembelastet ungdom som benytter seg av tilbudet.

#### 10.3.4 Uorganisert og organisert fritid sett i sammenheng

Resultatene over gir grunnlag for å nyansere begreper om organisert og uorganisert ungdom. Det er grunn til å spørre hvorvidt den åpne, offentlige arenaen og den organiserte arenaen best kan betraktes som gjensidig utelukkende arenaer. Er det slik at uorganisert og organisert ungdom skiller seg fra hverandre også når det gjelder andre fritidsvalg? I det

følgende sammenliknes disse to delene av ungdomsgruppa med hensyn på uteorienterte og familieorienterte fritidsaktiviteter. i fritidsvalg. Først undersøkes hvordan uteorientering varierer med organisasjonsdeltakelse. Det skilles i tabell 10-5 mellom gutter og jenter.

*Tabell 10-5 Uteorientert fritidsmønster etter organisasjonsdeltakelse og kjønn. Prosent*

	Jenter		Gutter	
	Organisert?			
<b>Uteorientert fritidsmønster</b>	Nei	Ja	Nei	Ja
Lav uteorientering	35	36	31	34
Middels uteorientering	35	35	30	35
Høy uteorientering	30	29	39	31
Totalt	100	100	100	100
N=	1516	3174	1012	3531

Signifikanstest: Jenter:  $\chi^2=0,23$ ,  $p=0,89$  (NS),  $\text{gamma}=-0,01$ . Gutter:  $\chi^2=25,3$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,12$

For jenter er det ingen sammenheng mellom deltakelse i organisasjonslivet og grad av uteorientering. Blant guttene er det derimot en tendens til at de uorganiserte oftere er orientert mot den åpne, offentlige fritidsarenaen. Forskjellene er imidlertid ikke spesielt store, og gir ikke noe klart grunnlag for å hevde at organisert og uorganisert ungdom i ulik grad orienterer seg mot aktiviteter med lav sosial kontroll fra voksensamfunnet.

Tabell 10-6 viser hvordan fritidsvalg orientert mot familie og hjem henger sammen med deltakelse i organisasjonslivet.

*Tabell 10-6 Familieorientert fritidsmønster etter organisasjonsdeltakelse og kjønn. Prosent*

	Jenter		Gutter	
	Organisert?			
<b>Familieorientert fritidsmønster</b>	Nei	Ja	Nei	Ja
Lav familieorientering	28	31	39	38
Middels familieorientering	34	37	28	35
Høy familieorientering	38	32	33	27
Totalt	100	100	100	100
N=	1520	3187	1011	3538

Signifikanstest: Jenter:  $\chi^2=19,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,11$ . Gutter:  $\chi^2=21,8$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,04$

Heller ikke når det gjelder fritidsvalg som retter seg mot hjem og familie, er det store forskjeller mellom de organiserte og uorganiserte. Både for gutter og jenter er det tendenser i retning av at de uorganiserte ungdommene i noe større grad retter sine fritidsvalg mot familie og hjem. Det er imidlertid ikke forskjeller mellom de uorganiserte og organiserte når det gjelder andelen med lav hjemmeorientering.

Hovedinntrykket er altså at det er relativt små forskjeller i fritidsvalgene til organisert og uorganisert ungdom. Det underliggende er at det finnes mange ungdommer som driver med uorganiserte aktiviteter, både i og utenfor hjemmet, samtidig som de er medlem av en eller flere organisasjoner. Skillet i ungdomsgruppa handler om hva slags *typer* av organisasjoner de er medlem av, og mindre om de benytter seg av organiserte fritidstilbud eller ikke.

## 10.4 Kulturelle orienteringer og holdninger til ulike ungdomsgrupper

I anonyme undersøkelser som denne, hvor et stort antall mennesker skal svare på spørreskjema, er det vanskelig å fange opp kontakter eller relasjoner mellom enkeltindividene som deltar. Ingen av betegnelse som er brukt på de fire problematferdsgruppene, muligens med unntak av "lovlydige", er begreper som ungdom bruker og som de kan feste til bestemte ungdomsgrupper eller -miljøer. Det vil derfor ikke være mulig å direkte få fram hvordan for eksempel "de lovlydige" ser på "gjengangerne".

I undersøkelsen er det kartlagt hva slags syn ungdommene har på en rekke ungdomsgrupper og subkulturelle strømninger i ungdomsmiljøet. Det er grunn til å tro at de fleste ungdommene kjenner til eller knytter noen assosiasjoner til disse gruppene. Ved å sammenlikne oppslutningen i form av poenggivning til disse ungdomsgruppene, vil vi kunne si noe om hva slags ungdomskulturell orientering de ulike problematferdsgruppene har. Samtidig vil dette også kunne tolkes som uttrykk for hvordan de ulike gruppene betrakter hverandre.

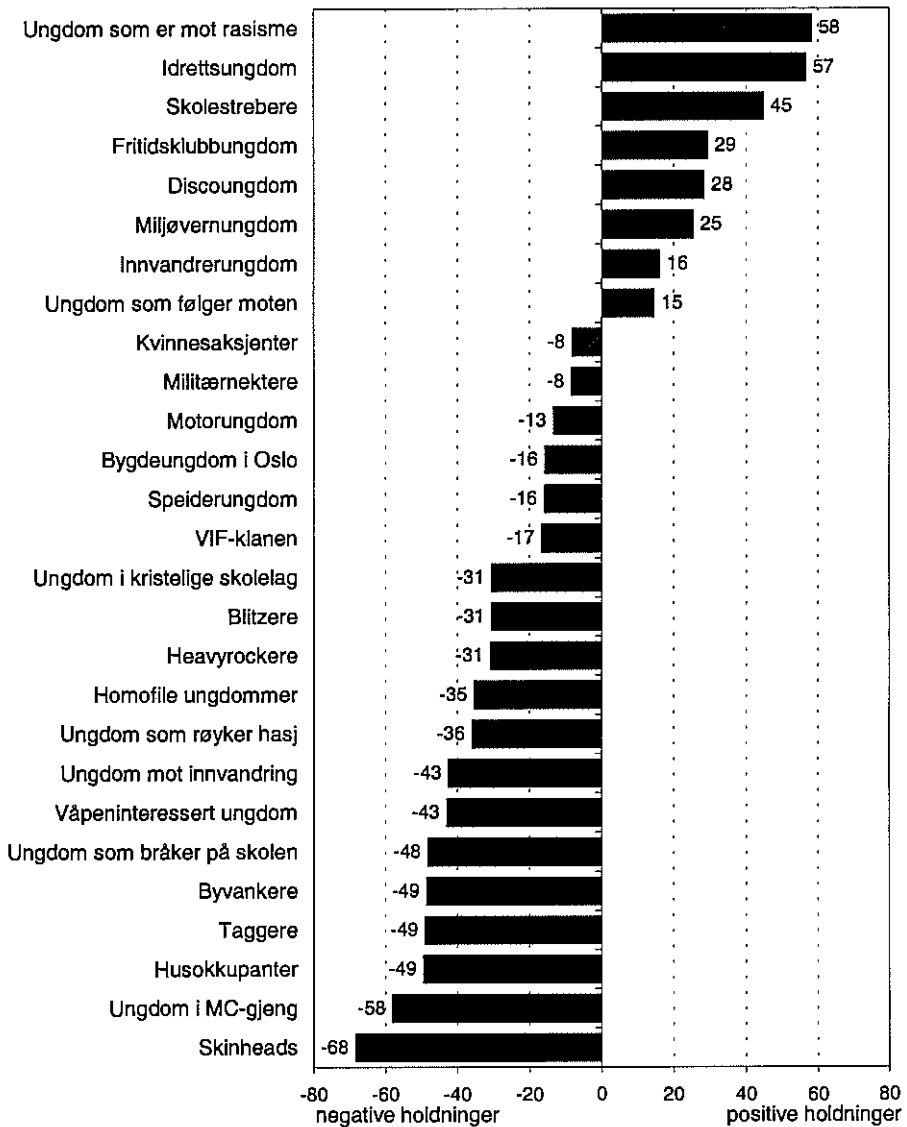
For hver av ungdomsgruppene ble ungdommene bedt om å gi poeng fra 1 til 10, hvor 10 poeng er uttrykk for klar sympati med gruppa og 1 poeng er uttrykk for antipati. Som tidligere betegnes 1-3 poeng som "negative" holdninger, 4-6 poeng som "nøytrale" og 7-10 som "positive". For å lette oversiktligheten er det i presentasjonen vist differansen mellom

andelen positive og negative holdninger ovenfor de ulike ungdomsgruppene. Tall større enn null uttrykker dermed at de positive holdningene er i overvekt. For eksempel er den positive oppslutningen om "ungdom mot rasisme" på 70 prosent, mens 11 prosent gir denne gruppa 3 eller færre poeng. Prosentdifferansen er dermed  $70 - 11 = + 59$ . Motsatt viser prosentdifferanser mindre enn null at ungdomsgruppa samlet blir vurdert negativ. Prosentdifferanser som ligger rundt null viser at de positive og negative vurderingene er omtrent like store. I mange tilfeller uttrykker dette en form for polarisering i synet på den aktuelle ungdomsgruppa. Figur 10-15 på neste side viser hvordan ungdomsgruppa som helhet slutter opp om bestemte navngitte ungdomsgrupper.

De to klart mest populære ungdomsgruppene er "ungdom som kjemper mot rasisme" og "idrettsungdom". "Ungdom som strever hardt for å få gode karakterer på skolen" rangeres på en klar tredjeplass. Videre følger "discoungdom", "ungdom som går i fritidsklubb", "ungdom som støtter Bellona og Natur og Ungdom ol" (miljøvernungdom), "innvanderungdom" og "ungdom som følger moten".

"Skinheads" skiller seg ut i klart negativ retning og motstanden i ungdomsmiljøet er relativt entydig. 76 prosent vurderer slike ungdommer som negative og 8 prosent gir denne gruppa positiv oppslutning. Også "ungdom som kjemper mot innvandring" får lav oppslutning. Det generelle bildet er at ungdom tar kraftig avstand fra rasisme og grupperinger som står for dette, mens ungdom som kjemper mot rasisme har stor oppslutning. Videre har Oslo-ungdom lite til overs for ungdomsgrupper som mange forbinder med bråk og støy, som "motorsykelgjenger", "taggere", "ungdom som okkuperer hus", "byvankere" og "ungdom som bråker på skolen". "Våpeninteressert ungdom" og "ungdom som røyker hasj i blant" er heller ikke spesielt populære. Som helhet viser ungdom en avstandtagen til subgrupper som driver med aktiviteter på kanten med lovverket.

Figur 10-15 Prosentdifferanse mellom andelen "positive" og "negative" holdninger til ulike ungdomsgrupper. N=10469



Vurderingene kan også tolkes som verdiorienteringer, hvor antirasisme, skole og miljøvern utgjør de sentrale verdiene blant dagens ungdom. Samtidig støttes grupper som driver med konvensjonelle fritidssysler, hvor tradisjonelt opprør mot samfunnets verdsett er fraværende, som for eksempel idrett, fritidsklubb, disco og moter. Resultatene er i tråd med

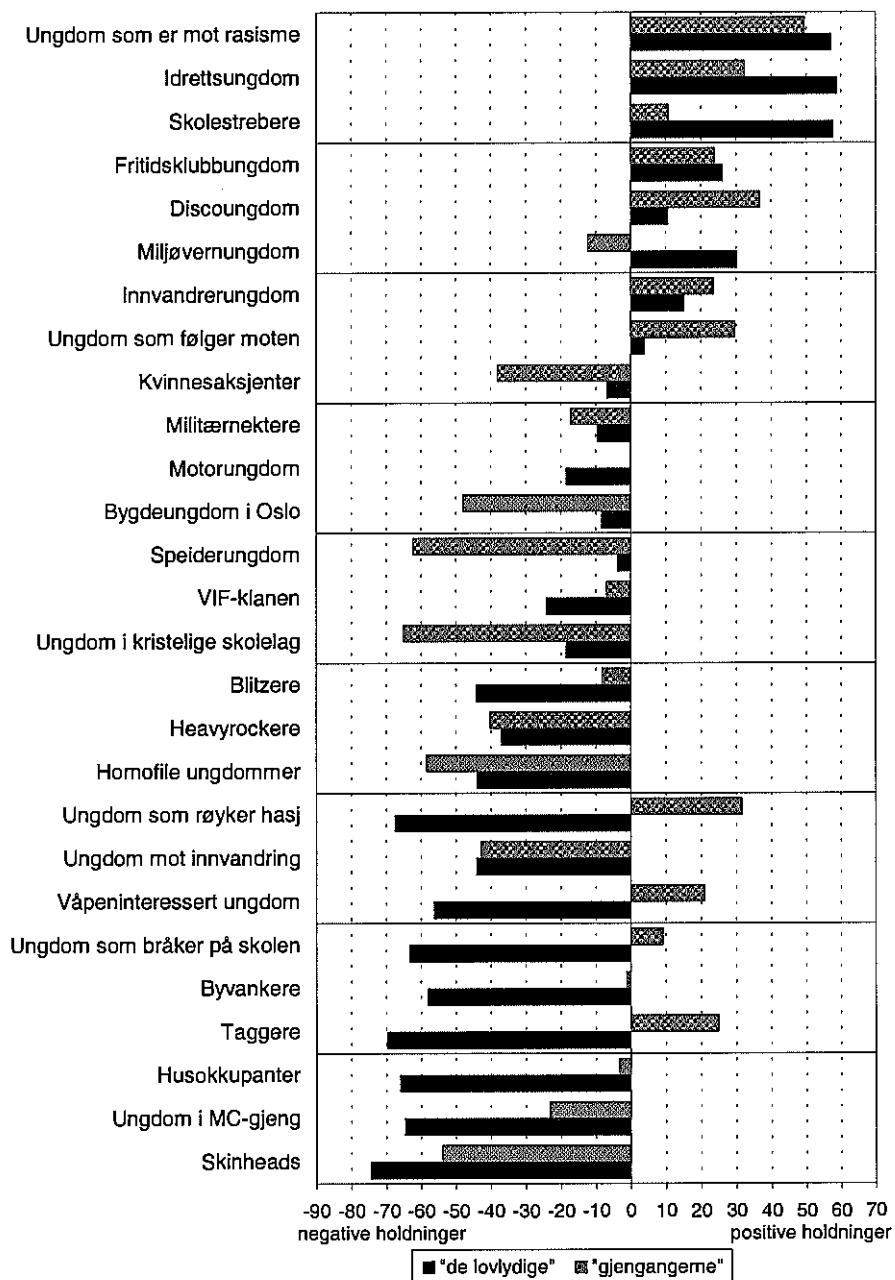


resultatene fra Ung i Norge, hvor Øia (1994) viser at ungdom flest legger vekt på prektighet, sunnhet og individuell karriere. Alt i alt tyder ungdommenes vurderinger på en type konformitet med sentrale verdier i det norske samfunnet. Den utbredte konformiteten betyr ikke nødvendigvis fravær av opprør eller motstand mot det foreldre og andre autoriteter står for. Ungdommene er barn av en generasjon som i stor grad gjorde opprør mot de etablerte forestillinger og regler om "(...) seksualitet, stil, frihet og politiske holdninger." (Øia 1994:104) Konformiteten vil derfor kunne framstå som et opprør mot økningen i antall skilsmisser, foreldrenes alkoholvaner og andre sider ved voksengenerasjonens livsførsel. Denne formen for "konformitetsopprør" kommer tydelig til uttrykk gjennom ungdomsbøkene "Pelle og Proffen" av Ingvar Ambjørnsen. Faren til Pelle, som framstilles som en typisk representant for 68-generasjonen, skjønner ikke hvordan han kunne få en så streit sønn og gjentar stadig vekk at "Faen heller, Pelle, du er jo så jævla streit!". Pelle svarer som regel ved å riste på hodet.

Kommer konformiteten med sentrale samfunnsverdier fram i alle deler av ungdomsmiljøet, eller er det mulig å identifisere et visst opprør knyttet til involvering i problematferd? For å unngå en for kompleks framstilling, vises kun resultatene for "gjengangerne" og "de lovlydige" i figur 10-16 på neste side.

Sett under ett oppnår ungdom som er mot rasisme høyest poengsum blant "gjengangerne". Discoungdom og motebevisst ungdom følger tett etter, sammen med idrettsungdom. "Gjengangerne" er også positive til innvandrerungdom, fritidsklubbungdom og til skolestrebere, mens de viser svakt negative holdninger til miljøvernungdom. Med unntak av miljøvernere, gir resultatene inntrykk av at "gjengangerne" i det store og det hele slutter opp om de gruppene som vanligvis omtales i positive vendinger og som det er stor oppslutning om i ungdomsgruppa som helhet. Likevel er disse ungdommene på samme tid positive til en del ungdomsgrupper som vanligvis blir definert som problematiske. Som vist i kapittel 5 er det stor oppslutning blant "gjengangerne" om hasjrøykende ungdom. "Gjengangerne" er også positive til ungdomsgrupper som interesserer seg for våpen, til taggere og til ungdom som bråker på skolen. Selv om "gjengangerne" som gruppe er negative til byvankere, blitzere, husokkupanter og motorsykkelgjenger, er oppslutningen betydelig høyere enn i de andre problematferdsgruppene.

Figur 10-16 Prosentdifferansen mellom andelen "positive" og "negative" holdninger til ulike ungdomsgrupper mot problematferd.



Basistall: "De lovlige": N=2742. "Gjengangerne": N=470.

"Gjengangerne" er som gruppe betraktet ikke mer tolerante enn andre i sine vurderinger. Speiderungdom og ungdom i kristne skolelag oppnår svært liten støtte blant de mest problembelastede ungdommene. Det samme gjelder homofile ungdommer, bygdeungdom, kvinnesaksjenter og rasister – enten disse er formnlert som ungdom mot innvandring eller skinheads.

Når det gjelder "de lovlydige" ungdommene, støtter disse i særlig grad opp om idrettsungdom, skolestrebere og antirasistisk ungdom. De er også generelt positive til miljøvernere, klubbungdom og innvandrerungdom. "De lovlydige" er mindre opptatt av moter og disco enn "gjengangerne". Samtidig tar de avstand fra utgruppene som mange av "gjengangerne" støtter. Alle ungdomsgrupper som vanligvis forbindes med bråk og spetakkel får svært liten støtte fra "de lovlydige" ungdommene. "De lovlydige" er svakt negative til speidere, kvinnesaksjenter, bygdeungdom og militærnektre.

Resultatene gir ikke grunnlag for å tegne et ensidig bilde av problembelastet ungdom som motstandere av konvensjonelle verdier og synspunkter. I den grad verdiorienteringene til "gjengangerne" uttrykker opprør eller en avstandtagen til konvensjonelle samfunnsverdier, løper disse sammen med støtte til blant andre sunne og prektige grupper som idrettsungdom. Det kan ofte være lett å overse at selv ungdom som befinner seg på grensen av samfunnets norm- og verdisystem kan ha normer, visjoner og tanker som er forenlig med et konvensjonelt verdisett. Vi mener imidlertid ikke å si at det *ikke* finnes miljøer eller subkulturer hvor lovbruddsvirksomhet utgjør en sentral og kanskje en overveiende del av tilværelsen. Poenget er å vise at selv blant de mest problembelastede ungdommene er det stor tilslutning om verdier som preger den jevne Oslo-ungdom. Følgende sitat fra boka *Mors nest beste barn* understreker resultatene:

Blant 'våre' ungdomskriminelle er det lite av det opprørske, fremmedartede og fargerike (...) Også de ungdommene som beveger seg lengst over på den gjerne sida av loven, gir uttrykk for et konvensjonelt normsystem. (Ericsson m.fl. 1985:81)

## 10.5 Noen hovedpunkter

- Langt de fleste (9 av 10) har mange venner og inngår i mer eller mindre faste jevnalderrelasjoner. Det vanligste er å holde sammen med noen få faste venner eller kamerater. I underkant av 30 prosent holder vanligvis til i en gjeng eller en gruppe med ungdommer. Langt de fleste har

venner de kan gå til med personlige problemer og majoriteten føler seg akseptert av jevnaldrende ungdommer. Tre av fire er med i organiserte fritidsaktiviteter. Idretten dominerer (42 prosent). Deretter følger fritidsklubb (18 prosent) og korps, kor, orkester (9 prosent).

- Det er små kjønnsforskjeller både når det gjelder å ha venner og hvordan vennerelasjonene organiseres. Tradisjonelle kjønnsforskjeller framtrer imidlertid når det gjelder intimiteten i vennenettverkene. Jenter oppgir oftere enn gutter at de har mange venner å gå til dersom de har personlige problemer. Guttene oppgir oftere at de mangler et slikt nettverk. Når det gjelder jenter og gutters fritidsvalg, er likhetene mer framtrædende enn forskjellene. Guttene er imidlertid oftere med i organiserte fritidsaktiviteter, noe som i særlig grad gjelder idrett. Jenter er oftere med i korps, kor og orkester. Fritidsklubbene rekrutterer like ofte gutter som jenter.
- Det er tydelige forskjeller når det gjelder hva slags tilknytning de ulike problematferdsgruppene har til venner og hva de gjør og hvor de er i fritida. "Gjengangerne" er oftere sammen med andre i en gjeng eller gruppe med ungdommer, uten at dette går på bekostning av nærhet i relasjonene til ungdom på egen alder. "Gjengangerne" er i sine fritidsvalg sterkt orientert mot uorganiserte aktiviteter som foregår ute i gata, på senteret eller i sentrum, samtidig som de sjeldnere bruker hjemmearenaen. "De lovlydige" er som oftest sammen med andre i mindre vennenettverk, og oppgir noe oftere enn andre at de mangler venner som stiller opp. "De lovlydige" driver også med uteorienterte fritidsaktiviteter, men i mindre grad enn andre. I hovedsak skiller "de erfarne" seg lite fra "gjengangerne". "Flertallet" plasserer seg som regel mellom "de lovlydige" på den ene siden og "gjengangerne" og "de erfarne" på den annen.
- Det er generelt sett små forskjeller mellom ulike problematferdsgrupper når det gjelder deltakelse i organisasjonslivet. Forskjellene handler først og fremst om hva slags typer av organisasjoner ungdom er med i. Fritidsklubbene, motorklubbene og band rekrutterer oftere enn andre organisasjoner ungdom med problembelastninger. Motsatt rekrutteringsprofil finnes for kristne lag og korps, kor og orkester.
- Når ungdom skal gi sin tilslutning til ulike ungdomsgrupper er det grupper som står for prektighet, sunnhet og individuell karriere som skårer høyest. Ungdom slutter i stor grad opp om sentrale verdier i det

norske samfunnet. Dette mønsteret framtrer på tvers av den enkeltes involvering i problematferd. Oslo-ungdom har lite til overs for ungdomsgrupper mange forbinder med bråk og støy og viser generelt avstandtagen til subgrupper som driver med aktiviteter på kanten med lovverket. Sympatien med slike grupper er større desto mer erfaring den enkelte har med problematferd.

## 11 Ønsker om tiltak

I undersøkelsen ble de unge spurt om hvordan de selv ville prioritere ulike typer ungdomstiltak i nærmiljøet sitt. På denne måten kan vi få fram hvilke tiltak ungdom generelt mener er viktig å satse på. Samtidig vil det fokuseres på variasjoner innenfor ulike deler av ungdomsbefolkningen. Å fokusere på eventuelle forskjeller og likheter mellom ungdom som i ulik grad har vært involvert i problematferd, kan gi en pekepinn til ansvarlige myndigheter om hva slags målgrupper ulike tiltak har.

I spørreskjemaet ble det listet opp 22 tiltak som de unge ble bedt å vurdere. Det ble presisert at tiltakene skulle gjelde der de unge selv bor, det vil si i nærmiljøet eller i bydelen. For å unngå at det ble krysset av på alle tiltakene, var spørsmålsstillingen formulert slik at respondentene skulle skille ut enkelte tiltak som de mente var viktigere enn andre. For hvert tiltak ble det gitt tre ulike svaralternativer: "svært viktig", "litt viktig" eller "ikke viktig". Resultatene viser at det kun finnes et lite mindretall av ungdommene som mener at samtlige tiltak ikke er viktig. Dette indikerer at majoriteten mener at tiltak rettet mot ungdom er viktig.

I den videre framstillingen skilles kun mellom de som på den ene siden svarte "svært viktig" og de som på den annen side vurderte tiltak som enten "litt viktig" eller "ikke viktig". På denne måten får vi skilt ut de som virkelig mener at tiltaket er noe å satse på. Gjennomsnittlig oppgir ungdommene at 7,2 tiltak er svært viktige. Det er her klare kjønnsforskjeller. Mens gutter i gjennomsnitt prioriterer 6,8 tiltak som svært viktige, er tilsvarende tall hos jenter 7,7. Dette kan være et signal om at jenter mener at det er for få eksisterende tiltak som appellerer til dem. Som vist i forrige kapittel, er jenter sjeldnere med i organisasjonslivet enn gutter. Tilsvarende kan også gjelde for innvandrerungdom, som gjennomgående prioriterer flere tiltak enn ungdom med norsk etnisk bakgrunn (8,0 mot 7,0). Innvandrerjentene ønsker seg i gjennomsnitt 8,4 tiltak, noe som er betydelig høyere enn gjennomsnittet for alle. Det er imidlertid vanskelig å si om forskjellene gjenspeiler at ulike grupper ikke får dekket sine behov når det gjelder aktiviteter i nærmiljøet eller om det handler om forskjeller i interesser. Det er ingen forskjeller mellom ungdom på ulike klassetrinn når det gjelder antall tiltak som prioriteres.

Det er verdt å understreke at ved å forhåndsdefinere hvilke tiltak som ungdom skal prioritere mellom, er det en fare for å utelukke tiltak som ungdom selv mener er viktige. For eksempel ble det ikke spurt om de unge ønsker en sterkere satsing på å tilrettelegge for å drive med data, grafitti eller skateboard. Ungdomsundersøkelsen på Nesodden viste at skateboard er populært blant ungdom, samtidig som mange syntes skateboardhall var et tiltak som burde prioriteres (Vestel og Moshuus 1997).<sup>42</sup> Framstillingen av ungdoms prioritering av ulike tiltak vil derfor ha den begrensningen som ligger i de tiltak som er tatt med. Det ble derfor i utvelgelsen av tiltak forsøkt å sikre en viss variasjon i ulike tiltak. Tiltakene de unge ble bedt om å vurdere framkommer av tabell 11-1, som viser prosentandelen gutter og jenter som vurderer hvert enkelt av tiltakene "svært viktig" å satse på.

Svarene viser at når ungdom selv får lov til å prioritere, er det i all hovedsak to typer tiltak de ønsker at det skal satses på. For det første er de interesserte i tiltak som kan bidra til å legge forholdene bedre til rette for å drive idrett. Samlet vurderer tre av fire ungdommer enten idrettshaller, uteanlegg eller svømmehaller som svært viktige prioriteringer. Hvert av disse tiltakene blir vurdert som svært viktig av omlag halvparten av ungdommene. Tallene bekrefter idrettens sentrale posisjon blant unge mennesker. Noe mer overraskende er det imidlertid at 44 prosent av ungdommene vurderer helsestudio som et svært viktig tiltak å satse på.

Det andre området ungdom prioriterer høyt gjelder det som med en fellesbetegnelse kan oppsummeres som "ungdomshus". 54 prosent av ungdommene mener det er svært viktig at det satses på ungdomsdiskotek. 51 prosent mener at det bør satses på kafé for ungdom, 47 prosent på fritidsklubber og 45 prosent prioriterer steder som ungdom selv kan stå for driften av. Dette er arenaer hvor ungdom kan møte andre ungdommer uten at det stilles bestemte krav til deltakelse, prestasjoner og oppmøte, og hvor ungdom selv spiller en viktig rolle i utformingen av aktivitetene. Til sammen anser 80 prosent av ungdommene disse aktivitetene som svært viktige å ha i sitt nærmiljø. En nærmere analyse av ungdom som prioriterer "ungdomshus" i en eller annen form viste at flesteparten (83 prosent) også prioriterte enten idrettshall, uteanlegg eller svømmehall. Tallene viser at

---

<sup>42</sup> I undersøkelsen på Nesodden ble det i tillegg til de ferdige oppsatte tiltakene med et åpent spørsmål hvor de unge med egne ord kunne skrive ned hva slags tiltak de ønsket seg. Svært mange av svarene kunne imidlertid plasseres innenfor det oppsatte skjema. Blant andre enkelttiltak var det maksimalt støtte fra fire personer (av et utvalg på mer enn 900 respondenter).

ungdom ikke nødvendigvis opplever at idrett og ”ungdomshus” står i motsetning til hverandre. Tvert imot mener flesteparten av ungdommene at det skal satses på begge deler. Selv om både idrett og ”ungdomshus” fyller behovet for sosialt samvær, reflekterer trolig tallene at dette er aktiviteter som på mange måter kan sies å utfylle hverandre. Mens ”ungdomshus” primært er et sted hvor ungdom kan organisere uformelle aktiviteter, ivaretar idretten i tillegg et konkurranseelement som mange ungdommer tiltrekkes av. Når ungdom skal si sin mening om hva de ønsker seg, er signalene tydelige: ”ja takk, begge deler”.

Tabell 11-1 Prosentandel jenter og gutter som vurderer ulike tiltak som ”svært viktig”. Rangert etter vurderingene til hele utvalget

Type tiltak	Kjønn			sig.	gamma
	Jenter	Gutter	I alt		
Idrettshall	50	59	55	*	0,18
Ungdomsdiskotek	61	46	54	*	-0,28
Idrettsanlegg ute (fotballbane, lysløype etc.)	46	60	53	*	0,27
Kafé for ungdom	60	42	51	*	-0,36
Fritidsklubb	51	43	47	*	-0,16
Svømmehall	47	44	46	NS	-0,05
Et sted som ungdommer kunne drive selv	49	42	45	*	-0,15
Treningsstudio	45	42	44	NS	-0,06
Helsestasjon for ungdom	56	30	43	*	-0,49
Et hus der foreninger for ungdom kan holde til	40	36	38	NS	-0,09
Bowling eller biljard	25	41	33	*	0,34
Senter for aerobic, jazz-ballet eller annen dans	47	13	30	*	-0,71
Parker/naturområde	30	28	29	NS	-0,06
Video, medieverksted	26	27	27	NS	0,01
Øvingslokale for band	23	23	23	NS	0,01
Amatørteater/revy	31	14	22	,	-0,46
Natteravnene	21	18	19	NS	-0,07
Bibliotek nærmere der du bor	21	15	18	*	-0,17
Organisert leksehjelp	20	15	18	*	-0,17
Organiserte sjøaktiviteter	14	20	17	*	0,19
Rockeklubb	15	18	16	*	0,14
Senter for motorinteressert ungdom	9	20	14	*	0,44
	4767	4722	9490		

Note: Signifikante kjønnsforskjeller ( $p < 0,00001$ ) er markert med \*



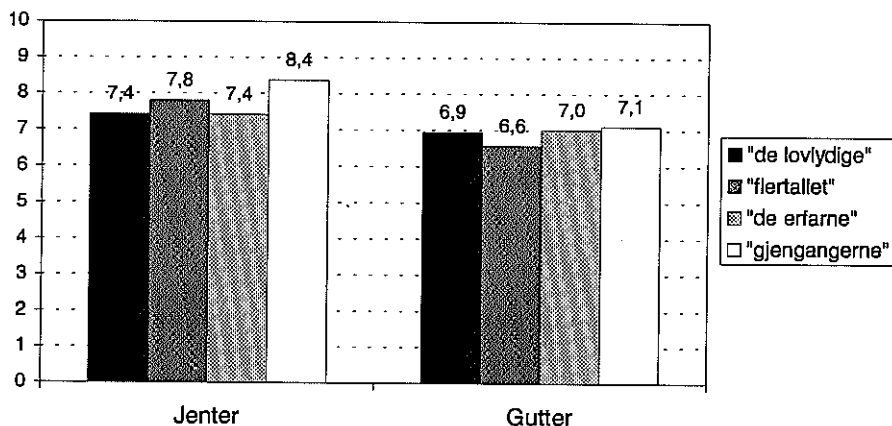
Det finnes også tiltak som i større grad reflekterer særinteresser. Færre enn hver femte vurderer motorsenter og rockeklubb som svært viktig. Noen flere, omtrent hver fjerde av ungdommene oppgir at de vurderer organiserte sjøaktiviteter, organisert leksehjelp, bibliotek, natteravnene, amatørteater og øvingslokale for band som viktige tiltak å satse på.

Tabell 11-1 viser videre at gutter og jenter vurderer en del av tiltakene svært forskjellig. Mens gutter setter idrettshaller og uteanlegg høyest på prioriteringslista, prioriterer jentene ungdomsdiskotek, kafé for ungdom og helsestasjon for ungdom på topp. Verdt å merke seg er at jenter plasserer helsestasjon for ungdom svært høyt. 56 prosent av jentene vurderer dette tiltaket som svært viktig, og prioriteres som det tredje viktigste tiltaket blant jentene. Selv om kjønnsforskjellene er klare, finnes likevel mange gutter som ønsker seg kafé og ungdomsdiskotek og mange jenter ønsker at det skal satses på idrettstiltak. Ser vi på svømmehall og treningsstudio, er dette tiltak som vurderes likt av begge kjønn. Størst er kjønnsforskjellene i prioriteringen av dansesenter, helsestasjon og amatørteater. Dette er aktiviteter som jenter ønsker i betydelig større grad enn gutter. På den annen side er guttene mer interessert i motorsenter og et sted hvor de kan spille bowling eller biljard.

Vedleggstabell 32 viser hvordan prioriteringene varierer mellom ungdom på ulike klassetrinn. De aller fleste tiltakene vurderes på samme måte blant 8.-, 9.-klassingene og grunnkurselevne. Svømmehall og fritidsklubb vurderes imidlertid som viktigere blant de yngste, mens kafé for ungdom og helsestasjon for ungdom vurderes som viktigere for de eldste.

Vi har tidligere vist at ungdom som i særlig stor grad er involvert i problematferd bruker sentrum hyppigere enn ungdom som ikke gjør noe galt eller er delaktig i de mer bagatellmessige formene for problematferd. Det er derfor nærliggende å undersøke i hvilken grad disse ungdommene har gitt opp aktiviteter som foregår i nærmiljøet. En indikasjon på dette kan vi få ved å se på hvor mange tiltak og hva slags typer av tiltak ungdom med ulike grad av involvering i problematferd ønsker seg. Figur 11-1 viser gjennomsnittlig antall tiltak gutter og jenter i de fire problematferdskategoriene vurderer som svært viktige.

Figur 11-1 Antall tiltak vurdert "svært viktig" etter problematferd. Jenter og gutter. Gjennomsnitt



Signifikanstest: Jenter:  $F=3,5$ ,  $p<0,05$ ,  $\eta^2=0,05$ . Gutter:  $F=3,5$ ,  $p<0,05$ ,  $\eta^2=0,05$   
 Basistall: Jenter: "De lovlidige":  $N=1336$ . "Flertallet":  $N=2955$ . "De erfarne":  $N=479$ .  
 "Gjengangerne":  $N=62$ . Gutter: "De lovlidige":  $N=1210$ . "Flertallet":  $N=2397$ . "De erfarne":  
 $N=828$ . "Gjengangerne":  $N=346$ .

Det er små variasjoner mellom ungdomsgruppene med hensyn til antall tiltak ungdom som gjennomsnittlig prioriteres "svært viktig". Dette gjelder både for gutter og jenter. I den grad figuren viser noen tendenser er det i retning av at "gjengangerne" prioriterer flest tiltak, noe som er mest tydelig blant jentene. Tallene bekrefter dermed ikke forestillinger om at "gjengangerne" utgjør en ungdomsgruppe som er uinteressert i aktiviteter i nærmiljøet. Trolig reflekterer tallene at tiltak i nærmiljøet er et generelt savn i alle ungdomsgrupper.

Selv om ulike grupper ønsker seg like mange tiltak, kan det likevel være variasjoner med hensyn på hva slags type tiltak de ønsker at det skal satses på. Tabell 11-2 viser prosentandelen i de fire problematferdskategoriene som vurderer ulike tiltak som "svært viktige". Prosentandeler som skiller seg signifikant ( $p<0,001$ ) fra *alle* de andre gruppene, er markert med en + eller en - avhengig av om andelen er høyere eller lavere.

Tabell 11-2 Prosentandel i ulike problematferdskategorier som vurderer ulike tiltak som "svært viktig". Rangert etter vurderingene til hele utvalget

Type tiltak	Problematferdskategorier			
	"de lovlydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"
Idrettshall	58 +	56	50 -	44 -
Ungdomsdiskotek	44 -	55	60 +	70 +
Idrettsanlegg ute (fotballbane, lysløype etc.)	56 +	53	48 -	46
Kafé for ungdom	45 -	53	53	58
Fritidsklubb	47	48	47	53
Svømmehall	49 +	46	40 -	38 -
Et sted som ungdommer kunne drive selv	39 -	46	51 +	60 +
Treningsstudio	44	43	45	54 +
Helsestasjon for ungdom	43	45	40	34 -
Et hus der foreninger for ungdom kan holde til	36	38	39	47 +
Bowling eller biljard	30 -	32	40 +	50 +
Senter for aerobic, jazz-ballet eller annen dans	31	32	24 -	18 -
Parker/naturområde	37 +	28 -	23 -	18 -
Video, medieverksted	28	26	26	25
Øvingslokale for band	20 -	23	26 +	23
Amatørteater/revy	22	24	20	12 -
Natteravnene	22 +	20	16	17
Bibliotek nærmere der du bor	29 +	15 -	11 -	11 -
Organisert leksehjelp	24 +	17 -	14 -	14
Organiserte sjøaktiviteter	19	17	16	14
Rockeklubb	13 -	17	20 +	22
Senter for motorinteressert ungdom	15	12 -	18 +	26 +
N=	2491	5289	1340	403

Note: + og - markerer signifikante forskjeller ( $p < 0,001$ ) fra de andre gruppene

Hovedinntrykket er at de fire ungdomsgruppene vurderer en del av tiltakene svært forskjellig. Sammenliknet med annen ungdom vurderer "de lovlydige" følgende tiltak som mer attraktive: Idrettshall, idrettsanlegg ute, svømmehall, parker/naturområde, natteravnene, bibliotek nærmere der de bor og organisert leksehjelp. Tiltak for å legge forholdene bedre til rette for idrettsaktiviteter, samt tiltak hvor voksne i stor grad er med i utformingen og styringen av aktiviteter, er tiltak som "de lovlydige" ungdommene i større grad enn andre ungdommer ønsker seg.

I motsatt ende finner vi "gjengangerne". Disse prioriterer oftere tiltak som i større grad bærer preg av egenaktivisering, hvor aktivitetene foregår på arenaer hvor de unge kan få lov til å utfolde seg. Ungdomsdiskotek, et sted som ungdommer kunne drive selv, treningsstudio, et hus der foreninger for ungdom kan holde til, bowling/biljard og senter for motorinteressert ungdom, samt kafé for ungdom og rockeklubb vurderes som mer positive tiltak blant "gjengangerne" sammenliknet med andre. Det er verdt å understreke at de ungdommene som vi her har karakterisert som "de erfarne" kun i mindre grad skiller seg fra "gjengangerne".

Selv om mange av tiltakene har klare profiler knyttet til involvering i problematferd, er det flere av tiltakene som ikke har en slik profil. Dette kan tolkes som at tiltakene har like stor (eventuelt liten) appell på tvers av ungdomsgruppene, og gjelder i hovedsak fritidsklubb, video/medieverksted og organiserte sjøaktiviteter. Når det gjelder tiltakene helsestasjon for ungdom, dansesenter og amatørteater vurderer "gjengangerne" og "de erfarne" dette lavere sammenliknet med resten av ungdomsbefolkningen. Dette må imidlertid ses i sammenheng med at jenter vurderer disse tiltakene høyere enn gutter, samtidig som jenter er underrepresentert blant ungdom med mer omfattende involvering i problematferd. Dersom denne sammenhengen ses separat for gutter og jenter, er det svært små forskjeller i hvordan ungdom med ulik grad av problematferd prioriterer disse tiltakene.

Når det gjelder ungdommenes vurderinger av hvor viktig fritidsklubb er, er dette et av de få tiltakene hvor prioriteringer ikke henger sammen med problematferd. Dette er trolig et viktig poeng i forebyggingssammenheng. Det er også verdt å understreke at på tross av skjevheter når det gjelder medlemsmassen til fritidsklubbene (jf kapittel 9), er fritidsklubb et av de tiltakene som står høyest på prioriteringslista til Oslo-ungdom. Selv om det kan være avstand mellom hva en svarer på et spørreskjema og hva en faktisk vil delta på dersom et tiltak iverksettes, gir svarene fra de unge igjen et bilde av fritidsklubben som en arena som appellerer både til ungdom med store atferdsproblemer og ungdom som "ikke gjør noe galt".

## 11.1 Noen hovedpunkter

- Så godt som alle mener det bør satses på ungdomstiltak i nærmiljøet. Jenter generelt, og særlig innvandrerjentene, vurderer gjennomgående flere tiltak som viktige å satse på. Dette kan være en indikasjon på at

det eksisterende fritidstilbudet i minst grad er rettet mot denne delen av ungdomsgruppa.

- Det er stor enighet om at det bør satses på to ulike typer av tiltak. For det første mener ungdom at det bør satses på å legge forholdene bedre tilrette for å drive idrett. Tre av fire mener at idrettshall, uteanlegg og/eller svømmehall er svært viktige tiltak. For det andre prioriteres tiltak som kan bidra til å legge bedre tilrette for uformelle aktiviteter blant ungdom. 80 prosent mener at det er svært viktig å satse på minst en av følgende aktiviteter: ungdomsdiskotek, kafé for ungdom, fritidsklubber og steder som ungdom selv kan stå for driften av.
- Mens gutter setter idrettstiltak høyest på prioriteringslista, prioriterer jentene i større grad uformelle møteplasser. Særlig mange jenter mener at helsestasjon for ungdom er et viktig tiltak.
- Det er tydelige forskjeller i hva slags typer av tiltak ungdom i ulike problematferdsgrupper ønsker. "De lovlydige" ønsker oftere enn andre at forholdene legges bedre til rette for å drive med idrett, samt tiltak som natteravnene, organisert leksehjelp og bibliotek. "Gjengangerne" og "de erfarne" prioriterer oftere tiltak som i større grad bærer preg av egenaktivisering og i mindre grad er voksenstyrte.

## 12 *Avslutning*

Ut fra to ulike innfallsvinkler er det gjennom denne rapporten gjort forsøk på å belyse hvordan ungdomstida utspiller seg. For det første er det tegnet et generelt bilde av hvordan ungdom i tidlig tenåringsalder i Oslo har det på ulike områder. Selv om en del krangler med foreldrene, er hovedinntrykket at ungdom flest har et grunnleggende positivt forhold til sine foreldre. Ungdom gir uttrykk for tillitt til foreldrene sine, de rapporterer om at foreldrene både støtter dem og følger med i skolegang og de daglige gjøremål. Hovedinntrykket er også at de fleste trives godt på skolen. Ungdom gjør mye lekser og 90-tallets ungdom representerer en generasjon med høye utdanningsambisjoner. Samtidig finnes en del skoletrøtte elever og skolen oppleves av mange som et kjedelig sted som tar mye tid. Så godt som samtlige ungdommer har venner de er sammen med på fritida. De fleste deltar i organiserte aktiviteter og mange tilbringer mye av fritida sammen med jevnaldrende. Å karakterisere ungdom som opprørske i forhold til det samfunnet de lever i stemmer dårlig med det bildet ungdom i Oslo gir av seg selv. Konformitet og tilpasning er trolig bedre begreper for å forstå hva som er viktig for ungdom på 90-tallet. Det er viktig å understreke disse resultatene fordi de står i motsetning til ensidige negative oppfatninger av ungdom som en problemgruppe.

Rapportens andre innfallsvinkel har vært problemer, som kriminalitet, rusmiddelbruk og andre typer problematferd, som ofte oppstår i overgangen mellom barndom og voksent liv. Ungdomstida er en særlig risiko-utsatt periode når det gjelder å teste hvor grensene går i forhold til foreldre og andre autoriteter. Et synspunkt er å betrakte dette som en del av en utviklingsprosess henimot identitet og selvstendighet. Resultatene viser at mange ungdommer involverer seg i former for problematferd som handler om å snike seg unna voksenkontroll. Tidlig tenåringsfase er også en periode hvor mange gjør sine første erfaringer med rusmidler. For majoriteten er det grunn til å tro at dette først og fremst handler om utprøving eller eksperimentering, som ikke nødvendigvis får store konsekvenser på lang sikt. For andre kan grensetesting være svært alvorlig og legge føringer på den enkeltes livsbane og videre livssjanser. Det er grunn til å anta at de fem prosentene som er karakterisert som "gjengangerne" er en risikogruppe som er særlig utsatt. Disse ungdommene står for mesteparten av ungdomskriminaliteten, de debuterer tidlig med bruk av rusmidler og

har et høyt forbruk, samtidig som de ofte deltar i andre typer problematferd. Til sammen vever disse handlingene seg inn i et mønster som tydeliggjør hvilke problemer mange av disse ungdommene har. Ungdommene som befinner seg i denne belastete gruppa har gjennomgående et konfliktfylt forhold både til foreldrene sine og til skolesituasjonen. Dette gjelder både for guttene og for de relativt få jentene som er karakterisert som "gjengangerne". Det er likevel ikke riktig å betrakte disse ungdommene som sosiale atomer løsrevet fra samfunnet. De fleste har en klar forankring innenfor jevnalderskretsen, og det er heller ikke slik at foreldre og skole er helt uten betydning. For disse ungdommene kan imidlertid vennene og det som skjer ute i gata eller i sentrum være et viktig *alternativ* til det hjemmet og skolen kan tilby. For de "vanlige" ungdommene er hjem og skole i større grad *integrerte deler* av en ellers aktiv tilværelse med venner og deltakelse i ulike fritidsaktiviter.

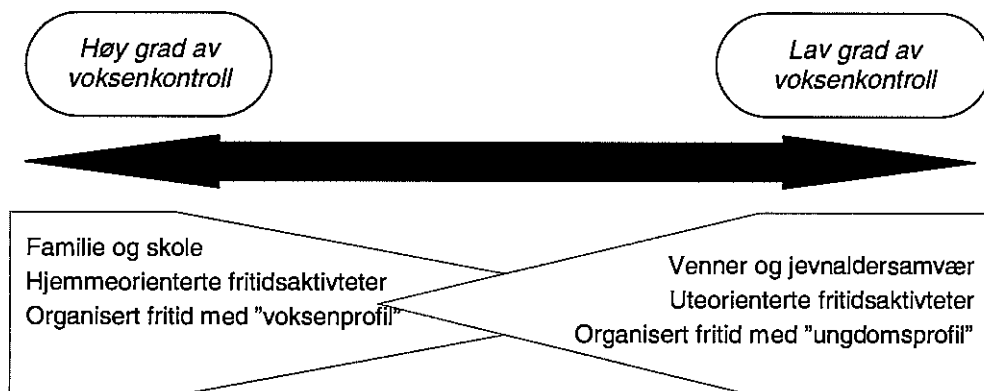
## 12.1 Integrasjon og deltakelse på ulike arenaer

Et hovedperspektiv på ungdomstida har vært å betrakte ungdom som aktører på ulike arenaer. Å bli ung eller å være ungdom innebærer at en beveger seg inn på nye og ukjente arenaer for første gang. I denne prosessen gjøres stadige forsøk på å finne ut mer av hvem en "egentlig" er. På veien tar den unge en rekke beslutninger. Skal jeg gjøre lekser eller spille fotball? Skal jeg være sammen med gjengen på senteret eller være hjemme sammen med foreldrene mine? Skal jeg prøve hasj eller skal jeg la det være? Valgene som gjøres kan i mange tilfeller fortone seg som fornuftige og forståelige. Andre ganger bare blir det slik, selv om en egentlig ikke har lyst, uten at det er så lett å forklare hvorfor en gjorde det ene framfor det andre. Valgene kan likevel være avgjørende for hvordan den enkelte opplever ungdomstida.

Graden av forankring eller tilknytning til ulike arenaer varierer fra ungdom til ungdom og mellom ulike miljøer. Dette ståstedet er i mange tilfeller svært avgjørende for hva slags vennekrets den unge knytter seg til og identifiserer seg med. En viktig skillelinje innad i ungdomsbefolkningen går mellom de ungdommene som har sin forankring innenfor arenaer hvor det først og fremst er voksne som styrer og legger premisser for samhandling og de ungdommene som i større grad vektlegger aktiviteter knyttet til det uformelle samværet mellom ungdom og som gjerne utspiller seg på

arenaer hvor de voksne har liten innflytelse og kontroll. Skjematisk kan den ulike tilknytningen skisseres slik:

Figur 12-1 Tilknytning til ulike arenaer i ungdomstida avhengig av grad av voksenkontroll



I løpet av en normal dag vil ungdom typisk bevege seg mellom og på tvers av ulike arenaer. Overgangen er ikke alltid like klart definert. På treninga finnes voksne trenere som legger betingelsene for hva som skal skje. Etter treninga samles kanskje gjengen utenfor idrettshallen. Hva som skjer der er mer åpent, fordi den direkte voksenkontrollen er svakere eller helt fraværende. Samtidig kan det innenfor en og samme arena utspilles svært ulike aktiviteter, som gir forskjellige betingelser for samvær og muligheter for voksenstyring. Hjemmet er på den ene siden en arena for samvær med voksne, hvor måltider spises i fellesskap, hvor det ses på TV og hvor konflikter og forhandlinger utspiller seg. I andre sammenhenger er hjemmet en arena for samvær mellom ungdom. Her vil ungdommene ha mer styring, men aldri mer enn at de eventuelt må skjule ting de ikke liker at foreldrene skal vite om. Fritidsklubben og skolegården i friminuttene er også eksempler på arenaer som på samme tid er voksenstyrte og hvor ungdom selv legger mye av premissene for samhandling.

Tilknytning til en bestemt arena vil i mange tilfeller være bestemmende for hvordan den enkelte forholder seg til andre arenaer. Grunnleggende i kontrollteorien er at båndene til viktige samfunnsinstitusjoner, som familie og skole, vil være med på å bestemme eller legge premissene



for hvilke praktiske valg ungdom gjør i forhold til å fylle fritida med aktiviteter og innhold. Emler og Reicher (1995) skriver at "(...) avhengig av om skolen betraktes som en mulighet for personlig utvikling eller som et middel for ytre kontroll, bestemmer den unge seg for om lærere skal lydes eller utfordres, om en skal tilbringe kveldene hjemme med leksearbeid eller ute i gata" (min oversettelse). Tilsvarende vurderinger vil også gjøres innenfor hjemmearenaen. Det er grunn til å anta at det vil være mer ønskelig og kanskje også morsommere for den unge å delta i aktiviteter sammen med foreldrene dersom disse oppleves på en positiv måte. I en familiesituasjon der forholdet mellom den unge og foreldrene preges av krangling og stadige konfrontasjoner vil det å unngå foreldrene være et mer nærliggende alternativ.

Resultatene underbygger annen forskning som viser at forholdet til foreldrene er en av de mest grunnleggende faktorene for å forstå hvorfor ungdom opptrer slik de gjør. Gottfredson og Hirschi (1990) oppsummerer dette ved å peke på at ungdomskriminelle ofte er vokst opp i hjem med manglende grensesetting, kontroll og omsorg. Dette stemmer godt overens med våre egne resultater. Fra foreldrenes side vil det vi har kalt foreldreinnsyn være særlig viktig. At foreldrene følger med i de daglige aktivitetene til deres barn betyr at de engasjerer seg og at de viser interesse og gir uttrykk for et ønske om å opprettholde kontakt i den fasen av livet hvor de unge så smått begynner å frigjøre seg fra foreldrenes innflytelse. Praktisk skjer dette gjennom foreldre som spør: hvor har du vært, hvem var du sammen med, er du ferdig med leksene dine? Ungdommene vil forvente negative reaksjoner dersom spørsmålene ikke besvares på en skikkelig måte eller foreldrene ikke liker det de hører. Innsyn er viktig både i forhold til den direkte kontrollen som ligger i selve oppfølgingen og på grunn av den indirekte sosiale kontrollen som er innebygget i relasjonene mellom ungdommene og deres foreldre. Kontrollen er mest effektiv dersom dette kombineres med innlevelse, empati og forståelse fra foreldrenes side. Det som trolig gjør denne siden av relasjonen mellom foreldre og ungdom særlig viktig er at innsyn er en måte for foreldrene å overskride grensene mellom de ulike arenaene som ungdom deltar i.

Det er også påvist sammenhenger mellom tilpasning til skolesituasjonen og omfang av problematferd. Det er antydning hvordan dette kan virke indirekte gjennom valget mellom å gjøre lekser og å være ute sammen med gjengen. Gottfredson og Hirschi (op. cit.) mener at sammenhengen mellom tilpasning til skolearenaen og problematferd også kan forstås mer direkte

gjennom de krav skolesystemet stiller til den enkelte elev og skolens belønningssystem. I skolen finnes krav om å være tilstede på bestemte steder til bestemte tider, det kreves at den enkelte gjør skolearbeid og det er krav om å sitte stille og følge med, gjerne i lengre perioder. På samme tid finnes et system som belønner elever som tilpasser seg kravene som stilles om punktlighet og lekselesning. Belønningene gjør seg ikke bare gjeldende på kort sikt, gjennom umiddelbar glede over ros fra læreren, men har konsekvenser som kan være avgjørende for om en kan komme seg videre i utdanningssystemet. Gottfredson og Hirschi (op. cit.) mener det er et fellestrekk ved avvikshandlinger at de først og fremst begås av personer med liten evne til å regulere umiddelbare behov. Dette er personer kjenne-tegnet ved blant annet lav impuls kontroll, villighet til å ta risiko, her-og-nå-orientering og et spontant reaksjonsmønster. Elever som har vanskelig for å konsentrere seg på skolen, som stadig opplever en slags indre uro i kroppen, vil oppleve dette som lite forenlig med skolens krav, og vil derfor heller ikke kunne nyte godt av skolens belønninger. Resultatet er, i følge Gottfredson og Hirschi (op. cit.), at det er tendenser til at disse elevene søker å unngå og eventuelt vil forlate skolen til fordel for omgivelser hvor det stilles færre krav til dem.

Jevnaldersgruppen representerer et slikt alternativ. For ungdom som mistrives hjemme og på skolen kan venner på egen alder være et sted å flykte til, et sted som de kan unndra seg voksnes kontroll og styring. Sammenliknet med det som skjer hjemme og på skolen vil betingelsene for deltakelse i jevnaldersgruppen være noe de unge selv styrer og har kontrollen over. Både hvordan jevnaldersrelasjonene utspiller seg og hvilke holdninger vennene har til det å ruse seg eller begå antisosiale handlinger vil variere fra miljø til miljø. Vi har imidlertid vist at ungdomsgruppen som helhet tar tydelig avstand til ungdomsgrupper som driver med problematferd, mens de konvensjonelle verdier, som det er grunn til å anta at også foreldrene støtter opp om, er mest utbredt. Det skal likevel ikke underslås at det finnes subgrupper eller -kulturer hvor problematferd oppfattes som tøft og hvor det oppfordres til kriminalitet. Ungdom med tilknytning til slike miljøer har en klar tendens til selv å drive med problematferd. En av de variablene som viser tydeligst sammenheng med problematferd er om den enkelte har venner som har vært i kontakt med politiet for noe de har gjort galt. Dette viser for det første at problematferd i ungdomstida er et gruppefenomen. Det typiske vil være at det å bryte lover og regler er noe som skjer sammen med andre likesinnede ungdommer. For det andre viser

sammenhengen til komformitetspresset som er særlig viktig i en periode av livet hvor spørsmål om identitet står sentralt. Det er viktig å understreke at årsakskjeden ikke alltid er like klar. Sutherland (1924) understreker at den sosiale konteksten har stor betydning for læreprosesser knyttet til norm- og lovbruddsaktiviteter. Gottfredson og Hirschi (1990) ser dette fra en annen synsvinkel ved å peke på at det ikke er tilfeldig hvilke ungdommer som tiltrekkes antisosiale miljøer.

### *Om å se både det negative og positive*

Når mediene retter sitt søkelys mot ungdom, trekkes ofte de negative sidene ved ungdomstida fram, som vold, narkotika og andre ungdomsproblemer. Det er viktig å få satt slike problemer på dagsorden. På denne måten synliggjøres problemene, noe som er en forutsetning for å møte de negative tendensene på en fruktbar måte. Å møte problemene med likegyldighet er en dårlig strategi. Samtidig er det nødvendig å understreke at ungdom kan irritere seg over den stadige problemfokuseringen. En ungdom sier i et intervju med Aftenposten at "(...) det som står i avisene, får alle til å tro at vi er farlige. Kanskje avisene kan skrive mer om ungdom når vi gjør noe bra."<sup>43</sup> Også andre enn journalister har lett for å trekke fram de negative sidene ved ungdomstida. En annen ungdom uttaler i det samme intervjuet at "(...) de voksne sier alt for sjelden i fra når du gjør noe bra, men minner deg alltid på alt som er galt." I denne rapporten har en av ledetrådene vært å forsøke å si fra om både det som er bra og det som ikke er så bra. Utfordringen for foreldre, lærere, ungdomsarbeidere, journalister, politikere og andre som interesserer seg for ungdom blir å ta ungdommen på alvor, både når det gjelder positive og negative sider ved ungdomstida.

---

<sup>43</sup> Aftenposten kveldsutgave 19. februar 1998

# Litteratur

Alsaker, F. D., I. Dundas og Dan Olweus (1991): *A Growth Curve Approach to the Study of Parental Relations and Depression in Adolescence*. Paper presented at the Biennial Meetings of the Society for Research in Child Development, Seattle, USA.

American Psychiatric Association (1987): *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 3<sup>rd</sup> ed.-revised. Washington, DC: Author.

Andenæs, Johs., Knut Sveri og Ragnar Hauge (1960): "Kriminalhyppigheten hos ustraffete". *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap*, 48, 97-112.

Armsten og Greenberg (1987): "The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual Differences and Their Relationship to Psychological Well-Being in Adolescence". *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-454.

Arner, Oddvar (1995): *Forprosjekt til en nasjonal studie av stoffmisbrukere i behandling: En undersøkelsen ved 14 behandlingstiltak i Oslo*. Rapport 3/95. Oslo: Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.

Atkinson, Rita L., Richard C. Atkinson, Edward E. Smith og Daryl J. Bem (1993): *Introduction to Psychology*. 11<sup>th</sup> ed. Fort Worth, Texas: Harcourt Brace & Company International Edition.

Aubert, Vilhelm (1979): *Sosiologi 1. Sosialt samspill*. Oslo: Universitetsforlaget.

Balvig, Flemming (1982): *Ungdomskriminalitet i en forstadskommune*. København: Det kriminalpræventive Råd.

Barstad, Anders (1997): *Store byer, liten velferd? Om segregasjon og ulikhet i norske storbyer*. Sosiale og økonomiske studier. Oslo:

Baumrind, Diane (1967): "Childcare Practices Antecedent three Patterns of Preschool Behaviour". *Genetic Psychology Monographs*, 75, 43-88.

Baumrind, Diane (1971): "Currents Patterns of Parental Authority". *Developmental Psychology Monographs*, 1, 1-103.

Berg, Elin (1995): "Fremmedkulturelle stoffmisbrukere ved Akuttinstitusjonen". *Stoffmisbruk*, nr. 6/95.

Bergwitz, Øivind (1994): *Utdanning eller arbeid. Hovedaktiviteter for 16-19 åringene i Oslo øst og vest*. Rapport 2/94. Oslo: UNGforsk.

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax Forlag.

Christie, Nils (1982): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.

- Christie, Nils og Ragnar Hauge (1962): *Alkoholvaner blant storbyungdom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christie, Nils, Johs. Andenæs og Sigurd Skirbekk (1965): "A Study of Selfreported Crime". I Christie, Nils (red.): *Scandinavian Studies in Criminology I*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Derogatis, L. B., R. S. Lipman, E. H. Uhlenhut og L. Covi (1974): "The Hopkins Symptom Checklist: A Self-Report Inventory". *Behavioral Science*, nr. 19, 1-15.
- Djuve, Anne Britt og Kåre Hagen (1995): "*Skaff meg en jobb!*" *Levekår blant flyktninger i Oslo*. Rapport 184. Oslo: Forskningsstiftelsen FAFO.
- Dullum, Jane (1997): "Alder og kriminalitet". I Finstad, Liv og Cecilie Høigård (red.): *Kriminologi*. Oslo: Pax forlag.
- Emler, Nicholas og Stephen Reicher (1995): *Adolescence and Delinquency. The Collective Management of Reputation*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Ericsson, Kjersti, Geir Lundby og Monica Rudberg (1985): *Mors nest beste barn. Ungdom, rusgift og kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Evenshaug, Oddbjørn og Dag Hallen (1992): *Barne- og ungdomspsykologi*. Revidert utgave. Oslo: Gyldendal.
- Falck, Sturla (1992): *Utlendinger og kriminalitet. En analyse av forholdet mellom straffede norske og utenlandske statsborgere*. Rapportserie. Oslo: Barnevernets Utviklingssenter.
- Falck, Sturla (1994): "Dagens unge – verre enn før?". *Nordisk sosialt arbeid*, nr. 1, 36-49.
- Farrington, D. P. (m. fl.) (1990): "Advancing Knowledge About the Onset of Delinquency and Crime". *Advances in Clinical Child Psychology*, 13, 283-342.
- Farstad, Gunnar og Kåre Løvstakken (1991): Spesialoppgave i sosialmedisin. Universitetet i Oslo.
- Frønes, Ivar (1994): *De likeverdige*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Giardano, P. C., S. A. Cernovich og M. D. Puch (1986): "Friendships and Delinquency". *American Journal of Sociology*, 91, 1170-1202.
- Gjestland, Trygve og Eigil Moen (1988): '*East is east, and west is west...*'. *Levealderen i Oslo er fortsatt lavest øst for Akerselva : en sammenliknende undersøkelse av dødeligheten i Oslo øst og Oslo vest i periodene 1890-1940 og 1971-1980*. Rapport 21/88. Oslo: Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Gottfredsson, Michael R. og Travis Hirschi (1990): *A General Theory of Crime*. Stanford, California: Stanford University Press.

- Greve, Vagn (1972): *Kriminalitet som normalitet*. København: Juristforbundets forlag.
- Grue, Lars (1984): "Foreningsaktivitet blant 13-14 åringer". I Beck, Christian og Lars Grue (red.): *Å lykkelige ungdomstid? Nyere norsk samfunnsforskning om ungdom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagen, Kåre, Anne Britt Djuve og Penille Vogt (1994): *Oslo: den delte byen?* FAFO-rapport 161. Oslo: Forskningsstiftelsen FAFO.
- Hammer, Torild (1996): "Ung og arbeidsløs". I Øia, Tormod (red.): *Ung på 90-tallet. En antologi*. Oslo: UNGforsk/Cappelen Akademisk Forlag.
- Hammer, Torild og Øivind Bergwitz (1994): *Ung og arbeidsløs i Oslo*. Rapport 4/94. Oslo: UNGforsk.
- Harter, S. (1988): *Manual for the Self-Perception Profile for Adolescents*. University of Denver.
- Hauge, Ragnar (1968): *Gjengkriminalitet og ungdomskulturer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hauge, Ragnar (1970): *Kriminalitet som ungdomsfenomen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hauge, Ragnar (1990): *Kriminalitetens årsaker. Utsnitt av kriminologiens historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hegna, Kristinn (1996): *Koss har me det?* Rapport 1/96. Oslo: UNGforsk.
- Hegna, Kristinn og Viggo Vestel (1997): *Med ungdom i sentrum – om trivsel, rusmidler og sentrumsbruk blant ungdom i Bergen*. Rapport 8/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Hellevik, Ottar (1996): *Nordmenn og det gode liv. Norsk monitor 1985-1995*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Henggeler, Scott W. (1989): *Delinquency in Adolescence*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications.
- Hirschi, Travis (1969): *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Hoffman, E. (1988): "Kartverk for arbeidsmarkedet". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 27, 77-88.
- Høigård, Cecilie (1995): "Alminnelig og forskjellig". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 34, 277-282.
- Høigård, Cecilie og Flemming Balvig (1988): *Kriminalitet og straff i tall og tekst*. Oslo: Universitetsforlaget.

ILO (1988): *International Standard of Classification of Occupations - ISCO 1988*. Geneve.

Kaufmann, Astrid (1991): *Kriminalitetsutvikling hos barn og unge. En sammenfatning av risikofaktorer knyttet til individet og psykososialt miljø*. Oslo: Det kriminalitetsforebyggende råd.

Kippersund, Britt Karin, Anders Bakken og Åse Strandbu (1998): *Oppvekstvilkår og rusmiddelbruk blant unge på Romsås*. Under utgivelse.

Kränge, Olve og Anders Bakken (1998): "Innvandrerungdoms skoleprestasjoner – tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer?". Under utgivelse.

Kriminalstatistikken 1995. Norsk offentlig statistikk. Statistisk sentralbyrå.

Kyvsgaard, Britta (1992): *Ny ungdom? Om familie, skole, fritid, lovlydighet og kriminalitet*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Larsen Damsgaard, Hilde (1994): *Ungdom i et sosiologisk og kriminologisk perspektiv: Ungdomskriminalitet i Asker og Bærum*. Rapport 2/94. Lillegården kompetansesenter.

Lauglo, Jon (1996): *Motbakke – men mer driv? Innvandrerungdom i norsk skole*. Rapport 6/96. Oslo: UNGforsk.

Lavik, Nils Johan (1976): *Ungdoms mentale helse. En empirisk-psykiatrisk undersøkelse av psykisk helse og tilpasning blant ungdomsskoleelever i et by- og bygdeområde i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

Loeber, Rolf og Magda Stouthamer-Loeber (1986): "Family Factors as Correlates and Predictors of Juvenile Conduct Problems and Delinquency". I Tonry, M. og N. Morris (red.): *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 7, 29-149. Chigago: University of Chicago Press.

Løwe, Torkil (1997): *Ungdom og rusmidler på Nordstrand*. Rapport 27/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Maccoby, E. E. og J. A. Martin (1983): "Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction". I Mussen, P. H. (red.): *Handbook of Child Psychology*. 4<sup>th</sup> ed. Vol. IV: *Socialization, Personality, and Social Development*. New York: Wiley.

Marjoribanks, K. (1987): "Ability and Attitude Correlates of Academic Achievement: Family-Group Differences". *Journal of Educational Psychology*, 79, 171-178.

Martens, Peter L. (1981): *Socio-Economic Status, Family Structure and Socialization of Early Adolescent Children*. Project Metropolitan, forskningsrapport nr. 16, Stockholms universitet, sociologiska institutionen.

- Martens, Peter L. (1992): *Familj, oppvåxt och brott*. Stockholmsprosjektet. Rapport 1/92. Stockholm: Brottförebyggande rådet.
- Merton, Robert King (1957): *Social Theory and Social Structure*. Glencoe, Ill.: Free Press.
- Nordlund, Sturla (1992): *Metoder og metodeproblemer ved estimering av alkoholforbruk*. Rapport 3/92. Oslo: Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.
- Olaussen, Leif Petter (1981): *Om kriminalstatistikken. Datagrunnlag, opptellingsprinsipper og brukerproblemer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Olaussen, Leif Petter (1995): *Beruselse, utelivsdeltakelse og utsatthet for vold*. Rapport 3/95. Oslo: Politihøgskolen.
- Olweus, Dan (1991): "Bully/Victim Problems Among Schoolchildren: Basic Facts and Effects of a Schoolbased Intervention Program". I Pepler, D. J. og K. H. Rudbin (red.) *The Development and Treatment of Childhood Aggression*. Hillsdale New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Oslo kommune (1996): *Statistisk Årbok for Oslo*. Oslo: Oslo kommune, byrådsavdeling for finans og plan, statistisk kontor.
- Pape, Hilde (1996a): *Avholdsungdommens ulike ansikter*. Temaserie 96/1. Oslo: Rusmiddeldirektoratet.
- Pape, Hilde (1996b): "Tenåringsdrikking i et utviklingspsykologisk perspektiv". *Norsk epidemiologi*, 6, 85-90.
- Pape, Hilde (1996c): "Alkoholens gleder og farer i ungdomstiden". I Pedersen, Willy og Helge Waal (red.): *Rusmidler og veivalg*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Pape, Hilde (1997): *Karakteristika ved ungdomskriminalitet og unge lovover-tredere*. 2. utgave. Oslo: Politihøgskolens forsknings- og utredningsavdeling/NOVA.
- Pape, Hilde og Toril Hammer (1996): "How does Young People's Alcohol Consumption Change During the Transition to Early Adulthood? A longitudinal Study of Changes on Aggregate and Individual Level". *Addiction*, 9, 1345-1357.
- Pedersen, Willy (1990a): "Bak korrelasjonene: Tre koder for bruk av rusmidler". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 31, 507-529.
- Pedersen, Willy (1990b): "Foreldre som 'alkohollangere'". *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 110, 1834-1837.
- Pedersen, Willy (1990c): "Røykestart – jenters sårbarhet". *Tidsskrift for Den Norske Lægeforening*, 110, 740-744.



- Pedersen, Willy (1992a): "Ungdomskriminalitet: Nyanser i grått?". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 33, 353-364.
- Pedersen, Willy (1992b): "Foreldrerelasjoner målt med PBI, mental helse og atferdsavvik hos ungdom". *Nordisk psykologi*, 44, 241-255.
- Pedersen, Willy (1992c): "Over grenselinjen. Hasjbruk blant ungdom". I Waal, Helge og Anne-Lise Middelthun (red.): *Narkotikaforebygging mot år 2000*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Pedersen, Willy (1993): "Forebyggende foreningsliv?". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 34, 199-219.
- Pedersen, Willy (1996): "Marginalitetens reproduksjon". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 37, 3-27.
- Pedersen, Willy og Anders Bakken (1998): "Ecstasy". *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 39, under utgivelse.
- Pedersen, Willy og Henrik Aas (1995): "Full for første gang. En longitudinell studie". *Nordisk alkoholtidsskrift*, 12, 121-131.
- Pedersen, Willy og Lars Wichstrøm (1995): "Patterns of Delinquency in Norwegian Adolescents". *British Journal of Criminology*, 35, 543-562.
- Pedersen, Willy, Nils Christie, Cecilie Høigård og Britta Kyvsgaard (1995): *En debatt om ungdomskriminalitet. –Opptrykk av artikler i Tidsskrift for Samfunnsforskning*. Universitetet i Oslo. Institutt for kriminologi. Stensilserie nr. 78.
- Pedersen, Willy, Sten-Erik Clausen og Nils Johan Lavik (1988): "Sensation seeking og ungdommers bruk av rusmidler". *Nordisk psykologi*, 40, 358-370.
- Robins, Lee N. og Thomas R. Przybeck (1985): "Age of Onset of Drug Abuse as Factor in Drug and Other Disorders". I LaRue Jones, Coryl og Robert J. Battjes: *Etiology of Drug Abuse Implications for Prevention*. Washington, D.C.: National Institute on Drug Abuse.
- Rognerud, Marit og Inger Stensvold (red.) (1997): *Oslohelse. Utredningen om helse, miljø og sosial ulikhet i bydelene*. Oslo: Ullevål sykehus, Klinik for forebyggende medisin.
- Rommetveit, Ragnar (1953): *Social Norms and Roles*. Oslo: Akademisk forlag.
- Russel, D., L. A. Peplau og D. E. Cutrona (1980): "The Revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and Discriminant Validity Evidence". *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 472-480.
- Rutter, Michael og Henry Giller (1984): *Juvenile Delinquency*. New York: The Guilford Press.

- Saglie, Jo (1994): *Norske drikkekulturer: Geografi, sosial bakgrunn og tilgjengelighet*. Rapport 1/94. Oslo: Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.
- Sandberg, Nina og Nils Vibe (1996): "Betingelser for kompetanseoppnåelse. Hva hemmer og hva fremmer framgang i videregående opplæring?". I Blichfeldt, Jon Frode m.fl.: *Utdanning for alle? Evaluering av Reform -94*. Oslo: Tano-Aschehoug.
- Shaw, Clifford R. og Henry D. McKay (1938): *Brothers in Crime*. Chicago: University of Chicago Press.
- SIFA (1995): *Rusmidler i Norge*. Hefte utgitt av Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning/Rusmiddeldirektoratet.
- Skog, Ole-Jørgen (1985): "Den kollektive drikkekulturen". I Arner, Oddvar, Ragnar Hauge og Ole-Jørgen Skog (red.): *Alkohol i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skogen, Ketil (1992): *Forprosjekt om kriminalitet blant ungdom. Foreløpige analyser av data fra survey-undersøkelsen 'Ung i Norge'*. Arbeidsrapport. UNGforsk/Det kriminallitetsforebyggende råd.
- Skogen, Ketil (1996): "Young Environmentalist: Postmodern Identities or Middle Class?". *The Sociological Review*, 44, 452-473.
- Skogen, Ketil og Lars Wichstrøm (1995): "Kriminalitet og klasse". *Nordisk tidsskrift for kriminallitetsvidenskap*, 82, 32-49.
- Skretting, Astrid (1996): *Ungdom og rusmidler*. Oslo: Rusmiddeldirektoratet/Statens institutt for alkohol- og narkotikaforskning.
- Snyder, J. og G. R. Patterson (1987): "Family Interaction and Delinquent Behavior". I H. C. Quay (red.): *Handbook of Juvenile Delinquency*. 216-243. New York: John Wiley & Sons.
- SSB (1993): *Sosialt Utsyn*. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Stangeland, Per og Ragnar Hauge (1974): *Nyanser i grått. En undersøkelse av kriminalitet blant norsk ungdom*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stefansen, Kari (1997): *Ungdomsundersøkelsen i Strand*. Rapport 25/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Steinsvik, Åsa (1993): *Fritid i storby. En studie av ungdomsskoleelever i Oslo*. Rapport 5/93. Oslo: UNGforsk.
- Stortingsmelding nr. 16 1996-1997: *Narkotikapolitikken*.
- Strandbu, Åse (1997): *Gutter og jenter i Asker og Bærum. Ungdomsundersøkelsen 1996*. Rapport 5/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

- Sutherland, Edwin H. (1924): *Criminology*. Chicago: J. B. Lippincott Co.
- Sveri, Knut (1960): *Kriminalitet och alder*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Thoresen, Marit (1995): *Ung fritid i Trondheim*. Rapport 2/95. Oslo: UNGforsk.
- Valseth, Solveig (1997): *Oppvekst og rusmiddelbruk i Furuset bydel*. Rapport 27/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Vestel, Viggo, Anders Bakken, Geir H. Moshuus, Tormod Øia (1997): *Ungdomskulturer og narkotikabruk*. NOVA-tema 1/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Vestel, Viggo, Geir H. Moshuus og Kristinn Hegna (1997): *Ung i Bodø. Fritidsaktiviteter, rusmiddelbruk og problematferd blant ungdom i Bodø i 1996*. Rapport 20/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- White, H. R. og E. W. Labovie (1989): "Towards the Assessment of Adolescent Problem drinking". *Journal of Studies of Alcohol*, 50, 30-37.
- Wichstrøm, Lars (1993): *Hvem sprang? Hvem sto igjen og hang? Ungdomsskoleelevers skolemotivasjon*. Rapport 4/93. Oslo: UNGforsk.
- Wichstrøm, Lars (1994): *Mental helse blant ungdom i Norge. Oslo som særtilfelle?* Rapport 3/94. Oslo: UNGforsk.
- Wichstrøm, Lars (1995): *Hvem? Hva? Hvor? – Om ungdom og idrett*. Oslo: Kulturdepartementet/ UNGforsk.
- Wichstrøm, Lars, Ketil Skogen og Tormod Øia (1996): "Increased Rates of Conduct Problems in Urban Areas: What is the Mechanism?". *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 35, 471-479.
- Wikström, Per-Olof H. (1991): *Urban Crime, Criminals, and Victims. The Swedish Experience in an Anglo-American Comparative Perspective*. New York: Springer Verlag.
- Willies, Paul (1977): *Learning to Labour*. Aldershot: Gower.
- Wilson, James Q. og Richard J. Herrnstein (1986): *Crime and Human Nature*. New York: Simon & Schuster.
- Windle, M. (1990): "A Longitudinal Study of Antisocial Behavior in Early Adolescence as Predictors of Late Adolescence Substance Abuse: Gender and Ethnic Groups Differences". *Journal of Abnormal Psychology*, 99, 86-91.
- Zuckerman, Marvin (1979): *Sensation Seeking*. Hillsdale: Erlbaum.
- Øia, Tormod (1993): *Mellom moske og McDonalds. Ung og innvandrere i Oslo*. Rapport 1/93. Oslo: UNGforsk.

- Øia, Tormod (1994): *Norske ungdomskulturer*. Vallset: Oplandske bokforlag.
- Øia, Tormod (1997): *Midt i mellom. Drikker 12-åringene i Bærum?* Rapport 4/97. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Øia, Tormod (1998): *Generasjonskløften som ble borte*. Oslo: Cappelen Akademisk forlag.
- Øia, Tormod og Øivind Bergwitz (1994): *Fritidsmønster og risikoatferd. En undersøkelse av fritidsvaner til 16-19 åringer i Oslo*. Rapport 1/94. Oslo: UNGforsk.
- Østerberg, Dag (1984): *Sosiologiens nøkkelbegreper*. 3. reviderte utgave. Oslo: Cappelen.
- Østerberg, Dag og Fredrik Engelstad (1984): *Samfunnsformasjonen. En innføring i sosiologi*. Oslo: Pax forlag.
- Aamodt, Per Olav (1996): "Utdanningssystem og utdanningsplaner". I Øia, Tormod (red.): *Ung på 90-tallet. En antologi*. Oslo: UNGforsk/Cappelen Akademisk Forlag.



# Vedlegg A - Tabeller

Vedleggstabell 1 Familiesammensetning mot bosted. Ungdom med norsk etnisk bakgrunn og innvandrerungdom. Prosent

Hvem den enkelte bor sammen med	Bosted i Oslo				Oslo totalt
	Indre vest	Ytre vest	Indre øst	Ytre øst	
<i>Norsk etnisk bakgrunn</i>					
Mor og far	54	73	37	60	64
Bare mor	21	11	31	20	17
Bare far	3	2	5	3	3
Mor/far med ny samboer	11	8	13	11	10
Veksler mellom mor og far	7	4	5	3	4
Annet*	4	1	8	2	2
Totalt	100	100	100	100	100
N=	759	3390	480	3895	8741
<i>Innvandrerungdom</i>					
Mor og far	69	70	74	78	76
Bare mor	8	16	15	12	13
Bare far	3	1	3	2	2
Mor/far med ny samboer	7	5	1	3	3
Veksler mellom mor og far	2	2	1	1	1
Annet*	12	6	5	5	6
Totalt	100	100	100	100	100
N=	112	222	598	1445	2400

Signifikanstester: Norsk etnisk bakgrunn:  $\chi^2=403,9$ ,  $p<0,0001$ . Innvandrerungdom:  $\chi^2=53,1$ ,  $p<0,0001$

\* I annet inngår følgende kategorier: bor hos andre familiemedlemmer, fosterforeldre, flyttet hjemmefra og annet uspesifisert.

Vedleggstabell 2 Prosentandel som har begått ulike typer problematferd i løpet av siste år etter problematferdkategorier.

Ulike typer problematferd	Problematferd				I alt
	"de lovlige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"	
Lurt deg fra å betale på buss, tog e l	0	77	87	90	59
Skulket skolen	0	56	67	84	44
Tatt varer fra butikk uten å betale	0	24	56	82	24
Vært borte en hel natt uten at foreldrene visste hvor du var	0	13	26	57	13
Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	0	16	36	73	17
Hatt en voldsom krangel med lærer	0	15	29	61	15
Truet eller utøvet vold mot noen	0	8	28	72	11
Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, buss-seter, telefonkiosker, postkasser e l	0	8	30	69	12
Sprayet på vegger, busser, T-baner o l	0	4	17	57	7
Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen	0	1	14	53	5
Truet til deg penger eller ting	0	0	6	45	3
Stjålet bil eller motorsykel	0	1	8	43	3
Stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kr	0	1	15	62	6
Brutt deg inn noe sted for å stjele noe	0	1	12	59	5

**Vedleggstabell 3 Prosentandel gutter og jenter som i løpet av det siste året har vært involvert i ulike former for problematferd etter fars yrke**

	Fars yrke						Uopp- gift	Sign.	eta
	Høyere administrative stillinger	Teknisk- økonomisk mellomlag	Humanistisk sosialt mellomlag	Lavere funksjonærer	Arbeidere				
<b>Gutter</b>									
Utagerende opposisjon	35	34	35	39	38	35	NS	0,04	
Småkriminalitet/drift	76	72	76	68	68	57	***	0,12	
Alvorlig vinningskrim	12	12	14	15	16	17	**	0,05	
Voldskriminalitet	7	9	9	10	12	15	***	0,08	
Hærverk	21	22	25	21	23	18	NS	0,04	
<b>N=</b>	<b>480</b>	<b>1617</b>	<b>1031</b>	<b>576</b>	<b>1387</b>	<b>669</b>			
<b>Jenter</b>									
Utagerende opposisjon	20	22	21	20	21	18	NS	0,03	
Småkriminalitet/drift	75	75	75	67	64	50	***	0,17	
Alvorlig vinningskrim	3	4	3	5	5	3	NS	0,03	
Voldskriminalitet	2	2	1	3	3	3	*	0,05	
Hærverk	5	7	7	8	7	5	NS	0,04	
<b>N=</b>	<b>448</b>	<b>1684</b>	<b>996</b>	<b>583</b>	<b>1314</b>	<b>498</b>			

Note: (\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

**Vedleggstabell 4** *Prosentandel gutter og jenter som i løpet av det siste året har vært involvert i ulike former for problematferd etter fars arbeidsmarkedsstatus*

	Fars arbeidsmarkedsstatus			sig.	eta
	Arbeider heltid	Svak tilknytning*	Skole/ kurs		
<b>Gutter</b>					
Utagerende opposisjon	36	36	31	NS	0,02
Småkriminalitet/drift	72	65	58	***	0,07
Alvorlig vinningskriminalitet	13	17	10	*	0,04
Voldskriminalitet	9	13	10	*	0,04
Hærverk	23	20	14	*	0,04
<b>N=</b>	<b>4489</b>	<b>941</b>	<b>131</b>		
<b>Jenter</b>					
Utagerende opposisjon	21	20	20	NS	0,01
Småkriminalitet/drift	72	59	52	***	0,13
Alvorlig vinningskriminalitet	4	5	5	NS	0,03
Voldskriminalitet	2	3	1	*	0,04
Hærverk	6	8	5	NS	0,03
<b>N=</b>	<b>4407</b>	<b>889</b>	<b>134</b>		

Note: (\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

**Vedleggstabell 5** *Prosentandel gutter og jenter som i løpet av det siste året har vært involvert i ulike former for problematferd etter om foreldrene bor sammen eller ikke*

	Familiesammensetning		sig	eta
	Bor sammen med begge foreldrene	Bor ikke sammen med begge foreldrene		
<b>Gutter</b>				
Utagerende opposisjon	33	41	***	0,07
Småkriminalitet/drift	68	75	***	0,07
Alvorlig vinningskriminalitet	12	18	***	0,07
Alvorlig voldskriminalitet	9	13	***	0,06
Hærverk	20	26	***	0,06
<b>N=</b>	<b>3787</b>	<b>1833</b>		
<b>Jenter</b>				
Utagerende opposisjon	17	27	***	0,12
Småkriminalitet/drift	65	78	***	0,14
Alvorlig vinningskriminalitet	3	6	***	0,09
Alvorlig voldskriminalitet	1	4	***	0,09
Hærverk	5	10	***	0,11
<b>N=</b>	<b>3553</b>	<b>1881</b>		

Note: (\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001



Vedleggstabell 6 Prosentandel gutter og jenter som i løpet av det siste året har vært involvert i ulike former for problematferd etter etnisk bakgrunn

	Etnisk bakgrunn			sig	eta
	Foreldre født i Norge	Innvandrere (vestlig)	Innvandrere (ikke-vestlig)		
<b>Gutter</b>					
Utagerende opposisjon	37	36	32	*	0,04
Småkriminalitet/drift	74	76	55	***	0,17
Alvorlig vinningskriminalitet	15	16	12	NS	0,03
Voldskriminalitet	9	13	14	***	0,06
Hærverk	24	23	14	***	0,10
N=	4415	66	1145		
<b>Jenter</b>					
Utagerende opposisjon	23	26	12	***	0,11
Småkriminalitet/drift	76	74	44	***	0,27
Alvorlig vinningskriminalitet	4	5	3	*	0,03
Voldskriminalitet	2	2	2	NS	0,00
Hærverk	7	10	4	***	0,06
N=	4312	61	1077		

Note: (\*)  $p < 0,05$ , (\*\*)  $p < 0,01$ , (\*\*\*)  $p < 0,001$ , NS= ikke signifikant forskjell

**Vedleggstabell 7** Logistiske regresjonsanalyser av sannsynligheten for å tilhøre "de lovlydige". Uavhengige variabler: Sosial bakgrunn og bosted. Logit-koeffisienter, standardfeil og signifikanstest

Variable	B	S.E.	Wald	df	Sig	R	Exp(B)
SOSGR (ref. arbeider)			6,4101	5	,2683	,0000	
Høy, adm	-,0289	,0960	,0906	1	,7634	,0000	,9715
Tek-øk m.lag	-,0401	,0646	,3853	1	,5348	,0000	,9607
Hum-sos m.lag	-,1247	,0745	2,7999	1	,0943	-,0079	,8828
Lavere funk	,0355	,0815	,1898	1	,6631	,0000	1,0362
Uoppgitt	,1134	,0903	1,5769	1	,2092	,0000	1,1200
ARBTEILK (ref. heltid)			2,8765	2	,2373	,0000	
Svak	,0476	,0683	,4854	1	,4860	,0000	1,0487
Skole/kurs	,2392	,1431	2,7936	1	,0946	,0079	1,2702
BORSM6 (ref. begge foreldrene)			98,9125	5	,0000	,0838	
Mor	-,4746	,0665	50,9762	1	,0000	-,0622	,6221
Far	-,4335	,1458	8,8449	1	,0029	-,0233	,6482
Ny sambo	-,5118	,0918	31,0951	1	,0000	-,0479	,5994
Veksler	-,5359	,1450	13,6684	1	,0002	-,0304	,5851
Annet	-,7047	,1510	21,7732	1	,0000	-,0395	,4943
GEO_3 (ref. norsk)			168,7314	2	,0000	,1141	
Ikke-vestlig	,8080	,0622	168,6985	1	,0000	,1148	2,2434
Vestlig	,1116	,2118	,2778	1	,5982	,0000	1,1181
BYDEL_4 (ref. indre vest)			56,4991	4	,0000	,0619	
Ytre vest	,0369	,0978	,1426	1	,7057	,0000	1,0376
Indre øst	,5734	,1142	25,2290	1	,0000	,0428	1,7742
Ytre øst	,3667	,0948	14,9648	1	,0001	,0320	1,4430
Ikke i Oslo	,0902	,1825	,2442	1	,6212	,0000	1,0944
Constant	-1,2749	,1031	152,8666	1	,0000		

**Vedleggstabell 8** Logistiske regresjonsanalyser av sannsynligheten for å tilhøre "gjengangerne". Uavhengige variabler: Sosial bakgrunn og bosted. Logit-koeffisienter, standardfeil og signifikanstest

Variable	B	S.E.	Wald	df	Sig	R	Exp(B)
SOSGR (ref. arbeider)			13,6062	5	,0183	,0305	
Høy, adm	-,4089	,2148	3,6245	1	,0569	-,0204	,6644
Tek-øk m.lag	-,3192	,1377	5,3770	1	,0204	-,0295	,7267
Hum-sos m.lag	-,2687	,1543	3,0350	1	,0815	-,0163	,7643
Lavere funk	-,1280	,1678	,5821	1	,4455	,0000	,8798
Uoppgitt	,2941	,1782	2,7247	1	,0988	,0137	1,3420
ARBTEILK (ref. heltid)			8,1204	2	,0172	,0326	
Svak	,2659	,1323	4,0365	1	,0445	,0229	1,3046
Skole/kurs	-,6478	,4018	2,5985	1	,1070	-,0124	,5232
BORSM6 (ref. begge foreldrene)			64,1036	5	,0000	,1180	
Mor	,5782	,1240	21,7568	1	,0000	,0713	1,7828
Far	,8917	,2249	15,7226	1	,0001	,0594	2,4393
Ny sambo	,5233	,1613	10,5297	1	,0012	,0468	1,6876
Veksler	,4568	,2528	3,2647	1	,0708	,0180	1,5790
Annet	1,2954	,1967	43,3717	1	,0000	,1032	3,6524
GEO_3 (ref. norsk)			9,9024	2	,0071	,0390	
Ikke-vestlig	-,3335	,1478	5,0876	1	,0241	-,0282	,7164
Vestlig	,6650	,3229	4,2423	1	,0394	,0240	1,9445
BYDEL_4 (ref. indre vest)			3,7081	4	,4470	,0000	
Ytre vest	,1841	,1929	,9112	1	,3398	,0000	1,2021
Indre øst	,0739	,2319	,1016	1	,7499	,0000	1,0767
Ytre øst	,0889	,1886	,2220	1	,6375	,0000	1,0929
Ikke i Oslo	-,6047	,4860	1,5481	1	,2134	,0000	,5462
Constant	-3,2994	,2072	253,4972	1	,0000		

*Vedleggstabell 9 Andel som har opplevd ulike negative hendelser i forbindelse med å drikke alkohol etter hyppighet av alkoholbruk*

Alkoholrelaterte problemer	Alkoholhyppighet siste år			sig	eta
	Ukentlig	Månedlig	Sjeldnere		
Kommet opp i slåsskamp, oppført deg dårlig eller gjort noen andre vondt	49	29	12	***	0,33
Vært borte fra skolen	34	19	9	***	0,25
Plutselig befunnet deg på et sted og ikke husket hvordan du kom dit	47	28	11	***	0,34
Hatt en trist periode	47	39	22	***	0,22
Blitt fortalt av en venn eller nabo at du burde slutte eller begrense drikkingen	29	16	6	***	0,26
N=	1562	2208	3532		

Note: Tabellen inkluderer kun de som oppgir å ha drukket alkohol i løpet av det siste året.

*Vedleggstabell 10 Gjennomsnittsverdier på spørsmål om alkoholrelaterte problemer etter kjønn*

Alkoholrelaterte problemer	Kjønn			sig	eta
	Jenter	Gutter	Totalt		
Kommet opp i slåsskamp, oppført deg dårlig eller gjort noen andre vondt	0,20	0,37	0,29	***	0,11
Vært borte fra skolen	0,18	0,27	0,22	***	0,06
Plutselig befunnet deg på et sted og ikke husket hvordan du kom dit	0,25	0,26	0,26	NS	0,01
Hatt en trist periode	0,45	0,27	0,36	***	0,11
Blitt fortalt av en venn eller nabo at du burde slutte eller begrense drikkingen	0,17	0,17	0,17	NS	0,01
N=	5457	5688	11145		

Note: Hvert spørsmål kan betraktes som en skala som varierer mellom 0 (aldri) til 4 (mer enn 10).

Vedleggstabell 11 Poeng til "Ungdom som røyker hasj i blant" etter klassetrinn og egen erfaring med cannabis siste år. Prosent

	Klassetrinn			Totalt
	8.klasse	9.klasse	Grunnkurs	
<b>Har ikke prøvd hasj eller marihuana siste år</b>				
A. Negative (1-3 poeng)	70	61	55	62
B. Nøytrale (4-6 poeng)	21	27	31	26
C. Positive (7-10 poeng)	9	12	14	12
Total	100	100	100	100
Differanse C-A	-61	-49	-41	-50
<b>Har prøvd hasj eller marihuana siste år</b>				
A. Negative (1-3 poeng)	16	11	9	11
B. Nøytrale (4-6 poeng)	22	26	29	27
C. Positive (7-10 poeng)	62	64	62	63
Total	100	100	100	100
Differanse C-A	46	53	53	52

Signifikanstest: Ikke prøvd cannabis:  $\chi^2=145,3$ ,  $p<0,0001$ . Prøvd cannabis:  $\chi^2=10,7$ ,  $p<0,05$

Vedleggstabell 12 Prosentandel som oppgir at de har brukt ecstasy, amfetamin, kokain, LSD, heroin, morfin, khat og opium i løpet av det siste året. N=11425

Narkotisk stoff	50						Totalt
	0 ganger	1 gang	2-5 ganger	6-10 ganger	11-49 ganger	ganger eller mer	
Ecstasy	96,8	1,0	1,4	0,4	0,4	0,1	100,0
Amfetamin	96,9	1,2	1,1	0,4	0,4	0,0	100,0
Kokain	98,1	0,7	0,7	0,1	0,1	0,2	100,0
LSD	98,1	0,6	0,6	0,2	0,4	0,1	100,0
Heroin	98,3	0,6	0,6	0,2	0,2	0,2	100,0
Morfin	98,7	0,4	0,5	0,2	0,1	0,1	100,0
Khat	98,7	0,4	0,5	0,1	0,1	0,2	100,0
Opium	99,0	0,3	0,3	0,1	0,1	0,2	100,0

Vedleggstabell 13 Rusmiddelvaner etter etnisk bakgrunn. Jenter og gutter

	Etnisk bakgrunn			sig	eta
	Norsk etnisk bakgrunn	Vestlig bakgrunn	Ikke-vestlig bakgrunn		
<b>Jenter</b>					
<i>Røyking</i>					
Røyker daglig (%)	23,7	15,9	8,4	***	
<i>Alkohol</i>					
Drikker alkohol (%)	77,1	19,7	75,8	***	
En eller flere ganger hver uke (%)	14,7	13,1	2,4	***	
Årlig totalkonsum (liter ren alkohol)	2,3	1,7	0,5	***	0,20
<i>Cannabis</i>					
En eller flere ganger (%)	13,6	19,4	3,4	***	
Mer enn 10 ganger (%)	3,5	6,3	1,1	***	
<i>Ecstasy/amfetamin</i>					
En eller flere ganger (%)	3,8	3,2	1,7	***	
Mer enn 10 ganger (%)	0,6	1,6	0,4	NS	
N=	4333	63	1091		
<b>Gutter</b>					
<i>Røyking</i>					
Røyker daglig (%)	19,1	21,7	14,7	**	
<i>Alkohol</i>					
Drikker alkohol (%)	72,4	29,0	66,8	***	
En eller flere ganger hver uke (%)	18,1	17,4	6,1	***	
Årlig totalkonsum (liter ren alkohol)	3,6	3,3	1,2	***	0,17
<i>Cannabis</i>					
En eller flere ganger (%)	16,3	18,8	8,8	***	
Mer enn 10 ganger (%)	5,0	7,0	2,5	***	
<i>Ecstasy/amfetamin</i>					
En eller flere ganger (%)	5,8	7,0	4,4	NS	
Mer enn 10 ganger (%)	1,2	2,8	1,6	NS	
N=	4467	71	1178		

Note: (\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 14 Prosentandel gutter og jenter som i løpet av det siste året har vært involvert i ulike former for problematferd. 1992 og 1996. Utvalg av Oslo-ungdom

	Årstall		sig.	eta
	1992	1996		
<b>Jenter</b>				
Lurt deg fra å betale på buss, T-bane o l	65	55	*	0,10
Skulket skolen	70	53	***	0,16
Vært borte en hel natt uten at foreldrene visste hvor du var	34	13	***	0,25
Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	9	6	NS	0,05
Hatt en voldsom krangel med lærer	34	15	***	0,23
Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, e l	7	7	NS	0,00
Vært i slåsskamp med våpenbruk	2	1	NS	0,08
Stjålet bil eller MC	2	3	NS	0,02
Stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner	3	2	NS	0,02
Brutt deg inn et sted for å stjele noe	2	1	NS	0,05
N=	238	360		
<b>Gutter</b>				
Lurt deg fra å betale på buss, T-bane o l	77	60	***	0,18
Skulket skolen	61	45	***	0,16
Vært borte en hel natt uten at foreldrene visste hvor du var	30	18	***	0,14
Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort	33	24	*	0,10
Hatt en voldsom krangel med lærer	41	13	***	0,31
Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, e l	27	17	**	0,12
Vært i slåsskamp med våpenbruk	6	10	*	0,08
Stjålet bil eller MC	6	5	NS	0,02
Stjålet noe til en verdi av mer enn 1000 kroner	16	11	NS	0,07
Brutt deg inn et sted for å stjele noe	19	10	**	0,13
N=	239	335		

Note: Tabellen omfatter kun et utvalg av Oslo-ungdom. Utvalget er beskrevet i kapittel 6.  
 (\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 15 *Opplevelse av foreldrene etter kjønn. Prosentandel som oppgir at utsagnene stemmer helt eller ganske godt*

	Kjønn		Total	sig
	Gutt	Jente		
<b>Foreldreinnsyn</b>				
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida	73	81	77	***
Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene jeg er sammen med i fritida	69	74	71	***
Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritida	72	78	75	***
Det er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida	71	81	76	***
<b>Emosjonell støtte</b>				
Mine foreldre aksepterer meg som jeg er	84	82	83	***
Mine foreldre snakker ofte om hvor flink jeg er	56	60	58	***
Min mor/far forteller meg ofte om hvor dum og håpløs jeg er (stemmer dårlig) <sup>#</sup>	76	79	78	***
Mine foreldre er skuffet over meg (stemmer dårlig) <sup>#</sup>	85	87	86	NS
Mine foreldre merker det om jeg er trist	58	64	61	***

Note: <sup>#</sup> Svarene er i denne tabellen snudd. Dette gjelder også når skalaene konstrueres. Andelen som er oppført viser hvor mange som oppgir at utsagnene "stemmer ikke i det hele tatt" eller "stemmer ganske dårlig".

(\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 16 MCA-analyse av opplevd støtte fra foreldrene  
(skala 0-4). ANOVA. N=10701

MCA-analyse	N	Predikerte gjennomsnitt		eta	beta (justert)
		Ujustert	Justert		
<b>Bor sammen med</b>				0,09	0,09
Begge foreldrene	7134	3,06	3,06		
Kun mor	1744	3,03	3,03		
Kun far	299	2,87	2,86		
Ny samboer	880	2,94	2,92		
Veksler	363	3,16	3,10		
Annet	281	2,72	2,76		
<b>Fars yrke</b>				0,12	0,07
Høyere adm.still.	871	3,18	3,13		
Tekn/øko mellomlag	3167	3,08	3,05		
Hum/sos mellomlag	1937	3,11	3,08		
Lavere funksjonærer mm	1114	2,99	3,01		
Arbeidere	2612	2,96	2,99		
Uoppgitt fars yrke	1000	2,84	2,95		
<b>Arbeidslivstilknytning</b>				0,09	0,04
Heltid	8635	3,07	3,05		
Svak tilknytning til arbeidsmarkedet	1803	2,88	2,97		
Skole/kurs	263	2,92	3,03		
<b>Etnisk bakgrunn</b>				0,12	0,09
Norge	8426	3,08	3,06		
Ikke-vestlige land	2151	2,86	2,90		
Vestlige land	124	3,21	3,21		
<b>Bydel 4-delt</b>				0,07	0,04
Indre vest	858	3,07	3,05		
Ytre vest	3578	3,10	3,04		
Indre øst	1045	2,99	3,10		
Ytre øst	5220	2,99	3,01		
<b>ANOVA</b>	Sum of		Mean		
	Squares	df	Square	F	sig.
(Combined)	190	17	1120	20,0	0,00000
Bor sammen med	48	5	961	17,1	0,00000
Klassebakgrunn	19	5	397	7,1	0,00000
Arbeidslivstilknytning	6	2	327	5,8	0,00299
Foreldres fødested	34	2	1711	30,5	0,00000
Bydel 4-delt	7	3	266	4,7	0,00268
Model	190	17	1120	20,0	0,00000
Residual	5998	10683	56		
Total	6189	10700	58		



Vedleggstabell 17 MCA-analyse av opplevd foreldreinnsyn (skala 0-4).  
ANOVA. N=9988

MCA-analyse	N	Predikerte gjennomsnitt		eta	beta (justert)
		Ujustert	Justert		
<b>Bor sammen med</b>				0,15	0,13
Begge foreldrene	6664	3,11	3,10		
Kun mor	1613	2,99	3,01		
Kun far	282	2,84	2,84		
Ny samboer	843	2,96	2,96		
Veksler	350	3,01	2,99		
Annet	236	2,47	2,51		
<b>Fars yrke</b>				0,10	0,07
Høyere adm.still.	865	3,16	3,13		
Tekn/øko mellomlag	3095	3,10	3,08		
Hum/sos mellomlag	1899	3,07	3,06		
Lavere funksjonærer mm	1050	2,99	3,02		
Arbeidere	2336	3,02	3,04		
Uoppgitt fars yrke	743	2,82	2,88		
<b>Arbeidslivstilknytning</b>				0,08	0,03
Heltid	8299	3,08	3,06		
Svak tilknytning til arbeidsmarkedet	1492	2,91	3,00		
Skole/kurs	197	2,95	3,07		
<b>Etnisk bakgrunn</b>				0,05	0,01
Norge	8212	3,07	3,05		
Ikke-vestlige land	1663	2,96	3,03		
Vestlige land	113	3,08	3,08		
<b>Bydel 4-delt</b>				0,09	0,05
Indre vest	824	2,99	3,00		
Ytre vest	3511	3,14	3,10		
Indre øst	828	2,93	3,02		
Ytre øst	4825	3,02	3,03		
<b>ANOVA</b>	Sum of	df	Mean	F	sig.
	Squares		Square		
(Combined)	201	17	11,8	20,0	0,00000
Bor sammen med	106	5	21,1	35,6	0,00000
Klassebakgrunn	21	5	4,2	7,0	0,00000
Arbeidslivstilknytning	3	2	1,6	2,7	0,06752
Foreldres fødested	1	2	0,4	0,7	0,51554
Bydel 4-delt	12	3	3,9	6,5	0,00023
Model	201	17	12	20,0	0,00000
Residual	5914	9970	1		
Total	6115	9987	1		

Vedleggstabell 18 Opplevd foreldreinnsyn og støtte mot problematferd. Jenter og gutter. Gjennomsnittskårer (0-4)

	Problematferdsgrupper				I alt	sig	eta
	"de lov-lydige"	"fler-tallet"	"de erfarne"	"gjen-gangerne"			
<b>Jenter</b>							
Innsyn	3,35	3,16	2,80	2,26	3,17	***	0,25
Støtte	3,19	3,10	2,70	1,81	3,07	***	0,25
N=	1559	3276	533	72	5440		
<b>Gutter</b>							
Innsyn	3,16	3,00	2,77	2,19	2,94	***	0,30
Støtte	3,15	3,06	2,87	2,47	3,00	***	0,24
N=	1428	2725	992	417	5562		

Note: (\*\*\*)  $p < 0,00001$

Vedleggstabell 19 Sammenheng mellom tillit til foreldrene og atferdsproblemer. Gutter og jenter. Prosent

Utsagn om tillit til foreldrene	Problematferdsgrupper				I alt	sig	eta
	"de lov-lydige"	"fler-tallet"	"de erfarne"	"gjen-gangerne"			
<b>Jenter</b>							
...jeg forteller mine foreldre om mine problemer	47	35	22	21	37	***	-0,29
...jeg stoler på mine foreldre	87	81	61	39	80	***	-0,37
N=	1552	3261	532	71	5416		
<b>Gutter</b>							
...jeg forteller mine foreldre om mine problemer	40	28	23	19	30	***	-0,26
...jeg stoler på mine foreldre	92	86	82	71	86	***	-0,33
N=	1424	2719	985	414	5542		

Note: Tabellen viser andelen som oppgir at utsagnet "stemmer svært godt" eller "stemmer ganske godt". De andre svaralternativene var "stemmer omtrent", "stemmer ganske dårlig" og "stemmer ikke i det hele tatt".

(\*\*\*)  $p < 0,00001$

Vedleggstabell 20 *Krangling med foreldre mot problematferd. Jenter og gutter. Prosent*

<b>Krangling</b>	<b>Problematferdsgrupper</b>				<b>I alt</b>
	<b>"de lov-lydige"</b>	<b>"fier-tallet"</b>	<b>"de erfarne"</b>	<b>"gjen-gangerne"</b>	
<i>Jenter</i>					
Hver dag	4	7	20	39	8
Flere ganger i uka	19	33	38	49	29
1 til 4 gngr. i mnd.	29	36	28	4	33
Sjeldnere	32	22	12	7	23
Aldri	16	3	2	1	6
<b>Totalt</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>
<b>N=</b>	<b>1556</b>	<b>3260</b>	<b>530</b>	<b>72</b>	<b>5418</b>
<i>Gutter</i>					
Hver dag	2	4	6	16	5
Flere ganger i uka	12	21	28	33	21
1 til 4 gngr. i mnd.	27	37	35	25	33
Sjeldnere	42	32	26	19	33
Aldri	17	6	4	7	9
<b>Totalt</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>	<b>100</b>
<b>N=</b>	<b>1429</b>	<b>2719</b>	<b>991</b>	<b>419</b>	<b>5558</b>

Signifikanstest: Jenter:  $\chi^2=743,5$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,41$ .  $\chi^2=526,4$ ,  $p<0,0001$ ,  $\text{gamma}=-0,32$

Vedleggstabell 21 MCA-analyse av foreldrenes holdninger til skole (skala 0-3). ANOVA

MCA-analyse	N	Predikerte gjennomsnitt		eta	beta (justert)
		Ujustert	Justert		
<b>Bor sammen med</b>				0,12	0,07
Begge foreldrene	6375	2,28	2,27		
Annet	3195	2,16	2,19		
<b>Fars yrke</b>				0,15	0,11
Høyere adm.still.	845	2,35	2,32		
Tekn/øko mellomlag	2991	2,27	2,26		
Hum/sos mellomlag	1840	2,31	2,31		
Lavere funksjonærer mm	1008	2,17	2,19		
Arbeidere	2224	2,17	2,18		
Uoppgitt fars yrke	662	2,11	2,18		
<b>Arbeidslivstilknytning</b>				0,10	0,04
Heltid	8010	2,26	2,25		
Svak tilknytning til arbeidsmarkedet	1376	2,13	2,20		
Skole/kurs	184	2,21	2,26		
<b>Etnisk bakgrunn</b>				0,03	0,04
Norge	7960	2,25	2,23		
Ikke-vestlige land	1504	2,20	2,28		
Vestlige land	106	2,25	2,24		
<b>Bydel 4-delt</b>				0,08	0,01
Indre vest	784	2,25	2,24		
Ytre vest	3415	2,29	2,25		
Indre øst	750	2,19	2,25		
Ytre øst	4621	2,21	2,24		
<b>Oppdragelsesstil</b>				0,38	0,36
Forsømmende	396	1,64	1,67		
Ettergivende	750	2,01	2,03		
Instrumentelle	651	1,90	1,91		
Autoritative	7773	2,32	2,32		
<b>ANOVA</b>	Sum of		Mean		
	Squares	df	Square	F	sig.
(Combined)	358	16	22	115,8	0,0000
Bor sammen med	10	1	10	52,0	0,0000
Klassebakgrunn	23	5	5	23,7	0,0000
Arbeidslivstilknytning	3	2	1	7,3	0,0007
Foreldres fødested	2	2	1	6,4	0,0017
Bydel 4-delt	0	3	0	0,2	0,8948
Oppdragelsesstil	276	3	92	475,5	0,0000
Model	358	16	22	115,8	0,0000
Residual	1845	9553	0		
Total	2203	9569	0		

Akademisk selvbylde	Problematferdsgrupper				I alt	sig	gamma
	"de lov-lydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengang-erne"			
<i>Jenter</i>							
Jeg gjør det svært godt på skolen (stemmer ganske/svært godt)	74	63	47	21	64	***	-0,33
Jeg er ganske sein med å bli ferdig med skolearbeidet (stemmer ganske/svært <u>dårlig</u> )	60	51	41	26	52	***	-0,22
Jeg har vansker med å svare riktig på skolen (stemmer ganske/svært <u>dårlig</u> )	78	78	75	56	77	***	-0,05
Jeg synes jeg er like smart som andre på min alder (stemmer ganske/svært godt)	88	89	86	75	88	***	-0,05
Jeg tror jeg er ganske intelligent (stemmer ganske/svært godt)	64	66	63	61	65	NS	-0,01
N=	1338	3161	519	61	5079		
<i>Gutter</i>							
Jeg gjør det svært godt på skolen (stemmer ganske/svært godt)	74	65	52	34	63	***	-0,34
Jeg er ganske sein med å bli ferdig med skolearbeidet (stemmer ganske/svært <u>dårlig</u> )	52	46	36	25	44	***	-0,24
Jeg har vansker med å svare riktig på skolen (stemmer ganske/svært <u>dårlig</u> )	76	78	70	62	75	***	-0,14
Jeg synes jeg er like smart som andre på min alder (stemmer ganske/svært godt)	94	93	91	87	93	***	-0,16
Jeg tror jeg er ganske intelligent (stemmer ganske/svært godt)	84	84	80	77	83	***	-0,11
N=	1216	2547	920	373	5056		

Note: Spørsmålene er ikke stilt i forkortet spørreskjema  
 (\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 23 Prosentandel som er enig i ulike utsagn om skolen mot kjønn. N=10822

Holdninger til skole	Kjønn		I alt	sig	gamma
	Jenter	Gutter			
<i>Avvisende holdninger</i>					
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen	26	32	29	***	0,15
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen	37	41	39	***	0,07
Lærerne burde være strengere mot elever som bråker	50	49	49	NS	-0,02
<i>Negative holdninger</i>					
På grunn av skolen har jeg liten tid til andre ting	59	59	59	NS	0,01
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	19	24	22	***	0,16
Jeg kjeder meg på skolen	54	57	55	**	0,05
Mye av tiden på skolen er bortkastet	43	51	47	***	0,15
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning	27	26	27	NS	-0,02
<i>Positive holdninger</i>					
Jeg trives på skolen	84	82	83	**	-0,08
Skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere	93	91	92	**	-0,11
Når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden	58	66	62	***	0,18
N=	5323	5377	10700		

Note: Tabellen viser prosentandel som svarer at ulike utsagn om skole stemmer "svært godt" eller "ganske godt"

(\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 24 Prosentandel som er enig i ulike utsagn om skolen mot skoleprestasjoner. N=10822

Holdninger til skole	Skoleprestasjoner			I alt	sig	gamma
	Svake	Middels	Gode			
<i>Avvisende holdninger</i>						
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen	39	29	20	29	***	-0,27
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen	44	39	35	39	***	-0,11
Lærerne burde være strengere mot elever som bråker	46	48	57	50	***	0,13
<i>Negative holdninger</i>						
På grunn av skolen har jeg liten tid til andre ting	57	60	60	59	*	0,04
Jeg kjeder meg på skolen	52	57	56	55	***	0,05
Mye av tiden på skolen er bortkastet	47	48	47	47	NS	0,00
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	29	20	15	22	***	-0,26
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning	39	23	17	26	***	-0,36
<i>Positive holdninger</i>						
Jeg trives på skolen	79	83	88	83	***	0,19
Skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere	85	94	96	92	***	0,44
Når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden	57	63	66	62	***	0,11
N=	3199	4915	2427	10541		

Note: Tabellen viser prosentandel som svarer at ulike utsagn om skole stemmer "svært godt" eller "ganske godt"  
 (\*) p<0,05, (\*\*) p<0,01, (\*\*\*) p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 25 Faktoranalyse: Skoleholdninger

Factor	Eigenvalue	Pct of Var
1	2,8	25,3
2	1,3	11,8
3	1,1	10,4
4	0,9	8,4
5	0,9	8,3
6	0,9	7,9
7	0,8	6,8
8	0,7	6,0
9	0,6	5,4
10	0,6	5,2
11	0,5	4,6

Faktorstruktur	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer	0,75	0,11	0,07
Lærerne burde være strengere mot elever som bråker	-0,66	0,27	0,17
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen	0,66	0,24	-0,06
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	0,04	0,66	-0,21
Har liten tid til andre ting pga skolen	-0,07	0,64	0,25
Mye av tiden på skolen er bortkastet	0,40	0,52	-0,13
Jeg kjæder meg på skolen	0,43	0,48	-0,25
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning	0,06	0,40	-0,22
Når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden	0,09	0,03	0,70
Skolen kommer godt med uansett	-0,21	-0,12	0,65
Jeg trives på skolen	-0,12	-0,40	0,59



Vedleggstabell 26 Ulike holdninger til skolen blant gutter og jenter i ulike problematferdskategorier

	Holdninger til skolen					
	Avisende holdninger		Negative holdninger		Positive holdninger	
	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter
<b>Problematferdskategorier</b>						
"De lovlidige"	1,01	1,11*	1,18	1,27*	2,17	2,24*
"Flertallet"	1,33	1,31	1,37	1,36	2,09	2,15*
"De erfarne"	1,69	1,65	1,49	1,53	1,99	2,03
"Gjengangerne"	2,19	2,04	1,81	1,67	1,69	1,85
I alt	1,28	1,37*	1,33	1,39*	2,10	2,13
N=	2876	5270	5271	5293	5302	5297
<b>ANOVA:</b>						
F=	214,1	236,4	76,7	69,0	28,8	54,0
sig	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001	0,001
eta=	0,33	0,35	0,20	0,19	0,13	0,17

Note: På bakgrunn av tre dimensjoner i holdninger til skolen (se kapittel 8) ble det konstruert tre nye variabler som hver indikerer grad av enighet i de påstandene som inngår i dimensjonen. Svarene de unge ga ble gitt poeng som varierte mellom 0 (stemmer svært dårlig) til 3 (stemmer svært bra). For hver dimensjon ble det laget en gjennomsnittskåre på bakgrunn av svarene på de utsagnene som hører til i dimensjonen.

\* markerer signifikante kjønnsforskjeller ( $p < 0,0001$ ) innenfor de enkelte problematferdsgupper og i alt.

Vedleggstabell 27 Prosentandel i ulike problematferdskategorier som er enig i ulike utsagn om skolen

Utsagn om skoler	Problematferdskategorier				I alt	sig	gam- ma
	"de lov- lydige"	"fler- tallet"	"de erfame"	"gjen- gang- erne"			
<i>Avvisende holdninger</i>							
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen	15	27	50	73	29	***	0,50
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen	25	39	54	69	39	***	0,39
Lærerne burde være strengere mot elever som bråker	61	49	37	26	50	***	-0,30
<i>Negative holdninger</i>							
På grunn av skolen har jeg liten tid til andre ting	59	60	56	58	59	NS	-0,02
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen	20	20	27	37	22	***	0,15
Jeg kjeder meg på skolen	42	57	67	75	55	***	0,32
Mye av tiden på skolen er bortkastet	35	48	61	67	47	***	0,30
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning	25	24	32	45	26	***	0,12
<i>Positive holdninger</i>							
Jeg trives på skolen	88	84	77	60	83	***	-0,29
Skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere	94	93	87	78	92	***	-0,30
Når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden	63	62	62	57	62	NS	-0,02
N=	2893	5849	1468	464	10674		

Vedleggstabell 28 Ulike spørsmål om nettverk mot problematferd. Gutter og jenter

Nettverk	Problematferdskategorier				Totalt	sig	gam- ma
	"de lov- lydige"	"fler- tallet"	"de erfarne"	"gjen- gang- erne"			
<i>Jenter</i>							
Venner som "helt sikkert" ville besøke deg på sykehuset ved langvarig sykdom	52	53	62	67	54	***	0,08
Venner som du "helt sikkert" kan betro deg til om alt mulig	60	71	73	81	68	***	0,20
Kan "ofte" henvende deg til mor ved personlige problemer	40	26	13	11	29	***	-0,35
Kan "ofte" henvende deg til far ved personlige problemer	14	9	4	2	10	***	-0,30
N=	1421	3064	489	64	5038		
<i>Gutter</i>							
Venner som "helt sikkert" ville besøke deg på sykehuset ved langvarig sykdom	36	32	37	51	35	***	0,07
Venner som du "helt sikkert" kan betro deg til om alt mulig	48	50	54	61	51	***	0,10
Kan "ofte" henvende deg til mor ved personlige problemer	34	23	19	18	25	***	-0,24
Kan "ofte" henvende deg til far ved personlige problemer	27	15	14	10	18	***	-0,27
N=	1267	2456	864	346	4933		

Note: (\*)  $p < 0,05$ , (\*\*)  $p < 0,01$ , (\*\*\*)  $p < 0,001$ , NS= ikke signifikant forskjell

**Vedleggstabell 29 Familie- og uteorienterte fritidsaktiviteter mot kjønn.**  
Gjennomsnittlig antall ganger siste uke

	Kjønn		I alt	sig	eta
	Jenter	Gutter			
<i>Familieorienterte aktiviteter</i>					
Vært hjemme sammen med mor, far eller søsken hele kvelden	2,4	2,2	2,3	***	0,05
Hjulpått til hjemme (vasket, ryddet osv)	2,7	2,0	2,3	***	0,16
Besøkt familie	1,2	1,5	1,4	***	0,07
Gjort noe sammen med mor/far (hobby/trening)	0,9	1,1	1,0	***	0,04
Passet søsken	0,8	0,6	0,7	***	0,05
<i>Uteorienterte aktiviteter</i>					
Brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner/kamerater	3,2	3,3	3,3	*	0,02
Stått og hengt på et gatehjørne, utenfor en kiosk eller på en bensinstasjon e l	0,6	0,7	0,7	***	0,04
Gått på kafé eller snackbar	1,4	1,6	1,5	***	0,06
Dratt inn til sentrum	1,6	1,6	1,6	NS	0,01
Kjørt eller på med bil, motorsykel eller moped for moro skyld (kjørt for å kjøre en tur)	0,6	1,1	0,9	***	0,15
N=	5035	5008	10043		

Note: \* p<0,05, \*\* p<0,001, \*\*\* p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

**Vedleggstabell 30 Familie- og uteorienterte fritidsaktiviteter mot problematferd.**  
Gjennomsnittlig antall ganger siste uke

	Problematferdsgrupper				I alt	sig	eta
	"de lov-lydige"	"flertallet"	"de erfarne"	"gjengangerne"			
<i>Familieorienterte aktiviteter</i>							
Vært hjemme sammen med mor, far eller søsken hele kvelden	3,2	2,2	1,6	0,9	2,3	***	0,26
Hjulpått til hjemme (vasket, ryddet osv)	2,8	2,2	2,0	1,8	2,3	***	0,15
Besøkt familie	1,7	1,2	1,3	1,5	1,4	***	0,10
Gjort noe sammen med mor/far (hobby/trening)	1,3	0,9	0,8	0,8	1,0	***	0,13
Passet søsken	1,0	0,6	0,6	0,6	0,7	***	0,09
<i>Uteorienterte aktiviteter</i>							
Brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner/kamerater	2,4	3,3	4,3	5,4	3,3	***	0,29
Stått og hengt på et gatehjørne, utenfor en kiosk eller på en bensinstasjon e l	0,4	0,6	1,2	2,3	0,7	***	0,27
Gått på kafé eller snackbar	1,2	1,4	2,2	3,4	1,5	***	0,25
Dratt inn til sentrum	1,4	1,5	2,0	3,3	1,6	***	0,20
Kjørt eller på med bil, motorsykel eller moped for moro skyld (kjørt for å kjøre en tur)	0,8	0,7	1,3	2,1	0,9	***	0,18
N=	2535	5370	1341	405	9651		

Note: \* p<0,05, \*\* p<0,001, \*\*\* p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 31 Prosentandel som er medlem i ulike typer organisasjoner etter kjønn og etnisk bakgrunn.

Organisasjonstype	Kjønn			Etnisk bakgrunn			
	Jenter	Gutter	sig	Norsk bakgrunn	Vestlig	Ikke-vestlig	sig
Motorklubb	1,6	5,5	***	3,5	4,5	4,0	NS
Avholdsforening	0,8	1,0	NS	0,9	0,9	1,1	NS
Fritidsklubb	17,5	17,9	NS	17,3	13,4	20,0	*
Idrettslag	33,6	49,8	***	44,0	42,9	28,0	***
Supporterklubb	3,0	13,5	***	8,6	10,7	6,2	**
Forening for dyrehold	7,9	2,4	***	5,9	4,5	1,6	***
Politisk organisasjon	4,5	4,4	NS	4,7	4,5	3,3	NS
Speideren	3,7	4,7	*	4,9	1,8	0,8	***
Røde Kors, Norsk Folkehjelp o l	2,3	1,7	NS	2,0	4,5	1,8	NS
Kristne foreninger	5,8	4,3	**	5,3	2,7	4,1	NS
Ikke-kristent trossamfunn	3,0	4,4	***	1,2	2,7	17,8	***
Musikkorps, kor, orkester	10,8	6,4	***	9,7	12,5	2,1	***
Jakt- og fiskeforening	0,7	6,4	***	4,1	1,8	1,1	***
Rockeklubb/bandøvelser	2,1	6,0	***	4,4	3,6	2,6	**
Hobbyforening	3,8	5,6	***	4,2	9,8	7,2	***
Miljøvernorganisasjon	2,8	1,6	***	2,2	3,6	1,7	NS
Dataklubb	0,8	5,7	***	2,8	2,7	6,1	***
Annen organisasjon	8,8	6,7	***	8,1	10,7	6,0	*
N=	4781	4731		8048	112	1413	

Note: \* p<0,05, \*\* p<0,001, \*\*\* p<0,001, NS= ikke signifikant forskjell

Vedleggstabell 32

Prosentandel som vurderer ulike tiltak som "svært viktig" etter klasstrinn. Rangert etter vurderingene til hele utvalget

Type tiltak	Klasstrinn			I alt	sig.	gamma
	8. klasse	9. klasse	Grunn-kurs			
Idrettshall	57	55	53	55	**	0,05
Ungdomsdiskotek	54	56	51	54	***	0,04
Idrettsanlegg ute (fotballbane, lysløype etc)	56	53	50	53	***	0,06
Kafé for ungdom	47	50	56	51	***	-0,11
Fritidsklubb	52	49	42	47	***	0,12
Svømmehall	51	44	42	46	***	0,11
Et sted som ungdommer kunne drive selv	47	48	42	46	***	0,06
Treningsstudio	43	44	45	44	NS	-0,02
Helsestasjon for ungdom	39	42	47	43	***	-0,10
Et hus der foreninger for ungdom kan holde til	38	40	37	38	NS	0,01
Bowling eller biljard	33	34	33	33	NS	0,00
Senter for aerobic, jazzballett eller annen dans	28	29	32	30	***	0,06
Parker/naturområde	27	28	32	29	***	-0,08
Video, medieverksted	28	26	26	26	NS	0,01
Øvingslokale for band	21	23	25	23	***	-0,06
Amatørteater/revy	21	22	25	22	***	-0,08
Natteravnene	20	18	20	19	NS	-0,04
Bibliotek nærmere der du bor	17	17	19	18	*	-0,05
Organisert leksehjelp	18	17	19	18	NS	-0,02
Organiserte sjøaktiviteter	18	16	17	17	NS	0,04
Rockeklubb	16	17	17	16	NS	-0,03
Senter for motorinteressert ungdom	15	15	13	14	**	0,03
N=	2979	2975	3466	9420	1413	

Note: (\*)  $p < 0,05$ , (\*\*)  $p < 0,01$ , (\*\*\*)  $p < 0,001$ , NS=ikke signifikant



# Vedlegg B - Spørreskjema

# ungforsk

Program for  
ungdomsforskning,  
Munthes gt. 29  
0260 Oslo  
Tlf. 22 54 12 00  
Fax 22 54 12 01

## UNGDOMSUNDERSØKELSEN I OSLO 1996

Dette spørreskjemaet går til elever i grunnskolen og videregående skole i Oslo. Hensikten med undersøkelsen er å finne ut hvordan det er å være ung i Oslo. Resultatene vil kunne danne grunnlag for offentlig satsing for ungdom i årene som kommer.

Bak undersøkelsen står Barne- og familiedepartementet, Oslo kommune og forskere ved Program for ungdomsforskning (UNGFORSK).

De fleste steder skal du sette kryss i den ruta som passer best for deg. Noen steder er det bare prikker. Der må du skrive svaret selv. Ikke bruk lang tid på hvert enkelt spørsmål. Er det spørsmål som du synes er vanskelig, eller som du ikke vil svare på, kan du hoppe over dem. Men vi vil helst at du svarer på alle spørsmålene.

Undersøkelsen er fullstendig anonym. Det betyr at ingen vil få vite akkurat hva du har svart. Etter at du har fylt ut skjemaet skal du putte det i konvolutten, lime igjen og levere den til læreren.

Har du lyst til å snakke med noen etter at du har svart på spørsmålene kan du ringe til:

### Barn og unges Kontakttelefon

Tlf.: 80 03 33 21

På onsdager mellom kl 17.00 og 20.00 er det mulig å snakke iransk, tyrkisk, dari, urdu og norsk.

På fredager mellom kl 17.00 og 20.00 er det mulig å snakke somalisk, arabisk, tyrkisk, dari, urdu, iransk, engelsk og norsk. For norsktalende er kontakttelefonen åpen mandag t.o.m. fredag.

**Ungforsk:** hver dag resten av denne uken.

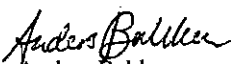
Tlf.: 22541214

### På forhånd takk for hjelpen!

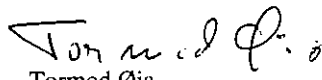
Med vennlig hilsen

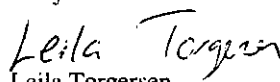
Program for ungdomsforskning

  
Willy Pedersen  
Prosjektleder

  
Anders Bakken  
Forsker

  
Olve Krange  
Forsker

  
Tormod Øia  
Prosjektleder

  
Leila Torgersen  
Forsker

303



Er du gutt eller jente?  gutt  jente

---

Hvor gammel er du? Jeg er ..... år

---

Hvilken skole går du på? Svar: Jeg går på .....

---

Hvilket kurs går du på?

(sett bare ett kryss)

- Allmenne, økonomiske og administrative fag
  - Musikk, dans og drama
  - Idrettsfag
  - Helse- og sosialfag
  - Naturbruk
  - Formgivingsfag
  - Hotell- og næringsmiddelfag
  - Byggfag
  - Elektrofag
  - Mekaniske fag
  - Kjemi- og prosessfag
  - Trearbeidsfag
  - Egen klasse for minoritetsspråklige elever,  
skriv hva slags: .....
  - Tilrettelagt opplæring i 8-gruppe,  
skriv hva slags: .....
  - Annet, skriv hva:.....
- 

Hvilke karakterer fikk du til jul i følgende fag:

	0	1	2	3	4	5	6
Norsk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Matematikk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Samfunnsfag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Engelsk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Naturfag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

---

Har du gått i norsk barnehage?  Ja  Nei

Hvis ja, hvor lenge? Svar: ..... (antall år)

Er du født i Norge?

- Ja
- Nei, jeg er født i: .....  
(skriv navnet på landet)

Er du adoptert fra et annet land?

- Nei
- Ja

Hvilken bydel bor du i? Hvis du er usikker, kan du se på kartet vi har lagt ved spørreskjemaet.

- |   |   |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> Bygdøy-Frogner (1)         | <input type="checkbox"/> Uranienborg-Majorstuen (2) |
| <input type="checkbox"/> St.Hanshaugen-Ullevål (3)  | <input type="checkbox"/> Sagene-Torshov (4)         |
| <input type="checkbox"/> Grünerløkka-Sofienberg (5) | <input type="checkbox"/> Gamle Oslo (6)             |
| <input type="checkbox"/> Ekeberg-Bekkelaget (7)     | <input type="checkbox"/> Nordstrand (8)             |
| <input type="checkbox"/> Søndre Nordstrand (9)      | <input type="checkbox"/> Lambertseter (10)          |
| <input type="checkbox"/> Bøler (11)                 | <input type="checkbox"/> Manglerud (12)             |
| <input type="checkbox"/> Østensjø (13)              | <input type="checkbox"/> Helsefyr-Sinsen (14)       |
| <input type="checkbox"/> Hellerud (15)              | <input type="checkbox"/> Furuset (16)               |
| <input type="checkbox"/> Stovner (17)               | <input type="checkbox"/> Romsås (18)                |
| <input type="checkbox"/> Grorud (19)                | <input type="checkbox"/> Bjerke (20)                |
| <input type="checkbox"/> Grefsen-Kjelsås (21)       | <input type="checkbox"/> Sogn (22)                  |
| <input type="checkbox"/> Vinderen (23)              | <input type="checkbox"/> Røa (24)                   |
| <input type="checkbox"/> Ullern (25)                | <input type="checkbox"/> Marka                      |

Jeg bor ikke i Oslo. Skriv navnet på kommunen du bor i: .....

Dersom du ikke vet hvilken bydel du bor i, kan du skrive postnummeret ditt her: ..... (skriv 4 siffer)

---

Mine foreldre er:

(Sett ett kryss)

- Gift  
 Ugift  
 Ugift, men samboende  
 Skilt/Separert  
 En eller begge er død

Hvem bor du sammen med nå?

(Sett ett kryss)

- Mor og far  
 Bare mor  
 Bare far  
 Mor/far og hans/hennes nye samboer eller ektefelle  
 Omtrent like mye hos mor og far  
 Sammen med andre familiemedlemmer  
 Fosterforeldre  
 Jeg har flyttet hjemmefra og bor på hybel, leilighet e.l.  
 Annet: skriv hva.....

Hvor er foreldrene dine født?

Mor er født i:

- Norge  
 Annet land, nemlig.....

Far er født i:

- Norge  
 Annet land, nemlig.....

**Hvis begge dine foreldre er født i et annet land enn Norge, vil vi du skal svare på spørsmålene fra side 3 til side 6 før du går videre til side 10.**

**Hvis den ene eller begge foreldre dine er født i Norge, vil vi du skal svare på spørsmålene fra side 7 til 9 før du går videre.**

---

**SPØRSMÅL TIL UNGDOM MED BEGGE FORELDRE FØDT UTENFOR NORGE**

---

Bor din far i Norge nå?  Ja  
 Nei

Bor din mor i Norge nå?  Ja  
 Nei

Hvis du ikke er født i Norge, hvor gammel var du da du kom hit? Svar: Jeg var ..... år gammel.

---

Nå kommer noen spørsmål om språk. Med morsmål mener vi det første språket du lærte å snakke.

Hva er ditt morsmål? Svar: .....

Hvilket språk snakker dere vanligvis hjemme?

- Norsk  Blanding av norsk og morsmålet mitt  
 Morsmålet mitt  Blanding av mange forskjellige språk  
 Et annet språk. Hvilket: .....

Hvor godt kan din mor snakke norsk?

- Svært godt  Middels  
 Godt  Dårlig  
 Mor kan ikke snakke norsk

Hvor godt kan din mor skrive norsk?

- Svært godt  Middels  
 Godt  Dårlig  
 Mor kan ikke skrive norsk

Hvor godt kan din far snakke norsk?

- Svært godt  Middels  
 Godt  Dårlig  
 Far kan ikke snakke norsk

Hvor godt kan din far skrive norsk?

- Svært godt  Middels  
 Godt  Dårlig  
 Far kan ikke skrive norsk

Har du lært å lese og skrive ditt morsmål på skolen?

(Sett så mange kryss som passer)

- Nei, aldri  
 Ja, i 1. klasse  
 Ja, i 2. klasse  
 Ja, i 3. klasse  
 Ja, på andre klassetrinn (skriv hvilke):.....

Hvor ofte leser du bøker, tegneserier, aviser o.l. på ditt morsmål utenom skolen?

(Sett ett kryss)

- Hver dag  
 Flere ganger i uka  
 En sjelden gang  
 Aldri

Hvor ofte leser du bøker, tegneserier, aviser o.l. på norsk utenom skolen?

(Du skal ikke regne med lekser)

(Sett ett kryss)

- Hver dag  
 Flere ganger i uka  
 En sjelden gang  
 Aldri

**SPØRSMÅL TIL UNGDOM MED BEGGE FORELDRE FØDT UTENFOR NORGE**

Har du norske venner som du er sammen med på fritiden?  
(Sett ett kryss)

Nei, og jeg vil heller ikke ha det  
 Nei, men jeg ville gjerne hatt det  
 Ja, noen få  
 Ja, flere  
 Ja, nesten alle

Snakker du norsk med de vennene du er sammen med på fritiden?  
(Sett ett kryss)

Ja, nesten alltid  
 Ja, like mye som jeg snakker mitt morsmål  
 Nei, nesten aldri

Hvor kommer de fleste vennene dine fra?  
(Sett ett kryss)

Norge  
 Mine foreldres hjemland  
 Andre land

Har dine foreldre norske venner som de er sammen med utenom jobben?  
(Sett ett kryss)

Ja, flere  
 Ja, noen få  
 Nei, de har ingen norske venner

I de to første spørsmålene nedenfor finner du prikkete linjer. Der skal du skrive navnet på dine foreldres opprinnelige hjemland eller folkegruppe. Dette skal du gjøre før du krysser av i rutene. Du skal sette ett kryss for hver linje.

	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig
Jeg oppfatter meg selv som.....(fyll inn her)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jeg tror andre oppfatter meg som.....(fyll inn her)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jeg oppfatter meg selv som norsk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jeg tror andre oppfatter meg som norsk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jeg oppfatter meg selv som innvandrer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Jeg tror andre oppfatter meg som innvandrer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Hvor ofte hender dette deg?

Kryss av i den ruten som passer best på hver linje.	Svært ofte	Ofte	Av og til	Sjelden	Aldri
Jeg føler meg ikke akseptert av nordmenn					
Jeg føler at nordmenn har noe i mot meg					
Jeg har blitt ertet/fornærmet p.g.a. min innvandrerbakgrunn					
Jeg har blitt truet/angrepet p.g.a. min innvandrerbakgrunn					

**SPØRSMÅL TIL UNGDOM MED BEGGE FORELDRE FØDT UTENFOR NORGE**

Er du enig eller uenig i utsagnene nedenfor?

<i>Sett ett kryss for hver linje</i>	Helt enig	Delvis enig	Delvis uenig	Helt uenig
Jeg synes at mine landsmenn burde tilpasse seg norske kulturtradisjoner og ikke opprettholde sine egne				
Jeg vil heller gifte meg med en av mine egne landsmenn enn med en nordmann				
Jeg synes at mine landsmenn burde opprettholde sine egne kulturtradisjoner, men også tilpasse seg norske kulturtradisjoner				
Jeg vil heller gifte meg med en nordmann enn med en av mine egne landsmenn				
Jeg vil like gjerne gifte meg med en nordmann som med en av mine egne landsmenn				
Jeg syns verken det er viktig å bevare mitt hjemlands kulturtradisjoner, eller norske kulturtradisjoner				
Jeg synes at mine landsmenn burde opprettholde sine egne kulturtradisjoner og ikke tilpasse seg norske kulturtradisjoner				
Jeg ville verken like å gifte meg med en nordmann eller en av mine landsmenn				
Det er viktigere for meg å beherske mitt morsmål enn norsk				
Det er viktigere for meg å beherske norsk enn mitt morsmål				
Det er viktig for meg å beherske både norsk og mitt morsmål				
Det er ikke viktig for meg å beherske verken norsk eller mitt morsmål				
Jeg foretrekker sosiale aktiviteter hvor både ungdom fra Norge og fra mitt opprinnelige hjemland er med				
Jeg foretrekker å ha bare norske venner				
Jeg foretrekker å bare ha venner fra mitt opprinnelige hjemland				
Jeg foretrekker sosiale aktiviteter hvor bare nordmenn er involvert				
Jeg foretrekker å ha venner både fra Norge og mitt opprinnelige hjemland				
Jeg ønsker verken å delta i sosiale aktiviteter der ungdom fra Norge eller ungdom fra mitt opprinnelige hjemland er med				
Jeg foretrekker sosiale aktiviteter hvor bare folk fra mitt opprinnelige hjemland er involvert				
Jeg ønsker verken å ha venner fra Norge eller mitt opprinnelige hjemland				

## SPØRSMÅL TIL UNGDOM MED BEGGE FORELDRE FØDT UTENFOR NORGE

Er det viktig for dine foreldre at du lever etter **deres opprinnelige hjemlands** kultur og tradisjoner?  
(Sett ett kryss)

- Svært viktig
- Ganske viktig
- Uviktig
- De vil helst **ikke** at jeg skal leve etter deres opprinnelige hjemlands tradisjoner

Er det viktig for dine foreldre at du lever etter **norsk** kultur og **norske** tradisjoner?  
(Sett ett kryss)

- Svært viktig
- Ganske viktig
- Uviktig
- De vil helst **ikke** at jeg skal leve etter norske tradisjoner

Er det viktig for **deg** å leve etter dine foreldres **opprinnelige hjemlands** kultur og tradisjoner?  
(Sett ett kryss)

- Svært viktig
- Ganske viktig
- Uviktig
- Jeg vil helst **ikke** leve etter mine foreldres opprinnelige hjemlands tradisjoner

Er det viktig for **deg** å leve etter **norsk** kultur og **norske** tradisjoner?  
(Sett ett kryss)

- Svært viktig
- Ganske viktig
- Uviktig
- Jeg vil helst **ikke** leve etter norske tradisjoner

---

Hvor mange ganger har du vært på besøk i dine foreldres hjemland?

Skriv antall ganger: .....

- Jeg har aldri vært i mine foreldres hjemland

Hva synes du om å reise tilbake til dine foreldres hjemland **for godt**?

- Jeg har aldri tenkt på det
  - Jeg vil gjerne reise tilbake
  - Jeg vil kanskje reise tilbake
  - Jeg vil helst ikke reise tilbake
  - Jeg kan ikke tenke meg å reise tilbake i det hele tatt
- 

Du som har fylt ut sidene 3 til 6, skal nå hoppe over de neste sidene og fortsette fra side 10.

---

**SPØRSMÅL TIL UNGDOM MED NORSKFØDTE FORELDRE (DEN ENE ELLER BEGGE)**

Bor det innvandrere i nabolaget ditt?  
(Sett ett kryss)

Nei, ingen  
 Ja, men svært få  
 Ja, noen  
 Ja, mange

Har du selv venner som er innvandrere?  
(Sett ett kryss)

Nei, og jeg vil ikke heller ikke ha det  
 Nei, men jeg ville gjerne hatt det  
 Ja, noen få  
 Ja, flere  
 Ja, nesten alle vennene mine er innvandrere

---

Hvor godt trives du i strøket der du bor?  
(Sett ett kryss)

Svært godt  
 Godt  
 Ganske godt  
 Mindre godt  
 Trives ikke

Tenk på det strøket der du bor nå. Er du alt i alt fornøyd med å bo i det strøket, eller ville du ønsket å flytte hvis du fikk anledning til det?

(Sett ett kryss)

Jeg er fornøyd med strøket jeg bor i nå  
 Jeg ville ønsket å flytte

Prøv å forestille deg at du en gang får egne barn.  
Kunne du tenke deg å la dine barn vokse opp i det  
strøket der du selv bor?  
(Sett ett kryss)

Ja, svært gjerne  
 Ja, gjerne  
 Verken ja eller nei  
 Nei, helst ikke  
 Nei, ikke i det hele tatt

---

Hender det at du eller dine foreldre  
handler i innvandrerbutikker?  
 Ja, ofte  
 Ja, av og til  
 Nei, aldri

Har du noen gang vært hjemme hos  
en innvandrerfamilie?  
 Ja, flere ganger  
 Ja, men bare noen få ganger  
 Nei, aldri

Har du noen gang vært med foreldrene dine på en restaurant  
der man serverer "innvandreremat" (f.eks. indisk)?

Ja  Nei

Har du lært deg noen ord på språket til venner som har innvandrerbakgrunn?

Ja  Nei

## SPØRSMÅL TIL UNGDOM MED NORSKFØDTE FORELDRE (DEN ENE ELLER BEGGE)

Under står det noen påstander om innvandrere. Kryss av i den rubrikken som passer best for ditt syn.

Sett <u>ett</u> kryss for hver linje	Helt enig	Nokså enig	Nokså uenig	Helt uenig
Det følger økende kriminalitet og voldsbruk med innvandrere				
Jeg kan godt tenke meg å ha innvandrere som naboer				
Innvandrere blir diskriminert på arbeidsmarkedet. De kommer alltid bakerst i arbeidskøen				
Innvandrere er vanligvis dyktige mennesker som styrker norsk arbeidsliv				
Innvandrere kommer ofte først i boligkøen, og nordmenn kan derfor få problemer med å få en bolig				
Jeg går gjerne til en lege som er innvandrers				
I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn				
Det følger økende bruk av narkotika med innvandrere				
Jeg tror ikke jeg ville trives på en arbeidsplass med mange innvandrere				
Innvandrere prøver ofte å utnytte våre sosiale hjelpeordninger, noe som går utover nordmenn				
Jeg kunne tenke meg å få innvandrere giftet inn i min nærmeste familie				
Jeg kunne godt tenke meg å ha en innvandrers til kjæreste				
Jeg kunne godt tenke meg å gifte meg med en innvandrers				
Jeg synes at innvandrere skal opprettholde sine egne kulturtradisjoner og ikke tilpasse seg de norske				
Jeg synes at innvandrere skal tilpasse seg norske kulturtradisjoner og ikke opprettholde sine egne				
Jeg synes at innvandrere skal opprettholde sine egne kulturtradisjoner, men også tilpasse seg de norske				
Innvandrere tilfører Norge viktig kunnskap om andre kulturer				

Nå kommer noen spørsmål om ditt forhold til museer.

Hva forbinder du med ordet museum?

Skriv det første ordet som faller deg inn: .....

Liker du å gå på museum?

Ja, jeg liker det godt

(Sett ett kryss)

Jeg verken liker eller ikke liker det

Nei, det liker jeg ikke



**SPØRSMÅL TIL UNGDOM MED NORSKFØDTE FORELDRE (DEN ENE ELLER BEGGE)**

Nedenfor finner du noen grunner til at ungdom liker eller ikke liker museer. Dersom **du liker** museer skal du svare på del 1. Dersom **du ikke liker** museer skal du svare på del 2. Hvis du er en av dem som **verken liker eller ikke liker** museer, kan du velge hvilken av delene du vil svare på. Ingen skal svare på mer enn en del.

**Del 1.** Hvis du liker å gå i museer, hva er grunnene til det?

<i>Sett ett kryss for hvert svar.</i>	Betyr mye	Betyr litt	Betyr ingen ting
Det er spennende			
Jeg liker å gå på museer i ferien			
Jeg er opptatt av hvordan man levde før i tiden			
Interesse for tema (kunst, teknikk eller annet)			
Jeg lærer andre ting enn på skolen			
Jeg lærer bedre det vi holder på med på skolen			
Skolen tar meg med			
Familien tar meg med			
Venner tar meg med			

**Del 2.** Hvis du ikke liker å gå i museer, hva er grunnene til det?

<i>Sett ett kryss for hvert svar.</i>	Betyr mye	Betyr litt	Betyr ingen ting
Det er for få museer i nærheten			
Museene har ingen interessante tema			
Familien min går ikke dit			
Vennene mine går ikke dit			
Det er kjedelig			
Det koster for mye			

- Hvem er du sammen med på museum?  Jeg går alene  
 (Sett så mange kryss som passer)  Klassen/skolen  
 Familie  
 Venner  
 Jeg går aldri på museer

Dersom du har besøkt museer flere ganger, hvilket museum har du besøkt flest ganger?

Svar: .....

Hvilke museer liker du *best* og *dårligst* av de du har besøkt? (Du kan skrive navnet på flere)

Best:	Dårligst:
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

## HERFRA OG UT SKAL ALLE SVARE PÅ ALLE SPØRSMÅLENE

I Oslo kommer folk i dag fra en rekke kulturer og folkegrupper. Noen eksempler på folkegrupper kan være norsk, pakistansk, kurdisk, samisk o.s.v. Spørsmålene nedenfor handler om hvordan **du** tenker og handler i forhold til din kulturelle tilhørighet og folkegruppe. Fyll ut så godt du kan.

Når det gjelder min folkegruppe regner jeg meg selv som.....

<i>Kryss av i den ruten som passer best for deg.</i>	Helt enig	Nokså enig	Nokså uenig	Helt uenig
Jeg har prøvd å finne ut mer om min folkegruppe, slik som historie, tradisjoner og skikker				
Jeg deltar aktivt i organisasjoner eller foreninger som hovedsakelig har medlemmer fra min egen folkegruppe				
Jeg har en klar oppfatning av min bakgrunn og hva den betyr for meg				
Jeg liker å møte og bli kjent med folk fra andre folkegrupper enn min egen				
Jeg tenker mye på hvordan min bakgrunn vil påvirke livet mitt				
Jeg er glad for å tilhøre den folkegruppen jeg tilhører				
Av og til føler jeg at mye ville vært bedre om de forskjellige folkegruppene ikke prøvde å blande seg				
Jeg vet ikke hvilken betydning det at jeg tilhører min folkegruppe har i livet mitt				
Jeg er ofte sammen med folk fra andre folkegrupper enn min egen				
Jeg har ikke brukt tid på å finne ut mer om min folkegruppes kultur og historie				
Jeg har en sterk følelse av å høre til i min folkegruppe				
Jeg har ganske god forståelse av hva min bakgrunn betyr for hvordan jeg forholder meg til min egen og andre folkegrupper.				
Jeg føler ikke at jeg tilhører noen folkegruppe				
Jeg er veldig stolt over min folkegruppe				
Jeg prøver ikke å bli venner med ungdom fra andre folkegrupper				
Jeg tar del i min folkegruppes tradisjoner (slik som har med mat, musikk, dans og andre skikker å gjøre)				
Jeg deltar i aktiviteter sammen med personer fra andre folkegrupper				
Jeg føler sterk tilhørighet til min egen folkegruppe				
Jeg liker å være sammen med mennesker fra andre folkegrupper enn min egen				
Jeg er fornøyd med min kulturelle bakgrunn				
Jeg skulle ønske at jeg tilhørte en annen folkegruppe enn det jeg gjør				
For å kunne lære mer om min bakgrunn, har jeg ofte snakket med andre om min folkegruppe				
Jeg føler at jeg tilhører flere folkegrupper				

Min far oppfatter seg som .....

Min mor oppfatter seg som .....

Er far i arbeid nå?

- Ja, heltid
- Ja, deltid
- Arbeidsløs
- Hjemmeværende
- Trygdet
- Død
- Går på skole, kurs e.l.

Er mor i arbeid nå?

- Ja, heltid
- Ja, deltid
- Arbeidsløs
- Hjemmeværende
- Trygdet
- Død
- Går på skole, kurs e.l.

Hvilke yrker har foreldrene dine?

Yrket til far:.....

Yrket til mor: .....

Skriv kort hva han gjør på jobben: .....

Skriv kort hva hun gjør på jobben:.....

.....

.....

---

Her kommer noen spørsmål om hvilke regler dine foreldre eller foresatte setter for deg. Kryss av på det du tror eller vet dine foreldre/foresatte mener.

Når må du komme hjem om kvelden i ukedagene  
(mandag til torsdag)?

Klokken.....

- Jeg har ingen regler

Når må du komme hjem på lørdagskvelden?

Klokken .....

- Jeg har ingen regler

Får du lov til å overnatte på steder hvor det er både  
gutter og jenter, **uten at det er voksne er til stede?**

Ja

Nei

Hvis du skulker skolen og dine foreldre fikk  
vite om det, hva tror du de ville gjøre?  
(Sett ett kryss)

De ville ikke bry seg

De ville bli skuffet eller lei seg

De ville bli veldig sinte

Hvis du stjal noe fra en butikk og dine foreldre  
fikk vite om det, hva tror du de ville gjøre?  
(Sett ett kryss)

De ville ikke bry seg

De ville bli skuffet eller lei seg

De ville bli veldig sinte

---

**Om å stå opp/legge seg.**

Fra mandag til torsdag står jeg vanligvis opp omtrent klokken....., og legger meg omtrent klokken.....

På lørdag står jeg vanligvis opp omtrent klokken....., og legger meg omtrent klokken.....

Nå kommer det noen spørsmål om hvordan ungdom tenker om sine foreldre. Hvis foreldrene dine er veldig forskjellige, tenk på den av dine foreldre som du tilbringer mest tid sammen med.

<i>Kryss av i den ruten som stemmer best</i>	Stemmer helt	Stemmer ganske godt	Stemmer omtrent	Stemmer ganske dårlig	Stemmer ikke i det hele tatt
Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritida					
Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene/venninnene jeg er sammen med i fritida					
Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritida					
Det er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritiden					
Mine foreldre aksepterer meg som jeg er					
Mine foreldre snakker ofte om hvor flink jeg er					
Min mor/far forteller meg ofte hvor dum og håpløs jeg er					
Mine foreldre er skuffet over meg					
Mine foreldre merker det om jeg er trist					
I vår familie er det viktig at ingen utenfor familien får vite om våre problemer					
I vår familie krangler vi ofte					
Hos oss hjelper vi hverandre					
I vår familie svikter vi ikke hverandre					
Jeg forteller mine foreldre om mine problemer					
Jeg stoler på mine foreldre					

Skulle du ønske dine foreldre hadde...	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig
...hatt mer tid til å gjøre noe sammen med deg?				
...brydd seg mer om hva du gjør i fritiden din?				
...brydd seg mer om skoleresultatene dine?				

- Hvor ofte krangler du med dine foreldre?  
(Sett ett kryss)
- Hver dag
  - Flere ganger i uken
  - En til fire ganger i måneden
  - Sjeldnere
  - Aldri

Hvilke områder/temaer skaper flest problemer mellom deg og din mor?

.....

.....

Hvilke områder/temaer skaper flest problemer mellom deg og din far?

.....

.....

Er det noen temaer du og dine foreldre ikke snakker om?

.....

.....

På de neste sidene kommer det noen spørsmål om tobakk, alkohol, narkotika og kriminalitet.

- Røyker du?
- Har aldri røykt
  - Har røykt før, men har sluttet helt nå
  - Røyker, men ikke daglig
  - Røyker daglig, omtrent ..... (antall sigaretter)

- Bruker du snus?
- Har aldri brukt snus
  - Har brukt snus før, men har sluttet helt nå
  - Bruker snus, men ikke daglig
  - Bruker snus daglig

Dersom du bruker snus, omtrent hvor mange bokser bruker du i uka?      Svar: Jeg bruker omtrent ..... bokser.

Vi vil be deg tenke på dine to beste venner og din kjæreste om du har noen. Kryss av JA eller NEI dersom de i løpet av de siste 12 måneder (siste året) har:

	Venn 1		Venn 2		Kjæreste	
	JA	NEI	JA	NEI	JA	NEI
...røykt daglig						
...drukket alkohol to eller flere ganger i uka						
...brukt hasj i løpet av de siste 12 måneder						
...vært i kontakt med politiet på grunn av noe galt de har gjort						

Her er det beskrevet en del handlinger som har å gjøre med brudd på regler i skole og samfunn. Andre spørsmål gjelder ting som er ulovlige eller på grensen til det ulovlige, men som mange allikevel gjør. Kryss av på hvor mange ganger du har gjort det i løpet av siste år, og hvor gammel du var første gang. Har du aldri gjort det setter du et kryss i ruten til venstre.

Har du i løpet av de siste 12 måneder...	Har aldri gjort det	Hvor gammel var du første gang?	Omtrent hvor mange ganger siste år?
...stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner?			
...sniffet?			
...mobbet eller plaget andre?			
...drukket så mye at du har følt deg tydelig beruset?			
...stjålet penger eller noe annet fra en venn?			
...sprayet på vegger, busser, T-baner o.l.?			
...truert til deg penger eller ting?			
...vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen (eks. kniv)?			
...brutt deg inn noe sted for å stjele noe?			
...med vilje ødelagt eller knust vindusruter, buss seter, telefonkiosken, postkasser eller lignende?			
...blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort?			
...lurt deg fra å betale på buss, tog eller lignende?			
...skulket skolen?			
...vært borte en hel natt uten at foreldrene dine visste hvor du var?			
...stjålet bil eller motorsykkel?			
...hatt en voldsom krangel med en lærer?			
...tatt varer fra butikk uten å betale?			
...vært i krangel eller slagsmål med noen som har en annen hudfarge eller kulturell bakgrunn enn din egen?			
...utført seksuelle tjenester mot betaling?			
...hatt våpen (f.eks. kniv) på deg?			
...kjørt motorsykkel eller bil uten sertifikat?			
...truert noen eller utøvet vold mot noen?			
...brukt hasj eller marihuana?			
...brukt andre narkotiske stoffer?			
...tyvlånt sykkel eller moped?			
...drevet med ulovlig jakt og fiske?			
...drukket hjemmebrent?			

Hender det at du har våpen (f.eks. kniv) på deg når du er ute?  
(Sett ett kryss)

- Aldri  
 Nesten aldri  
 Av og til  
 Nesten alltid  
 Alltid

Hvis du har gått med kniv eller andre typer våpen på deg, hvorfor gjør du det?  
(Sett så mange kryss som passer)

- Går aldri med våpen  
 For å skremme andre fra å angripe meg  
 Fordi jeg må kunne forsvare meg  
 Fordi mine venner gjør det  
 For å få respekt

Har du selv i løpet av de siste 12 månedene blitt offer for noen av de handlingene eller truslene som er nevnt nedenfor?

Sett <u>ett</u> kryss for hvert utsagn.	Aldri	1 gang	2-5 ganger	over 5 ganger
Jeg har blitt utsatt for trusler om vold				
Jeg har blitt slått eller dasket uten å få synlige merker				
Jeg har fått sår eller kvestelse uten at jeg trengte legebehandling				
Jeg har blitt skadet så sterkt at det krevde legebehandling				

Er du redd for å bli utsatt for vold?

- |                      | Nei, aldri               | Litt redd                | Svært redd               |
|----------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| I sentrum            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| I strøket der du bor | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| På skolen            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

Har du noen gang blitt tilbudt dopingpreparater (anabole steroider etc)?

- Nei  Ja

Har du noen gang brukt dopingpreparater?

- 

Nedenfor følger noen spørsmål om alkohol. Du vil se at vi bruker betegnelsen "driker". Som en "drink" regnes en halvflaske pils, 1 glass vin eller en drink brennevin (4 cl.)

Hender det at du drikker noen form for alkohol? Hvis ja, hvor ofte omtrent har du gjort det de siste tolv måneder?

(Sett ett kryss)

- Driker ikke alkohol  
 1-4 ganger siste år  
 5-10 ganger siste år  
 Omtrent en gang i måneden  
 2-3 ganger i måneden  
 Omtrent en gang i uken  
 2-4 ganger i uken  
 Hver dag eller nesten hver dag

Hvor gammel var du første gang du drakk så mye som en "drink"?

Jeg har aldri drukket så mye som en "drink".  
Svar: Jeg var ..... år gammel

Hvor mange ganger har du i løpet av de fire siste uker drukket fem "drinker" eller mer?

Ingen ganger  
Svar: ..... (antall) ganger

Hvor mange ganger har du i løpet av de fire siste uker drukket mer enn et par slurker alkohol?

Øl: Omtrent ..... ganger  
Vin Omtrent ..... ganger  
Brennevin: Omtrent ..... ganger

Siste gang du drakk øl, omtrent hvor mye drakk du da?

- Har aldri drukket øl eller bare så vidt smakt det
- Mindre enn en halvflaske
- 1 halvflaske (1/3 liter)
- 2 halvflasker
- 3 halvflasker
- 4-5 halvflasker
- 6-9 halvflasker
- 10 halvflasker eller mer

(Sett ett kryss)

Siste gang du drakk vin, omtrent hvor mye drakk du da?

- Har aldri drukket vin eller bare så vidt smakt det
- Et lite vinglass (mindre enn en desiliter)
- Et vanlig vinglass (1 desiliter)
- Et par vanlige vinglass (1/4 liter)
- En halvflaske (3 1/2 desiliter)
- Noe mindre enn en helflaske (1/2 liter)
- 1 helflaske (7 desiliter)
- Mer enn en helflaske

(Sett ett kryss)

Siste gang du drakk brennevin, omtrent hvor mye drakk du da? (Regn ikke med blandevannet som cola og lignende, men bare selve brennevinet)

- Har aldri drukket brennevin eller bare så vidt smakt det
- En liten dram eller svak pjoiter (Mindre enn 1/4 dl.)
- En stor dram eller sterk pjoiter (1/4 dl.)
- Et par drammer eller pjoitere (1/2 bare med dl.)
- Omtrent en kvart flaske (1 dl.)
- Noe mindre enn en halv flaske (2 dl.)
- Omtrent en 1/2 flaske (1/3 liter)
- Mer enn en halv flaske

(Sett ett kryss)

Hender det at du får alkohol av foreldrene dine?

Sett <u>ett</u> kryss for hver linje.	Ofte	Av og til	Aldri
Ved spesielle anledninger, som nyttårsaften, 17 mai o.l.			
Til søndagsmiddagen			
Til å ha med på fest			



Tenk tilbake på de siste 12 månedene. Hvor ofte i løpet av denne tiden har du opplevd følgende problemer i forbindelse med at du har drukket alkohol? (Hvis du ikke har drukket alkohol, kan du gå videre til neste spørsmål)

Sett <u>ett</u> kryss for hver linje.	Aldri	1 gang	2-4 ganger	5-10 ganger	Mer enn 10 ganger
Kommet opp i slåsskamp, oppført deg dårlig eller gjort noen andre vondt					
Vært borte fra skolen					
Plutselig befunnet deg på et sted og ikke husket hvordan du kom dit					
Hatt en trist periode					
Blitt fortalt av en venn eller nabo at du burde slutte eller begrense drikkingen					

Hvor mange ganger har du i løpet av de siste 12 måneder brukt noen av følgende stoffer? Sett 0 hvis du ikke har prøvd.

LSD:..... Heroin:.....  
 Kokain:..... "Piller":.....  
 Amfetamin:..... "Ecstasy"-stoffer:.....  
 Opium:..... Fleinsopp:.....  
 Morfin:..... Khat:.....  
 Andre, nemlig:.....

Nedenfor har vi noen spørsmål om religion og tro. Svar ut fra den religionen du selv tilhører.

Hvilken religion eller trosretning tilhører du?

Jeg tilhører: ..... (Skriv navnet på den religionen du tilhører)

Jeg tilhører ingen religion eller trosretning

Hvor mye betyr din religion for hvordan du lever ditt liv til daglig? Velg det svaret som passer best.

- Svært viktig. Jeg legger stor vekt på å leve etter skriften hver dag  
 Religion betyr ganske mye for hvordan jeg lever i hverdagen  
 Religion betyr lite for hvordan jeg lever i hverdagen  
 Religion har ingen betydning for hvordan jeg lever

Hvilket av følgende utsagn er du mest enig i? (Sett ett kryss)

- Jeg vet at det finnes en Gud  
 Jeg er litt i tvil, men føler at jeg tror på Gud  
 Jeg tror ikke på noen Gud, men jeg tror på en høyere makt  
 Jeg tror ikke på noen Gud

Hvor ofte går du i kirken, moskeen eller andre steder der det holdes religiøse møter? (Du skal ikke regne med konfirmasjonsforberedelser)

- Hver uke  
 Minst en gang i måneden  
 Minst et par-tre ganger i året  
 En gang i året eller mindre  
 Nesten aldri  
 Aldri

Hva slags musikk liker du?

Musikkform:	Liker godt	Liker litt	Nøytral	Liker ikke	Kjenner ikke
Disco/Pop					
Hip-hop/rapping					
Blues/Rythm'n blues					
House, techno-musikk					
Soul/funk					
Seattle subpop/grunsj					
Jazz/Jazzrock					
New Age, "svevemusikk"					
1960 og 70-talls rock					
Underholdningsmusikk					
White power rock (nasjonalistisk/patriotisk rock)					
Viser					
Norsk folkemusikk					
Hardrock, Heavy Metal/death/trash					
Acid jazz					
Indie-charts musikk ("independent"-lister)					
Countrymusikk					
1950-talls Rock'n Roll					
Svensktopp-/danseorkestremusikk					
Poprock, roligere rockemusikk					
Gammeldans					
Klassisk musikk, opera o.l.					
Korpsmusikk					
Punk, hardcore					
Reggae					
Salmer og religiøse sanger					
Arabisk musikk (Marokko, Egypt, Libanon etc.)					
World music, afrikansk, latinamerikansk					
Pakistansk/indisk musikk					
Musikk fra Øst-Asia (Vietnam, Kina, Japan etc.)					
Musikk fra Iran					

Hvor mange bøker tror du at det er hjemme hos dere? (sett ett kryss)

- Ingen       Mindre enn 20       20 til 100  
 100 til 500       500 til 1000       Mer enn 1000

NB:  
En meter bøker  
tilsvarer omtrent 50 bøker

Hvor mange bøker har du lest den siste måneden (ikke skolebøker)? .....

Hvilket språk liker du best å lese (f.eks. norsk, engelsk, urdu, arabisk)? .....

Nedenfor har vi listet opp noen fjernsynsprogrammer. Nå vil vi at du skal krysse av **JA** eller **NEI** for om du tror du selv, din mor og din far ville like å se dem. Forestill deg at dere har fri tilgang til disse TV-kanalene.

	Jeg ville like å se		Mor ville like å se		Far ville like å se	
	Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei
Redaksjon 21, NRK						
Casino, TVNorge						
Mot i Brøstet, TV2						
Wrestling, TV3						
Sosialkanalen, NRK						
Frifant, NRK (Har tatt over etter Kulturoperatørene)						
Nådeløs kveldskos, TVNorge						
Reisesjekken, TVNorge						
Alarmen går, TV3						

Nedenfor ser du en liste over **egenskaper folk kan ha**. Vennligst kryss av for om det stemmer eller ikke stemmer for deg.

	Stemmer helt	Stemmer nokså godt	Stemmer omtrent	Stemmer nokså dårlig	Stemmer ikke i det hele tatt
Forsvarer mine meninger	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tar hensyn til andre	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sterk personlighet	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Forståelsesfull	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sterk	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Trøster gjerne andre	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Villig til å ta sjanser	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Varm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Øm	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sier hva jeg mener	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Nedenfor er det noen utsagn om hvordan du synes du selv er. Kryss av for det som passer deg best.

<i>Sett ett kryss på hver linje.</i>	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig
Jeg synes jeg er like smart som andre på min alder				
Jeg synes det er ganske vanskelig å få venner				
Jeg er flink i all slags sport				
Jeg klarer å få virkelig nære venner				
Jeg er ofte skuffet over meg selv				
Jeg er ganske sein med å bli ferdig med skolearbeidet				
Jeg har mange venner				
Jeg tror jeg kan gjøre det bra i nesten hvilken som helst sport				
Jeg har en nær venn som jeg kan dele hemmeligheter med				
Jeg liker ikke den måten jeg lever livet mitt på				
Jeg gjør det svært godt på skolen				
Andre ungdommer har vanskelig for å like meg				
Jeg er bedre i sport enn andre på min alder				
Jeg har en venn som jeg kan dele ting med				
Jeg er stort sett fornøyd med meg selv				
Jeg har vansker med å svare riktig på skolen				
Jeg er populær blant jevnaldrende				
Jeg gjør det ikke så godt i nye øvelser i gymtimene				
Jeg synes det er vanskelig å få venner som jeg virkelig kan stole på				
Jeg liker meg selv slik jeg er				
Jeg tror jeg er ganske intelligent				
Jeg føler at jevnaldrende godtar meg				
Jeg synes ikke at jeg har så sterk kropp som andre på min alder				
Jeg har ikke noen god venn som jeg kan dele virkelig personlige ting med.				
Jeg er svært fornøyd med hvordan jeg er				
Min fremtid ser bra ut				
Jeg er glad for å leve				

Her er noen beskrivelser av følelser folk kan ha: Kryss av for hvordan du føler deg.

	Svært ofte	Ofte	Av og til	Aldri	
Jeg har følelsen av at ingen kjenner meg særlig godt.....	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Jeg føler meg på bølgelengde med folk rundt meg.....	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Jeg føler meg ensom.....	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Jeg synes at folk er rundt meg, men ikke sammen med meg.....	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	
Jeg kan finne noen å være sammen med hvis jeg ønsker det.....		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Når jeg er sammen med andre ungdommer, tenker jeg ofte at jeg ikke hører riktig til.....		<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Nedenfor følger en liste over plager og problemer som man kan ha. Sett kryss i den ruta som passer best for deg.

	Veldig mye plaget	Ganske mye plaget	Litt plaget	Ikke plaget i det hele tatt
Har du i løpet av den siste uken...				
... følt at alt er et slit?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
... hatt søvnproblemer?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
... følt deg ulykkelig, trist eller deprimert?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
... følt håpløshet med tanke på framtida?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
... følt deg stiv eller anspent?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
... bekymret deg for mye om ting?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Hvor mange rom har leiligheten eller huset du bor i ?  
(Du skal ikke telle med kjøkken, gang og bad.)

I huset/leiligheten jeg bor er det.....rom

Hvor mange personer bor sammen i leiligheten/huset deres?

Svar: .....(skriv antall personer)

Har du et sted der du bor hvor du kan sitte i fred for å gjøre lekser?

- Ja  
 Nei

Her er det ramset opp en rekke ulike grupper av ungdom. Tenk deg at du har en skala fra 1 til 10. Hvis du liker gruppa, eller det de driver med, gir du den mellom 6 og 10 poeng. Du gir den flere poeng jo bedre du liker den. Hvis du derimot ikke liker gruppa, eller det den driver med, gir du den mellom 5 og 1 poeng. Du gir gruppa mindre poeng desto mindre du liker den. Du kan gi samme antall poeng til flere grupper. Dersom du ikke kjenner til, eller har hørt om gruppa, hopper du over den.

	Antall poeng (1 til 10)
Idrettsungdom	:
Ungdom som går i fritidsklubb	:
Innvandrerungdom	:
Militærnekttere	:
Motorungdom	:
Ungdom i kristelige skolelag	:
Speiderungdom	:
Byvankere	:
Homofile ungdommer	:
Bygdeungdom i Oslo	:
Ungdom som kjemper mot rasisme	:
Ungdom som bråker på skolen	:
Discoungdom	:
Heavyrockere	:
Ungdom som støtter Bellona, Natur og ungdom, Greenpeace e.l.	:
Ungdom fra Pakistan	:
Ungdom som strever hardt for å få gode karakterer på skolen	:
Motorsykelgjenger av typen Rabies, Hells Angels o.l.	:
Ungdom som er opptatt av å kle seg moteriktig	:
Ungdom fra Polen	:
Ungdom som røyker hasj i blant	:
Skinheads	:
Ungdom som okkuperer tomme hus	:
Ungdom fra Vietnam	:
Taggere	:
VIF-klanen	:
Våpeninteressert ungdom	:
Blitzere	:
Kvinnesaksjenter	:
Ungdom som kjemper mot innvandring	:

Hvilken av betegnelse på ungdom i listen over passer best på deg? Svar: .....

Nedenfor er det listet opp en del mulige målsettinger for samfunnet. Vi vil gjerne vite hvor viktig **du** synes de er. Du skal gi poeng fra 1 til 10 på samme måte som over. Du gir flere poeng desto viktigere du synes det, og mindre poeng jo mindre viktig du synes det er. (Du skal gi hver målsetting poeng, men vær rask med å bestemme deg.)

	Antall poeng (1 til 10)
Gi folk mer å si i viktige politiske avgjørelser	:
Få til høy økonomisk vekst	:
Beskytte det som er igjen av urørt norsk natur mot alle slags inngrep (f.eks. veibygging og hogst)	:
Sørge for et sterkt forsvar	:
Redusere det offentliges innblanding i innbyggernes liv	:
Gi folk mer å si i avgjørelser på jobben og der de bor	:
Beskytte miljøet mot forurensning	:
Sørge for at gamle får en trygg og verdig alderdom selv om det går på bekostning av oss unge	:
Opprettholde lov og orden	:
Arbeide for at Norge skal hevde seg godt i internasjonal idrett	:
Bevare Norge fritt og uavhengig av internasjonal innflytelse	:
Å sikre at alle som ønsker det får arbeid	:
Hindre raseblanding	:
Beskytte norsk kultur og språk mot engelsk og amerikansk påvirkning	:
Sørge for total fredning av de stor rovdyra våre, uansett om de dreper husdyr (f.eks. sau)	:
Legge forholdene til rette for at Norge kan ta imot flyktninger og innvandrere	:

Er du enig eller uenig i påstandene nedenfor? Du skal gi poeng fra 1 til 10 på samme måte som over. Du gir flere poeng desto mer enig du er, og mindre poeng jo mer uenig du er. (Du skal gi hver påstand poeng.)

	Antall poeng (1 til 10)
Mor bør være hjemme når barna er små	:
Menn er bedre ledere enn kvinner	:
Kvinner og menn bør ha like rettigheter	:
Kvinner og menn bør ha like stor innflytelse over politikk og samfunnsliv	:
Alt i alt går det bedre når menn får bestemme	:
Kvinner kan godt være religiøse ledere (prester etc.)	:
Kvinner bør ikke ta seg arbeid utenfor hjemmet/familebedriften	:
Kvinner er bedre ledere enn menn	:
Jeg ser på far som familiens overhode	:
Lærere skal respekteres selv om man er uenig	:
Familiens interesser skal komme foran enkeltindividets interesser	:
Jenter som har fylt 16 år bør selv få bestemme når og med hvilke gutter de vil gå ut	:
Foreldre må begrense jenters frihet for å beskytte deres rykte	:
Foreldre skal respekteres selv om man er uenig	:
Valget av ekteskapspartner må overlates helt til den som skal gifte seg	:
Gutter som har fylt 16 år bør selv få bestemme når og med hvilke jenter de vil gå ut	:

Hvilket yrke ønsker du deg som voksen?

Svar: .....

Hvilken utdanning har du tenkt å ta? (Sett ett kryss)

- Har ikke bestemt meg
- Universitet eller høgskoleutdanning av **høyere grad** (f.eks. lektor, advokat, sivilingeniør, tannlege, lege, psykolog, økonom)
- Universitet eller høgskoleutdanning på **mellomnivå** (f.eks. cand.mag., lærer, sosionom, sykepleier, politi, ingeniør)
- Videregående allmennfag/økonomiske administrative fag
- Yrkesfaglig utdanning på videregående skole (byggfag, elektrofag, helse- og sosialfag o.l.)
- Vil slutte etter grunnkurset
- Annet, skriv hva: .....

I løpet av en vanlig skoleuke (ikke fridager), hvor lang tid bruker du gjennomsnittlig pr. dag på lekser **hjemme**?

.....timer.....minutter

I løpet av en vanlig skoleuke (ikke fridager), hvor lang tid bruker du gjennomsnittlig pr. dag på lekser **på skolen**?

.....timer.....minutter

Gjør du lekser i helger og på fridager?  Ja, ofte

Ja, av og til

Nei, aldri

Hvor gjør du lekser?

	Hver dag	Et par dager i uken	En dag i uken	Et par ganger i måneden	Sjeldnere	Aldri
Hjemme	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Skolen	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Organisert leksehjelp	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Fritidsklubben	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Hos venner	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Hvilken jobb eller hvilket yrke tror du det er **mest sannsynlig** at du har når du er 40 år?

Selv om du slett ikke er sikker så skriv det du tror eller gjetter på.

.....

Hvor godt stemmer disse utsagnene?	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig
Foreldrene mine er svært interessert i skolearbeidet mitt				
Foreldrene mine hjelper meg ofte med skolearbeidet				
Foreldrene mine synes det er bortkastet å ta lang utdannelse				
Foreldrene mine roser meg ofte for skolearbeidet mitt				
Foreldrene mine snakker sjelden med meg om skolen				
Foreldrene mine oppmuntrer meg til å fortsette på skolen				



Har foreldrene dine gått på foreldremøter og andre møter som har med skolen å gjøre?

- Foreldrene mine går alltid på foreldremøter  
 Foreldrene mine går som regel på foreldremøter  
 Foreldrene mine går av og til på foreldremøter  
 Foreldrene mine går aldri på foreldremøter

Stemmer disse utsagnene med hva du selv mener?

<i>Kryss av i den ruta som passer best for deg.</i>	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig
Jeg trives på skolen				
Skolen kommer godt med uansett hva jeg skal drive med senere				
På grunn av skolen har jeg liten tid til andre ting				
Jeg gruer meg ofte til å gå på skolen				
Jeg blir ofte snakket til i timene fordi jeg forstyrrer undervisningen				
Å møte venner er viktigere for meg enn å lære alt og gjøre det godt på skolen				
Når jeg vet noe i timen, prøver jeg å være blant de første til å rekke opp hånden				
Jeg kjeder meg på skolen				
Lærerne burde være strengere mot elever som bråker				
Mye av tiden på skolen er bortkastet				
Jeg tror jeg kommer til å få store problemer med å skaffe meg arbeid selv om jeg tar utdanning				

Har du lønnet arbeid ved siden av skolen (utenom feriene)?  Ja  Nei

Hvis ja, hvor mange timer i uka arbeider du? ..... (Skriv antall timer)

Hvor mye tjener du i timen? .....(Skriv antall kroner)

Hva slags arbeid har du? .....

Hvis du hadde fått deg en jobb nå, ville du heller jobbe enn å gå på skolen?  Ja  Nei

Hender det at du er med på plaging, erting eller utfrysing av andre elever på skoleveien eller i friminuttene?

- Nesten hver dag  
 Et par ganger i uka  
 Ca. en gang i uka  
 Ca. hver 14 dag  
 Aldri, eller nesten aldri

Blir du selv noen gang plaget, ertet eller frosset ut av andre elever på skoleveien eller i friminuttene?

- Ja, nesten hver dag  
 Ja, et par ganger i uka  
 Ja, ca. en gang i uka  
 Ja, ca. hver 14. dag  
 Nei, aldri, eller nesten aldri

Her er det nevnt en del aktiviteter som du kan bruke fritiden din til. Tenk tilbake på siste uke, siste 7 dager.

<i>Hvor mange ganger har du...?</i>	Antall ganger
Besøkt nabo	
Besøkt familie	
Gått på kafé eller snackbar	
Drevet med trening i et idrettslag	
Drevet med dans, jazzballett, aerobic, folkedans e.l.	
Vært på treningsstudio/helsestudio	
Vært på kampsport eller selvforsvarstrening (boksing, karate, kickboksing e.l.)	
Trimmet på egen hånd (løpt en tur, gått i svømmehallen etc.)	
Passet søsken	
Vært i fritidsklubb	
Gjort lekser	
Vært på øving eller spilt instrumenter sammen med andre	
Gjort noe sammen med mor og far (drevet med hobby, trening e.l.)	
Brukt størstedelen av kvelden ute sammen med venner/kamerater	
Skrudd på bil eller motorsykkel	
Hjulpet til hjemme (vasket, ryddet osv)	
Vært sammen med venner hjemme hos meg, eller hos dem	
Kjørt eller sittet på med bil, motorsykkel eller moped for moro skyld (kjørt for å kjøre en tur)	
Sett på video	
Hatt jobb etter skolen	
Stått og hengt på et gatehjørne, utenfor en kiosk eller på en bensinstasjon e.l.	
Dratt inn til sentrum	
Vært hjemme sammen med mor, far eller søsken hele kvelden	
Vært hjemme alene hele kvelden	
Sett på TV	
Vært på møte i lag eller forening	
Tegnet, malt eller skrevet dikt hjemme på egen hånd	
Spilt dataspill	
Gått på koranskole	

Hvor ofte har du gjort følgende ting i løpet av den siste måneden - siste 30 dager?

Hvor mange ganger har du...?	Antall ganger
Vært på ridning	
Vært på kino	
Vært på bibliotek	
Vært på tur i skog og mark	
Vært på diskotek	
Spilt teater	
Vært tilskuer på idrettsarrangement	

Hvor ofte har du gjort følgende ting i løpet av det siste året - de siste 12 månedene?

Hvor mange ganger har du:	Antall ganger
Gått på teater	
Vært på revy, musikkspill etc.	
Gått på klassisk konsert	
Gått på rock- eller popkonsert	
Gått på kunstutstilling	
Vært på houseparty	

Har du hatt samleie med noen?

Ja       Nei

Hvis ja, hvor gammel var du første gang?

Jeg var ..... år gammel

Hvis ja, hvor mange personer har du hatt samleie med?

Totalt ..... personer

Har du vært i Oslo sentrum siste uke (siste 7 dager)?

Du skal ikke regne med reising til og fra skole/arbeid. Kryss av i ruten for de dagene og kveldene du har vært i sentrum.

	På dagtid	Om kvelden	Om natten (etter midnatt)
Mandag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tirsdag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Onsdag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Torsdag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Fredag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Lørdag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Søndag	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Når du drar til sentrum i fritida: Hvor i sentrum pleier du som oftest å være? Kryss av i rutene som passer for de stedene du pleier å være, og når på døgnet du bruker å være der.

Om dagen	Om kvelden	Om natten	
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Reiser aldri til sentrum i fritida
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Oslo sentralstasjon
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Oslo City
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Karl Johans gate mellom Jernbanetorget og Stortinget
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Karl Johans gate mellom Stortinget og Nationaltheatret
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Torggata, Storgata, Youngstorget
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Majorstua strøket
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Vika/strøket rundt Saga kino
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Området rundt Drammensveien og Solli plass
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Aker brygge
<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	Andre steder, hvor da? .....

Nedenfor har vi formulert en rekke påstander om hvordan det er i **Oslo sentrum på kveldstid**. Stemmer disse påstandene med dine oppfatninger?

<i>Kryss av i den rubrikken som passer best for deg.</i>	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig
Det er meningsløst å dra til sentrum hvis man ikke har noen plan med det	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det er ikke så mye blind vold i sentrum som avisene gir inntrykk av	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
I deler av sentrum om kvelden er det en del ungdomsgjenger som gjør livet surt for vanlige mennesker	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det skjer ganske ofte at jeg treffer venner i sentrum uten at vi har avtalt det på forhånd	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Sentrum ligger altfor langt unna til at jeg gidder å dra dit noe særlig	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
De som bare reker rundt i sentrumsgatene har lett for å havne i dårlige miljøer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Oftre drar jeg til sentrum bare for å se om det er noe som skjer	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Redselen for å bli utsatt for vold gjør at jeg ikke går alene i sentrum om kvelden	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Det er artig å oppdage nye miljøer i sentrum	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Vet du hvilket parti som har regjeringsmakt i Norge?

- Ja, regjeringspartiet heter:.....(skriv navnet)  
 Nei, jeg vet ikke

Vet du hva statsministeren i Norge heter?

- Ja, statsministeren heter:.....(skriv navnet)  
 Nei, jeg vet ikke

Vet du hva byrådslederen Oslo heter?

- Ja, byrådslederen heter:.....(skriv navnet)  
 Nei, jeg vet ikke

Vet du hva ordføreren i Oslo heter?

- Ja, ordføreren heter:.....(skriv navnet)  
 Nei, jeg vet ikke

---

Tenk deg at du ble lagt inn på sykehus for en lengre periode. Ville dine beste venner besøke deg jevnlig?

- Ja, helt sikkert  
 Ja, det tror jeg  
 Det tror jeg ikke  
 Har ingen jeg vil kalle venner nå for tiden

Har du minst en venn som du stoler fullstendig på og kan betro deg til om alt mulig

- Ja, helt sikkert  
 Ja, det tror jeg  
 Det tror jeg ikke  
 Har ingen jeg vil kalle venner nå for tiden

---

Når du er sammen med venner/kamerater, er du da som oftest sammen med? (sett ett kryss)

- En eller to faste  
 En eller to faste som ofte er med i en gjeng med ungdommer  
 En gjeng som holder sammen  
 Nokså tilfeldig hvem jeg treffer på  
 Er ikke så ofte sammen med jevnaldrende  
 Annet.....

Tenk deg at du hadde et personlig problem og følte deg utafør og trist. Hvem ville du snakke med, søke hjelp hos?

<i>Kryss av i <u>en</u> rute for hver linje</i>	Ofte	Av og til	Aldri
Ingen			
Mor			
Far			
Søster/bror			
En god venn			
En gruppe kamerater/gjengen			
Kjæresten			
Andre slektninger			
Lærer			
Lege eller psykolog			
Rådgiver/sosiallærer			
Andre voksne			

Dersom du har problemer med leksene, hvem pleier du å søke hjelp hos?

<i>Kryss av i <u>en</u> rute for hver linje</i>	Ofte	Av og til	Aldri
Ingen			
Mor			
Far			
Søster/bror			
En god venn			
En gruppe venner/gjengen			
Kjæresten			
Andre slektninger			
Lærer			
Organisert leksehjelp			
Andre voksne			
Klassekamerater			